

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**İNSAN-HAYVAN ETKİLEŞİMİNİ EVCİL HAYVANLAR ÜZERİNDEN
SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK:
ANKARA ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Mehtap Nur İNDİBİ

Ankara 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**İNSAN-HAYVAN ETKİLEŞİMİNİ EVCİL HAYVANLAR ÜZERİNDEN
SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK:
ANKARA ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Mehtap Nur İNDİBİ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Emine Feryal TURAN**

Ankara 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**İNSAN-HAYVAN ETKİLEŞİMİNİ EVCİL HAYVANLAR ÜZERİNDEN
SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK:
ANKARA ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Mehtap Nur İNDİBİ

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Emine Feryal TURAN**

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

- 1. Prof. Dr. Emine Feryal TURAN**
- 2. Prof. Dr. Esra BURCU SAĞLAM**
- 3. Doç. Dr. Haktan URAL**
- 4. Doç. Dr. Emre KOYUNCU**
- 5. Doç. Dr. Günce DEMİR**

**Tez Sınavı Tarihi:
29.01.2026**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. Emine Feryal TURAN danışmanlığında hazırladığım “**İnsan-Hayvan Etkileşimini Evcil Hayvanlar Üzerinden Sosyolojik Düşünmek: Ankara Örneği**” (Ankara, 2026) adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

27.02.2026

Mehtap Nur İNDİBİ

ÖNSÖZ

Kendimi ve bu tezi değerlendirdiğimde kalbimi sıcacık yapan üç bilge kadına teşekkür ederek başlamak istiyorum. İlk ikisi, beni ve elbette babamı yetiştiren babaannem, annemi yetiştiren ama ömrünün bize onu tanımayı nasip etmediği anneannem. Onlar olmasaydı ne bu kadar “gönül gözüm” açık olurdu ne de böyle bir tez yazmaya cesaretim... Dünyamın dört bir yanını dört ayaklı yoldaşlarla doldururken onların derdiyle dertlenmekten kendimi alamadıysam en başta sebebi bu iki bilge kadının ebeveynlerimi kendilerinden önce başkalarını koyan bir vicdanla yetiştirdiklerindendir. Bir diğer bilge kadın ise her eylemiyle bana ilham veren sevgili danışmanım Prof. Dr. Feryal Turan. Akademide “daha ciddi” konularla uğraşmak gerektiğini düşünen camianın aksine ortak dertlere sahip olduğumuz Feryal hocamın desteği ile bu tez mümkün oldu.

Tez izleme komitesine dahil olarak özgün fikirleriyle bu tezi gerçek bir teze dönüştüren, dostluklarıyla beni her daim motive eden sevgili Doç. Dr. Haktan Ural’a ve Doç. Dr. Emre Koyuncu’ya müteşekkirim. Tez jürimde yer alarak tezime çok kıymetli katkılarda bulunan, çok önemli eleştirilerde bulunan Prof. Dr. Esra Burcu Sağlam’a ve Doç. Dr. Günce Demir’e ayrıca teşekkür ederim. Bütün bu güzel insanların yanı sıra, lisans hayatımdan bu yana, akademik gelişimimde ve bu tez özelinde de teoriyi özümsemem konusunda Doç. Dr. Aksu Akçaoğlu’nun da üzerimde hakkı büyüktür, kendisine teşekkürlerimi sunarım.

Tezin maddi olarak getirdiği yükü benimle paylaşan TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) 2211-Yurtiçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında aldığım desteği de belirtmeden geçemem.

ODTÜ’de başlayan üniversite hayatımda yuvamı buldum derken yeni aidiyetlerin de mümkün olduğunu öğrenmemi sağlayan Dil ve Tarih-Coğrafya

Fakültesinin kimliğimdeki yeri ayrı olacak. Dört ayaklı canlarımız için bir şeyler yapabilme fırsatını bulduğum bu manevi yurduma borcumu DTCF Paws'ı kurarak ödemek istedim, umarım bu cihandan gelip geçenlere bir parça faydam olmuştur. Okuldan ayrılırken gözüm arkada kalmayacak kadar içten sevgileri ve sorumluluk duyguları yüksek öğrencilerimiz sayesinde dünyanın gittiği yerden umutluyum.

Hiçbir biçimde borcumu ödeyemeyeceğim sevgili annem, babam ve kardeşime, manevi desteği kadar her konuda yarenliğini yapan müstakbel eşim Berk'e, hem okuldan hem de özel hayatımdan isimlerini tek tek zikretmeye başlasam birinin eksik kalacağından korkacağım kadar çok sayıdaki ortak vicdanı paylaştığımız canım arkadaşlarıma binlerce kez teşekkür ederim. Son olarak, dünyamı aydınlatan kedilerim Susam'a, Fıstık'a, Yumuyum'a, çingene kızıma, Uyuşuk'a, Tofu'ya, Pofu'ya, Ash'e, sarı çocuklarıma, Bulut'a, Keçi'ye... fakülteadaki onlarca dört ayaklı bebeğime...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1
1.1. Sosyoloji Literatüründe Evcil Hayvanlar	2
1.2. Araştırma Problemi.....	11
1.3. Araştırma Soruları	12
1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi	12
1.5. Araştırmanın Yöntemi	14
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	26
1.7. Bölümlerin Planı	28

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU’NÜN İLİŞKİSEL SOSYOLOJİSİ VE HAYVAN ÇALIŞMALARI

1.1. Pratik Sonuçlar: Bourdieu Sosyolojisinin Biyografik Gelişimi	32
1.2. İlişkisel Sosyoloji: Yapı-Fail Arasında İlişki Kurmak	36
1.2.1. Alan-Habitus-Sermaye	40
1.2.2. Oyun Duygusu ve Sembolik İktidar	49

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK BİR NESNE İNŞASI: “EVCİL HAYVANI” TARİHSELLEŞTİRMEK

2.1. Gündelik Dilde Evcilleştirme	57
2.2. Evcilleştirme Hikayesi: Tarihi Birlikte Yazdığımız Türler	61
2.3. Saflar ve Melezler: Evcil Hayvanların Kültürel Tarihi	68
2.4. Şehrin İstenmeyenleri: “Sokak” Hayvanlarının Hukuki Tarihi.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKANLARIN SINIFLARI: ANKARA’YI “SINIFLANDIRMAK”

3.1. Memur Şehrinden Kentsel Fragmantasyonlara	86
3.1.1. Genç Cumhuriyet’in Örnek Çankaya’sı: Ayrancı	91
3.1.2. Altındağ Tepesinin İlerisi: Aydınlikevler	98
3.2. Ayrancı ve Aydınlikevler Habitusu Üzerine Son Bir Değerlendirme	109
3.3. Altındağ ve Çankaya’da Evcil Hayvan Olmak	115
3.3.1. Evcil Hayvan İçin Barınak, İnsan İçin Park	117
3.3.2. Sokakta Yaşayan Evcil Hayvanlar İçin Sağlık Hizmeti ve Barınak	122

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOKAKTAN EVE: EVCİL HAYVANLARIN MEKÂNSAL VE SEMBOLİK GEÇİŞİ

4.1. Sokağın Himayesinde: Sokakta Yaşayan Hayvanların Kolektif Bakımı	126
4.1.1. “Sahipsiz Hayvan”: Kamunun mu, kimsenin mi?	139
4.1.2. “Birlikte yaşayabiliriz”: Kamusal alanın düzenlenme ihtiyacı	143
4.2. Evde Himaye: Beklenmedik Aile Üyesi	148
4.2.1. Kolaylaştırıcı Bir Unsur Olarak Kuş ve Balık Bakımı	151
4.2.2. Sosyal Sermayenin Yurtdışı Ayağı: Eve Giren ‘Cinsler’	154
4.2.3. “İçim el vermedi:” Sokaktan Kurtarılanlar	158
4.3. Orta Sınıf Habitusunun Dönüşen Evi: Eve Giren Yeni Türler ve Türlerarası Aileler	162
4.3.1. Hayvanların Aile Statüsü: “Evcil Hayvan”dan “Aile Bireyi”ne	165
4.3.2. Zaman Yönetimi, Rutin ve İtaat: Habitusun Disiplinleri ve Duygulanım	171
4.3.3. Çatışmalar, Suçluluk ve Normlar: İlişkisel Ahlakın Gündeliği	174
4.4. “Evi” Diğer Türlerle Hazırlamak: Türlerarası Ortak Yaşamın Materyal Politikası	180
4.4.1. Evdeki Mekânların Yeniden Dağılımı: Oda, Mobilya ve Sınırlar	182
4.4.2. Temizlik, Hijyen ve Bakım Pratikleri: Orta Sınıf Estetiği ve Kontrol ...	185
4.4.3. Tüketim Rejimleri: Mamalar, Veterinerlik, Oyuncaklar ve Pet Endüstrisi	190
SONUÇ	201
KAYNAKÇA	210

EKLER	223
EK 1: Mülakat Formu	223
EK 2: Katılımcı Listesi	225
EK 3: Aydınlatılmış Onam Formu	227
ÖZET	228
ABSTRACT	229

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ankara-İlçelere Göre Toplam Kayıtlı (Mikroçipli) Kedi Sayısı (2024) ve Merkez İlçe Nüfusları İle Oluşturulmuş Kişi Başına Düşen Kedi Sayısı (% olarak gösterilmiştir).....	20
Tablo 2: Ankara-İlçelere Göre Toplam Kayıtlı (Mikroçipli) Köpek Sayısı (2024) ve İlçe Nüfusları İle Oluşturulmuş Kişi Başına Düşen Köpek Sayısı (% olarak gösterilmiştir).....	21
Tablo 3: Ayrancı Senti ve Aydınlikevler Mahallesi Demografik Karşılaştırma	109
Tablo 4: Sosyoekonomik Seviye, 2023	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Ankara İli İlçelere Göre Veteriner Kliniği Dağılımını Gösteren Harita.....	17
Şekil 2:	Ayrancı Senti Veteriner Hizmetlerinin Dağılımını Gösteren Harita.....	18
Şekil 3:	Altındağ İlçesi'nde Veteriner Hizmetlerinin Dağılımını Gösteren Harita.....	19
Şekil 4:	Dikmen Vadisi'nde Bir Köpeğin Pati İzi.	54
Şekil 5:	Ayrancı Senti Mahalle Sınırları Haritası; Büyükelçilik Alanları Lacivert İle, Yeşil Alanlar İse Yeşil Hat İle Çerçevelenmiştir.	94
Şekil 6:	Ayrancı Senti Yaşa Göre Nüfus Dağılımı, 2023.	95
Şekil 7:	Ayrancı Senti Hoşdere Caddesi Üzerinde Yer Alan Köpek Parkı, 2025.	97
Şekil 8:	Aydınlıkevler Mahalle Sınırları Haritası: Çevreli Caddesi Kırmızı Bir Hat Olarak Belirtilmiş ve Üzerindeki Kafe (Sarı) Restoranlar (Kırmızı) İşaretlenmiştir.	104
Şekil 9:	Aydınlıkevler Yaşa Göre Nüfus Dağılımı, 2023. TUİK'ten alınan verilerle elde edilen Endeksa verilerinden oluşturulmuştur.....	105
Şekil 10:	Aydınlıkevler'de Hasan Esat Işık Parkı'ndan Bir Kare, 2025.....	106
Şekil 11:	Ayrancı'da Bulunan Bir Basket Sahası, 2025	121
Şekil 12:	Ankara'da Barınakları Gösteren Harita.....	123
Şekil 13:	Görüşmecilerin Evcil Hayvanlarına Seslenme Biçimini Gösteren Kelime Bulutu	166

GİRİŞ

Müstakil bir evde büyüdüm. Meyve ağaçlarıyla dolu büyük bahçesinin bir köşesinde her sene bir ya da birkaç defa bir kedi doğurur, bahçemizde hep yavru kediler olurdu. Rahmetli babaannemden onların gözlerini çay ile temizlemeyi öğrendim. Orta okula geçmeden apartmana taşındığımızda, apartman bahçesinde beliren kedilerden eve almaya çalıştıklarım oldu. Annemin sert tepkisiyle karşılaşınca gidip geri bırakmaktan başka şansım olmuyordu. “Evde kedi olmaz” diyordu, annem. “Bahçeye yemek götürebilirsin.” Bugün, onun iki kedisi, benim altı kedim var. Belli ki bu yirmi senede pek çok şey değişti. Bu tez, en başta ilk bakışta sosyolojik görünmeyen şu iki soruya cevap arıyor: “Ne oldu da evcil hayvanlar sokaklardan bazı insanların evlerine girdi,” ve “bu ‘bazı insanların’ ne gibi bir özelliği var da evcil hayvanlara evlerinde, sorumluluklarını alarak bakıyorlar?”

Fiziksel mekânı paylaştığımız ve dolayısıyla şehir planlarından, hukuki düzenlemelere kadar hayatlarında insanların aktif rolü bulunan bu canlılarla ilişkilerimizin sosyolojik olarak masaya yatırılma isteği güncel konjonktür değerlendirildiğinde şaşırtıcı değil. Nitekim, sokakta yaşayan evcil hayvanlara yönelik yapılan yeni düzenlemeler, büyük şehirler başta olmak üzere pek çok şehirde toplumsal hareketlere sebep olacak kadar yankı uyandırdı ve tartışma yarattı. Ancak, bu konu üzerine yapılan sosyolojik araştırmaların eksikliği sonucunda eylemlere katılanların kimliği ve sınıfı hakkında hem siyasi hem de medyatik figürlerin sosyolojik spekülasyonlarına da kapı aralandı. Bu çalışma, politik alanın da malzemesi haline gelmiş evcil hayvan meselesinin sosyolojik boyutlarını hem nesnel hem de öznel koşulları bir arada değerlendirmeye olanak tanıyan kavramsal setlere sahip olan Bourdieu sosyolojisi temelinde, çok boyutlu olarak açıklamayı hedeflemektedir.

Türkiye, evcil hayvanların şehirdeki varlığı ve tarihsel ve kültürel olarak kolektif himayesi dolayısıyla, özellikle Batılı örneklerden farklı bir hikâye sunuyor. Avrupa'nın pek çok ülkesi ve Kuzey Amerika'da sokakta yaşayan evcil hayvanların varlığı oldukça sınırlıyken Türkiye'de yaygın bir fenomen olarak insan-hayvan etkileşiminde önemli bir faktör. Batı'da kentleşme ile beraber “şehrin fazlalıkları ve istenmeyenleri” olarak görülen sokakta yaşayan kedi ve köpekler, Türkiye'de plansız kentleşmenin ve istikrarsız politik atmosferin yarattığı şans ile var olmaya devam ediyorlar ve kent kültürünün bir parçası haline geldiler. Bu nedenle, evcil hayvan sahipliğinin bütüncül analizi, ancak kamusal alanı paylaştığımız sokakta yaşayan kedi ve köpeklerin varlığı ile birlikte değerlendirildiğinde anlamlıdır. Bourdieu teorisinden yola çıkan bu tez, Türkiye'nin bu özgün koşullarında evcil hayvanlarla ilişkimizin ve dolayısıyla evcil hayvan himayesine yönelik yönelimlerin temelde *sınıfsal* (toplumsal), *mekânsal* (fiziksel) ve *politik* (sembolik) uzamlarda cereyan eden çatışmaların bir sonucu olarak ele almakta ve nesnel veriler ışığında evcil hayvan sahipliğini bir orta sınıf olgusu olarak okumaktadır.

Tezin özgün niteliği, sosyal bilim alanında ve sosyoloji literatüründe hayvanlara yönelik çalışmalarla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla, tezin literatürdeki özgün yerini kavramak üzere önce bilimsel alan içinde hayvan çalışmalarının tarihsel seyri ve sosyal bilimlere eklemlenme süreci, sonrasında ise Türkiye akademik üretim alanı içindeki çalışmalar ele alınacaktır. Akabinde, tezin üzerinde yükseldiği bu birikime yapacağı özgün katkının ana unsurları olan araştırma problemi, metodolojisi ve sınırlılıkları özetlenecektir.

1.1. Sosyoloji Literatüründe Evcil Hayvanlar

Türkiye ve dünya sosyoloji tarihinde insan-hayvan etkileşimi, oldukça yeni bir başlık. Gerek sosyolojinin ve tarihin insan-merkezci ontolojik ve metodolojik

önkabulleri,^{1,2} gerekse hayvanlarla ilişkimizde artan samimiyetle görünür hale gelen ilişki³ bu alana yönelik çalışma ihtiyacının ancak yakın zamanda oluşmasına sebep oldu. Bunun yanında, Avrupa’da pek çok ülkenin güncel durumundan farklı bir olgu olarak Türkiye’de sokakta yaşayan evcil hayvanların varlığı üzerinden yürütülen tartışmalar, sosyal bilimlerin bu konuda hem teorik hem de pratik çalışma eksikliklerinin giderilmesi konusunda uyarı niteliğinde oldu. Ancak yine de bütün bu eksikliklere rağmen, sosyal teoride günümüzde artan çeşitlilik, çalışmaların farklı teorik perspektiflerden beslenmesini de olanaklı hale getirdi. Diğer bir deyişle, sosyolojide yeni açılan bu alan, alanın kendi iç dinamikleri içerisinde bir “meşruiyet mücadelesi” sahnesinde değerlendirilebilir.

İnsan-hayvan etkileşimine ilişkin literatür bugün tek bir disipline sığmayan, ancak sosyolojiyi de giderek daha fazla içine çeken geniş bir alan. Literatürde bu alana dair en yaygın şemsiye kategorizasyonlar, *human-animal studies* (insan-hayvan çalışmaları), *anthrozoology*, *animals and society* (hayvanlar ve toplum), *critical animal studies* (eleştirel hayvan çalışmaları) ve son dönemde *multispecies ethnography* (çok türlü etnografi) gibi birbiri ile ilişkili başlıklar altında anılmaktadır.⁴ Farklı bağlamlarda hayvanları odak noktasına alan çalışmalardaki bu çoğulluk aslında hayvanlarla olan ilişkimizin çok yönlülüğüne işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, insan-hayvan etkileşimi aile, gündelik yaşam, hukuk, din, emek, kent, tüketim, etik ve siyaset gibi çok farklı toplumsal alanlara içkin olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, insan-hayvan etkileşimi literatürü, insanların hayvanlara yönelik tutumlarından hayvanların tarihsel olarak nasıl sınıflandırıldığına, hangi sosyal kurumlar içinde ne şekilde

¹ Alınçık Özyer, E. T. (2021). Toplumu Yeniden Düşünmek: Hayvanların Sosyolojideki Konumu. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 162-182.

² Dölek-Sever, D. (2024). Hayvan Tarihi: Osmanlı-Türkiye Geçmişine Türlerarası Perspektifle Bakmak. *Reflektif Dergi*, 5(2), 241-260.

³ Sıddıq, A. B., Erdem, Ç. & Şanlı, S. (2018). Türkiye’de İnsan-Hayvan İlişki Bilimi Antrozooloji’nin Faaliyet Alanları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7/2, 805-826.

⁴ DeMello, Margo. (2021). *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies* (2. Ed.). Columbia University Press.

konumlandırıldığından hangi iktidar ilişkileri içinde anlam kazandığına kadar geniş bir bilgi alanı haline gelmekte ve kuramsal olarak çeşitlenmektedir.

Alanın tarihinde ilk dikkat çekici nokta, insan-hayvan ilişkilerinin uzun süre sosyal bilimlerde marjinal bir konu olarak kalmasıdır. Klasik sosyoloji, büyük ölçüde toplumu yalnızca insanlar arası ilişkiler ağı olarak kavramsallaştırmış, hayvanlar ise ya doğa alanına itilmiş ya da insan kültürünün pasif nesneleri olarak değerlendirilmişlerdir. Çevre sosyolojisinde dahi, hayvan başta “doğal kaynak” ya da “biyoçeşitlilik” kategorisinden ibarettir.⁵ Özellikle 1960 sonrası felsefede hayvan sorusu⁶, çevre sosyolojisi⁷, feminist teori ve posthumanist tartışmalar⁸ bu insan-merkezci çerçeveyi sarsmaya başlar. Hayvanların salt *kaynak* olmaktan çıkıp toplumsal ilişkilerin bir parçası olarak okunması, sosyoloji literatüründe yeni bir dönem olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu tartışmalarla, sosyolojinin kendi kurucu varsayımlarının sorgulandığı açıktır.

Hayvanların toplumsal yaşamın bir parçası olarak incelenmesinde Koop-Monterio’ya göre literatürde dört ana hat göze çarpmaktadır.⁹ Bunlardan ilki, sembolik etkileşimcilik geleneği üzerine kuruludur. Yaklaşımın temel sorusu, insanlarla hayvanlar arasında gerçekten toplumsal ve anlamlı bir etkileşimin kurulup kurulamayacağıdır. Irvine’e göre bu literatür, insan-hayvan etkileşimini benlik, özneleşme, duygusal bağ ve gündelik sosyal düzen kavramları üzerinden yeniden düşünmeye imkân vermektedir.¹⁰ Bu bağlamda, Sanders’ın köpeklerle ilgili çalışması¹¹

⁵ Tovey, Hilary. (2003). Theorising nature and society in sociology: The invisibility of animals. *Sociologia Ruralis*, 43(3), 196-215.

⁶ Koyuncu, Emre. (2018). Acı Çekebilmek: Hayvan Meselesi Bağlamında Duyumsama Yetisinin Ahlaki Yankıları. *Doğu Batı*, 82, 31-44.

⁷ Dunlap, Riley E. & Catton Jr., William R. (1979). Environmental Sociology. *Annual Review of Sociology*, 5, 243-273.

⁸ Haraway, Donna. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Pricly Paradigm Press.

⁹ Koop-Monterio, Yasmin. (2023). Including animals in sociology. *Current Sociology*, 71(6), 1141-1158.

¹⁰ Irvine, Leslie. (2008). Animals and Sociology. *Sociology Compass*, 2(6), 1954-1971, s.1956.

¹¹ Sanders, Clinton. (2010). *Understanding Dogs: Living and Working with Canine Companions*. Temple University Press.

ve Alger ve Alger'in kedi barınağında yapmış olduğu sembolik etkileşimci çalışmaları¹² değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, alanda mikro düzeydeki etkileşimlerin yanında ikinci bir hat, hayvanların modern toplumdaki tahakküm, eşitsizlik ve sömürü ilişkileri içinde nasıl konumlandığını incelemektedir. Hayvan sömürüsü ve istismarı üzerine olan tartışmalar, felsefe literatürü içinde önemli bir yer tutmakta ve konunun daha geniş çevrelerde tartışılmasına olanak sağlamaktadır. Bu anlamda Peter Singer ve Tom Regan gibi hayvan kuramcılarının katkıları göz ardı edilemez. Hattın *türcülük* ekseninde örülen kavramsal haritası; mezbaha, laboratuvar, hayvanat bahçeleri, pet endüstrisi ve endüstriyel hayvancılık gibi sosyolojinin dışarıda bıraktığı alanların tartışılabilir olmasını sağlamıştır.¹³

Alanın bir başka önemli hattı, *insan-hayvan etkileşiminin* tarihsel ve kurumsal bağlamlar içinde ele alan yapı eksenli hattıdır. Bu yaklaşımda, hayvanların hangi koşullarda farklı sıfatlarla tanımlandığı araştırılmakta, bu tanımların hayvanlarla olan ilişkimizi nasıl yapılandırıldığını incelenmektedir. Sıddıq, Erdem ve Şanlı, Türkiye'de insan-hayvan ilişkilerinin tarihsel olarak zengin, çok ölçekli ve katmanlı olduğunu, ancak buna rağmen sosyoloji ve antropoloji içinde yeterince çalışılmadığını dile getirmiştir.¹⁴ Bu nedenle, *insan-hayvan etkileşimini* sosyolojik olarak anlamak, bireysel sevgi ve himaye ilişkileri ile sınırlı kalamaz; sınıflandırma, mülkiyet, bakım, hijyen, kamusal ve meşruiyet rejimleri bağlamında çalışılmaya muhtaçtır.

Son olarak, literatürde son dönemde etkisini gösteren bir başka damar posthumanist ve çoktürlü (multispecies) yaklaşımlardır. Kirksey ve Helmreich'in *multispecies ethnography* başlığı altında formüle ettiği bu yaklaşım, insanı toplumsal

¹² Alger, Janet M. & Alger, Steven F. (1999). Cat culture, human culture: an ethnographic study of a cat shelter. *Society and Animals*, 7(3), 199-218.

¹³ Koop-Monteiro, 2023, *a.g.e.*, 1146.

¹⁴ Sıddıq ve diğerleri, 2018, *a.g.e.*

dünyanın tek merkezi olmaktan çıkarıp hayvanları, bitkileri, mantarları ve mikroorganizmaları ortak yaşamın kurucu unsurları olarak ele almaktadır.¹⁵ Bu bütüncüllük, hayvanlarla olan ilişkimizdeki bağımlılık ilişkisine yönelik görünürlüğü artırmaktadır. Alınışık Özyer de buna paralel değerlendirmesinde toplumun yalnızca insan-merkezli ve kapalı bir bütün olarak ele alınamayacağını, hayvanların merkezi konumunun açığa çıkarılması için bakış açısı değişikliğine yönelik ihtiyacı vurgulamaktadır.¹⁶

Akademik kurumsallaşma, bakış açısı değişikliğinde önemli bir dönemeci ifade etmektedir. Nitekim, kurumsallaşma beraberinde akademik alanda meşruiyetin sağlanması ve ön kabullerin sorgulanması için kaynak ve destek bulmayı kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, alanda yeni kurulan akademik dergiler önem kazanmaktadır. Dünya çapında *insan-hayvan etkileşimine* yönelik ilk akademik dergi *Anthrozoös*, bu meşruiyet zemini sayesinde 1987 yılında yayınlanmaya başlamıştır.¹⁷ İlk sayılarında yoğunlukla insan-hayvan etkileşiminin psikolojik faydaları konu alınmış, ancak 1970’lerde felsefede başlamış olan *hayvan etiği* tartışmalarıyla zemin bulan fayda temelli düşüncelerin yaygınlaşması, evcil hayvanlara bakış açısını da bu açıdan düşünmeye sevk etmiştir. Medyada ve tüketim kültüründe de bu çalışmaların görünürlüğü artmıştır.

Farklı sosyal bilim disiplinlerinde hayvan çalışmaları alt başlığının yer alması, sosyolojide de çalışmaların meşruiyet ve görünürlüğünü artırmış, derginin metodolojik tercihlerinin esnemesine ve sosyoloji disiplininin de makale kabul etmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, *Anthrozoös* 90’lı yılların ortalarında diğer sosyal bilimlerle birlikte sosyolojik makaleleri de kabul etmesiyle tam manasıyla çok disiplinli ve

¹⁵ Kirskey, S. Eben. & Helmreich, Stefan. (2010). The emergence of multispecies ethnography, *Cultural Anthropology*, 25(4), 545-576.

¹⁶ Alınışık Özyer, 2021, *a.g.e.*, s.164.

¹⁷ “About this journal” (t.y). Link: <https://www.tandfonline.com/journals/rfan20/about-this-journal#aims-and-scope>

disiplinler arası bir nitelik kazanmıştır. 1993 yılından bu yana *insan-hayvan etkileşimine* yönelik ilk sosyolojik dergi olma özelliğine sahip olan *Society & Animals* ise, bağımsız bir kurum olan Animals & Society Institute tarafından finanse edilmektedir.¹⁸ Bu dergilerin sosyal bilimler literatüründe ufak da olsa bir gedik açtığı doğru. Nitekim 70'lerden bu yana devam eden *hayvan hakları* ve *hayvan refahı* tartışmalarını da içeren toplumsal hareketlerin etkisiyle sosyoloji ve diğer sosyal bilimler artık insan olmayan varlıkların da toplumsalla ilişkisini incelemeye başladılar. Ancak bundan daha önemlisi, bu dergiler, insan olmayan hayvanların da sosyal bilimler literatüründe yer bulmasına meşruiyet kazandırdı.

Türkiye literatüründe ise hayvanların özne olarak çalışılmaya başlaması çok daha yakın bir tarihe tekabül ediyor. *İstanbul ve Sokak Köpekleri* kitabının yazarı Ümit Sinan Topçuoğlu, sosyal bilimlerdeki bu ontolojik tutuculuktan ötürü, uzun zamandır aklında olan bu kitabı yazmaya “hayvanların da tarihi mi olurmuş” deneceği korkusuyla uzun süre cesaret edemediğinden bahsetmektedir. Ancak 2000'lerin başında Ayşen Gür'ün gazetede köşesinde gördüğü “hayvanların bile bir tarihi vardır, hem de siyasi bir tarih!” cümlesiyle bu cesareti bulur ve kitabını yazmaya başlar.¹⁹ Ayşen Gür'ün bu ifadesi, bir gazete köşesinden hayvanların ontolojik varlığına yönelik meşruiyet manifestosudur adeta. Tezimin ilham kaynaklarından biri hiç şüphesiz Topçuoğlu'nun bu kitabı. İstanbul'u odağa almak üzere Osmanlı'dan günümüze sokakta yaşayan köpeklerin ve kısmen kedilerin makus talihinin modernleşme ve kentleşme tarihi ile nasıl iç içe geçtiğini özetliyor kitabında. Osmanlı'nın kadim başkenti olmasından ötürü, elçilikler dolayısıyla İstanbul'da yaşayan yabancılar üzerinden mekânsal ayrışmaları da gözler önüne seriyor. Bu çalışmada da Türkiye'nin sonradan kurulmuş başkenti olan

¹⁸ “Society and Animals” (t.y.). Link: <https://www.animalsandsociety.org/research/academic-journals-2/society-and-animals-journal/>

¹⁹ Topçuoğlu, Ü. S. (2010). *İstanbul ve Sokak Köpekleri*, Epsilon Yayıncılık, ss. 11-12.

Ankara'nın kentleşme tarihi dolayısıyla insan-hayvan etkileşimi konusunda aksi yönde ama benzer bir hikâyeye sahip olduğunu göreceğiz.

Topçuoğlu'dan sonra sokakta yaşayan hayvanlara yönelik akademik ilginin yeniden alevlenmesi 2021'de Metin Hülagü'nün peş peşe çıkardığı Osmanlı'dan Cumhuriyet'e farklı dönemleri inceleyerek yazdığı İstanbul'daki sokak köpekleri üzerine kitapları oldu.²⁰ 2022'de ise aynı bağlamda Kemalettin Kuzucu'nun *İstanbul'un Sokak Köpekleri* kitabı yayınlandı.²¹ Kitapların İstanbul'a ve sokakta yaşayan köpeklere odaklanmış olmasının sebebi, Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a seyahat eden Avrupalı seyyah, diplomat ve bürokratlarının seyahatname ve anılarında özellikle köpeklere yer vermesinden kaynaklanır. Ne yazık ki bu durum, başkent dışında kalan Anadolu topraklarına dair yeterince gözlem yapılmadığının, bu bölgeler hakkında kayıt ve arşiv eksikliğinin bir göstergesidir de. Cumhuriyet sonrası Ankara hakkında bilgilerin de anekdot niteliğinde olduğu ve sokakta yaşayan hayvanlara yaklaşıma dair genel bir durum içermediği söylenebilir.

Kediler ve özellikle köpekler, Türkiye şehir hayatında tartışmalı yerlerine rağmen değişmeyen bir yere oturdu. Ancak şehirleşme sürecinde, onlar için yaşam alanı olan sokak, insan için ortak bir kamusal alan olarak karşımıza çıkar. İnsanın varlığı özel alan olan evden, kamusal alan olan sokağa aktıkça, sokağı paylaştığımız bu canlıların varlığı daha çok sorun olarak görülmeye başladı. Özellikle şehir içi ulaşımında at arabalarından motorlu taşıtlara geçiş ve ulaşımı hızlı hale getirme isteği, sokakta yaşayan canlıların fazlalık olarak görülmesini artırdı. İstanbul'da ilk arabaların kullanımının başladığı Pera'da yabancıların köpek karşıtlığı bunun ilk

²⁰ Hülagü, M. (2021a). *İstanbul Sokak Köpekleri ve Osmanlı Padişahları*. Ayasofya Yayınları.

Hülagü, M. (2021b). *İttihatçı İdare ve İstanbul Sokak Köpeklerinin Tarihi*. Ayasofya Yayınları.

Hülagü, M. (2021c). *Türk Kültüründe İstanbul Sokak Köpekleri*. Ayasofya Yayınları.

Hülagü, M. (2021d). *İstanbul'un İt Efendileri*. Ayasofya Yayınları.

²¹ Kuzucu, K. (2022). *İstanbul'un Sokak Köpekleri*. Kapı Yayınları.

göstergelerindendir.²² Hayvanların şehir yaşamındaki bu varlığı, sosyal bilimlerin akademik üretkenlik sahası için el değmemiş bir vaha gibi görülebilir. Nitekim 2020 yılında yayınlanan farklı şehirlerde kedi, köpek, güvercin gibi şehir hayvanlarını, eşek gibi emekçi hayvanları ve hayvanlar için tecrit ortamı oluşturan AOC Hayvanat bahçesini inceleyen çeşitli makalelerden oluşan *Şehir ve Hayvan* kitabı bu niteliktedir.²³ Aynı yıl çıkan ve farklı bağlamlarda insan-hayvan etkileşimini değerlendirmeye açan Sezai Ozan Zeybek'in *Hayvanlar* ana başlıklı kitabı da sosyal bilimler içinden hayvanlara yer açılma çabasına bir örnektir.²⁴ Bununla beraber, Bilgi Üniversitesi tarafından çıkarılan Reflektif dergi, 2024 Haziran sayısını eleştirel hayvan çalışmalarına ayırdı.²⁵

Son yıllarda insan-hayvan etkileşimine yönelik ilgi daha da artmış, özellikle antropolojik çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Türkiye sosyoloji literatüründe hayvanlarla ilişkiler konusunda mikro ve fenomenolojik çalışmalar daha fazla görünür haldedir. Bunun bir sebebi de elbette yapısal analizler için gerekli olan makro ölçekli verilerin devlet kurumları tarafından tutulmamasından kaynaklanmaktadır, ancak elbette ontolojik ve metodolojik bir tercih olduğu da doğrudur. Nitekim yapısal analizlerin ilişkinin öznel deneyimlerini göstermesi ve evcil hayvanlarla kurduğumuz samimi ilişkileri açıklaması mümkün değildir. Çünkü hayvanlar, sıradan nesnelerden farklı olarak insanla etkileşime geçerek düşünsel dünyamızı etkileyebilmekte, dört ayaklı ve tüylü olmaktan “evin büyümeyen çocuk bireyi”ne dönüşebilmektedirler. Dolayısıyla, evcil hayvanlar sadece yapısal bir sonuç değil, aynı zamanda kendi var oluşlarıyla da insanı dönüştüren varlıklardır. Evcil hayvanların faillikleriyle, himaye edenlerin anlam dünyalarını dönüştüren bir deneyim olarak evde evcil hayvan himayesi bu anlamda

²² Topçuoğlu, 2010, *a.g.e.* s. 28.

²³ Alkan, Ayten. (ed.) (2020). *Şehir ve Hayvan*, Patika Kitap.

²⁴ Zeybek, Sezai Ozan. (2020). *Türkiye'nin Yakın Tarihinde Hayvanlar: Sosyal Bilimleri İnsan Olmayanlara Açmak*. Notabene Yayınları.

²⁵ Reflektif derginin bahsi geçen sayısı için: <https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif/issue/view/12>

önem kazanmaktadır. Gündelik hayat pratikleri içinde evcil hayvanın varlığı, sadece sokakta onlarla karşılaşmaktan çok daha farklı, kişisel olduğu kadar yapıyı toptan değiştirmeye ön ayak olacak bir deneyim.

Literatürde karşımıza çıkan kentleri yani nesnel yapıları merkeze alan çalışmalar ile öznel deneyimlere yani zihinsel yapılara yönelik çalışmaların birbirleri ile büyük oranda diyalog halinde olmadığı ve dolayısıyla gerçekliğin sadece bir ucundan tuttuğu görülmektedir. Ancak Bourdieu sosyolojisi, bu iki alanı birbirine bağlayacak ilişkisel ögeleri öncül olarak koşar, olguları tarihselleştirerek hem yapısal olarak yeniden üretilmelerini hem de toplumsal dönüşüm olarak okumayı olanaklı hale getirir. Bu doktora tezi, literatürde bulunan bu ayrımı bir araya getirmek ve Türkiye’de Ankara özelinde iki orta sınıf mahalle üzerinden evcil hayvanlarla ilişkimizde yaşanan dönüşümün tarihsel boyutunu dikkate alarak incelemek üzere yola çıktı. Bunu yapabilmek için bu çalışma, insan-evcil hayvan etkileşiminin değişen faz ve biçimlerini, hem kentsel mekanların fiziksel yapılanması ve yeniden yapılanmasıyla hem de bu dönüşüme eşlik eden zihinsel yapılardaki değişimle ilişkisel olarak incelemeyi hedeflemektedir.

Daha spesifik olarak, 2024 Eylül ayından 2025 Mayıs ayına kadar Çankaya’da bulunan Ayrancı semti ve Altındağ’da bulunan Aydınlıkevler Mahallesinde evlerinde kedi ve/veya köpek himaye eden bireyler üzerinden yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmelere ve gözlem notlarına dayanarak, insan-hayvan etkileşiminde gerçekleşen dönüşümün toplumsal, fiziksel ve sembolik uzamdaki dönüşümünün analizini yapmayı; Türkiye sosyal bilimler literatüründe ancak yakın zamanda çalışılmaya başlanan insan-hayvan etkileşimine Bourdieu’nün kavram setini kullanarak analiz sunmayı, bu yolla bu tartışmalı alanda sosyal bilimlerden yeni bir pencere aralamayı hedeflemektedir. Sokakta yaşayan hayvanlar üzerinden görünürlüğü artmış olan toplumsal muhalefetin güncel konjonktür ile birlikte iktidarın yarattığı ikilikler içinde *sembolik iktidar/şiddetin*

bir yenisi olarak değerlendirilmesi, ancak bundan da öte bu süre zarfında gerçekleşen yapısal değişikliklerin dikkate alınması Türkiye’de insan-hayvan etkileşimine yönelik değişen anlayışı anlamak için büyük bir önem arz etmektedir. Yapısal değişiklikler, insan-hayvan etkileşiminin dönüşümünde bir tür “altlık” vazifesi görecek; etkileşimin “evde himaye” boyutunun dönüştürücü etkisi öznel deneyimler yoluyla özellikle anlaşılmaya çalışılacaktır.

1.2. Araştırma Problemi

Bu araştırma, Pierre Bourdieu’nün kavramsal araçlarından hareketle, insan-hayvan etkileşiminin himaye ayağını kentleşme süreçleri, mekânsal düzenlemeler, sermaye dağılımları, habitus farklılıkları ve simgesel mücadeleler üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma, evcil hayvanlara yönelik pratiklerin ve anlamlandırma biçimlerinin fiziksel uzam, toplumsal uzam ve sembolik uzam arasındaki ilişkisellik içinde olduğu kabulünden hareket etmektedir. Bu çerçevede araştırmanın kuramsal kabulleri şu şekilde sıralanabilir:

- İnsan-hayvan ilişkileri, toplumsal olarak kurulmuş ilişkilerdir. Bu nedenle, tarihsel, kültürel, sınıfsal bağlamları içinde incelenebilir.
- Evcil hayvanlara yönelik pratikler ve algılar, kentleşme sürecinden ve mekansal dönüşümlerden bağımsız değildir.
- Faillerin evcil hayvanlara yönelik tutum ve pratikleri, habitus tarafından yapılandırılan algı ve eylem eğilimleriyle ilgilidir.
- Farklı sermaye biçimlerine sahip toplumsal konumlar, evcil hayvanlara ilişkin farklı meşruiyet anlayışları, yakınlık biçimleri ve gündelik pratikler üretebilir.
- Evcil hayvanlara yönelik anlamlar; fiziksel, toplumsal ve sembolik uzamların ilişkisi içinde oluşur.

- Hayvanlara ilişkin söylem ve politikalar da bu bağlamda simgesel iktidar mücadelelerinin ve yaşam tarzı çatışmalarının içinde kurulmaktadır.

1.3. Araştırma Soruları

Teorik çerçevenin bu ön kabullerinden hareketle, araştırmanın şu sorulara cevap bulması beklenmektedir:

Ankara’da orta sınıfın iki ucuna tekabül eden araştırma sahalarında sokakta ve evde evcil hayvan himayesi, gündelik yaşamı, ev içi ilişkileri, mekânsal pratikleri ve sınıfsal-sembolik ayrımları nasıl şekillendirmektedir?

Bu soruya bağlı olarak saha verilerinde,

- Evcil hayvan himayesi hangi meşruiyet anlatıları ve doksik kabuller içinde kurulmaktadır?
- Evcil hayvanların ev içindeki yeri ve bakım pratikleri hane yaşamını nasıl yeniden düzenlemektedir?
- Sahiplenme, bakım ve hayvan tercihi etrafında hangi sınıfsal ve ahlaki ayrımlar üretilmektedir?
- Mahalle ve kamusal mekânda evcil hayvanlara ve sokakta yaşayan hayvanlara yönelik kabul ve dışlama pratikleri nasıl kurulmaktadır?
- Evcil hayvanlarla kurulan ilişkiler, aile, yakınlık ve sorumluluk anlayışlarını nasıl dönüştürmekte ve yeniden üretmektedir?
- Bu pratikler, sembolik iktidar ve sınırsal ayırım süreçleriyle nasıl eklemlenmektedir?

1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezin temel amacı, Türkiye bağlamında insan ve insan olmayan hayvan ilişkilerinin toplumsal olarak nasıl kurulduğu ve sürdürüldüğünü Pierre Bourdieu’nün

sosyolojik kuramı çerçevesinde analiz etmektir. Bu çerçevede araştırma, kamusal mekânı paylaştığımız sokakta yaşayan hayvanların ve onların türdeşlerinin özel alan olan evlere girişinin tarihçesini sunarak, bu canlılara yönelik algıların, pratiklerin ve politikaların nasıl yerleştiğini, orta sınıf bağlamında nasıl deneyimlendiğini ve günümüzde nasıl yeniden tartışmaya açıldığını anlamayı hedeflemektedir. Bourdieu'nün sosyal teorisini yorumlayan Wacquant'ın tanımladığı ve *trialektik* olarak isimlendirdiği üç uzam, yani *fiziksel uzam* (habitusların mekânsal dağılımları), *sembolik uzam* (sembolik iktidarın kurulduğu anlamsal ve algısal ilişkiler ağı) ve *toplumsal uzam* (sermaye türlerine bağlı olarak oluşan habituslar ve farklı alanların kesiştiği çok boyutlu ilişkisel yapı) üzerinden ele almaktadır.

Özellikle orta sınıfı habitusu içinde şekillenen hayvanlarla yaşama biçimlerinin – ev içi ve sokak arasında kurulan geçirgen ilişkiyle – ne tür toplumsal anlamlar taşıdığı, bu araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda araştırma, hayvanları bireysel bağlılık nesneleri olarak değil, sınıfsal aidiyetlerin, kültürel kodların, mekânsal düzenlemelerin ve siyasal ideolojilerin kesişiminde konumlanan toplumsal bir varlık alanı içinde ele almayı hedeflemektedir.

Tezin önemi üç düzeyde değerlendirilebilir: Birincisi, kuramsal düzeyde, bu çalışma Bourdieu'nün *genetik inşacı (yapısal inşacı)* kuramını insan ve insan olmayan hayvan ilişkilerine uygulamakla sınırlıdır. Bu bağlamda tez hem hayvan çalışmaları hem de sosyolojik teori açısından önemli bir kuramsal açılım sunmayı hedeflemektedir. İkincisi, araştırma özgün bir ampirik katkı sağlama amacındadır. Sokak hayvanlarına dair söylem, pratik ve mekânsal düzenlemeleri sahadan alınan verilerle birlikte analiz ederken Türkiye'nin orta sınıfında insan-hayvan ilişkilerinin nasıl üretildiğini göstermeyi hedeflemektedir. Üçüncü olarak ise, araştırmanın toplumsal ve etik boyutudur. Bu çalışmayla Bourdieu'nün ilişkisel analizinin ortaya çıkardığı iktidar ilişkileri ve eleştirel bakış açısı sayesinde, hayvanlarla yaşam pratiklerinin bireysel ya

da insani olarak sınırlanmadığını, mekânsal adalet, toplumsal kapsayıcılık, öznellik ve şiddet kavramlarıyla da derinden ilişkili olduğunu ortaya koyma niyetindedir. Nitekim, evcil hayvanlarla yakın ilişki ile gelen samimiyet ve empati, hak ve adalete dair farklı pencereler aralamakta, toplumsal bir fenomen olarak yeni toplumsal hareketlere ön ayak olmaktadır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde araştırma nesnesine yaklaşım, onu tanımlama biçimine nüfuz eder. Bu nedenle bu beş farklı yaklaşım araştırmanın başından sonuna, yani araştırma nesnesinin inşasından, o nesneye dair araştırılmak isteneni açığa çıkarması beklenen sorulara, araştırmanın yöntemsel tasarımından, ele alınacak ölçeğe ve sorulacak sorulara kadar hemen her şeyin belirleyicisidir. Genel olarak, doğrusal bir mantıkla büyük ölçekli çalışmaların nicel yöntemlerle araştırılabileceği, küçük ölçekli, genellenemeyen çalışmaların ise nitel yöntemlerle araştırılacağı varsayımı ile hareket edilmektedir. Bourdieu, bu doğrusal okumaya karşı çıkarak sosyolojiyi bir zanaat olarak değerlendirir. Önemli olan, “toplumsal şeyler” arasındaki ilişkileri ortaya koyabilecek yaratıcılığı sağlamaktır. Ünsaldı’dan hareketle, “Mikro ölçekli bir gözlem de, temel bir teorik tartışmanın izinde ve sistematik hipotezler doğrultusunda, kavramsal keskinlik ve ampirik sağlamlıkla birlikte yürütüldüğü takdirde, kendi bağlamını aşarak daha bütünlüklü ve genellenebilir bir kavrayışın önünü açma potansiyelini içinde barındırır. Burada belirleyici olan, bir kez daha ve her daim ne gözlem ölçeği ne de üretilen veri miktarıdır. Asıl mesele, teorik sorgulamanın merkeziliyle nesne inşasındaki yaratıcılığın kesişiminde düğümlenir.”²⁶ Bu çalışma, araştırma tasarımını makro ile mikro arasında bir köprü kurmak üzere tasarlamak niyetiyle farklı veri tiplerini bir araya getirerek bu yaratıcılığı sergileme amacındadır.

²⁶ Ünsaldı, Levent. (2025). Takdim. *Sosyoloji Zanaatı: Epistemolojik Ön Hazırlık* içinde. Heretik, s. 79.

Bourdieu sosyolojisinin en önemli özelliklerinden biri, onun sosyal bilimleri ikiye bölen *yapı-fail*, *nesne-özne*, *zihinsel-maddi* gibi ayrımları barıştırmaya yönelik istek ve çabasıdır. Diğer bir deyişle, bireyin dışında gelişen ve onu toplumsala bağlayan yapısal mekanizmalar ne kadar sosyolojinin konusuysa bireylerin toplumsal uzamdaki konumları gereği oluşturdukları zihinsel matrisleri de o kadar sosyolojinin konusudur ve dolayısıyla araştırmacı “kaçınılmaz olarak ikili bir okumaya başvurmak zorundadır.”²⁷

Bu ikili okumanın anlamı *yapılandırılmış yapılar* olarak adlandırdığı *nesnel yapılar* ile onları yeniden üretmeyi sağlayan *yapılandırıcı yapılar* olarak *habitusların* bir arada anlaşılmasına yönelik ilişkisel ihtiyaçtır. Bourdieu ifadesiyle “bu deneysel bilim, bir *içsellik ve dışsallık diyalektiğine*, yani *dışsallığın içselleştirilmesi ve içsellüğün dışsallaştırılmasına* dayanır.”²⁸

Bourdieu’ya göre, toplumsal dünyanın araştırılması, analitik olarak birbirinden ayrıştırılabilen fakat birbirini tamamlayan iki *moment* üzerinden yürütülmelidir.²⁹ Bunlardan ilki, *nesnelci duraktır*. Bu aşamada gündelik deneyimin kendiliğinden verili kabullerinden, yani doksik ön kabullerden kopmayı sağlayacak düşünümsel bir tutum takınılmalı ve epistemolojik kopuş sağlanmalıdır. Burada amaç, failerin söylemlerini olduğu gibi yeniden üretmemek adına içinde yer aldıkları alanı, bu alandaki konumları, sermaye dağılımlarını ve bu konumlar arasındaki nesnel ilişkileri görünür kılmaktır. Bourdieu bu momentte sosyolojiyi bir tür *sosyal topoloji*, yani görelî konumların ve bu konumlar arasındaki ilişkilerin analizi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada ilk adım, evcil hayvan himayesi pratiğinin bireysel bir tercih olmadığı varsayımıyla, sınıfsal konumlar ve mekânsal düzenlemeler, aile ve meşru yaşama dair meşruiyet mücadeleleri içindeki nesnel üzerinden okumak olacaktır.

²⁷ Wacquant, Loic. (2023). Toplumsal bir praksioloji için: Bourdieu sosyolojisinin yapısı ve mantığı üzerine. *Düşünümsel Sosyolojiye Davet* (2. Baskı) içinde. İletişim Yayınları, s. 41.

²⁸ Bourdieu, Pierre. (2018). *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 158.

²⁹ Bourdieu, Pierre. (2020). Sosyal uzam ve sembolik iktidar. *Seçilmiş Metinler* (4. Baskı) içinde, 189-210, s. 193-199.

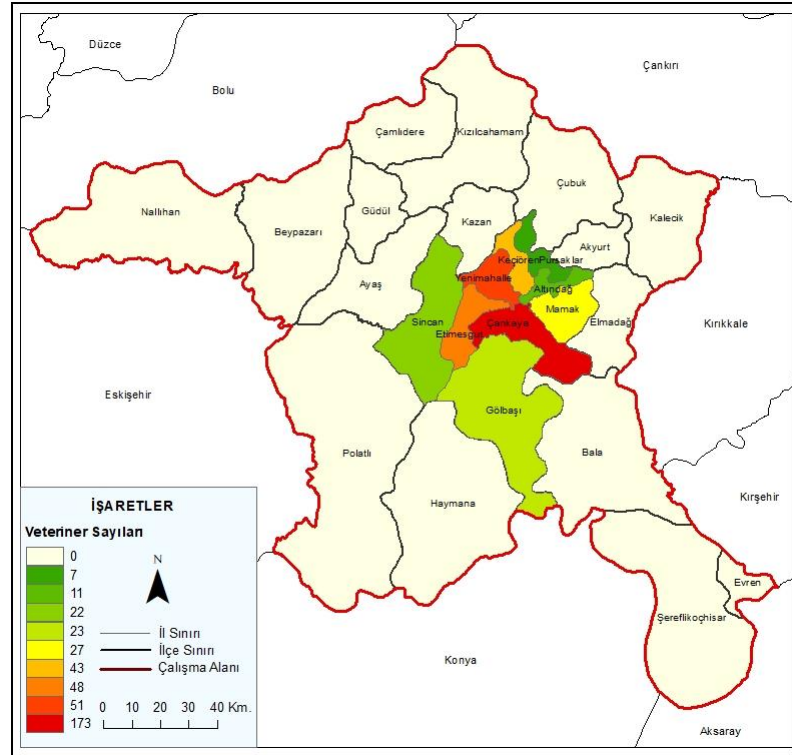
Zihinsel yapıları anlamak için resmi yazılı materyalleri incelemek bir seçenek olsa da toplumsal yapı hakkında yanıltıcı bilgi verebilir. Örneğin, hukukun yazılı kaynakları gereği, hukuki süreçte gerçekleşen dönüşümlerin izini sürmek kolay olmaktadır. Ancak bu hukuki statü değişimine yönelik talep ve ihtiyacı anlamak için hukuki metinlerin kendilerine bakmak yeterli değildir. Bazı hayvanlara hukuki statü vermeye yönelik bu ihtiyaç, insan-hayvan etkileşiminde meydana gelmekte olan zihinsel, mekânsal ve maddi dönüşümün bir sonucudur. Hayvanlara hukuki statü vermeye yönelik ihtiyaç kimin talebidir? Bu sorunun cevabı yasal değişikliklerin kendisinde değil, toplumsal uzamda bulunur. Aynı biçimde medyada çıkan hayvanlara yönelik haberlerin içeriği tek başına toplumu temsil etmez, ancak medya alanının içsel mantığında yer alan yüzeysel bilgi ve hız baskısı, sansasyon yoluyla reyting elde etmek gibi faktörler nedeniyle veya devlet ve özel sektör müdahaleleriyle şekillenen toplumsal alandan özerk bir alan olarak değerlendirilebilir.³⁰ Hem medya hem de hukuk alanının bu nedenle iktidar alanıyla olan ilişkiselliği çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir.

Hayvanlara yönelik hukuki statüde meydana gelen değişimi grupların hangilerinin talep ettiği, değişimden ne biçimde etkilendiği; kişilerin farklı sermaye dağılımları sonucu elde ettikleri habitusları, yani eğilimleri ile yakından ilişkilidir. Hayvanlara yönelik toplumsal uzamda inşa edilmiş olan anlamlar, nesnel fiziksel yapılarla birlikte değerlendirildiğinde anlaşılır hale gelmektedir. Hayvanların değişen hukuki statüsü, Türkiye’de kimi toplumsal gruplar için kolayca kabullenilecek bir anlayış değişikliğiyle bir başka grup için anlaşılması güç olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu ayrışmaların yapısal bir analizini yapmak üzere, hukuki kaynaklar veya medya verilerinin yanıltıcı olduğu gerçeğinden hareketle, hayvanlara yönelik görme ve ayırım ilkelerinin somut göstergesi olan verilere ihtiyaç duyulmuş, ancak yapısal kaynaklara yönelik kayıtların eksikliği dolayısıyla bu verinin yayınlanan başka ham

³⁰ Bourdieu, Pierre. (2019). *Televizyon Üzerine*. Sel Yayıncılık. ss. 16-19

verilerle üretilmesi gündeme gelmiştir. Bu verileri üretmek üzere, araştırmanın ilk durağında evcil hayvan sahipliği ya da diğer bir ifade ile “evcil hayvanların evde himayesi”nin nesnel göstergelerinden biri olan veteriner klinikliklerinin açık kaynak olarak sunulan adres verileri Ankara Veteriner Hekimleri Odası internet sitesinden temin edilmiş, ArcGIS programı kullanılarak mahallelere göre dağılımı görselleştirilmiştir Ticari işletmeler olarak veteriner klinikleri, talebin yoğun olduğu yerler kadar, bu hizmeti karşılama kapasitesine sahip bölgelerde yoğunlaşmaktadır.³¹ Bu durum, verinin evcil hayvan himayesinin doğrudan bir göstergesi olmadığını, ancak bu bölgelerde himaye edenlerin hizmete ulaşım konusunda sınıfsal avantaj yaşadığı yönünde yorum yapabilmeye olanak tanımaktadır.

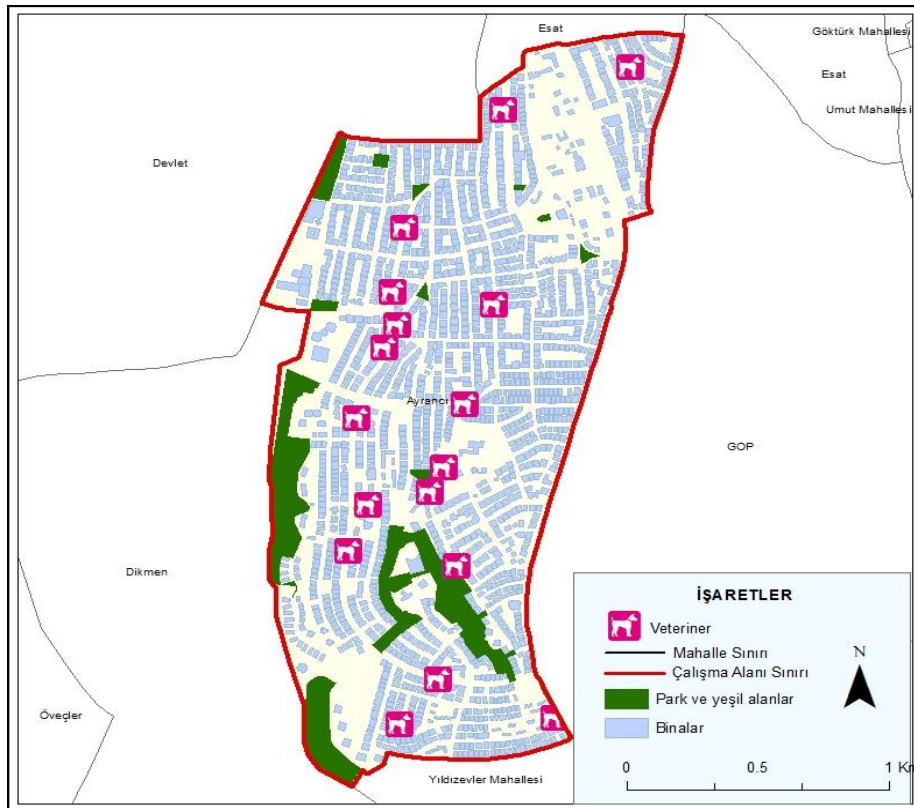
Şekil 1: Ankara İli İlçelere Göre Veteriner Kliniği Dağılımını Gösteren Harita

Mehtap Nur İNDİBİ tarafından ArcGIS programı kullanılarak oluşturulmuştur. Veteriner Klinikleri'nin adresleri Ankara Veteriner Hekimleri Odası'nın internet sitesinden alınmıştır.³²

³¹ Aral, Yılmaz., Cevger, Yavuz., Demir, Pınar. & Aydın, Erol. (2010). Ankara ili evcil hayvan veteriner kliniklerinin yönetsel ve ekonomik açıdan değerlendirilmesi. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 16(3), s.503-508.

³² Ankara Veteriner Hekimleri Odası. Link: <https://www.avho.org.tr/muayenehaneler/>

Veteriner hizmetlerine dair bu talep ve imkân farklılığı, veteriner kliniklerinin şehir içerisinde eşitsiz dağılmasına neden olmaktadır. Örneğin, verilerin alındığı 2023 tarihi itibarıyla 942 bin nüfuslu Çankaya ilçesinde toplam 179 adet veteriner kliniği ve hayvan hastanesi bulunurken, hemen hemen aynı nüfusa sahip Keçiören’de bu sayı 33, yarıdan az nüfusa sahip Altındağ’da bu sayı 10’dur. Aynı biçimde, ilçelerin kendi içinde veteriner hizmetleri dağılımları da farklılık arz etmekte, Çankaya’nın nüfus başına en fazla veteriner kliniği düşen semtlerini, şehrin ilk apartmanlaşma ile kentleştiği semtlerinden biri olan Ayrancı ile, Ankara’nın yeni semtlerinden olan Çayyolu oluşturmaktadır. Ankara’nın merkezi semtlerinden biri olan Ayrancı, birkaç kuşaktır burada yaşayan kentli kimliği ile kültürel sermayesi yüksek bir profil çizer. Üstelik Ankara’nın ilk veteriner kliniği 1971 yılında, Ayrancı semtinin kıyısında, komşusu Çankaya Mahallesi’nde, İran Caddesinde açılır.³³

Şekil 2: Ayrancı Semti Veteriner Hizmetlerinin Dağılımını Gösteren Harita

Mehtap Nur İNDİBİ tarafından ArcGIS Programı kullanılarak hazırlanmıştır. Veteriner Kliniklerinin adresleri Ankara Veteriner Hekimleri Odası’nın internet sitesinden alınmıştır.

³³ “Biz Kimiz” (t.y). Link: <https://petklinik.com/hakkimizda>

Veteriner hizmetlerine yönelik bu arz farklılığının evcil hayvan sayısı ile doğrulanması gerektiği düşüncesiyle, Ankara genelindeki evcil hayvan sayılarını öğrenmek üzere 2024 yılının mayıs ayında Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan resmi veri talebinden bulundum. Bu veriler, evcil hayvanlara getirilen mikroçip uygulama zorunluluğu sebebiyle evcil hayvanların hukuki statüsünü yansıtmaktadır. Ancak, mikroçip uygulanmaksızın evde himayesi yapılan evcil hayvanlara yönelik bilgi içermemektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın PetVet verilerine göre Ankara ilçelerinde mikroçip uygulaması yapılmış olan evcil hayvan sayıları ilgili ilçelerdeki veteriner kliniği sayısına paralellik göstermektedir. Ağustos 2024 itibariyle Çankaya'da mikroçip uygulaması yapılmış yaklaşık 59 bin kedi, 24 bin köpek varken, bu sayı hemen hemen aynı nüfusa sahip Keçiören'de yaklaşık 20 bin kedi, 4 bin köpek; Altındağ'da ise yaklaşık 5.500 kedi ve 1.400 köpektir. Bu sayı ve oransal farklılıklar ilk bakışta bir şey ifade etmeyebilir ve hatta ekonomik imkanlarla açıklanabilir. Ancak esasında, hayvanlarla ilişkinin farklı bir boyutunu da gösteriyor olması bakımından önemlidir.

Tablo 1: Ankara-İlçelere Göre Toplam Kayıtlı (Mikroçipli) Kedi Sayısı (2024) ve Merkez İlçe Nüfusları İle Oluşturulmuş Kişi Başına Düşen Kedi Sayısı (% olarak gösterilmiştir).

İLÇE	Toplam Kedi Sayısı	İlçe Nüfusları	100 kişiye düşen kedi sayısı
ÇANKAYA	59.026	937546	6,30
ETİMESGUT	25.284	617229	4,10
YENİMAHALLE	23.378	701638	3,33
GÖLBAŞI	4.925	157605	3,12
KEÇİÖREN	19.911	923404	2,16
MAMAK	11.481	682279	1,68
PURSAKLAR	2.652	161926	1,64
ALTINDAĞ	5.436	412267	1,32
SİNCAN	7.459	571889	1,30

Kedi sayısı Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan alınmıştır.

Kedilere yönelik mikroçip uygulaması, köpeklerle yönelik uygulama ile karşılaştırıldığında daha tercihe bağlı olarak anlaşılmaktadır. Hukuki zorunluluğun ortaya çıkması ile medyada çıkan sokakta yaşayan köpeklerin belediyelerce toplanacağına dair haberler ve 2024 itibariyle sokakta yaşayan köpeklerin belediye “bakımevlerine” alınmaları, köpek sahiplerinin bu konuda daha hassas davranmasına neden oldu. Bu anlamda, mikroçip uygulaması yapılmış köpek sayılarının kedi sayılarından daha güvenilir olduğu düşünülebilir.

Diğer yandan kedi sahipleri de medyaya yansıyan haberler ve kedinin kaybolması halinde veteriner hekimce takibinin yapılabilmesini avantaj olarak görerek kedilerinin kimliklendirilmesini sağladılar. Evde himaye edilen kedilerin bir kısmına mikroçip uygulanmadığı düşünülürse Tarım ve Orman Bakanlığı’ndan alınan verilerin evde himayenin farklı bir yönünü gösterdiği düşünülebilir. Ankara’da kayıt altına alınmış kedilerin yüzdesel olarak en fazla olduğu ilçeler, Çankaya başta olmak üzere merkez ilçelerdir. Kırsal olarak değerlendirilen çevre ilçelerde ise bu oranlar oldukça düşüktür.

Tablo 2: Ankara-İlçelere Göre Toplam Kayıtlı (Mikroçipli) Köpek Sayısı (2024) ve İlçe Nüfusları İle Oluşturulmuş Kişi Başına Düşen Köpek Sayısı (% olarak gösterilmiştir).

İLÇE	Toplam Köpek Sayısı	İlçe Nüfusları	100 kişiye düşen köpek sayısı
GÖLBAŞI	5.325	157605	3,38
ÇANKAYA	24.266	937546	2,59
NALLIHAN	617	26831	2,30
AKYURT	847	43918	1,93
GÜDÜL	172	10014	1,72
ETİMESGUT	7.875	617229	1,28
YENİMAHALLE	7.300	701638	1,04
MAMAK	3.553	682279	0,52
KEÇİÖREN	4.129	923404	0,45
ÇAMLIDERE	56	13971	0,40
SİNCAN	2.273	571889	0,40
POLATLI	476	128895	0,37
ALTINDAĞ	1.389	412267	0,34

Köpek sayısı Tarım ve Orman Bakanlığından alınmıştır.

Mikroçip uygulaması yapılmış evcil hayvanlara yönelik veriler, Türkiye genelinde benzer bir trend izlemektedir. Şehirleşmenin daha geç, kültürel ve ekonomik sermayenin daha düşük olduğu Türkiye'nin doğusunda ve kırsalda evcil hayvan sahipliği azken erken şehirleşen ve kültürel ve ekonomik sermaye birikimine sahip olan batıda ve şehir merkezlerinde evcil hayvan sahipliğinin arttığı gözlemlenmektedir. Buna istisna olarak, köpeklerin çoban köpeği ya da av köpeği olarak çalıştığı hayvancılık yapılan kırsal alanlar gösterilse de hayvanın işlevsel varlığı dolayısıyla şehir merkezlerinde ve evde bakılan evcil hayvanlardan farklı bir biçimde değerlendirilmeleri gerekir. Bu anlamda, köpek sahipliği dolayısıyla mikroçip uygulamasının en yoğun olduğu bölgeler çevre ilçeler olmakla beraber Çankaya ve banliyölerin yaygınlaşmaya başladığı Gölbaşı'nda söylenen sıraya göre şehir ortalamasının 2,5 ve 3 kat üstünde seyrediyor. Ancak yine merkez bir ilçe olan Altındağ'da köpek sahipliği oranı oldukça düşüktür.

Sonuç olarak, Ankara'da veteriner kliniklerinin dağılımı ve mikroçip uygulaması dolayısıyla ortaya çıkan evcil hayvan sahipliği verileri, insan-hayvan etkileşiminin himaye boyutunun *topolojik* olarak görselleştirilmesine katkı sağlamış, genel toplumsal konumlanmaların haritasını çıkarmayı mümkün hale getirmiştir. Bu bağlamda, evcil hayvan himayesine dair en yüksek ve en düşük göstergelere sahip olan iki ilçenin (Çankaya ve Altındağ) tarihsel olarak benzer hikayelere sahip iki semti (Ayrancı ve Aydınlıkevler) saha olarak seçilmesine karar verilmiştir. Bu seçim, evcil hayvan himayesinin orta sınıf habitusundaki farklı boyutlarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Mekânsal ayrışma ve sermaye türlerinin eşitsiz dağılımı, Bourdieu sosyolojisinin mekânsal analizini mümkün hale getirmektedir. Ekonomik ve kültürel sermaye dağılımının bir sonucu olarak farklı habituslardan ve dolayısıyla farklı anlam dünyalarından bahsetmek mümkündür. Bourdieu açısından analiz, bu noktada, yani nesnelci durakta bırakılamaz. Çünkü bu durumda pratiklerin anlamı ve failerin dünyayı

algılama, sınıflandırma ve değerlendirme biçimleri dışarıda bırakılmış olur. Dolayısıyla Ankara ve Türkiye’de himayeye ilişkin bu veriler bugün evcil hayvan himayesine yönelik farklı eğilimler gösteriyorsa sebebini sadece toplumsal uzamdaki sermaye dağılımlarında ve mekânsal uzamda aramak yeterli olmayacaktır. Bu nedenle ikinci aşamada Bourdieu, öznelci durak ya da nesnelciliğe karşı ikinci bir kopuş daha önerir. Bu aşamada araştırma, failerin deneyimlerine, anlamlandırmalarına, gündelik hayat içinde geliştirdikleri *pratik sezgilere* ve *habitus* aracılığıyla işleyen algı şemalarına yönelir. Burada amaç, öznel anlatıları saf ve kendinden menkul hakikatler olarak almadan, hangi toplumsal koşullar altında üretildiğini ve nesnel yapılarla nasıl eklemlendiğini çözümlemektir.

Evcil hayvanlar ile ilişkinin güncel durumda sokaktaki hayvanlara yönelik gönüllü bireysel veya kolektif bakım ya da evde himaye yoluyla hanede bakımla şekillendiği görülmektedir. Evde himaye, araştırmada evcil hayvanın statüsünün dönüşümünde önemli bir tarihsel kırılma olduğundan araştırma özellikle evde evcil hayvan himaye eden bireyler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmama başlamadan bir yıl önce, sahalarımın biri olan Ayrancı semtine komşumun evde himaye ettiği İtalyan Spitz ırkı bir köpek olan Bambam’ı üç ay boyunca gezdirerek girdim. Daha önce köpek bakmamış olmam dolayısıyla kısmi de olsa köpek bakımını öğrenmeme yönelik ilginç bir deneyimdi. Bu süreçte Bambam’la Ayrancı sokaklarında ve parklarında dolaştık, Dikmen Vadisinde birlikte yeni arkadaşlar edindik. Bu sayede bu parkı kullanan çevre bölgelerdeki köpek sahipleriyle tanışma fırsatı buldum. Bu süreçte elde ettiğim gözlemler, kedi sahibi olarak köpek sahiplerinin deneyimlerinde var olan ancak benim farkında olmadığım pek çok konuya dair yeni bir ufuk açarken görüşme sorularımın yapılandırılması konusunda da yardımcı oldu. Bu anlamda, görüşme formumu kedi ve köpek sahiplerine yönelik sorularla düzenleyebilme olanağı bulmuş oldum.

Görüşme formu beş bölümden oluşan derinlemesine mülakat sorularından oluşmaktadır. İlk bölümde ısınma soruları olarak görüşmecilerime demografik sorularımı sorarak başladım. İkinci bölüm hem onların kişisel hayat hikayesini hem de hayatlarından gelip geçen evcil hayvanlarla ilişkilerine ayrıldı. Sokakta ve evde himaye edilen evcil hayvanların hikayeleri, geçmişten bugüne gerçekleşen toplumsal dönüşümü anlamada önemli doneler sağladı. Himayenin kapsamını anlamak üzere evde bakımı yapılan evcil hayvana dair sorularımın ardından ailenin (özellikle ebeveynlerin) evcil hayvana yaklaşımlarına, dördüncü bölümde ise evcil hayvanlara bağlı olarak geliştirilen sosyal ilişkilere yönelik sorulardan oluşuyor. Son bölümde ise politik atmosfer dolayısıyla Hayvanları Koruma Kanunu ve yerel yönetimlere yönelik sorular soruldu.

Görüşmelere başlamadan evvel, Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alınmış, görüşmecilerden alınan aydınlatılmış onam formu ile görüşmelerin ses kayıtları tutulmuş, bu kayıtlar daha sonra deşifre edilerek yazılı hale getirilmiştir. Bambam'ın bana verdiği motivasyonla evcil hayvan sahipleriyle kolayca iletişime geçebileceğimi düşünerek her iki bölgeden de yirmişer kişi ile görüşmenin mümkün olduğunu varsayımıyla yola çıkmıştım. Ancak Bambam'la yollarımız ayrıldıktan sonra sahada yalnız başıma kaldım. Cemal Süreya Parkı, Portakal Çiçeği Parkı, Dikmen Vadisi'nde yer alan köpek parkında dört ayaklı bir dost ile dolaşmaksızın köpek sahipleriyle tanışmanın zorluklarını yaşadım. Şu an yaşadığım mahalleden önce Ayrancı'da yaşamış olmamdan ötürü katılmış olduğum Facebook grupları ve kısıtlı çevrem Ayrancı'da hedeflenen sayıya ulaşmamı mümkün kıldı. Görüşme yaptığım kişilerin yönlendirmeleri ile tam sayıya ulaşabildim. Bu anlamda, Ayrancı örnekleme, amaçlı örneklemin iki alt türü olan öz-seçimli örneklem ile kartopu örneklemin bir karışımıdır.

Aydınlikevler'in herkese açık bir sosyal medya hesabı bulunmaması nedeniyle burada görüşmecilere ulaşmam başlangıç olarak şans eserdir. Ayrancı'daki görüşmecilerimden birinin Aydınlikevler'de büyümüş olması, buradan birkaç evcil

hayvan sahibine ulaşmamı sağladı. Bu kişi vasıtasıyla dört kişi ile görüşme yaptım. Ancak bu kısıtlı çevre ve görüşmelerin uzunluğu dolayısıyla yeni gönüllülere ulaşmak için daha yaratıcı çözümler bulmam gerekiyordu. Bunun için önce veteriner kliniklerine araştırmamı tanıtan broşürler bıraktım. Bir veteriner kliniği vasıtasıyla üç kişi ile daha görüşme yapmam bu şekilde mümkün oldu. Bu süreçte, Aydınlikevler’de en fazla köpek gezdirilen parklarından biri olan Hasan Esat Işık Parkı’nda tanıştığım evcil hayvan sahibi ile buradaki sayıyı ancak 10’a tamamlayabildim. Bu anlamda, Aydınlikevler’de yaptığım görüşmeciler, birbiri ile kısmen akrandır ve köpek sahipliği ile kadınların temsiliyeti daha fazladır. Ayrancı’da ise görüşmecilerim daha dengeli bir dağılım sergilemişti.

Görüşmelerin en kısısı 40 dakika, en uzununu yaklaşık 100 dakika uzunluğundadır. Ayrancı’da görüşmelerin dokuzu görüşmecilerin evlerinde, üçü iş yerlerinde ve sekizi kamusal alanda yapılmıştır. Aydınlikevler’de ise görüşmecilerin sadece biri ile evinde görüşme yapılabilmiş, üçü iş yerlerinde ve altısı kamusal alanda gerçekleştirilmiştir. Evde yapılan görüşmeler, evcil hayvan ile olan ilişkinin yanı sıra evde yapılmış olan düzenlemelerin de görünür olması bakımından önemlidir. Ancak hem zaman kısıtlaması hem de görüşmecilerin bazılarının özel hayatlarını açmak istememesi sonucu görüşmelerin onların rahat edeceği ortamlarda gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

Görüşmelerin transkripsiyonları MAXQDA programı yardımıyla tematik analiz yaklaşımından yararlanılarak çözümlenmiştir. Tematik analiz ³⁴, verideki anlam örüntülerini sistematik bir biçimde belirlemeyi ve yorumlamayı amaçlayan esnek bir nitel analiz yöntemi olarak tercih edilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi Bourdieu’nün ilişkisel sosyolojisine dayandığı için analiz bütünüyle tümevarımsal bir biçimde yürütülmemiş; *alan*, *habitus*, *sermaye*, *sembolik uzam* ve *meşruiyet* gibi

³⁴ Braun, Virginia & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101, s.6.

kavramsal eksenler analitik duyarlılık sağlamıştır. Bununla birlikte, kodlama sürecinde yalnızca önceden belirlenmiş kavramsal kategorilerle sınırlı kalınmamış, katılımcı anlatılarında tekrar eden ve başta öngörülmeven anlam örüntülerine de dikkat edilmiştir.

Transkripsiyonlarda temalar, sık tekrar eden konulardan çok görüşmecilerin insan-hayvan ilişkilerini nasıl anlamlandırdıklarını gösteren daha geniş örüntüler olarak ele alınmıştır. Bu nedenle, örneğin *hijyen*, *düzen* ya da *çocuk* gibi kavramlar doğrudan nihai tema değildir. Meşruiyet üzerinden kavramsallaştırılmış olan “makbul ev içi düzen”, “sosyal güvenlik ve kamusal meşruiyet”, “aile, bakım ve sorumluluğun ahlaki dili” gibi daha üst düzey analitik temaların bileşenleri olarak değerlendirilmiştir. Böylece analizin, görüşmecilerin söylediklerinin bir tekrarı olmaktan çıkarıp verinin altında işleyen toplumsal kabuller, ayırım mekanizmaları ve habitus izlerini de izlemeye çalışan bir yönteme dönüştürülmeye çalışılmıştır. Böylece türlerarası ilişkiler toplumsal farklılıkların dinamikleri ile ilişkilendirilmiş ve Bourdieu’nün yöntemine uygun olarak ilişkisel bir sosyoloji inşa edilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, orta sınıf evcil hayvan sahipleri üzerinden yürütülmesi nedeniyle, şehirli orta sınıf habitusunu mercek altına almaktadır. Ancak katılımcı profillerinin toplumsal hareketlilikleri dolayısıyla işçi sınıfı ve kırsal yerleşimin evcil hayvanlarla ilişkileri ve dolayısıyla toplumsal uzamdaki habitus çeşitliliğine dair de geniş bir açıklama çabası içerisindedir. Elbette, orta sınıf habitusunun ilişkisel ve sembolik örüntüleri, metodolojik gerekçelerle daha derinlemesine incelenmiştir.

Çalışma, kentleşme pratiklerinin Cumhuriyet ile birlikte geliştiği Ankara’da iki farklı mekânsal sınır içerisinde yapılmıştır. Bu nedenle, daha küçük şehirlerde ya da kırsal bölgelerdeki mekânsal düzenlemeler kapsam dışındadır. Ayrıca, belediyelerin mekân politikalarındaki farklar örneklem sınırları dahilinde değerlendirilmelidir.

Araştırma, 2020’li yılların başından itibaren yaşanan “sokakta yaşayan hayvanlar krizi” bağlamı içerisinde yürütülmektedir. Bu durum, elde edilen bilgilerin güncel politik atmosferden etkilenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, bulgular uzun vadeli yapısal eğilimleri göstermekle birlikte mevcut momentini anlamaya yönelik daha fazla veri sağlamaktadır.

Son olarak düşünömsel bir gözle çalışmaya baktığımda araştırmacı olarak karşılaştığım ciddi bir sınırlılık da bulunuyor. Evcil hayvanlar üzerine bir çalışma yapmak, esasında bir evcil hayvan sahibi olmam ve kendimi hayvansever olarak tanımlamam dolayısıyla benim için oldukça zorlayıcı oldu. İnsanın kendisinin de içinde bulunduğı bir grubu nesneleştirerek, bakımından sorumlu olduğı evcil hayvanıyla ya da sokakta karşılaştığı diğerleriyle ilişkisini bir tür toplumsal koşullar evreninden hareketle anlamaya çalışması daha en başından düşünömselliğe davet ediyor insanı. Bourdieu’nün kendi doğup büyüdüğü Béarn’de bekarlar üzerine yaptığı çalışmaya başlarken yaptığı gibi, istatistik, fotoğraf, harita gibi nesneleştirmenin nesnel araçlarıyla başlamam, onun metodolojik adımlarını takip etmem doğrusu işimi bir miktar kolaylaştırdı.³⁵ Yüz yüze geldiğim insanlarla benzerliklerim ve zaman zaman karşıma çıkan şaşırtıcı farklılıklar dolayısıyla konu ve nesneye duyduğum aşinalık ilişkisini ancak bu şekilde rahatlıkla kırabildim. Ancak şu an hala, “nesnelci dizgin”lerin verdiği savunma mekanizmaları bile meşru bir iç rahatlığı sağlamıyor ve nesneleştirdiğim bu insanlara karşı “sırrı” açığa çıkaran bir muhbir gibi hissetmeme engel olamıyor.

Ancak belki de en önemli sınırlılık, araştırma sürecinde evcil hayvanlara yönelik çıkan haberler, politika yapıcılarının tavırları ve bireysel olarak karşıma çıkan hayvan hakkı ihlalleri dolayısıyla yaşadığım psikolojik bunalımdan kaynaklanan zorluklardır. Araştırma sınırları dahilinde yaptığım görüşmeler dışında, katıldığım hayvan hakkı

³⁵ Bourdieu, P. (2023). *Bekarlar Balosu*. Dergâh Yayınları, ss. 60-61.

savunucusu sivil toplum kuruluşlarıyla kurduğum ilişkiler, kedi sahiplendirme sürecinde kurduğum bağlar ve zaman zaman yaşatılan hayal kırıklıkları, yerel yönetimlerle yaptığım gayri resmi görüşmeler sahanın tamamen dışında bırakılamaz. Bütün bu süreç, araştırmacı olarak kendi konumumun bilincinde, bilimsel araştırmanın ilkelerine sadık kalarak ve refleksif bir gözle değerlendirilerek araştırmaya dahil edilmiştir.

1.7. Bölümlerin Planı

Bir sonraki bölümde, Pierre Bourdieu'nün düşünümsel sosyolojisinin kavramsal araçları ile bu araçların bu tez için nasıl bir izlek oluşturacağını anlatıyorum. Bu kavramsal araçlar, teorinin kendi iç mantığı içerisinde anlamlı olduğundan *alan*, *sermaye*, *habitus*, *toplumsal uzam*, *fiziksel uzam*, *sembolik uzam* ve bu kavrama bağlı olarak *sembolik iktidar* ve *sembolik şiddet* gibi kavramları açıklıyorum. Bu kavramların insan-hayvan etkileşimini anlamak için nasıl kullanılabileceğini değerlendiriyorum.

İkinci bölümde, bakış açımı kuran Bourdieu sosyolojisinin temel adımları olan düşünümsellikle insan-hayvan etkileşimini tarihselleştiriyorum. İnsan-hayvan etkileşimi gibi, yeni bir alanın doğuşu, zorunlu olarak bu alana dair çeşitli ontolojik önermeleri sorgulamayı kavramları tarihsellikleri içerisinde incelemeyi gerektirir. Hayvanı insandan ayırdığı söylenen meziyetlerin pratikte kedi ve köpek gibi evcil hayvan olarak bilinen hayvanlara karşı insan eylemlerini nasıl şekillendiğini araştırıyorum. Bu sürecin aristokrasi, kentleşme ve sembolik iktidar ile iç içe geçen düşünsel izleğini sunuyorum.

Üçüncü bölüm ise çalışmanın sahalarını oluşturan bölgelerin tanıtımına ayrıldı. Araştırmanın sahaları olan Ayrancı ve Aydınlikevler'in tarihsellikleri içinde değerlendirmeleri, yaptığım derinlemesine mülakatlar ve bu bölgeleri “keşfederken” tuttuğum gözlem notlarım üzerinden yaptığım analizlerin bilimsel temellendirmesi bu bölümde anlatılıyor. Fiziksel uzamın şekillenmesinde etkin olan siyasal iktidar ve yerel

yönetimlerle bölgelerin ilişkisi etrafında kamusal alan ve hizmet kullanımının *meşru* koşullarının izini sürüyorum.

Dördüncü bölümde, bu bölgelerin kent mekanlarındaki dönüşümü ilişkisel bir biçimde ele alırken saha bulgularımı değerlendiriyorum. Aynı dönemlerde kurulmuş olan iki mahallenin, orta sınıf habitusunun evcil hayvanla kurduğu ilişkiyi, kent kültürü ve sokakta yaşayan hayvanlarla deneyimlerini, bu deneyimler üzerinden gelişen kedi ve köpeğe yönelik *iç-dış*, *ev-sokak* ayırımına ve *hijyen* normlarına yönelik zihinsel dönüşümü izliyorum. Evde himaye ile birlikte farklı bir boyuta ulaşan duygulanımların nasıl evcil hayvanı birer “aile üyesine” dönüştürdüğünü ve buna bağlı olarak evcil hayvan sahiplerinin eylem repertuarlarında, ev düzenlerinde ve etik yaklaşımlarında gerçekleşen değişiklikleri inceliyorum.

Son bölüm ise, tezin özgün katkısı ile birlikte geleceğe dair öngörülerim, literatürde bulunan eksiklikler ve araştırmaya muhtaç alanlar değerlendiriliyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU’NÜN İLİŞKİSEL SOSYOLOJİSİ VE HAYVAN ÇALIŞMALARI

Güncel evcil hayvan çalışmaları literatürü, insan-hayvan ilişkilerini hem gündelik deneyimlerin dokusunda hem de daha geniş sosyo-tarihsel bağlamda inceleyerek önemli açılımlar sunmaktadır. Ancak bu çalışmaların önemli bir bölümü, bedenlenmiş pratikler, mekânsal yerleşimler ve toplumsal hiyerarşilerin üretimi arasındaki ilişkileri bütüncül bir kuramsal çerçevede ele almakta sınırlı kalmaktadır. Bu noktada, Pierre Bourdieu’nün sosyolojisi, her ne kadar hayvanları doğrudan araştırma konusu yapmamışsa da insan-hayvan etkileşimlerini analiz etmek için kavramsal araç kutusuyla adeta değerlendirilmeyi bekliyor. Özellikle habitusun tarihsel olarak yerleşmiş duyusal-bedensel eğilimleri üretme kapasitesi hayvanlarla karşılaşma biçimlerini, bakım pratiklerini ve evcil hayvan sahipliğinin sınıfsal kodlarını anlamak açısından kritik bir zemin sağlıyor. Bu bölümde, Bourdieu sosyolojisinin kavramsal araçlarıyla hayvan çalışmaları arasında analitik bir köprü kurmak amaçlanmakta, bu yolla kavramların evcil hayvanlarla ilişkimizin toplumsal pratiklere gömülü niteliğini açığa çıkaracak biçimde genişletilmeye elverişliliği değerlendirilmektedir.

Çağdaş sosyolojinin önemli isimlerinden biri olan Pierre Bourdieu, felsefe disiplininde başlayan akademik hayatının ilerleyen süreçlerinde, çalışmalarının en başından itibaren sahayla kurduğu ilişki sayesinde pek çok farklı bağlamda toplumsal ilişkilerin açığa çıkarmaya elverişli kavramlarını ve genel bir sosyal teoriyi inşa etmiştir. Fransızca yazında onlarca kitabı ve yüzlerce makalesi ve bunların dünya çapında çevirileriyle geride bıraktığı külliyatı, sosyoloji disiplini içerisinde pek çok farklı dilde ve sahada çalışmalara dayanak sağlamış ve “Bourdieuocu” araştırma alanının oluşmasını mümkün kılmıştır.

Bourdieu sosyolojisi, birden ortaya çıkmış bir teoriden çok, Bourdieu'nün kariyeri boyunca saha ile iç içe şekillendirdiği ve diğer teorisyenlerle diyalog kurarak ilmek ilmek ördüğü, gelişiminde kendi hayat hikayesinden izler bulduğumuz bir teoridir. Fransa'nın kırsalında yer alan ve yerel ağzıyla Fransa'nın genelinden ayrılan Bearn'de postane memuru bir babanın oğlu olarak doğan Bourdieu'ye, ülkenin en prestijli okullarından biri olan *Ecole Normale Superier*'de başladığı felsefe eğitiminde toplumsal konumu gereği yaşadığı rahatsızlık hissi, bu hissin arkasında yatan sebepleri anlamaya yönelik çalışmalarında motivasyon sağladı.^{36 & 37}

Bourdieu'nün *Normale*'de okuduğu dönem, felsefe disiplinin hem üniversite içinde prestijinin oldukça yüksek olduğu hem de bir “entelektüelizm toplumu”nda entelektüel olmak için gereklilik olarak görüldüğü bir dönemdir. Bourdieu bu ortamda, Béarn gibi pek çok Fransız'ın dahi bilmediği bir kasabadan, Parislilerin yadırgadığı bir Fransızca ile gelir. *Normale*'deki eğitiminin ilk dönemlerinde, bu ağız farklılığı sebebiyle alanda kabul görme konusunda zorluklar yaşar. Deneyimleri kendisine akademik alana dışarıdan bakma olanağı sağlar. Meşru dil kullanımı olarak görülen Paris ağzını kullanma becerisinin alandaki iktidar ilişkileri için bir önkoşul olduğu gibi, alana sonradan dahil olan kişileri eleme ve dolayısıyla eşitsizlikleri yeniden üretme işlevi gördüğünü tespit eder. Yıllar sonra, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği eğitim alanını incelerken, kendisi gibi kırsaldan gelen öğrencilerin yaşadığı küçümsenme ve daha az yetkin görülme dolayısıyla oluşan meşruiyet kavgasını teorisinin bel kemiğini oluşturan *habitus*, *kültürel sermaye* ve *sembolik şiddet* gibi kavramlarla örer.³⁸

³⁶ Bourdieu, Pierre. (2023b). *Bir Oto-analiz İçin Taslak*. Murat Erşen (Çev.). Dergah Yayınları

³⁷ Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan) içinde. İletişim Yayınları.

³⁸ Bourdieu, Pierre. & Passeron, J-C. (2019). *Yeniden Üretim* (3. Baskı). Heretik Yayınları.

Akademik hayatı boyunca yaptığı tercihlerde, Fransa’da köşede bırakılmış bir bilim olan sosyolojiyi tercih etmesinde hem de politik duruşunda bu motivasyonun izleğini yapmak mümkündür. Bu bölümde, önce Bourdieu sosyolojisinin oluşum çizgisinde geçirdiği dönüşümleri anlamak adına daha kronolojik bir incelemede bulunulacaktır. Sonraki bölümde ise, Bourdieu sosyolojisinin geldiği bütünlükçü ve ilişkiyel analizi mümkün kılan kavramsal araçlar birbirleri ile ilişkisi içinde açıklanacaktır. Bourdieu sosyolojisinin mekân ile ilişkisine vurgu yapan Wacquant’ın Bourdieu yorumu, araştırma konusu özelinde önemli görüldüğünden teörinin yol haritasında başı çekmektedir. Bundan ötürü, Wacquant’ın Bourdieu yorumu, sahayı tanıttığım üçüncü bölüme doğru genişletildi.

1.1. Pratik Sonuçlar: Bourdieu Sosyolojisinin Biyografik Gelişimi

Ecole Normale Supérieur, Bourdieu’nün okuduğu dönemde akademik olarak oldukça renkli bir atmosfere sahiptir. Felsefe bölümü içinde iki ana damarın devam etmekte olduğu görülür: Bir yanda duyu ve deneyimlerin ontolojik önemini merkeze alan ve fenomenoloji ile kendine yurt bulan “özne felsefesi,” diğer yanda bilgi ve aklın çalışmaların temelini oluşturduğu disiplinin daha az popüler damarını oluşturan ancak Foucault ile görünürlüğü artan Bachelard, Canguilhem, Koyre gibi tarihsel epistemologlardan oluşan nesnelci akım. Bu iki akımın temel postulatları, olabildiğine zıt iki ontolojik ve epistemolojik duruşu simgeler. Uzlaşmazlıklar, kutuplaşmayı da beraberinde getirdiğinden, tartışmaların zemini devamlı surette öznelcilik-nesnelcilik, özne-yapı, maddi alan-sembolik alan ve hatta metodolojik bir farklılık olarak makro-mikro gibi ayrımlar üzerinden şekillenmektedir.³⁹ Bourdieu’nün akademik hayatı süresince aldığı bu eğitim, her iki akımın da felsefi temelini iyi bir biçimde kurmasını ve her iki akıma yönelik eleştirel bir bakış açısı edinmesini sağlar. Ancak bundan da öte,

³⁹ Wacquant, Loic. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. İletişim Yayınları.

yetiştiği taşra ile içine girdiği akademik alan arasındaki karşıtlık, bu alana karşı mesafeli bir duruş sergilemesine olanak tanımıştır.

Bourdieu, Cezayir’de devam ettiği askerliği sırasında pratik bir arayış içerisinde olması dolayısıyla felsefeden gittikçe uzaklaşır ve içine girdiği dünyanın hakikatinin anlamak üzere Fransa’da da Levi-Strauss ile yükselme trendinde olan ancak felsefi çevrelerce ampirizm ve nesnelciliği sebebiyle hakir görülen antropolojiye geçiş yapar. Burada yaptığı etnolojik çalışmalardan başlamak üzere kendi doğum yeri olan Barn’in bekar erkekleri üzerine yaptığı çalışmasının ilk hatlarında etnolojik çözümlenin nesnel araçlarını uygulamış, Claude Levi-Strauss’tan edindiği antropolojik yöntemlerle yapısalcı bir analiz tutumu sergilemiştir. Bourdieu, bu süreçte beslendiği teoriden gelen *kuralcı* yapının sahada yaptığı analizlerle tutarlı olmadığını fark eder; yapısalcı analizin pek çok açıdan fazlasıyla determinist olması, özneye yer bırakmaması ve toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan değişimi açıklayamaması dolayısıyla gerçeklikten kopuk olduğu sonucuna ulaşır. Cezayir’de yaptığı çalışmalarda da sonrasında Barn’i yeni bir gözle incelediği araştırmalarında da vardığı sonuç, öznellik ile nesnel hakikati birbirine bağlayacak yeni teorik araçların araştırmaya dahil edilmesi gerektiğidir.

Bourdieu, yapısalcılığa yönelik eleştirilerine rağmen, yapısalcılığın nesnel araçlarını reddetmediği gibi, bu araçları kullanmaya devam ederken öznel deneyimlerin bilgisini edinmeye dair yeni araçlar kullanır. Barn’de nesneleştirme çalışmalarını ilk başta yoğun olarak harita, plan, istatistik ve fotoğraflama ile yapar. Ancak bu süreçte Raymond Aron vasıtasıyla eserleriyle tanıştığı Schtz sayesinde fenomenolojinin sosyolojik kullanımlarının farkına vararak çalışmalarına bu imkanları da dahil eder.⁴⁰ Bundan tr, Bourdieu araştırmasının ilerleyen süreçlerinde yapısalcılıktan aldığı eylemlere yön veren *kural* kavramı yerine öznenin hakikati üzerinden eylemlerini

⁴⁰ Bourdieu, Pierre. (2018). *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye zerine üç Etnoloji alışması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 158-9.

şekillendirdiği *stratejiyi* tercih eder.⁴¹ Bu sayede, yapı ile özne arasında kurulabilecek yeni bir ontolojik zemin ortaya çıkar. Bu anlayışta failler, nasıl hareket edeceklerine yönelik seçimlerde bulunurken doğa yasaları gibi eylemlerini belirleyen tek yönlü neden-sonuç ilişkilerine değil, bir futbol maçında futbolcunun stratejiler belirlemesi, taktikler uygulaması gibi oyunun kurallarının çerçevelediği eylem setlerinin içinden taktiksel tercihlerde bulunurlar. Dolayısıyla, Bourdieu sosyolojisinde ne yapı ne de özne öncelenir, her ikisi de ilişkisellikleri içinde anlam kazanır.

Bourdieu'nün askerliğini yaptığı Cezayir, Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşı verirken bir yandan da dönüşüm süreci içerisindedir. Batılı ülkelerin kendi tarihsel koşulları sonucu oluşmuş endüstrileşme ve kentleşmeyi, sömürge olması dolayısıyla geç ve “tepeden inme” yaşamakta ancak bir yandan da farklı etnik gruplarıyla Fransa'ya karşı ulusal bir mücadele vermektedir. Yerinden edilen ve yerleşik hayata geçmeye zorlanan *Kabiliyeliler* (Berberiler), geçici kamplarda mülteci hayatı yaşar, örgütlenmelerini engellemek için Fransız askerinin gözetimi altında tutulurlar. Bourdieu, sempati duyduğu ve bağımsızlık mücadelelerini desteklediği bu halkı sosyolojik bir inceleme nesnesi olarak ele alır. Kabiliyeliler, Bourdieu'nün *onur ekonomisi* olarak isimlendirdiği, kapitalist mantıktan farklı bir biçimde işleyen sembolik sermayeye dayalı ilişkilerle toplumsal düzeni sağlamakta, onur ekonomisinin onurlu olan davranış aslında eşitsizlikler için meşruiyet oluşturmakta ve eşitsizlikleri yeniden üretmektedirler. Bulgularını, *Sociologie de l'Algérie* (Cezayir Sosyolojisi) isimli 1958'de Fransa'da, 1962'de ise ABD'de kitaplaştırır. Araştırmasından çıkardığı teorik sonuçları ise 1972'de *Bir Pratik Teorisi için Taslak* isimli kitabıyla yayımlar. Buradan hareketle habitus, sermaye ve alan kavramları, toplumsal alanların mantığını anlamak üzere kurduğu pratik teorisinin bel kemiğini oluştururlar.

⁴¹ Lamaison, Pierre & Bourdieu, Pierre. (1986). From rules to strategies: an interview with Pierre Bourdieu. *Cultural Anthropology*, 1 (1), 110-120. Url: <https://www.jstor.org/stable/656327>

Bourdieu'nün sosyolojik teorisi, tek bir saha olarak Cezayir hakkında tikel bir sonuç oluşturmaktan çok, modernist bir mantık ile her sahaya uygulanabilecek kavramsal araçlar sağlamak üzere yola çıkar. Bundan ötürü, Bourdieu bu kavramsal araçlarını hem farklı alanlara yeniden uygulayacak hem de sahadan edindiği yeni verilerle zenginleştirecek ve derinleştirecektir. Bilimin kolektif bir sonuç olduğu düşüncesiyle büyük oranda farklı isimlerle çalışır, araştırma merkezi yoluyla ekipler oluşturur ve bu sayede oldukça fazla veriye erişebilir hale gelir.

Bourdieu, her ne kadar akademik alana yönelik eleştirel duruşuyla kendini ayırtırmak istese de akademik kariyeri sınıf arkadaşı Derrida kadar zorlu geçmez. Fransız akademisinin etkili bir ismi olan sosyolog Raymond Aron'un desteği ile Paris Üniversitesi'nde kendine pozisyon bulur. 1964'te ise yine ülkenin en prestijli enstitülerinden olan *Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales*'de (EHESS) (Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar Okulu), ders vermeye başlar. 1968'de Avrupa Sosyoloji Merkezi'nin, başına geçerek Fransa ve Avrupa'nın farklı ülkelerine yönelik araştırmaları yürütür.

Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde yaptığı geniş çaplı çalışmalar sayesinde pratik teorisini geliştirmeye devam eder. Merkezin başına geçmeden önce başlattığı Fransız eğitim sistemine yönelik olan çalışması olan *Varisler: Öğrenciler ve Kültür (Les heritiers: les etudiants et la culture)*⁴² isimli çalışmasını Jean-Claude Passeron ile merkezin çatısı altında *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin bir Teorinin İlkeleri (La Reproduction: Elements pour une theorie du systeme d'enseignement)* başlığıyla sürdürür⁴³ ve doğalmış gibi görünen eşitsizliklerin yeniden üretimini analiz eder. Çalışmaları Fransa'da tanınmasını sağlar ve çok defa çok satanlara girer. Bu sayede

⁴² Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (2019a). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür* (3. Baskı). Heretik Yayınları.

⁴³ Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (2019b). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (3. Baskı). Heretik Yayınları.

1981’de ise Durkheim’in kurucusu olduğu *College de France*’da sosyoloji kürsüsünün başına geçer ve ölümüne kadar bu görevlerini sürdürür.

Bourdieu, hayatının sonraki dönemlerinde daha medyatik bir isim olur ve bilinen bir isim olarak toplumsal olaylarda politik duruşunu göstermekten çekinmez. Bu yolla sosyolojinin popülerleşmesine ve akademik camiada yükselmesine katkıda bulunmuştur. Küresel çağ ve neoliberal devlet son dönem eserlerinde geniş yer bulur. Bir sonraki bölüm, Bourdieu sosyolojisinin kavramsal haritasını sunarak bütüncül olarak değerlendirecektir.

1.2. İlişkisel Sosyoloji: Yapı-Fail Arasında İlişki Kurmak

Bourdieu sosyolojisini öncüllerinden farklılaştıran en önemli fark, daha önce de bahsi geçen nesnelci-öznelci, yapı-fail gibi ikilikleri işe koşarken bir diğerini reddetmeden ve hatta iki anlayış arasında bağ kurarak ve örtüşmeleri tespit ederek değerlendirmesidir. Bunu yapabilmek için halihazırda kullanılan kavramsal araçları yeniden masaya yatırarak bu ilişkiselliği ortaya çıkarmaya uygun hale getirir. Bourdieu, yapıyı çalışmalarının odak noktası olarak değil, başlangıç noktası ve bağlamı olarak kabul eder. Onun değerlendirmelerinde yapı, tarihsel olarak ortaya çıkmıştır ve ancak failerin eylemleri ile mümkündür. Diğer bir deyişle eyleyici olarak failin yapıdaki konumuna bağlı farklılıklarını merkeze aldığından kendisini yapısalcı olarak değil, *yapısal inşacı* olarak konumlandırır:

“Yapısalcılık veya yapısalcıdan kastettiğim Levi-Strauss veya Saussure’de olduğu gibi, sadece sembolik sistemlerde, dilde, mitte, vb’de değil, sosyal dünyanın bizatihi kendisinde, failerin bilinç ve iradesinden bağımsız olarak pratik ve tahayyüllerine yön vermeye ve bunları şekillendirmeye muktedir nesnel yapıların mevcut olduğudur. İnşacılıktan kastettiğim ise bir taraftan habitus olarak adlandırdığım şeyin kurucu unsurları olan idrak, düşünce ve eylem şemalarının, diğer taraftan ise sosyal yapıların ve özellikle alan olarak adlandırdığım şeylerin ve grupların, bilhassa genel olarak sosyal sınıf olarak zikredilen şeylerin sosyal yaratımının bir ürünü olduklarıdır.”⁴⁴

⁴⁴ Bourdieu, Pierre (2020). Sosyal uzam ve sembolik iktidar. *Seçilmiş Metinler* içinde, Heretik, ss. 189-190.

Fail, yapının içinde, bulunduğu konuma bağlı olarak sınırlandırılmıştır. Sartre “insan özgürlüğe mahkumdur”⁴⁵ der, ancak Bourdieu, *özneyi* böyle bir özgürlük alanı içine yerleştirmez. Bourdieu’nün *faili*⁴⁶ ne bu tarz sonsuz özgür seçimlere sahiptir ne de Levi-Strauss’un yapısalcı analizlerinde olduğu gibi, yapının zorunlu tuttuğu kuralların takibinde hareket eder. Aksine, Bourdieu’nün kavramsallaştırmasında *fail* bunların tam arasındadır. Yani, yapının içinde elindeki farklı sermaye türlerinin birikimine bağlı olarak bir konum işgal eder ve bu konuma bağlı çeşitli eylem repertuarlarına sahiptir. Bu anlamda failer hem sınıflandırılmıştır hem de sınıflandırıcıdır.⁴⁷ Ancak fail, her zaman bir yapının içine doğar. Yapı, tarihsel olmasına yani koşullara ve ilişkilere göre dönüşmüş olmasına rağmen yapının içinde fail bu yapıda üretilmiş olan anlamı mutlak olarak görme eğilimindedir.

Yapının dinamik doğası, araştırma olgusunun doğrudan gözlemlenen pratiklerle veya gündelik sınıflandırmalarla özdeşleştirmeyi reddeder. Sosyal dünya, kendisini doğal ve apaçık kategoriler aracılığıyla sunsa da bu kategoriler tarihsel olarak yerleşmiş iktidar ilişkilerinin ürünüdür. Bu nedenle sosyolog, araştırma nesnesini bulduğu haliyle değil, bu görünüşün ardındaki ilişkisel yapıyı açığa çıkaracak şekilde yeniden inşa etmek zorundadır. Bourdieu’nün Bachelard’dan devraldığı bu epistemolojik geleneğe göre bilimsel bilgi, gündelik bilginin dünyasından kopuşla başlar. Bu kopuş, sosyolog için hem *sağduyu (common sense)* kavramlarına mesafe almayı hem de sezgisel eğilimlerin farkında olmayı gerektirir.

⁴⁵ Sartre, Jean Paul. (2022). *İnsan Özgürlüğe Mahkumdur: Kendini Seçmenin ve Özgürleşmenin Felsefesi*. Destek Yayınları.

⁴⁶ “Levi-Strauss ve yapısalcıların, özellikle Althusser’in, yapının basit ikincil öğeleri konumuna iterek analizden silme eğiliminde oldukları faileri, bir yolunu bulup tekrardan her şeye müdahil kılmak istiyordum. Kelimeleri seçerek özneler değil failer diyorum. Eylem, bir kuralın basitçe uygulanması veya bir kurala uyulması değildir. Arkaik toplumlarda olduğu kadar günümüz toplumlarında da sosyal failer hiç de kendilerini aşan mekanik kanunlara tabi, saat gibi ayarlanmış otomatlar değildir.” Bourdieu, Pierre. (2020). *Fieldwork in philosophy, Seçilmiş Metinler* içinde, Heretik Yay. s. 41.

⁴⁷ Bourdieu, Pierre. (1987). What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology*, 32, ss. 1-17.

Bu bağlamda, sosyolojik nesnenin inşası, araştırmacının kullandığı kavramların toplumsal kökenlerini ve sınıflandırma gücünü sorgulamasıyla başlar. Araştırmamda, “aile”, “sınıf”, “kültür”, “hayvan”, “mülkiyet”, “kamusallık” gibi kategori ve ayrımların dünyayı belirli bir biçimde görünür kıldığını fark etmek, araştırmacı olarak beni bu kategoriler üzerinden düşünmeye zorladı. Bourdieu’nün vurguladığı “epistemolojik tetikte olma,” sosyoloğun yalnızca araştırılan nesneye değil, kendi kavramsal araçlarına da eleştirel gözle bakmasını ifade eder. Böylece sosyolojik nesne, verilmiş sınıflandırmaların yeniden üretimi yerine, araştırılan olgunun ilişkisel mantığını kavramaya yönelik teorik bir çerçeve içinde şekillenir.

Nesnenin bu şekilde inşa edilmesi, sadece kavramsal bir işlem den ibaret değildir. Aynı zamanda ampiriktir de. Bourdieu’ya göre araştırma, teoriyle veri arasında “mekik dokur.” Teorik kavramlar araştırmanın yönünü belirlerken saha verileri bunların sınırlarını sürekli yeniden tanımlamaya yönlendirir. Bu da sosyolojik nesnenin sabit bir tanımdan çok saha ile teori arasındaki teorik süreç bağlamında görünür hale gelen ilişkiler bütünü olarak kavranmasına olanak tanır. Araştırmacı, sosyal gerçekliğe “kavramsal kesitler” olarak görünür olmayan bağlantıları görünür kılar. Bu Bourdieu’nün ifadesiyle sosyal dünyaya uygulanması gereken epistemolojik bir kopuştur.⁴⁸ Bundan ötürü, bu bölümde Bourdieu sosyolojisinin ana hatlarının çizilmesinin ardından bir sonraki bölümde Bourdieu’nün vurguladığı biçimde *evcil hayvan* kavramı sosyolojik olarak inşa etmeye çalışacağım.

Bu inşa sürecinin ayrılmaz bir parçası da *katılımcı nesneleştirme*dir.⁴⁹ Sosyolog, araştırma alanına rastlantısal olarak dahil olmaz. Belirli bir habitusun, belirli bir akademik alanın ve belirli bir toplumsal konumun ürünü olarak bulunur. Bu nedenle

⁴⁸ Bourdieu, Pierre. Chamboredon, Jean-Claude. Passeron, Jean-Claude. (2025). *Sosyoloji Zanaatı: Epistemolojik Ön Hazırlık*. Heretik, ss.184-185

⁴⁹ Bourdieu, Pierre. (2003). Participant objectivation. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9 (2), 281-294.

araştırmacı, kendi konumunu ve araştırma ilişkisini de nesnenin bir parçası olarak düşünmelidir. Böylece hem araştırılan dünyanın hem de araştırmacının içinde yer aldığı bilimsel alanın etkileri görünür hale gelir. Bu türden bir öz-düşünümsellik sosyolojik nesnenin daha bütünlüklü bir şekilde kurulmasını sağlar. Evimde ve apartman bahçesinde kedileri himaye ediyor olmam ve kendimi hayvansever olarak tanımlıyor olmam dolayısıyla kendimi de bu çalışmanın bir parçası olarak değerlendirip kendi konumuma da düşünümsel yaklaşma çabası içerisindeyim. Bu araştırmayı başlama sebebim, tam da bu “kimliğim”den ileri geliyor. Bu nedenle, sahaya girişimi ve sahada kurduğum ilişkileri nötr bir gözlem olarak değil, belirli bir yakınlık ve mesafe biçimlerinin ürettiği bir araştırma ilişkisi olarak kavramaya çalışıyorum.

Hayvanları himaye ediyor olmam, bazı görüşmecilerle hızlı bir güven ve ortak dil kurmamı kolaylaştırırken aynı zamanda sorumluluk, iyi bakım, hijyen ya da sokaktan kurtarma gibi belirli birtakım pratikleri daha kendiliğinden olumlama riskini taşıdığının bilincindeyim. Bu riski azaltmak için görüşme sırasında ortaya çıkan duygularımı not ederek, bunların hangi kavramsal kategorileri çağırdığını ve hangi anlatıları “daha makul” kıldığını izliyorum. Ayrıca, sahada bana yakın gelen anlatılarla, bana uzak veya rahatsız edici gelen anlatıları aynı analitik düzlemde ele alarak, yalnızca olumlu olduğunu düşündüğüm pratikleri değil, bu pratiklerin karşısında konumlanan sınır çizme ve dışlama biçimlerini de görünür kılmayı amaçlıyorum. Bu bağlamda, katılımcı nesneleştirme, benim konumumun veriyi kirletmesi değil, bilakis hangi ilişkiler aracılığıyla hangi verinin üretildiğini açığa çıkararak analizin koşullarını şeffaflaştırması bakımından kurucu bir işleve sahiptir.

Bu noktada, Bourdieu’nün sosyolojik nesne inşasına dair yaklaşımı, onun temel teorik araçlarına doğal bir geçiş sunmaktadır. Çünkü nesnenin ilişkisel olarak kurulması, kaçınılmaz bir biçimde alanın yapısını, faillerin habitusunu ve farklı sermaye türlerinin dağılımını birlikte düşünmeyi gerekli kılar. Bourdieu, çalışmalarında yapıyı incelediği

ilk durağı nesnelci durak ve bu yapının içinde faili konumlandığı öznelci durakla diğer araştırmacılardan farklı bir yol izler.⁵⁰ Bu ilişkiyi Bourdieu, alan, habitus ve sermaye türleri ile kavramsallaştırarak açıklar. Bu bölümde bahsi geçen kavramlar açıklanarak birbirleri ile karşılıklı ilişki içinde nasıl çalıştıkları değerlendirilecektir. Bir sonraki bölümde ise alan ve habitusu birbirine bağlayan bir diğer kavram olan oyun duygusu, sembolik iktidar ve sembolik şiddet kavramları açıklanacaktır.

1.2.1. Alan-Habitus-Sermaye

Toplum, sosyolojinin inceleme nesnesi olarak oldukça geniş ve soyut bir kavramdır. Durkheim'ın kavramsallaştırması üzerinden değerlendirildiğinde, bireyin dışında kalan ve onu sınırlandıran, atmosfer gibi çevresini saran ve varlığı ancak onun güçlerine “baş kaldırıldığında” kendini gösteren bir olgudur.⁵¹ Bourdieu da bu tanımın bir takipçisi olarak, yapıyı faile sınır koyan bir güç olarak kavrar. Ancak ondan farklı olarak, toplumsal yapıyı çoğullatır ve failin devamlı farklı çerçevelerdeki yapılar arasında akarak konumlandığı çok boyutlu bir yapı tahayyül eder. Diğer bir deyişle, toplum aslında farklı yapıların bir arada bulunduğu bir uzamdır. Bu yapılar, birbirlerinden özerkleşerek farklı alanları oluştururlar.

Alanlar, toplumsal yaşamın görece özerkleşmiş, kendi kuralları, aktörleri ve mücadele biçimleri olan alt-birimleridir. Sanat, bilim, siyaset, din, eğitim gibi alanlar, farklı sermaye türlerinin farklı ağırlıklarla işlediği ve birbirlerinden bağımsızlaştıkları ve kendi iç mantıklarını oluşturdukları tarihsel çizgilere sahiptir. Bu iç mantık “*nomos*” olarak da ifade edilen “temel yasa” olarak, alanın meşru gücü olarak kabul gören kurucu bakış açısı tarafından oluşturulur. Alanın kurucu yasası, “görme ve ayırma ilkesi” yaratır, çünkü alan içindeki failerin belli bir bakış açısını benimsemesi ve bu alan

⁵⁰ Brubaker, R. (1985). Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu. *Theory and Society*, 14(6), 745–775.

⁵¹ Durkheim, Emile. (2017). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (4. Baskı) (Çev. Cemal Bali Akal). Dost Yayınları.

içinde o temelde değerlendirme yapması beklenir. Örneğin, sanat alanı, kuruluşu gereği belirli insan ürünlerini sanatsal kabul etmek ve bunların kıymetli olduğuna yönelik sorgulanamaz ön kabullere sahip olmak zorundadır. Bu ürünlerin sanatsal değeri, alanın kendi iç mantığınca belirlenmiş olan kriterlere tabi olarak belirlenir. Diğer yandan, alanlar kendilerini yadsıyamaz, kendilerini sorgulayabilecek soru oluşturmazlar. Bu anlamda kapalı sistemlerdir.

Alanlar içinde mücadele, o alanda iktidar olmaya yönelik meşruiyet mücadelesidir. Alanlarda, meşru kabul edilen bazı edimler, alana giriş bileti işlevi görürler. Bu anlamda alanlar ile habituslar örtüşür:

“Her alan, bir bakış açısının şeylerde ve habitus’larda kurumsallaşmasıdır. Belli bir alana yeni girenlere giriş şartı olarak dayatılan o alana özgü habitus, kuruluş araçlarının ve bu şekilde kurulan nesnelerin tartışmasız değerine düşünüm-öncesi bir inanca (ethos) dayalı özel bir gerçeklik kurulumunun ilkesi olan belirli bir düşünce kipinden (eidos) başka bir şey değildir. (Gerçekte, yeni gelenin oyuna sokması gereken şey, burada açık veya üstü kapalı bir biçimde şart koşulan habitus değil, pratik açıdan uyumlu veya yeterince yakın, en önemlisi de şekillendirilmeye ve gerekli habitus’a dönüştürülmeye elverişli, kısaca uygun ve uysal, yeniden yapılandırma olanağına açık bir habitus’tur.”⁵²

Görüldüğü gibi, alanlar belli becerileri ve doğal yönelimleri önceleyerek hiyerarşik bir yapı oluştururlar ve alana girişte bu becerilerin beklentisini alana girenleri dönüştürecek şekilde sağlamakla kendilerini korurlar. Bu yolla, başka alanların kendilerine müdahale etmesini de engeller ve özerk kalabilirler. Ancak bu, alanın her zaman aynı kalacağı anlamına gelmez. Alanda en büyük değişiklik, yeni gelenlerin eskilerle rekabet ederek alanda konumlarını güçlendirmek üzere yeni tarzlar oluşturmalarıdır.

⁵² Bourdieu, Pierre. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi* (2. Baskı). Metis Yayınları, ss. 121-2.

“Hayvan” kavramı ve “evcil hayvan” pek çok farklı alanı kesen ve her birinin kendi epistemolojik yaklaşımı ile kavradığı farklı anlayışları ifade eder ve failler dahil oldukları veya maruz kaldıkları alanlara bağlı olarak bu yaklaşımların tesiri altında hareket ederler. Alanların yarattığı mantık içinde hayvan, evcil hayvan ve bununla ilişki içinde olan diğer kategoriler alanın tarihselliği içinde anlamlıdır. Bu anlamda kavramsal olarak hayvan, din alanı, bilim alanı ve siyaset alanı içinde sembolik mücadele nesnesidir. Bir sonraki bölümde bu mücadele epistemolojik tarihselliği bağlamında anlatılacaktır.

Ancak bundan önce, alanların nasıl işlediğini anlamak için bireylerin bu alanlardaki yönelimlerini ve pratiklerini şekillendiren *habitus* kavramını tanıtmak gerekir. Habitus faillerin toplumsal uzamda nasıl düşündüklerinden nasıl davranmaları ve hatta hissetmeleri gerektiğine kadar varlıklarını kuşatan, bedensel eğilimler bütünüdür.⁵³ Habitus, bireyin çocukluğundan itibaren içinde bulunduğu sınıf konumuna, aile yapısına, aldığı eğitime, yaşadığı sosyal çevreye, kısaca bütün deneyimlerine göre şekillenir ve zamanla bireyin dünyayı anlamlandırma ve ona belli çerçevelerde karşılık verme şeklini belirleyen bir yapıya dönüşür. Bourdieu bu yapıyı, “toplumun bireyin içine kazınmış şekli” olarak tanımlar. Diğer bir deyişle, habitus, benzer deneyimlere sahip grup ve sınıflar tarafından paylaşılan eğilimlerin toplamıdır da.

Habitus, yapı ile birey, yani alan ile fail arasında ilişki kurmayı mümkün kılan ilişkiyel bir kavramdır, çünkü failin bedeni ile zihnini, toplumsal konumu ile eylemlerinin arasındaki ilişkiyi anlamlı ve görünür hale getirir. Toplumsal alanlar her ne kadar nesnel yapılar olsalar da bu alanlarda anlamlı eylemlerde bulunabilmek, o alanın “oyununa” özgü kuralları en azından sezgi halinde bile olsa ayırt etmeyi ya da içselleştirmiş olmayı gerektirir. Bu içselleştirme süreci habitusun işlemesi ile mümkündür. Dolayısıyla habitus, bireylerin kişisel tercihleri gibi görünen eylemlerini

⁵³ Bourdieu, Pierre. (2018). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 158.

tarihsel olarak birikmiş ve toplumsal olarak şekillenmiş eğilimler olarak okumamızı sağlar.⁵⁴

Bu eğilimler, daha önce de bahsedildiği gibi, bireyin bedeninde birikmiş bazı sermayeler sayesinde işler. Bireyler, içinde bulundukları toplumsal koşullara uygun, o konumda doğal ve meşru görünen düşüncelere sahip olmaya, o eylemleri yapmaya ve o zevklere sahip olmaya meyillidir. Ancak en az bunun kadar önemli olarak, toplumsal konumundan bağımsız olarak neyin meşru, neyin gayrimeşru olduğuna dair bilgi, alanların iktidar ilişkilerinde gizlidir. Bu iktidar alanı, çeşitli sosyal kurumlar aracılığı ile bireye habitusunun sezgisini işler. Bu anlamda, failin eylemlerinin ebeveynlerinin habituslarının yeniden üretimi olarak şekillendirildiği aile kurumu, toplumsal iktidar alanında sembolik iktidarın faillere işlenerek yeniden üretildiği eğitim kurumu ve ekonomik olarak ‘hayatta kalmak’ ya da o alanda ‘tutunmak’ için faaliyetlerde bulunulan ve faili ‘hizaya getiren’ iş/meslek kurumu gibi yapılar habitusunun şekillenmesinde etkilidir.

Bourdieu’nün yapıyı çözümlerken sunduğu bu anlayış başta mekanik determinizm eleştirilerine maruz kalmış, özneye yer bırakmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁵⁵ Gorski, bu eleştirinin sebebini Bourdieu’nün erken ve geç dönem eserlerinin Anglofon dünyada geç tercüme edilmesine bağlamakta, *Yeniden Üretim* ve *Varisler* gibi kitapları dolayısıyla bir yapı sosyoloğu olarak değerlendirilmesine sebep olduğunu vurgulamaktadır. Halbuki hem *Bekarlar Balosu* ve *Cezayir Sosyolojisi* gibi erken dönem eserleri (ki bu eserlerde de yapısalcı ve öznelci duraklar hissedilir düzeydedir) hem de *Sanatın Kuralları*, *Akademik Aklın Eleştirisi*, *Devlet Soyluları* gibi

⁵⁴ Bourdieu, Pierre. (2021). *Genel Sosyoloji: College de France Dersleri*. İletişim, ss. 231-247.

⁵⁵ Alexander, J. C. (1995). *Fin-de-siècle social theory: Relativism, reduction and the problem of reason*. London/New York: Verso, s.128.

geç dönem eserleri toplumsal değişimi mercek altına alır.⁵⁶ Faber de Bourdieu'ya yapılan determinizm eleştirisini bir tür yanlış anlama olarak değerlendirir. Bourdieu'nün yapısalcı momentine sıkıştıran ve indirgeyen bu eleştirilerin Bourdieu'nün ampirik verilerden yola çıkarak ortaya koyduğu istatistiksel eğilim motifleri arasındaki ilişkiselliği gösterirken katı bir nedensellik ile yorumlamasını haksız bulur.⁵⁷

Evcil hayvanlar bağlamında değerlendirildiğinde, habitus fiziksel mekânın, duygulanımların, eylemlerin kesişiminde yer alır. Habitus kavramı, insan-hayvan etkileşimini sadece bireylerin “hayvanları sevip sevmemesi” düzeyinde değil, tarihsel olarak oluşmuş, bedene ve zihne yerleşmiş eğilimler üzerinden kavramamızı sağlar. Neyin “normal”, “temiz”, “tehlikeli”, “evcil” ya da “yabani” sayılacağını sezgisel düzeyde belirleyen bir pratik mantığıdır habitus. Bu nedenle, insanların sokakta yaşayan hayvanlara yaklaşımı, evde hayvan himaye etmeyi “aileye yeni üye almak” ya da “pislik ve dağınıklık” olarak görmesi, hayvanlarla kurulan duygusal yakınlığın meşru veya “abartılı” bulunması, hatta hangi hayvan türlerinin sevilebilir, hangilerinin uzak durulması gereken türler olarak kodlandığı, büyük ölçüde faillerin habitusları çerçevesinde yapılandırılır. Habitus, insan-hayvan ilişkilerini bireysel tercihler toplamı olmaktan çıkararak toplumsal sınıf konumları, kültürel sermaye düzeyleri ve mekânsal düzenlemelerle iç içe geçmiş tarihsel bir ilişkisellik alanı olarak çözümlemeyi mümkün kılar.

Bourdieu'nün failinin yapı ile ilişkisini anlamak için, failin konumuna yönelik yaptığı analizin çok boyutluluğunu incelemek gereklidir. Toplumsal uzamda kaynaklar, eşitsiz şekilde dağılırlar. Marxist analizde eşitsizlik kapitalizm analizi bağlamında

⁵⁶ Gorski, Philip S. (2013). Bourdieu as a Theorist of Change, *Bourdieu and Historical Analysis* (ed. Philip S. Gorski) içinde, Duke University Press.

⁵⁷ Faber, Agoston. (2017). From false premises to false conclusions. On Pierre Bourdieu's alleged sociological determinism. *The American Sociologist*, 48(3/4), 436–452.

sermaye-emek gerilimi içerisinde büyük anlatı olarak sunulurken⁵⁸ Weberyani teori toplumsal uzamda yaratılan eşitsizliklerin sınıf, statü ve parti ile çoğullaştığını ifade eder.⁵⁹ Bourdieu sosyolojisi ise, sermaye kavramını toplumun geneline yayar ve Weber'den aldığı ilhamla sermayeyi birbirine dönüştürülebilir çoğul sermayeler olarak ele alır. Bu yolla, bir yandan Marxist analizin yaptığı ekonomik sermayenin toplumsal ilişkileri belirleyen tek eksen olmasını aşar, diğer yandan Weberyani analizdeki sınıf-statü-parti üçlüğünün aralarındaki ilişkileri açığa çıkarır.⁶⁰

Bourdieu'nün sosyal gerçeklik kavrayışı temel olarak topolojiktir, çünkü toplumsal dünya, nesnelerin veya bireylerin özsel özelliklerinden değil, aralarındaki ilişkisel konumlardan oluşur.⁶¹ Toplumsal uzam, bu ilişkisel düzenin vuku bulduğu yer olarak aktörleri sabit niteliklere göre değil, birbirlerine göre belirlenmiş farklar, mesafeler ve yakınlıklar üzerinden tanımlar. Toplumsal uzam, daha önce de açıklanmış olan alanların ilişkisel toplamından oluşur. Alanın yapısını belirleyen, sermayenin dağılımıdır ve bu dağılım, sosyal uzamın metriklerini oluşturarak konumlar arasındaki ayırt edici mesafeleri kurar. Habitus ise bu topolojik uzamda hareket etmeyi mümkün kılan pratik bir yönelim ilkesi olarak, kişinin konumsal ilişkilerle uyumlu bir biçimde düşünmesini ve eylemesini sağlar. Böylece Bourdieu'nün sosyolojisi, bireyleri tekil özellikleriyle açıklamaktan çok, onları içinde bulundukları konumlar, bu konumların birbirleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerin doğurduğu farklılaşma mantığı üzerinden kavrar. Bu yaklaşım, sınıf, kültürel pratikler veya siyasal tutumlar gibi olguları, sabit

⁵⁸ Marx, Karl. (2011). *Kapital I. Cilt (2. Baskı)*. Yordam Kitap.

⁵⁹ Weber, Max. (1946). Class, Status, Party. *From Max Weber: Essays in Sociology* (Eds. H. H. Gerth & C. Wright Mills) içinde. Oxford University Press, ss. 180-195.

⁶⁰ Bourdieu, Pierre. (1986). The forms of capital, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, (Ed. J. G. Richardson) içinde. Greenwood Press, pp. 241-258.

⁶¹ Leibniz'in uzam anlayışından ilham alan Bourdieu, toplumsal uzamı Newton'un uzamında olduğu gibi boş bir kap olarak değil, varlıkların karşılıklı ilişkilerinden mütevellit ilişkisel bir düzen olarak değerlendirir. Nesneler, yani bu durumda failler, kendi başlarına bir öz içermez, ancak toplumsal uzamda işgal ettikleri yere göre tanımlanırlar.

Bourdieu, Pierre. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi*. Metis, s.162.

kategoriler olarak değil, sürekli yeniden düzenlenen konumsal konfigürasyonlar olarak analiz etmeyi mümkün hale getirir.

Bourdieu'ya göre, eşitsizlik ekonomik indirgemeci bir mantıkla kurulamaz. Aynı zamanda zevk, tat, eğitim, tüketim gibi kültürel pratiklerde, aile ve ilişkilerin yarattığı sosyal ağlarda, meşruiyet, tanınma ve prestiji yaratan sembolik düzenlerde yeniden üretilir. Bu anlamda, eşitsizliği sadece ekonomik faktörlerle açıklayan ekonomi kuramlarına eleştiri niteliğindedir.⁶² Sermayenin çoğullaştırılması dolayısıyla ortaya çıkan yeniden tanımlama, özellikle kültürel ve sosyal ayrımların ekonomik eşitsizliklerle nasıl iç içe geçtiğini göstermesi bakımından değerlidir. Eğitim düzeyi, kültürel zevkler, ailede kurulan ilişki tarzları ya da sosyal ağlar görünürde “kişisel” ya da “doğal” kabul edilirken, Bourdieu'nün bakışında sınıfsal konumlanışın dolaylı biçimleri halini alırlar. Dolayısıyla, sermaye sadece sahip olunan maddi birikimden ibaret olmaz, failin farklı alanlarda hareket edebilmesine yönelik yeni araçlar sağlayan birikimsel gücü de ifade eder. Bu araçlar sadece diploma, tanınırlık, maddi kazanç gibi resmi ya da gayri resmi göstergeler ile de ölçülemez. Sermaye, habitus aracılığıyla bedenselleşir ve eylemlerin repertuvarının belirleyicisi olur.

Bourdieu, alanları kesen yukarıda bahsi geçen dört temel sermaye türünü tespit eder: *Ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye*. Her alanda güç ilişkileri, büyük ölçüde bu sermayelere göre hiyerarşik olarak kurulur, ancak o alanda etkin olan özgül farklı sermaye türlerinden de bahsedilebilir. *Ekonomik sermaye*, meslek, gelir, mülk, yatırım ve maddi kaynaklardan oluşan sınıfsal ayrımların büyük oranda belirleyicisi sermaye tipidir. Diğer sermayelerin çoğu, koşullar uygun olduğunda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir. *Kültürel sermaye* ise üç biçimde var olur: Bedenleşmiş halde, yani bedene kazınmış eğilimler, estetik duyarlılık, görgü ile; nesnelleşmiş olarak,

⁶² Bourdieu, Pierre. (1986). The forms of capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, (Ed. J. G. Richardson) içinde. Greenwood Press, pp. 241-258.

yani kitaplar, sanat eserleri, enstrümanlar gibi kültürel mallar ile ya da kurumsallaşmış olarak, diploma veya eğitim dereceleri yoluyla. Kültürel sermaye, sınıfsal farklılaşmayı incelikli bir biçimde işler, üretir ve yeniden üretir. Kültürel sermayenin bu çoklu yapısı, ampirik araştırmalarda ölçüm konusunda muğlaklaştığı ve zaman zaman yetersizliğe düştüğü yönünde eleştirilmiştir.⁶³ Ancak bu eleştiri, kavramın varlığı ve işlevselliğinden çok kapsamı ve ölçülebilirliği ile de ilişkilidir.

Sosyal sermaye, bireyin sahip olduğu ağlar, ilişkiler, referanslar ve bağlantılar aracılığıyla harekete geçirebildiği kaynaklardır. Dayanışma biçimlerinin güçlü olduğu toplumlarda sosyal sermaye en önemli sermaye türlerinden biri haline gelebilir. Diğer yandan, sanat, edebiyat, akademi gibi kapalı alanlarda alana girerken de sosyal sermaye işlevseldir. Son olarak *sembolik sermaye*, diğer tüm sermaye türlerinin tanınma, meşruiyet ve prestij kazanmış halidir. Bourdieu'nun Cezayir'de Kabiliyelilerin iktidar ilişkilerinde etkin olan ve Bourdieu'nün onur ekonomisi olarak isimlendirdiği davranışlar bu bağlamda değerlendirilebilir. Kişinin daha önce sayılan sermayeleri görece daha az olsa bile, sembolik sermayesi yüksek olan bireyler karar alıcı olabilirler. Bu anlamda, diğer sermaye türlerinden ayrı değerlendirilir.

Bu sermaye türleri pratikte birbirleriyle iç içe geçmiş vaziyettedir. Toplumsal uzamda bir failin etkisi, elindeki sermayenin miktarından çok bunların farklı ağırlıklardaki bileşimleri ve başkaları tarafından tanınma dereceleri ile belirlenir. Benzer sermaye kompozisyonlarına sahip olan faillerin, benzer koşullanma faktörlerine maruz kaldıkları için benzer habitusa ve çıkarlara sahip olma eğilimindediler. Bu da benzer pratik ve temsiller üretmelerini sağlar. Aynı zamanda, toplumsal uzamda “*kendi yerini*

⁶³ Kingston, P. W. (2001). The unfulfilled promise of cultural capital theory. *Sociology of Education*, 74, Extra Issue: Current of Thought: Sociology of Education at the Dawn of the 21st Century, ss. 88-99.

bilme” yoluyla bu temsilleri icra ederler.⁶⁴ Bu anlamda eylemler adeta şefsiz bir orkestranın ürünü olarak konumsal alışkanlıkların icrasıdır.⁶⁵

Bourdieu’nün kavramsal dilinde yer alan, *sermaye*, *çıkar* ya da *piyasa* gibi ekonomik terimler dolayısıyla kullanılan analogilerin yaratabileceği sıkıntılar literatürde kendine yer bulmuştur. Nitekim bu kavramlar, ekonomik teorilerdeki mekanik anlamlarından çok daha farklı değerlendirilir Bourdieu sosyolojisinde. *Sermaye*, salt ekonomik değildir; *çıkar*, faydacı bir yönelim değildir; piyasada *mallar* sadece ekonomik değerleri ile değerlendirilmezler. Passeron’a göre, her ne kadar metaforlar yeni ve teşvik edici gözlemler için “üretken matrisler” sunsalar da özellikle ekonomi bilimi içerisinde yerleşik olan bu kavramların seçimi, anlamsal sorunlar ve yanlış anlaşılmalara sebep olarak Bourdieu pek çok çevrece yanlış yorumlanmıştır.⁶⁶ Bu anlamda, araştırmadaki kullanımları kavramların metaforik olarak kurulma gerekçeleri ve analoginin sınırları dahilinde düşünülmelidir.

Bourdieu’nün sermaye türleri, evcil hayvan sahipliğini de sınıfsal konumlanışlarla iç içe geçmiş bir pratik olarak anlamamıza imkân vermektedir. Bahsettiğimiz ana sermaye türleri üzerinden düşünürsek: Ekonomik sermaye, hayvanın bakım masraflarını, veteriner giderlerini, özel mamaları ve aksesuarları karşılayabilme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu kapasite arttıkça, evcil hayvan sahipliği daha planlı, kontrollü ve tüketimle iç içe geçen bir forma bürünebilir. Kültürel sermaye, hayvan davranışı, beslenme ve refahı hakkında bilgiye erişim, belirli ırklar ya da türler arasında “doğru” seçim yapma, hayvanla kurulan ilişkiyi pedagojik, psikolojik ya da etik söylemlerle gerekçelendirme imkânı sunar. Böylece evcil hayvan sahipliği, bilgili ve duyarlı bir özne olma iddiasının da sahnesi hâline gelir. Sosyal sermaye, hayvan

⁶⁴ Bourdieu, Pierre. (1989). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25, s.17.

⁶⁵ Dornan, J. L. (2002). Agency and archaeology: Past, present, and future directions. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 9(4), 303–329, s. 306.

⁶⁶ LeBaron, F. (2004). Pierre Bourdieu: Economic models against economism. *After Bourdieu* (Eds. D. L. Swartz & V. L. Zolberg) içinde. Kluwer Academic Publishers, 87–101, s.94.

sahipliği etrafında kurulan arkadaşlık ağlarında, sosyal medya topluluklarında, mahalle bazlı dayanışma pratiklerinde ya da veteriner, eğitmen, dernek bağlantılarında görünür olur. Hayvan üzerinden yeni bağlar kurmak ve bu ağlara dahil olmak mümkün hale gelir. Son olarak sembolik sermaye, “sokak hayvanlarına bakan iyi insan”, “hayvanını çocuğu gibi gören duyarlı birey” ya da prestijli ırklara sahip “seçkin” ya da “duyarsız” sahip imgesinde kristalleşir. Böylece evcil hayvan, sınıfsal zevklerin, etik iddiaların ve saygınlık mücadelelerinin de taşıyıcısı hâline gelir.

1.2.2. Oyun Duygusu ve Sembolik İktidar

Bir önceki bölümde, alanların kendi içsel mantıkları olduğu açıklanmıştı. Tekrar etmek gerekirse, bu dünya fail ile yapı arasında sürekli olarak yeniden üretilen, yeniden kurulan ve sürdürülen ilişkisel alanlar toplamıdır. Bir alanda hareket eden failer, hem tarihsel süreç içinde şekillenmiş habitusları hem de alanın nesnel kurallarına⁶⁷ ilişkin sezgisel bilgileri sayesinde “oyunun içinde” davranırlar. Bourdieu’nün *sens pratique* (oyun duygusu) kavramı, tam da bu derin ve çoğu zaman bilinçdışı işleyen pratik yönelimi ifade eder. Oyun duygusu, failerin alandaki konumlarını, eylemlerinin olası sonuçlarını, hangi hamlelerin makul ya da makbul olduğunu sezgisel bir biçimde bilmelerini ifade eder. Bu sezgi ne tamamen hesaplanabilirdir ne de tamamen rastlantısaldır.

Bourdieu için oyun duygusu toplumsal dünyanın sürekliliğini mümkün kılan pratik mantığın temelidir. Failler, örneğin tıpkı bir oyunun kurallarını içselleştirmiş futbolcular gibi sahanın ritmine uyumlanarak hareket ederler. Futbolcunun topun gelmesini beklediği boş alana doğru koşması nasıl bir “oyun bilgisinin” bedenselleşmiş haliyse toplumsal failerin de alandaki pozisyonlarını koruma, geliştirme ya da dönüştürme yönündeki hamleleri aynı tür bir sezgisel bilginin ürünüdür. Bu bilgi,

⁶⁷ Bourdieu. Pierre. (1995). *Pratik Nedenler*. Kesit Yayıncılık, s. 45.

habitus tarafından üretilir. Yani bireyin geçmiş deneyimlerinin, sınıfsal konumunun, öğrenilmiş değerlerinin, bedensel alışkanlıklarının zamanla yoğunlaşmasıdır. Bu anlamda, oyun duygusu, habitusun alana uyarlanmış biçimde işleminin en görünür halidir.

Bununla birlikte oyun duygusu sadece mümkün eylemleri seziren bir yönelim değildir. *Sembolik iktidar*ın işlerlik kazandığı bir düzlemdir. Çünkü Bourdieu için sembolik iktidar, öncelikle algı kategorilerinin, sınıflandırma şemalarının, meşruiyet ölçütlerinin doğal ve makul olarak içselleştirilmesi üzerinden işler. Sembolik iktidar, doğrudan zor kullanmaktan çok, insanların dünyayı belirli biçimlerde görmelerine ve değerlendirmelerine yol açarak etki yaratır. Bir alanın içine giren failler, bu sınıflandırma ilkelerini kendi bakış açılarına taşırlar.⁶⁸ Weber'in devletin meşru şiddet tekeline yönelik kavrayışını Bourdieu yeniden yorumlayarak bunun sadece fiziksel değil, aynı zamanda sembolik kategorileri de yaratan bir iktidar olarak sembolik şiddette bulunduğu iddiasındadır. Eğitim alanı, bütün yurttaşların dahil olduğu bir alan olarak bu kategorilerin faillere tanıtılmasını sağlar.⁶⁹

Oyun duygusu, sembolik iktidarın yeniden üretimindeki en etkili mekanizmalardan biridir. Toplumsal düzenin çoğu açık kurallarla değil, “böyle yapılır,” “böyle söylenir,” “böyle davranılır” gibi örtük normlarla doludur. Sembolik iktidar, Bourdieu'ya göre her zaman *tanınmaya* (*recognition*) dayanır. Bir sınıflandırma ölçütünün, bir hiyerarşik farkın ya da meşruiyet ilkesinin geçerli olabilmesi için failler tarafından tanınması gerekir. Bu tanınma, çoğu zaman bilinç dışıdır. İnsanlar kendilerine dayatılan hiyerarşileri farkında olmadan içselleştirir, onları doğal,

⁶⁸ Bourdieu, Pierre. (2021). *Genel Sosyoloji: College de France Dersleri*. İletişim, s. 104.

⁶⁹ Bourdieu, Pierre & Eribon, Didier. (2016). Kelimelere direnme sanatı. *Sosyoloji Meseleleri* içinde. Heretik.

kaçınılmaz ya da makul olarak deneyimler. Bu anlamda aslında tanıma, bir tür yanlış tanımadır (*misrecognition*).⁷⁰

Sembolik iktidar ve oyun duygusu arasındaki ilişki, özellikle sınıf temelli pratiklerde daha net görünürdür. Orta sınıfın tüketim tarzlarını, çocuk yetiştirme pratiklerini, mekânsal tercihlerdeki kendiliğinden yönelimlerini ya da kültürel zevklerini düşünelim. Bu pratiklerin büyük kısmı “hesaplanmış seçimler” gibi sunulur ama çoğu kez aslında sınıfsal habitusun bir ürünüdür. Hangi mekanlarda bulunulacağı, hangi jestlerin uygun sayılacağı, hangi zevklerin kaliteli olduğu, hangi varlıkların (insan ya da hayvan) uygun ya da uygunsuz olduğu sembolik iktidarın belirlediği sınıflandırma şemalarıyla iç içe geçmiştir.⁷¹

Sembolik iktidarın toplumsal alanlarda bu denli etkili olmasının nedeni, bedensel düzeyde işleyen bu sezgisel mantığın sorgulama gerektirmemesidir. İnsanlar oyun oynarken oyunun kurallarını düşünmezler. Kurallar ancak oyunun bozulduğu, ihlal edildiği ya da kriz anlarının ortaya çıktığı durumlarda görünür hale gelir. Bu nedenle, Bourdieu sosyolojisi krizleri, alanlar arası geçişleri, alanın ritminin bozulduğu anları özellikle önemser. Çünkü bu anlar, *sembolik iktidarın* nasıl işlediğini ve *oyun*

⁷⁰ Yanlış tanıma kavramı, Lacan tarafından benliğin kurulumunda *ayna evresinde* çocuğun aynadaki imgeyi kendisi olarak tanımasıdır. Özne, kendi benliğini kendi üzerinden değil, dışarıdan bakan bir gözün imgeselliği üzerinden yarattığından bu bir tür yanlış tanımadır. Bourdieu’nün kavramsal araç kutusunda ise bu kavram benliğin kurulumunda olduğu kadar dünyanın kuruluşu hakkında da yanlış tanımayı içerir. Yani verilen her tür isimlendirme, imgeleri her zaman şeylerin yerine koyar ve her tanıma bir tür yanlış tanımadır.

Schiff, Jade Larissa. (2014). *Misrecognition. Burdens of Political Responsibility: Narrative and the Cultivation of Responsiveness* içinde. Cambridge University Press, 117-140, s. 134.

Bourdieu, Pierre. (2018). *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnolojik Çalışması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

⁷¹ Bourdieu’nün kavramsal çerçevesinde doxa, belirli bir alanın tartışmasız kabul edilen, doğal ve değişmez görülen temel kabullerini ifade eder. Bu kabuller, sorgulanmaksızın failler tarafından içselleştirilir. Ortodoxia, doxanın bu hâkim kabullerini koruyan ve mevcut düzeni meşrulaştıran söylemleri tanımlar. Bunun aksine heterodoxia, alanın yerleşik sınıflandırmalarına meydan okuyan, alternatif meşruiyet iddiaları ortaya koyan karşı söylemler bütünüdür. Allodoxia ise bu sınıflandırma şemalarının yanlış tanınmasıdır. Tarihsel ve toplumsal olarak üretilmiş olan ayrımların kişisel tercih, doğal fark veya teknik zorunluluk gibi algılanması. Bu kavramlar birlikte düşünüldüğünde sembolik iktidarın nasıl görünmez kılındığı ve toplumsal düzenin nasıl “doğal” bir gerçeklik olarak deneyimlendiği anlaşılır.

Bourdieu, Pierre. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi*. Metis Yay. s. 124, 167, 173; Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. Kesit Yayıncılık, s. 128.

duygusunun nasıl içselleştirildiğini görünür kılar. Bu anlamda, sokaklarda himaye edilen evcil hayvanların eve girmesi, ev ve aile kavramlarına yönelik algılarda gerçekleşen dönüşüm değerlendirildiğinde alanın ritminin bozulduğu bir an olarak değerlendirilebilir. Ancak en az bunun kadar önemlisi, Hayvanları Koruma Kanunu’nda gerçekleşen değişiklik ayrıca bu değişimin toplumsal bir krizle birlikte izlenmesine neden olmaktadır.

Evcil hayvanlar, toplumsal uzamın içinde belli bir alanın parçası olarak değil, uzamın tamamına yayılmış bir düşünce pratiğinin içinde bir *görme ve ayırım ilkesi* olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal uzamda mücadele, farklı alanlardaki meşruiyet mücadelesinin yanı sıra, sembolik ve fiziksel uzamda da süregelir. Türkiye özelinde meşruiyet mücadelesi, iki noktadan okunabilir. Birincisi, kentin kıra üstünlüğü temelli modernist düşüncenin bir dışa vurumu olarak; kırsal kaynaklı kente daha sonra eklemlenmiş ve kentleşme sürecinde dışarıda bırakılarak uzun yıllar çoğunlukla gecekondularda yaşamış olan işçi sınıfı ile kentleşme sürecinde kentin yerlileri olarak kabul edilen, devlet işleri dolayısıyla kente angaje olmuş memur ve kentli ticaret erbabı arasındaki meşruiyet mücadelesi. İkincisi ise tarihsel olarak birlikte ortaya çıkmış, zaman zaman ilki ile el ele ilerlemesi ve bazı noktalarda iç içe geçmesi dolayısıyla seküler ve muhafazakarların meşruiyet mücadelesi. Bu mücadelenin pek çok ögesi gibi evcil hayvan himayesi de sembolik ve fiziksel uzamda karşılık bulur.

Türkiye’de insan-hayvan etkileşimi, bu iç içe geçmiş iki düşünce biçimi üzerinden okunduğunda daha anlamlı sonuçlara ulaşılmaktadır. Nitekim, evcil hayvanların hane içerisine girerek meşru hane üyesi haline gelmesi, geleneksel ailenin sınırlarına yaklaştıkça “kabul edilemez” olarak görülür. Evli ve çocuklu bir aile kedi-köpek sahiplendiğinde, aykırı görülmeyebilir veya tolere edilebilir. Ancak bu, bu sınıfın habitusunda gedik açmaz, sadece faillerin habituslarında yarıklık oluşturur. Öncelik her zaman, ailenin meşru üyelerinde olacaktır. Bu anlamda, “meşru aile” tanımı, en azından

geleneksel, muhafazakâr, kırsal geçmişli habitus için evli ve çocuklu ailelerken, orta sınıf, kentli ve seküler habitusunda bu daha da çeşitlenerek tek ebeveynli, çocuksuz, fazla sayıda evcil hayvanın bulunduğu hanelere yakınsar ve çeşitlenir.

Bu düşünceye paralel olarak, evcil hayvanlara yönelik sembolik anlamların da çeşitlendiği, yeni ayırım ilkelerinin ortaya çıktığı anlaşılır. Bu ayırım ilkelerinin oluşması, en başta mekânsaldır: Evcil hayvanlar, yaşadıkları mekâna göre *sokak ve ev hayvanı* olarak tanımlanır hale gelir. Aynı türün iki üyesi, kendi seçimleri olmayan yaşam alanının getirdiği hukuki bir ayırma ilkesine de maruz kalırlar ve hukuki sahiplik ilişkisine göre *sahipli-sahipsiz* olarak tanımlanırlar. Bu iki “dünyayı bilme kipi” ister istemez, birer *sağduyu* (common sense) haline gelerek toplumsal uzamda paylaşılır. Ancak onlara yönelik *ethos*, toplumsal uzamda faillerin işgal ettikleri konuma ve onların mekâna ve evcil hayvana verdiği anlama göre değişecektir. Bir sonraki bölüm, evcil hayvan kavramını ve evde himayeyi tarihselleştirerek bu sürece açıklık getirme niyetindedir.

İKİNCİ BÖLÜM
SOSYOLOJİK BİR NESNE İNŞASI: “EVCİL HAYVANI”
TARİHSELLEŞTİRMEK

Şekil 4: Dikmen Vadisi’nde Bir Köpeğin Pati İzi.

Mehtap Nur İNDİBİ’nin objektifinden (2025).

Türkiye’de hangi şehrin sokaklarını dolaşsanız kendisini başta göremesiniz bile şehrin sessiz sakinlerinin ardında bıraktığı bazı izlerle karşılaşsınız: Taze dökülmüş betonun farkına varmadan hızlı adımlarla oradan geçen bir kedi veya köpeğin betonda bıraktığı pati izi. Eğer şanslıysanız, daha doğrusu bu “tüylü dostlar” şanslıysa ve sokağın asli unsuru olarak görülüyorlarsa sokakların ya da apartmanların yakınlarında bir yerlerde onlar için konulmuş mama, yemek artığı ya da girip yatmaları için yuvalar da gözünüze çarpıp etrafa meraklı bakışlar atmanıza neden olabilir. Bugün özellikle

İstanbul'un Kedi Şehri⁷² olarak anılmasına neden olan sokakta yaşayan hayvanların varlığı, Avrupa'nın kıyısında ve gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'yi özel bir yere koyuyor. Ancak tezin yazımına başladığım 2021'den bu yana sokakta yaşayan hayvanlara yönelik siyasette tekrarlanagelen söylem ve tutumların farklı yönde ağırlık kazandığı, bunun sonucunda 2024 Temmuz'unda Hayvanları Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikle birlikte sokakta yaşayan hayvanlar konusunda Türkiye kentlerinin bir geçiş döneminde olduğu da anlaşılıyor.

Bourdieu'nün sosyolojik bakış açısı, gündelik kullanımda tarihselliğini kaybetmiş ve bağlamsal olarak oluşmuş anlamı insanlığın tarihi ile eşdeğer gibi değerlendirilen kavramların yeniden masaya yatırılarak sosyolojik bir lensle gözden geçirilmesini salık verir. Bu, sosyolog olarak kendimizin de içinde yaşadığı toplumun ürettiği bu tanımlar evreni, "aşıkâr gözükenin kolaylıkla sağladığı doğrudan bilgi yanılmasına" düşmemize neden olabilirken "bunun içerdiği zenginliğe karşı bitmek bilmez bir polemik" yürütmemiz gerekir.⁷³ Evcil hayvan, Türkiye'nin gündelik hayatının bir parçası olarak kendinden verili bir tanımlı varmış gibi kendini gösterir. Sıradan dilde aşinalığın getirdiği bu kavramsal kirlenmeyi aşmak için bu kavramın tarihsel doğasını incelemek, biyolojik yönünü irdeleyerek yeniden değerlendirmek ve sosyolojik olarak nasıl inşa edilebileceğini tartışmak gereklidir.

Epistemolojik ön hazırlık olarak isimlendirilen bu süreç, sosyolojik araştırmanın her aşamasında toplumsalın bir parçası olan araştırmacının kendi ile araştırma nesnesi arasında mesafe kurabilmesi için gereklidir. Nitekim araştırmacı, ancak kendi pratiğini,

⁷² Çevrimiçi video platformu YouTube'da paylaşılan videolardan birkaçı İstanbul'un özellikle kedilerini merkeze alırlar. *Dots on a Map* kanalının *The Cats (and Humans) of Istanbul*, *gus1thego* kanalının *The CITY of CATS? (Turkey)* videosu bunlara örnektir. Link (1): https://www.youtube.com/watch?v=wd6JPuPqE84&ab_channel=DotsonaMap (2): https://www.youtube.com/watch?v=_xfXvVm1s44&ab_channel=gus1thego

Ayrıca fotoğrafçı Marcel Heijnen'in *City Cats of Istanbul* isimli fotoğraf kitabının merkezinde İstanbul'un kedileri yer alır. Heijnen, Marcel. (2025). *City Cats of Istanbul*. Thames&Hudson.

⁷³ Bourdieu, Pierre. (2025). *Sosyoloji Zanaatı: Epistemolojik Ön Hazırlık*, Heretik.

konumunu ve kullandığı kavramların kökenini sorgulayarak kendi öznelliği ve sosyal dünyanın üzerindeki etkisinin farkına vararak sosyal dünyayı nesnel bir biçimde inceleyebilir. Evcil hayvanlarla himaye ilişkisi içerisinde ve bu konuyu araştıran bir araştırmacı olarak, araştırma nesnem olan evcil hayvanları kavramsal temelde inceliyorum. İsimlendirme, büyük bir isim haritasının içinde anlam kazandığından, evcil hayvanı ilişkili görünen kavramlarla birlikte değerlendiriyorum. *İnsan, hayvan, evcil hayvan, sokak hayvanı/sokakta yaşayan hayvan, pet* ve *ırk* gibi toplumsal yaşamın içinde anlamını bulan kavramlar hem kendi tanımları ile hem de oluşturdukları zihinsel evrenle belli bir tarihselliğe sahiptir. Bu bölümde hayvan kavramını tarihselleştiriyor ve insan-hayvan etkileşimi içindeki yerlerini tespit etmek üzere evrensellik varsayımını sorguluyorum.

Antarktika hariç insanın yerleşim gösterdiği bütün dünyada insanla birlikte var olan bu canlıların küresel kaderindeki dönüşümünü bölümün ikinci bölümünde iki temel ve birbiri ile ilişkili tarihsel eksen üzerinden okuyorum: Zihinsel *görme ve ayırım ilkelerini* dönüştüren modernleşme⁷⁴ ve yapılı çevremizi oluşturan ve yaşam biçimimizi kökünden dönüştüren kentleşme.⁷⁵ Medeniyetin tarihinden daha eski olan birlikteliğimizi anlamak üzere evcil hayvanın insanla ilerleyen hikayesini incelemek gerekli. Bununla birlikte görme ve ayırım ilkelerinde belirleyici olan en az üç bilme kipini tespit ediyorum. Birincisi, tarihsel olarak oluşmuş kültürel bilme kipi ki bu kip hayvanları gündelik hayattaki kelime kullanımlarında gerçekleşen dönüşümler ve dini öğelerle bezelidir. İkincisi, biyolojik bilme kipi ki bu kip biyolojinin bilimsel varlığına yaslanarak yaptığı taksonomik kategorizasyonları objektif olduğu iddiasıyla sunar. Son olarak hukuki ve politik bilme kipi. Bu kip, biyolojik kavramları tek ve değişmez olarak

⁷⁴ Ancak Türkiye tarihi özelinde bu kavramı daha çok Batılılaşma üzerinden okumak, özellikle sokakta yaşayan hayvanlara yönelik görme ve ayırım ilkeleri nazarında daha anlaşılır olacaktır.

⁷⁵ Türkiye metropollerinin kentleşme tarihinde yer alan gecekondulaşma fenomeni, bu noktada önem kazanmakta ve kentli ile kentin içinde kırsal zihin olarak bir tür ikili okumayı zorunlu hale getirmektedir.

değerlendirerek onları hukuki olarak dondurur ve insan-hayvan ilişkilerinin pratiğinin sınırlarını çizer.

““Nesneler dünyasının inşasının” başlıca aracı olarak ortak dili metodik bir eleştiriye tabi tutmamak, ortak dilde ve ortak dil tarafından önceden inşa edilmiş nesneleri verili olarak alma riskini beraberinde getirir” der Bourdieu ve ekler “Titiz bir tanım kaygısı, tanıma konu olan nesnelerin birleştirici ilkesi eleştiriye tabi tutulmadığı sürece tali ve yanıltıcı kalır.”⁷⁶ Kelimelerin kullanımlarının tarihi, toplumsal tarihin bir parçası olarak dünyayı anlamlandırmanın koşullarını araştırmak için gerekli.

Bu bölümde, “evcil hayvan” tarihselleştirilirken sadece gündelik dildeki kullanımı değil, aynı zamanda onlar hakkında biyolojik bilme kipini şekillendiren taksonomik ilişkinin gelişimi ve şeyleri sınıflandırma tekeline sahip olan devletin hukuk dili incelenecektir. Bu yolla, evcilleştirme süreci ve bugünkü anladığımız anlamda evcil hayvanın tözcü anlayışın parçalanması hedeflenmektedir. Bir yanda standardize edilmiş ve objektif olarak değerlendirilen biyolojik taksonominin keyfiliği, diğer yanda ırk, şecere, “cins” hayvan gibi kavramların üretiminde yer alan iktidar ilişkileri tarafından şekillendirilmiş ve evcil hayvanların bedenlerine kazınmış sınıflandırma ilkeleri... Bu bölümde, kavramsal inşayı gerçekleştirirken sosyal olanı maskeleyen biyolojik jargonu ve hukuki sınıflandırmanın keyfiliğini açığa çıkarmayı hedefliyorum. Bu yolla, günümüz evcil hayvan himayesini anlamak için bir pencereyi aralamak mümkün olacak gibi görünüyor.

2.1. Gündelik Dilde Evcilleştirme

Evcilleştirme, kavramsal olarak en az üç farklı düzleme işaret eder: gündelik dildeki kullanımıyla bir düşünme kipine, biyolojide evrimsel ve genetik bir sürece ve hukuki ve politik metinlerde kurumsal bir kategorizasyona. Bu çalışma açısından

⁷⁶ Bourdieu, Pierre. (2025). *Sosyoloji Zanaatı: Epistemolojik Ön Hazırlık*. Heretik Yay, s. 161.

önemli olan, gündelik dilde kullanılan “evcil, evcil olma, evcilleşme” gibi kelimelerin, onlara zıt biçimde kurulan “yaban, yabani, vahşi” gibi sıfatlarla birlikte insan-hayvan ilişkilerine dair birbiri ile ilişkili pek çok görme ve ayırım ilkelerinden sadece birini oluşturduğunu görünür kılmaktır. Kelimenin kökeni ve dile giriş biçimi, yalnızca bir teknik ayrımı değil, aynı zamanda hayvanı nereye yerleştireceğimize dair zihinsel şemayı da kurar.

Avrupa dillerindeki *domestic* (İng.), *domestique* (Fr.) kelimeleri, Latince *domus* (ev) kökünden türetilir ve doğrudan insan yaşam alanı olan eve dahil edilmeyi, insanla birlikte yaşayabilmeyi ifade eder.⁷⁷ Türkçedeki *evcil* kelimesi de biçimsel olarak bu etimolojik mantığı takip eder; ancak tarihsel olarak doğal bir evrimle ortaya çıkmış değildir. Osmanlı Türkçesinde hayvanlarla ilgili temel karşılık Arapça *ehlî*dir ve bu kelime, mekânsal bir yerleşimden çok “insana alışık olma”, “aileye aitlik”⁷⁸ ve “uysallık” anlamlarını taşır. Ehlî hayvan, aileye ve haneye dahil olan, “yabancı olmayan” bir varlıktır. Burada vurgu, hayvanın insanla kurduğu duygusal ve pratik yakınlık ilişkisindedir.

Dil reformu ve Batılılaşma süreciyle birlikte 1930’lardan itibaren *ehlî*nin yerini giderek *evcil* kelimesi almaya başlar.⁷⁹ Böylece Arapça kökene dayalı “aileye ait, alışık, uysal” vurgusundan, Batı dillerindeki *domestic* ile uyumlu bir biçimde “eve ait, evde yaşayan” vurgusuna doğru bir kayma meydana gelir. “Evcil hayvan” bu yeni kullanımda, öncelikle “ev”e dahil edilen türleri (kedi, köpek, kuş gibi) işaret eder. Hayvanın insanla kurduğu ilişki, “aile” kategorisinden çok, ev içi mekânın düzenlenmesi ve ev hayatının estetik-hijyenik rejimi üzerinden düşünülür. Böylece kelimenin dile sonradan ilavesi, hem Türkiye’deki insan-hayvan ilişkilerinin

⁷⁷ Oxford University Press. (n.d.). *Domestic*, adj. & n., Etymology. In Oxford English dictionary. <https://doi.org/10.1093/OED/1153513654>

⁷⁸ Nişanyan Sözlük. (t.y.) *Ehlî*, Link: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ehli>

⁷⁹ Nişanyan Sözlük. (t.y.). *Evcil*, Link: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/evcil>

Batılılaşma yönelimleriyle uyumlandırılmasını, hem de hayvanın “ev” ile kurduğu bağın baştan yeniden tarif edilmesini mümkün kılar.

Geleneksel Türk evlerinde hayvanların konumu, bu ayrımın somutlaşması için iyi bir örnektir. Eğer ayrı bir ahır inşa edilmemişse at, eşek, inek gibi hayvanların evin zemin katında yaşaması⁸⁰ bu türlerin eve dahil edildiğini göstermekle birlikte *mal* olarak isimlendirmeleri dolayısıyla ilişkinin ekonomik olarak kurulduğu değerlendirilebilir.⁸¹ *Evcil* kelimesinin dile bu sonradan ilavesi, ev ile ilişkinin en azından bazı türler için sonradan kurulduğu, insana alışıklık temelinde hayvanların ayrıştırıldığına da bir işaret olarak değerlendirilebilir. *Ehlî* olarak değerlendirilen at, güvercin, tavşan gibi hayvanların insana alışık olmayan ve doğada kendi başına yaşayanlarının bulunmasının yanında, doğrudan vahşinin karşıtı ve insan eliyle üretilen, ahır ya da kümesi olması dolayısıyla insanla birlikte yaşayan ve “üretilen” hayvanları ayırt etmek için kullanılır.

Evcil kelimesinin kullanımının yaygınlaşması, bu eski ayrımın kısmen daraldığı ve yeniden bölündüğü görülmektedir. Bir yandan *evcil hayvan*, giderek daha çok ev içinde beslenen, aile bireyi gibi muamele gören kedi, köpek, kuş vb. türlerle özdeşleşmekte, diğer yandan, insana yaklaşan, insan varlığından kaçmayan ve *vahşi* olarak kodlanmayan hayvanlar için de gündelik dilde *evcil* sıfatı kullanılmaya başlamaktadır. Burada *evcil* bir yandan türsel bir niteliğe, diğer yandan hayvanın insana yakınlaşmaya yönelik spesifik davranışlarına, hatta kişilik özelliklerine işaret eden bir sıfat haline gelmektedir: “Bu kedi çok evcil”, “hiç evcil değil, insan yüzü görmemiş”, “normalde bu tür evcil olmaz” gibi ifadeler, evcilliği, tek tek hayvanların öznelliklerini tanımlayan bir karakter özelliğine dönüştürür.

⁸⁰ Uşma, Gökhan. (2018). Anadolu’da geleneksel Türk evlerinin kökeni ve oluşumunu etkileyen faktörler. *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar* (ed. Atilla Atik) içinde, ss. 253-266, s. 263.

⁸¹ Nişanyan Sözlük, (t.y.). *Mal*, Link: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/mal>

Bu kullanım biçimlerinde iki nokta özellikle dikkat çekicidir. Birincisinde, *doğa-kültür* ayrımı içinde hayvanın konumlandırılmasıdır. *Evcil-yabani* karşıtlığı, hayvanı ya evin, aile yaşamının ve kültürel alanın bir parçası olarak, ya da doğanın saf unsuru olarak yerleştirmektedir. İkincisindeyse, *insan-hayvan etkileşiminde* sorumluluğun hayvana yüklenmesidir. Evcil hayvanın temel özelliği olarak öne çıkan *uysallık* ve *insana yaklaşma*, türsel bir karakteristiktan çok, hayvanın benliğine atfedilen bir *kişilik* özelliği gibi dile getirilmektedir. Hayvandan, kendi özneliliği sayesinde insana yaklaşması, ona alışması, evin sınırları ve kurallarına uyum sağlaması beklenir. Bu beklentiye karşılamayan hayvanlar *vahşi* kategorisine yerleştirilmektedir.

Böyle kurulduğunda, hayvanın varoluşunda insan faktörü büyük ölçüde arka plana itilmekte; hayvan, doğrudan *doğanın* parçası, insan ise *doğa olmayan* kültürel varlık olarak düşünülmektedir. Oysa evcilleştirme süreci, tam da insan ile hayvan arasındaki uzun tarihsel karşılıklılıklar ve ortaklaşmalar üzerinden anlam kazanan ve bu dikotomileri her iki yönde de geçirgenleştiren bir ilişkidir.⁸² Gündelik dildeki *evcil-vahşi* karşıtlığı, bu ortak tarihselliği görünmez kılarak, evcil hayvanlar gibi doğrudan insanla iç içe yaşayan türlere yönelik ikircikli bir yaklaşımı besler⁸³: Bir yandan “bizden biri”, “aile üyesi” olarak evi paylaşan, öte yandan her an “doğasına dönebilecek”, “vahşileşebilecek” potansiyel taşıyan varlıklar olarak görülürler.

Ev, himaye için bir mesken haline geldiğinde, evcil hayvanın statüsünde gerçekleşen dönüşüm, hukuki statü kısmında irdeleneceğimiz modern toplumun

⁸² Zeder, Melinda A. (2015). Core questions in domestication research. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 112(11), 3191-3198.

⁸³ Doğada vahşi olarak da bulunan çeşitli tavşan ırkları dolayısıyla evcil tavşanlarını “doğaya geri bırakan” tavşan sahipleri bu ayrımın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Evcil ve insana bağımlı olan bu tavşan ırklarının insan himayesi olmaksızın doğada yaşaması mümkün değildir. Kendi tecrübelerimden verebileceğim anektodal bir örnek olarak ilk memeli evcil hayvanım olan hamsterımı verebilirim. İsmi Çiko koyduğum hamsterımın benimle olan hikayesi, benim gibi yurttan kalan bir arkadaşımın 6 aydır baktığı hamsterını bir kış günü doğaya bırakacağını öğrenmemle başladı. Bir çöl hayvanı olan hamsterların Ankara ayazında ve kampus bahçesinde yapamayacağını bildiğimden, arkadaşımın alıp annemin himayesine bırakmıştı. Bu örnek gibi pek çok evcil hayvan her gün sokaklara terk edilip hayatta kalma savaşı vermekte ve çoğunlukla yeniden insan himayesine giremediğinde hayatta kalamamaktadır.

mülkiyet üzerinden tanımladığı *sahipli-sahipsiz/başıboş* ayrımlarına götürmektedir. Özetle, Bourdieu'nün kavramlarıyla ifade edecek olursak, *evcil* kelimesi, *fiziksel mekânın* (ev-sokak-ahır), *zihinsel şemaların* (uysal-vahşi, bizden/olmayan) ve son noktada bunlardan da beslenecek olan *hukuki-idari kategorilerin* (sahipli-sahipsiz) kesiştiği bir görme ve bölme ilkesine dönüşür. Bu ilke, sonraki bölümlerde ele alınacak biyolojik taksonomi, hukuki statü düzenlemeleri ve dini yorumlamaların da üzerine kurulduğu sembolik zemini oluşturur.

2.2. Evcilleştirme Hikayesi: Tarihi Birlikte Yazdığımız Türler

İnsan olmayan hayvanlarla olan ilişkimiz, epistemolojik kırılmayı biyoloji biliminin gelişimi ve taksonomi ile birlikte yaşadı. Sömürgecilik, sadece kölelik veya kaynak aktarımı üzerinden değil, aynı zamanda bu bölgelerin egzotik türlerine yönelik aşinalığı da beraberinde getirdi. Sömürge bölgelerine giden antropolog ve biyologların bu bölgelerden getirdikleri egzotik türleri hem yazılı olarak hem de dondurulmuş halde ülkelerine getirilerek arşivlenmesi, sonunda sınıflandırma yapabilecek kadar ögenin birikmesiyle anlamlı hale geldi. Şeyler arasında benzerlik ve farklılıklara dayalı olarak gerçekleştirilen bu sınıflandırmada veri fazlalığı ve çeşitliliği taksonominin bilimsel bir faaliyet olarak kabul görmesinin önünü açtı.

Biyolojik taksonomi, genellikle doğanın kendi düzeninin tarafsız bir yansıması olarak sunulur. Tür, cins, ırk ya da alttür gibi kategoriler, sanki doğanın zaten var olan sınırlarını olduğu gibi görünür kılan, nötr sınıflandırma araçlarıymış gibi kabul edilir. Oysa canlıların hangi ölçütlere göre sınıflandırılacağı, “fark”ın nerede başlayıp nerede biteceği ve hangi ayrımların anlamlı sayılacağı, başından itibaren belirli tarihsel bağlamlara, iktidar ilişkilerine ve insan topluluklarının kendi iç hiyerarşilerine sıkı sıkıya bağlıdır. Modern biyolojinin tür-cins hiyerarşisi ile birlikte geliştirdiği “ırk” ve “soy” kategorileri, sadece hayvan ve bitki çeşitliliğini tarif etmek için değil, aynı

zamanda insan toplulukları arasındaki ırk, medeniyet ve sınıf hiyerarşilerini meşrulaştırmak için de kullanılmıştır. Böylece biyolojik taksonomi, doğaya dair bir bilgi sistemi olmanın ötesinde, insan dünyasındaki soy, üstünlük ve safiyet kurgularını taşıyan bir tür doğa dili hâline gelmiştir.

Bourdieu'nün *College de France*'da yaptığı konuşması *Ders Üzerine Ders*'te insan türünün sınıflandırılan olarak bu sınıflandırmaya karşı çıkabilecek bir sınıflandıran olmasını, sınıflandırılan olan ancak bu sınıflandırmaya bizzat müdahale edemeyen hayvanlar üzerinden bir örnekle karşılaştırır:

“Antropolojik sınıflandırma, düzenlediği veya yerinde tuttuğu nesnelerin kendilerini de sınıflandıran öznelere olması bakımından zoolojik veya botanik gruplandırmalardan ayrılır. Bir düşünün, masallarda olduğu gibi köpekler, tilkiler ve kurtlar; köpekgillerin nasıl sınıflandırılacağı, türün tanınmış üyeleri arasındaki kabul edilebilir varyasyon sınırlarının belirlenmesi, cins ve türler hiyerarşisinde belirleyici sıra olarak kabul edilen özellikler hiyerarşisinin, geçim kaynaklarına veya güzellik ödüllerine erişim fırsatlarını belirleyecek türden olup olmadığı konusunda oy kullansaydı ne olurdu?”⁸⁴

Bu imkânsız sahne, insan toplulukları söz konusu olduğunda, aslında gayet gerçek bir durumun karikatürüdür: Sınıflandırılan öznelere, kendilerine atfedilen kategorileri onaylar, dönüştürür ya da reddederler. Bu da antropolojik sınıflandırmayı sürekli mücadele ve müzakereye açık hâle getirir.

Hayvan sınıflandırmalarının özel görünmesinin nedeni tam da burada yatmaktadır. Köpekler, kurtlar, tilkiler gerçekten oy kullanamaz, tür, ırk, cins ve soy ayrımlarına itiraz edemezler. Bu durum, zoolojik ve botanik taksonomileri sanki yalnızca doğanın iç mantığına dayanan, bütünüyle “objektif” sınıflandırmalarıymış gibi düşünülmesine neden olur. Oysa Bourdieu'nün ima ettiği şey, bu alanlarda bile sınıflandırmanın, sınıflandıran öznelere konumlarından bağımsız olmadığıdır. İnsan

⁸⁴ Bourdieu, Pierre. (2023). *Ders Üzerine Ders*. Paradigma Yayınları, s. 12.

türü, kendisini de içeren bir canlılar bütünü sınıflandırırken *soy, ırk, safiyet, şecere, mülkiyet* gibi kendi tarihsel ayrımlarını hayvan kategorilerine de yansıtır. Safkan atlar, köpek ırkları, süt verimi yüksek inek soyları, yalnızca biyolojik farkların değil, aynı zamanda ekonomik değer, statü ve “asil kan” ideallerinin ürünüdür. Biyolojik taksonomi, bu anlamda, hayvanlara özgü özelliklermiş gibi görünerek, aslında insan topluluklarının kendi içindeki hiyerarşilerin de taşıyıcısı hâline gelmektedir.

Bourdieu’nün ilişkisel sosyolojisi açısından bakıldığında, biyolojik taksonomi, belirli bir bilim alanında üretilmiş *görme ve ayırım ilkelerinin*, devlet, hukuk ve gündelik dil alanlarına taşınarak kalıcılaştırılmasıdır. Bilimsel alanda geliştirilen *tür/ırk* ayrımları, hukuki düzenlemelerde ve gündelik söylemde *safkan, melez, asil kan* gibi ifadelerle eklemlenir ve hem insanlar hem de hayvanlar için “kimin nereye ait olduğu”nu belirleyen *sembolik şemalara* dönüşür. Bu nedenle evcilleştirme tarihini ele alırken, biyolojik taksonominin de kendi tarihsel ve siyasal bağlamında düşünülmesi gerekir. Aşağıda sunulan evcilleştirme anlatısı, tam da bu eleştirel çerçeve içinde okunmalıdır.

Evcil hayvan ifadesi, biyolojik anlamda gündelik anlamdaki insana yaklaşan hayvanlara yönelik bir sınıflandırma değil, bitki ve hayvanın ırkında insan eliyle gerçekleştirilen biyolojik farklılaşmayı ifade eder. Doğada insandan bağımsız olarak yaşayabilen canlıların bugünkü hallerine evrimlerini *doğal seçim*, yani doğa koşullarına bağlı olarak hayatta kalabilenlerin soylarını devam ettirebilmesi sonucu türün genel özelliklerinin şekillenmesi belirler. Evcilleştirilmiş canlılarda ise bu süreç, belirli ölçüde insanın eline geçer: hangi karakteristiklerin korunacağı ve hangilerinin eleneceği, büyük oranda insanların tercihleri tarafından belirlenmiştir. Evcilleştirilmiş formlar çoğu zaman yabandaki akrabalarından tamamen farklı bir tür olmayıp, aynı tür veya alt tür içinde yer alan, ama genetik, morfolojik ve davranışsal açıdan farklılaşmış popülasyonlardır. Buna karşın, özellikle memeli türlerde, bu farklılaşma öyle bir boyuta

ulaşır ki, bu canlıların önemli bir bölümü artık doğal koşullarda, insan himayesi olmaksızın uzun süre hayatta kalamaz.⁸⁵

Hangi türlerin evcilleştirilebildiği, yalnızca ekonomik ihtiyaçlarla veya insanın “fayda” hesaplarıyla açıklanamaz. Örneğin yüksek ekonomik değeri olmasına rağmen, antilop ve geyik gibi ani kaçma refleksi çok güçlü türler tam anlamıyla evcilleştirilememiştir. Clutton-Brock’un aktardığı klasik ölçütlerde, memeli bir türün evcilleştirilebilmesi için belli başlı yapısal özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanır: Genç bireylerin anneden erken ayrılmaya ve yeni çevre koşullarına dayanıklı olması; türün hiyerarşik bir sosyal yapıya sahip olması ve bir “lider” figürünü kabul etmeye yatkın olması; ani kaçış davranışının aşırı gelişmemiş olması; insan toplulukları açısından somut yarar sağlaması; esaret altında nispeten kolay üreyebilmesi ve bakımı görece zahmetsiz, sürü halinde tutulmaya elverişli olması.⁸⁶ Bu özellikleri nispeten karşılayabilen türler, erken tarım toplumlarının eşlikçileri ve kaynakları haline gelmiş; karşılamayanlar ise çoğunlukla “av hayvanı” olarak kalmıştır.

Arkeolojik ve paleogenetik çalışmalar, avcı-toplayıcılıktan tarıma geçiş sürecinde bitki evcilleştirilmesi ile hayvan evcilleştirilmesinin büyük ölçüde iç içe ilerlediğini ortaya koymaktadır. Bugün evcil türler olarak bildiğimiz koyun ve keçi, yaklaşık 11.000 yıl önce⁸⁷, yerleşik tarıma geçişle eşzamanlı veya kısmen öncesinde, Bereketli Hilal coğrafyasında göçebe gruplarla birlikte hareket eden sürüler içinden seçilmiştir. Hızlı üreme kapasitesiyle domuz, Tarım Devrimi’nin ilerleyen aşamalarında, önce Doğu Asya’da, ardından Anadolu’da insan gözetimine alınmıştır. İneğin evcilleştirilmesi yine Anadolu ve çevresine tarihlenirken, yük hayvanı olarak kullanılan at ve eşek yaklaşık 6.000 yıl önce Doğu Avrupa ve Mısır’da evcilleştirilmiştir. Bu süreçte insanın gereksinimleri doğrultusunda yabandaki akrabalarından ayrıştırılan

⁸⁵ Purugganan, Michael D. (2022). What is Domestication? *Opinion*, Vol. 37, Issue 8, pp. 663-671.

⁸⁶ Clutton-Brock, Juliet. (1999). *A Natural History of Domesticated Mammals* (2. Baskı). Cambridge University Press, s. 9.

⁸⁷ Roots, Clive. (2007). *Domestication*. Greenwood Press, s.3.

canlılar hem biyolojik hem kültürel seçim yoluyla farklılaşmış; beden ölçülerinde küçülme, olgunlaşmanın gecikmesi, yavruluk özelliklerinin uzaması ve daha erken cinsel olgunluğa ulaşma gibi fenotipik değişimler, davranışsal uysallaşma ve insana yakınlıkla birlikte ilerlemiştir.⁸⁸ Etçil ataya sahip türlerde, daha düşük kaliteli diyete uyum sağlamak için sindirim sisteminin yeniden biçimlendiği, doğal bağlamda riskli olan özelliklerin (örneğin korku eşiğinin düşüklüğü) evcil formda avantaj haline geldiği görülmektedir. Böylece ortaya çıkan yeni *alt türler*, hayatta kalmak için giderek artan oranda insana bağımlı hale gelirken, insan açısından da et, süt, iş gücü, ulaşım, güvenlik ve duygusal yakınlık gibi çoklu işlevler üstlenmektedirler.

Evcilleştirme tarihinin en çarpıcı örneği köpektir.⁸⁹ Diğer evcil memelilerden farklı olarak köpeklerin atası olan gri kurtların (*Canis lupus*), avcı-toplayıcı insan topluluklarıyla yaklaşık 15.000 yıl önce bir arada yaşamaya başladığı kabul edilir. Kurt ve insan, iki ayrı yırtıcı tür olarak, sürü halinde yaşama, sosyal hiyerarşi içinde örgütlenme ve av stratejileri geliştirme bakımından birbirlerine şaşırtıcı derecede benzeyen yapılar sergiler. Bu benzerlik, iki tür arasında belirli bağlamlarda bir tür “karşılıklı tanıma” ve stratejik yaklaşmayı mümkün kılmıştır. İnsan kamp alanlarına yaklaşan, daha az saldırgan ve daha meraklı kurt yavrularının beslenmesi ve korunması, yapay seçim yoluyla giderek daha uysal, insan merkezli yaşam biçimine uyumlu bir köpek formunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dünyanın farklı coğrafyalarında, farklı zamanlarda gerçekleşen benzer evcilleştirme süreçleri, bugün Asya’dan Avrupa’ya ve Amerika kıtasına kadar uzanan zengin köpek ırk çeşitliliğinin başlangıç noktasıdır.⁹⁰

⁸⁸ Neoteni olarak isimlendirilen bu fenomen evcilleştirmenin bir parçası olarak gözlemlenmektedir. Roots, Clive. (2007). *Domestication*. Greenwood Press, s.9

⁸⁹ Coppinger, Raymond & Coppinger, Lorna. (2001). *Dogs: A Startling New Understanding of Canine Origin, Behavior, and Evolution*, Scribner, s. 21.

⁹⁰ Clutton-Block, (1999). *Domesticated Mammals*, s. 59.

Kedi örneği ise evcilleştirme ile “kendi kendine evcilleşme” arasındaki sınırları göstermektedir.⁹¹ Afrika yaban kedisinin (*Felis lybica*), insan yerleşimlerinde biriken haşere popülasyonlarından faydalanmak üzere insan çevresine gönüllü olarak yaklaşması, ilk ilişki zeminini oluşturur. Kedi, köpeğin aksine, başlangıçta insan ihtiyaçları doğrultusunda planlı bir *yapay seçilimin* nesnesi olmaktan çok, insan yerleşimlerinin sunduğu kaynaklardan yararlanarak yeni bir *niş* işgal eder. Bu karşılıklılık, zaman içinde insanın da kediye yönelik seçici tercihleriyle birleşerek, memeli evcil türler arasında daha gevşek, ama kalıcı bir ortak yaşam formu doğurur.

Memeli türlerin yanı sıra, biyolojik olarak insana daha uzak olan kuşlar ve bazı böcekler de evcilleştirme süreçlerine konu olmuştur. Dünyada bugün hem eti hem de yumurtası için tüketilen tavuk ve gündelik hayatta tüketiminin yanında Batı dünyasında yılbaşı yiyeceği olan hindi dünyada en fazla ticarileşmiş türlerden ikisidir. Bu listeye kaz ve ördek de eklenebilir. Ancak bunların yanında, muhabbet kuşları ve daha büyük papağan türleri, evcil güvercinler, çeşitli kanarya ırkları ve ispinoz ırkları da dünyanın hemen hemen her yerinde evlerde beslenmektedir. Bu türlerin özellikle papağan grubu, insana olan sempatik tavrı sonucu memeli türlerle benzer bir yakınlık sunarlar. Doğanın vazgeçilmezleri olarak bal arıları da evcilleştirilmiş türlerden biridir. İnsan kontrolü altında kovanda bal üretimi yapan arılar, dünyanın tatlı işçileri olarak uysallaştırılmış ve evcilleştirilmişlerdir.

Biyolojik bilme kipi, hangi türün *evcil*, hangisinin *yabani* olduğunu tanımlarken insan-hayvan etkileşimine dair müdahale biçimlerinin yeniden yorumlanmasını zorunlu tutar. Nitekim, gündelik hayatta kullanılan *evcilleştirme* kavramı hayvanlara, özellikle evcil hayvanlara yönelik bir tür yanlış algı, evcilleştirmenin sonucu olan ve göstergelerinden sadece biri olan *uysallaşmayı* çoğunlukla *evcilleştirmenin* yerine

⁹¹ Serpell, James A. (2014). Domestication and history of the cat. *The Domestic Cat* (eds. Dennis C. Turner & Patrick Bateson) içinde. Cambridge University Press, ss. 83-100.

kullanılmaktadır.⁹² Uysal ya da insana alışmış yabani hayvanların bireysel ve biyolojik olarak “evcilleştiği” düşüncesi, buna paralel olarak evcil olan ve insan ile birlikte yaşayan hayvanların insan himayesi dışında da yaşayabileceği düşüncesini beslemektedir.

Bu ikili okuma, Bourdieu’nün *allodoxia* kavramı üzerinden okunabilir. *Allodoxia*, bir alana özgü kavram ve kategorilerin, başka bir alanın algı şemalarıyla karıştırılarak yanlış tanınmasını, yani uygunsuz algı şemalarının uygulanmasını ifade eder.⁹³ Biyolojik bilimlere özgü evcilleştirme kategorileri, gündelik yaşamda ahlaki, dini ve kültürel şemalarla harmanlanarak kullanıldığında, bilimsel ayrımlar ile toplumsal temsiller iç içe geçebilmekte, toplumsal temsillerce yeniden anlamlandırılmaktadır. Türkiye bağlamında, biyoloji eğitiminin müfredattaki ağırlığının azalması, evrim kuramının tartışmalı hale getirilmesi ve dinî anlatıların türlerin oluşumu ve insan-hayvan ilişkisine dair alternatif açıklamalar sunması, bu anlatılarla birlikte düşünülebilir. Bu tür söylemsel ve kurumsal koşullar, evrim temelli biyolojik bilme kipinden ziyade, her türün ayrı ayrı ve insanın üstün olduğu bir hiyerarşi içinde yaratıldığına dayanan anlatıların yaygınlaşmasını, *evcil-yabani* ayrımının da farklı bir anlamlandırma çerçevesine oturmasını pekiştirebilmektedir.

Burada iddia ettiğim, elbette ki biyolojik bilme kipinin mutlak kabul edilmesi gerektiği değil. Aksine, bir yandan dini düşüncelerin de paylaştığı *insan-üstünlükçü* temelin diğer yandan bundan tamamen bağımsızlaşmamış biyolojik evcilleştirme anlatısının yarattığı *sembolik iktidar* kaynaklı insan-hayvan etkileşiminin devamlı insan merkezli açıklanma çabasına dikkat çekmek istiyorum. Bu anlamda biyolojik bilme kipinin tanımladığı evcilleştirme anlatısı, arkeolojik ve antropolojik açıklamaları aşarak ekonomizm temelli ve insan-merkezci bir çerçeve sunmakta, insanı hayvanlar aleminin

⁹² Driscoll, Carlos A. Macdonald, David W. & O’Brien, Stephen J. (2009). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *In the Light of Evolution III: Two Centuries of Darwin* (Eds. John C. Avise & Francisco J. Ayala) içinde. 89-109. The National Academies Press, s.93.

⁹³ Bourdieu, Pierre. (2021). *Ayrim*. Nika Yayınevi, s.195

içine koyan, üstelik kendi ürettiği taksonomiye adeta inkâr etmektedir. Bu nedenle, evcilleştirme ile gelişen ırk ve şecere gibi biyolojik kategorilerin tarihsel olarak açıklanması gerekir.

Hayvan türlerinin oluşumu ve insan ile ilişkisine yönelik bu iki farklı anlayışın toplumsal karşılığı olarak oldukça eklektik ve çelişkili düşünceler izlenebilir. Bir yanda aynı sayıda kromozoma sahip olan ve biyolojik olarak aynı tür olarak değerlendirilen köpek ve kurt gibi *alttür*lerin farklı türler gibi değerlendirilmesine diğer yanda evde bakımı yapılan köpek ile sokakta yaşamakta olan köpeğin veya yabani kedi ile evcil kedinin fiziksel benzerliğinden yola çıkarak eşitlenmesine ve himayeden mahrum bırakılarak sokakta/doğada yaşayabileceği yanılgısına dönüşebilir. Bu durumda, *hayvan* kategorisi, *evcil* ve *yabani* olanın arasındaki insan müdahalesi ile oluşturulan kalın çizgiyi görünmez kılarak görüngüsel benzerliklerin eşdeğerliğe dönüşmesine neden olabilir.

2.3. Saflar ve Melezler: Evcil Hayvanların Kültürel Tarihi

İnsan, doğa ile kurduğu ilişki dolayısıyla sadece kendi türünün değil, diğer türlerin de yerküredeki kaderinde belirleyici oldu. Evcil hayvanlar, insan etkisi ile dünya üzerinde en fazla bulunan memelileri oluştururlar. Yaban hayatının daraltılması ve avcılık faaliyetleri dolayısıyla bugün dünya üzerinde 300 bin civarında kurt olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁴ Ancak buna karşın tahminen yaklaşık 700 milyon yani kurtlardan 2.300 kattan da daha fazla köpeğin yaşadığı düşünülürse, hayvanların yeryüzündeki dağılımında insan faktörü açıkça görülür.⁹⁵

⁹⁴ Mech, L. David; Boitani, Luigi, eds. (2003). *Wolves: Behavior, Ecology and Conservation*. University of Chicago Press. s. 230.

⁹⁵ Hughes, Joeline. & Macdonald, David W. (2013). A review of the interactions between free-roaming domestic dogs and wildlife. *Biological Conservation*, 157, 341-351.

Farklı standardizasyon kurumları tarafından tanımlanmış 360 civarı köpek ırkı, 70 kadar da kedi ırkı bulunmaktadır. Bu ırkların yaygınlığı ve biyolojik geçmişlerinin bilinmeyişi dolayısıyla, ortaya çıkışları hakkında yaygın kanı genellikle hep var oldukları üzerinedir. Elbette bu canlıların evcilleştirilerek bugünkü hale gelmeleri binlerce yıl önceye dayanmış olsa da farklı ırkların oluşması görece günceldir.

Avrupa kraliyet geleneğinde kraliyet ailesinin çocuklarının evcil hayvanla büyümesi oldukça yaygındır. Akranlarından uzak yetiştirilen prens ve prenseslerin yalnızlıklarını gidermek üzere kedi, köpek ya da papağan gibi evcil hayvanlar onlara eşlik eder. Rönesanstan itibaren, evcil hayvanlar (sergilenen yaban hayvanları ile birlikte) sarayın ihtişamını gösterme araçları haline gelirler.⁹⁶ Özellikle evcil hayvanlarıyla resimleri yapılan asiller, bunu gelenek haline getirmiştir. Ancak bu evcil hayvanların ırkları, bugünkü kadar çeşitli değildir. 16. Yüzyılda İngiltere’de varlığı belgelenebilen sadece 16 cinsken (ki bunlar görüntülerinden ziyade fonksiyonlarına göre kategorize edilmiştir ve çoğunluğu av köpeği sınıfındadır), bu durum 19. Yüzyıldan itibaren dramatik olarak değişir.⁹⁷

Aristokrat aileler, saray hayatında yer edinen evcil hayvan sahipliğine öykünmeye başlar. Kraliyet ailesinin sahip olduğu ve resim yaptırarak ölümsüzleştirdiği hayvanları, moda türlerine dönüştürler. 16. Yüzyıl İngiltere’inde Kraliyet ailesinin sahibi olduğu ancak elde etmesi zor küçük boy toy ırkların 17. Yüzyılda Kraliyet mahiyetinde de yaygınlaştığı yaptırdıkları resimlerde görünürdür. Hollanda Kraliyet ailesinin Çin’den edindiği pug ırkı köpekler, 16. Yüzyıldan sonra bütün Avrupa saraylarında kendini gösterir. 17. Yüzyılda saraylarda Maltese köpekleri gibi küçük beyaz ırklar da uzun süre popülerliğini korur.⁹⁸

⁹⁶ MacDonogh, Katharine. (1999). *Reigning Cats and Dogs*. St. Martin’s Press, s.7

⁹⁷ Pemberton, Neil. Worboys, M. & Strange, Julie-Marie. (2018). *The Invention of the Modern Dog: Breed and Blood in Victorian Britain*. Johns Hopkins University Press.

⁹⁸ Ritvo, Harriet. (1987). *The Animal Estate: The English and Other Creatures in the Victorian Age*. Harvard University Press.

Aydınlanma Avrupa'sında evcil hayvanlara yönelik yeni *görme ve ayırım ilkelerinin* gelişmesinde etkili olan iki önemli fenomen, *soyluluk* ve *sömürgeciliktir*. Aristokrasi ile sıradan halk arasındaki *ayırım*, bir tür kan ayırımı olarak aristokrat sınıfın soyunu *saf* tutması, bunun üzerinden *meşruiyet* ve *mülkiyet* hakkını elinde tutması üzerine kuruludur. Soylu, soylu olarak doğar ve avam sonradan soyluluk mertebesine erişemez. 15. Yüzyıldan itibaren soyun takibi, aristokrat soy ağacı (*pedigree*) kayıtları ile sağlanırken asil olmayan soyun karışması engellenir. Avrupa kraliyet ailelerinin arasındaki akrabalık ilişkisi, kraliyet ailelerinin akrabalık ilişkileri dolayısıyla devamlı dirsek teması halinde olmasına sebep olur.⁹⁹

Aristokrasinin kendi soyu üzerinde kurduğu *soy kontrolü mantığı* evcil hayvanlarına yönelik benzer bir isteği beraberinde getirmiştir. Kendi hayvanlarının soyunu tutmak, onları benzer ırklar ile çiftleştirmek ve sonucunda onların da *şeceresini* (*pedigree*) oluşturmak gittikçe yaygınlaşır. Şecere uygulaması, ilk olarak İngiltere'de atlar üzerinde yapılmıştır.¹⁰⁰ Sonrasında bu düşünce kediler ve köpeklerle de yayılmış, yapay seçilimle farklı ırkların melezlerinden ortaya çıkan çeşitlilikle kedilerinin ve köpeklerinin üzerinden aristokrasi gücü, beğeni ve zevk kategorilerine dönüştürmüştür.¹⁰¹

Aristokrasinin standartları belirleme isteği, İngiltere başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde ve nihayetinde Amerika'da çeşitli *Kennel Club*ların (Köpek kulübü) ve benzer şekilde kedi kulüplerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. 19. Yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de kurulan *The Kennel Club*, modern anlamda ilk ulusal köpek kulübü olarak saf kan köpeklerin merkezi bir sicilde kaydını tutmak, ırk standartlarını

⁹⁹ Boehrer, Bruce. (2007). *The Animal Renaissance. A Cultural History of Animals in the Renaissance* (Ed. Bruce Boehrer). Berg Publishers, 1-26.

¹⁰⁰ Mitsuda, Tatsuya. (2007). *The Horse in European History, 1550-1900*. Cambridge University, Fitzwilliam College. (Yayınlanmamış Doktora Tezi.)

¹⁰¹ Kean, Hilda. *The moment of greyfriars bobby: the changing cultural position of animals, 1800-1920. A Cultural History of Animals in the Age of Empire* (Ed. Kathleen Kate) içinde. Bloomsbury Publishing. 25-46, s.28.

tanımlamak ve giderek popülerleşen köpek yarışmalarını tek bir çatı altında düzenlemek üzere kurulur. 1859'dan itibaren düzenlenen köpek sergilerindeki düzensizlik ve kural eksikliği, 1873'te *The Kennel Club*'ın kurulması ve 1874'te ilk *Stud Book*'un yayınlanmasıyla aşılmaya çalışılır.¹⁰² Bu kitapta, son 14 yılda ödül kazanmış binlerce köpeğin soyağacı kayıt altına alınmıştır. Böylece, aristokrat soy kayıtları ile hayvan soy kütükleri arasında yapısal bir benzerlik kurulur.

Benzer bir süreç kediler için de işler. 1871'de Londra *Crystal Palace*'ta Harrison Weir tarafından düzenlenen ilk büyük kedi sergisi, farklı kedi “çeşitlerini” belli morfolojik ölçütlere göre ayırır ve kısa sürede *cat fancy* olarak adlandırılan, soylu ve varlıklı kesimlerin öncülük ettiği yeni bir meraklılar alanı doğar. Weir'in kurucu figürlerden biri olduğu *National Cat Club*, 1880'ler itibarıyla hem sergileri hem de standartları belirleyen bir otoriteye dönüşür. Böylece aristokratik beğeni, yalnızca sanat eserleri ya da mobilyalar üzerinde değil, ev içinde dolaşan hayvan bedenleri üzerinde de bir stil ve kalite rejimi kurar. Irklar bu anlamda hem biyolojik hem de sosyolojik inşalardır. Hayvanın sağlığını dikkate almaksızın belirlenmiş belli bir kafatası şekli, kulak formu, tüy rengiyle birlikte, bu özelliklerin aristokratik zevk ve karakter imgeleriyle ilişkilendirildiği hikayelerle var olurlar.¹⁰³ *Dog* ve *cat fancy* alanında, yapay seçim ve kontrollü çiftleştirme, ırk standartlarını tutturmak için giderek daha radikal bir araç haline gelmiş, *Kennel club*ların yayımladığı standart metinlerinde, hangi kulak açısı, burun kısalığı, kuyruk duruşu ve tüy dokusunun “ideal” sayılacağını ayrıntısıyla tanımlanmıştır. Bu metinler hem hakemler hem de yetiştiriciler için adeta bir “teknik çizim” işlevi görmüştür.¹⁰⁴

¹⁰² Cohen, Lloyd D. & Hart-Cohen, Debra S. (2009). Show Dogs and Breeding, *GPSolo*, Vol. 26, No. 5, pp. 26-30; Lockwood, Randall. (2019). In search of pedigrees: Why do we harm the dogs we love? *Journal of Animal Ethics*, 9 (2), pp. 220-225.

¹⁰³ Arman, Koharik. (2007). A new directions for kennel club regulations and breed standarts, *Can Vet J*, 48(9), pp. 953-65.

¹⁰⁴ Ritvo, Harriet. (1986). Pride and pedigree: The evolution of the Victorian dog fancy, *Victorian Studies*, Vol. 29, No. 2, pp. 227-253.

Hayvanlar ile olan bu yakın ilişki sonucu, evcil hayvan aksesuarları da aristokrasinin *sembolik mallar piyasasında* yerini bulur. Değerli taşlarla veya aile arması ile bezenmiş tasmalar, avda kullanılmak üzere yün ya da kürkten yapılmış köpek kıyafetleri aristokratın hayvanlarına verdiği değeri gösterirken aristokrat kimliği için sembolik araçlara dönüşürler.¹⁰⁵ Kathleen Kete’nin 19. Yüzyıl Paris’ine ilişkin çalışmasında gösterdiği üzere, evde himaye pratikleri tam bu noktada yükselen orta sınıf tüketim kültürüyle eklemlenir. Belirli köpek ve kedi ırkları, mobilya, giysi ya da dekoratif objeler gibi, statü göstergesi olan lüks eşyaların parçası haline gelir.¹⁰⁶ Gazete ilanlarında, kataloglarda ve sergi kitapçıklarında safkan hayvan fiyatları, şecereleri ve kazandıkları ödüllerle birlikte pazarlanır. Petshoplar ve hayvan pazarları, metropolün yeni tüketim mekanları arasında yerini alır. Safkan bir terrier ya da egzotik bir kedi, yalnızca duygusal bağlılık nesnesi değildir artık. Aynı zamanda sergilenebilir, hediye olarak ve alınıp satılabilir bir meta, hatta kimi zaman spekülatif bir yatırım kalemi olarak kurgulanır.

Bu resimde ikinci belirleyici fenomen olan *sömürgecilik* hem insan topluluklarına hem de hayvanlara yönelik bu ırksallaştırıcı bakışı küresel ölçekte derinleştirmektedir. Britanya İmparatorluğu’nun ve diğer Avrupa imparatorluklarının sömürgelerinden metropole taşınan “egzotik” türler –Afgan Tazısı, Rhodesian Ridgeback gibi, adı doğrudan imparatorluk coğrafyalarına gönderme yapan köpek ırkları buna örnek verilebilir– hem zoolojik koleksiyonlarda hem de *kennel club* kayıtlarında “uzak diyarların temsilcileri” olarak kodlanmaktadır. Üstelik bu, sadece sarayın içinde aristokratların birbirine karşı değil, farklı ülke krallıklarının birbirlerine karşı gösterdiği sembolik araçlar haline gelmektedir. Egzotik hayvanlara ulaşım sağlayabilen sömürgeci Portekiz Kraliyeti, diğer ülkelerin krallıklarına hediye ettikleri

¹⁰⁵ Friedman, John Block. (2013). Coats, collars, and capes: Royal fashions for animals in the early modern period. *Publications of the Medieval Association of the Midwest*, 18, 61-94, s. 64.

¹⁰⁶ Kete, Kathleen. (2022). *The Beast in the Boudoir: Petkeeping in Nineteenth-Century Paris*. University of California Press.

bu türlerle güç gösterisi yapar ve diplomatik ilişkiler geliştirir.¹⁰⁷ Bu ırklar, kolonyal av pratikleri, büyük av sahneleri ve beyaz yerleşimcilerin ayrıcalıklı konumuyla ilişkilendirilerek, insan-hayvan ilişkilerini aynı anda hem sınıfsal hem de ırksal bir hiyerarşinin içine yerleştirir. Böylece, Aydınlanma Avrupa'sında evcil hayvanlara dair yeni görme ve ayırım ilkeleri, aristokrat soyluluğun kan rejimi ile sömürgeciliğin ırk rejiminin kesiştiği bir düzlemde şekillenir; *saf-melez*, *asil-sıradan*, *yerli-egzotik* gibi ikilikler hem insanlar hem de hayvanlar için ortak bir sınıflandırma mantığına dönüşür.¹⁰⁸

Buradan da görüldüğü gibi, evcil hayvanların biyolojik bilme kipi içindeki yapay seçilim teknikleri, ayrıcalıklı sınıfın kendi isteklerince evcil hayvanları biyolojik oyuncaklara dönüştürmüştür. Bir süt ineğine atfedilebilecek ekonomik gerekçeleri kedi ya da köpeklerin bedenleri üzerinde yapılan müdahalelerde görmek imkânsız hale gelir. Aristokrasi, kendi evcil hayvan alanını yaratırken bunun sonuçlarını yaşayan bedenlerin yaşam kalitesi veya refahını sorgulamamaktadırlar. Yapay seçilimin yarattığı ırk standartları bedenlere kazınırken yapılan deneyler, kullanılan biyolojik kavram setleri eylemlere meşruiyet hissi katar.

2.4. Şehrin İstenmeyenleri: “Sokak” Hayvanlarının Hukuki Tarihi

Bu aristokratik *görme biçimi* ve şecere mantığı, yalnızca soylu ev içi hayvanları tanımlamakla kalmamış, aynı anda bu standardın dışında kalan bütün hayvanları da giderek *düzensiz*, *karışık* ve *tehlikeli* olarak işaretlemiştir. Viktorya dönemi İngiltere'sinde köpek ve kedi ırklarının *safkanlık*, *kayıt* ve *kontrol* gibi unsurlarla değerlendirilmesi belirli ırkların belirli mekanlarda – özellikle ev içi ve özel bahçe-içinde tutulmasını ideal hale getirirken, bu rejime dahil olmayan sokak köpekleri ve

¹⁰⁷ Belozerskaya, Marina. (2006). *The Medici Giraffe and Other Tales of Exotic Animals and Power*. Little, Brown and Company, s.xi.

¹⁰⁸ Kim, Claire Jean. (2015). *Dangerous Crossings: Race Species, and Nature in a Multicultural Age*, Cambridge University Press, s. 24.

kedileri modern kentin *artık* unsurları gibi görülmeye başlamıştır.¹⁰⁹ Böylece, evin içindeki şecereli kedi ve köpekler ile sokaktaki *sahipsiz* hayvanlar arasındaki ontolojik ayırım, bir yandan *mülkiyet*, diğer yandan da *kayıt-dışılık* üzerinden kurulmuştur.

Aydınlanma'nın düzen, hijyen ve sınıflandırma saplantısıyla birleşen bu ayırım, 19. Yüzyıldan itibaren Avrupa kentlerinde sokakların köpek ve kedilerden “temizlenmesi” hedefini meşrulaştıran zemini yaratır. Paris¹¹⁰ ve Londra¹¹¹ gibi kentlerde belediye, polis ve veterinerlik aygıtlarının kuduz korkusu, kirlilik, pislik ve suç söylemleriyle sokak köpeklerini risk nesnesi olarak tanımlayıp sistematik toplama, zehirleme ve itlaf uygulamalarına başvurması bu çerçevede okunabilir.¹¹² Bu uygulamalar, daha sonra sömürgelere doğru taşarak insan-merkezci şehir tanımı bağlamındaki uygulama alanları genişletilir.¹¹³ Kediler ve köpekler, ev ve aile ile ilişkilendirildikçe onların kamusal alandaki görünürlükleri sorun haline gelmiştir.

Avrupa aristokrasisine odaklanan bu *soy-safiyet* rejimiyle aynı tarihsel ufukta, Osmanlı dünyasında insan-hayvan ilişkileri benzer biçimde hiyerarşik ama farklı ilkeler üzerinden örgütlenmiştir. Osmanlı aristokrasisi derken, hanedan hane halkını, yüksek bürokrasi ve ulema çevrelerini içeren geniş bir sınıfı düşünmek gerekir. Bu seçkinler

¹⁰⁹ Shingne, Marie Carmen & Reese, Laura A. (2022). Animals in the city: Wither the human-animal divide, *Journal of Urban Affairs*, 44(2), 144-136; Wolch, Jennifer. (1996). Zoöpolis, *Capitalism Nature Socialism*, 21-47; Philo, Chris. (1995). Animals, geography, and the city: notes on inclusions and exclusions, *Environment and Planning D: Society and Space*, 13, 655-681.

¹¹⁰ Kete, K. (1994). *The Beast in the Boudoir: Pet-Keeping in Nineteenth-Century Paris*. University of California Press.

¹¹¹ Pemberton, Neil & Worboys, Michael. (2007). *Mad Dogs and Englishmen: Rabies in Britain, 1830-2000*. Palgrave Macmillan; Ritvo, H. (1987). *The Animal Estate: The English and Other Creatures in the Victorian Age*. Harvard University Press.

¹¹² Brantz, Dorothee. (2007). The domestication of empire: human-animal relations at the intersection of civilization, evolution, and acclimatization in the nineteenth century, *A Cultural History of Animals in the Age of Empire* (Ed. Randy Malamud) içinde, Berg Publishers, ss. 79-80.

¹¹³ Van Sittert, Lance. & Swart, Sandra. (2003) Canis Familiaris: A Dog History of South Africa, *South African Historical Journal*, 48(1), 138-173; Palmer, Clare. (2003). Colonization, urbanization, and animals, *Philosophy & Geography*, 6(1), 47-58; Grano, Mauro. (2025). The impact of colonialism on countries, environment and dogs, *Biodiversity Journal*, 16(2), ss. 249-252; Palsetia, Jesse S. (2001). Mad Dogs and Parsis: The Bombay Dog Riots of 1832, *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 11(1), pp. 13-30; Wang, Jessica. (2012). Dogs and the Making of the American State: Voluntary Association, State Power, and the Politics of Animal Control in New York City 1850-1920, *Journal of American History*, 98(4), 998-1024.

dünyasında hayvanlar hem saray yönetiminin gösteri nesnesi hem de gündelik hayatın ev içi eşlikçileri olarak konumlanırlar. Topkapı Sarayı'nın tarihi “kedi kapısı”nın yeniden açılması vesilesiyle yapılan açıklamalar, bu alanlarda görevli olan kişilerin kedilerle birlikte yaşadıklarını ve onlar için özel bir giriş düzenlendiğini göstermektedir. Bugün sarayda yaşayan kediler bu mirasın “yaşayan” bir parçasıdır.¹¹⁴

Ev içi hayvanlara bakıldığında ise Osmanlı seçkinleri için kedi ve kuşların merkezi konumu dikkat çeker. Cami, tekke ve konak cephelerine yerleştirilen zarif kuş köşkleri ve leylekler için Bursa'da yer alan Gurabahane-i Laklakan gibi hayvan hastaneleri bu hayvan türlerini vakıf sistemi içinde koruma altına alır.

Köpeklerle gelince, Osmanlı seçkinlerinin hayvan rejimi Avrupa'daki burjuva salon köpeği figüründen belirgin biçimde ayrılır. Köpekler çoğunlukla sürü bekçisi, ev ve mahalle bekçisi ve sokaklarda “çöpçü” görevini üstlenir. Saray ve konak içinin başlıca eşlikçisi kedyken, köpekler daha çok dış mekâna, sokak ve kırsala ait kabul edilir. Bu durum, Osmanlı aristokrasisinin köpekleri dışladığı anlamına gelmez. Aksine, köpekler için vakıflar kurulması ya da vakfiye şartlarında “sokak köpeklerine her gün taze ekmek verilmesi” gibi hükümler, köpeklerin de merhamet ve sorumluluk ilişkisi içinde düşünülmesini sağlar.¹¹⁵ Ancak köpeğin mekânsal konumu – içlerinin değil, dışarının hayvanı oluşu – Avrupa'daki pedigree'li, ev içi “pet dog” figüründen oldukça farklıdır.

Evcil hayvanların ev ile ilişkilendirilmesine yönelik Avrupa'nın çizdiği görme ve ayırım ilkelerinden hayatının son dönemlerinde olan “hasta adam” Osmanlı'nın etkilenmemesi mümkün değildi. Nitekim, Batı'nın teknik üstünlüğü, basit bir taklit isteğini de beraberinde getirdi. Kedilerin dini açıdan temiz kabul edilmesi ve haşere

¹¹⁴ Türkay, Şaduman (2025, Ekim 27). Topkapı Sarayı'nın kedi kapısı, Mülâyim'in torunu “Şerbet”le yeniden hayat buldu, Anadolu Ajansı.

¹¹⁵ Topçuoğlu, (2010). *İstanbul ve Sokak Köpekleri*. s. 33.

mücadelesinde yarattıkları fayda dolayısıyla sokaklarda kedilerin varlığı büyük oranda problem edilmezken, köpeklere olan bakış açısı, özellikle Batılılaşma yanlısı çevrelerce kabul gördü.

Geç Osmanlı İstanbul’unda ve erken Cumhuriyet döneminde sokak köpeklerinin sürgün ve itlafı, bu Avrupalı hijyen ve modern kent imgesi rejimiyle yakından eklemlenir. 19. Yüzyıldan itibaren köpeklerin kamu düzeni, güvenlik ve “sıhhat-ı umumiye” için tehdit olarak kodlanması, 1910 Hayırsızada sürgününü de içeren sistematik *köpeksizleştirme (de-caninization)* politikalarının zeminini oluşturur.¹¹⁶ Bu politikalar, sokak köpeklerini kentten fiziken uzaklaştırırken, *ev içi pet* ile *başıboş sokak hayvanı* arasındaki ikiliği derinleştirir ve bugün Türkiye’de sokak hayvanlarının sokaklardan “temizlenmesi” yönündeki çağrılarda hala hissedilen tarihsel bir miras bırakmıştır.

1932 tarihli “Köpeklere karşı ittihaz edilecek tedbirler hakkındaki tamim”¹¹⁷ ile bu uygulamaların Cumhuriyet’in ilanından sonra da devam ettiği görülmektedir. Tamim, sahihsiz tüm köpeklerin zehirlenerek itlafı, sahipli köpeklerin ise gündüz bağlı ve kontrollü tutulması kararlarını alarak köpeği kentin içinden dışarı süren bir “hıfzıssıhha” rejimi kurar. Bu tablo, 1990’ların sonundan itibaren Avrupa Birliği’ne uyum süreciyle birlikte kırılmıştır. AB adaylığının tanındığı 1999 sonrasında hayvan refahına ilişkin mevzuatın hukuki gelişimi hızlanır. 2003’te *Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi*’nin onaylanması ve hemen ardından Türkiye’nin tarihte ilk kez bağımsız bir *Hayvanları Koruma Kanunu* çıkarması bu dönüşümün hukuki göstergelerini oluşturur.

¹¹⁶ Gündoğdu, Cihangir. (2018). The state and the stray dogs in late Ottoman Istanbul: from unruly subjects to servile friends, *Middle Eastern Studies*, doi: 10.1080/00263206.2018.1432482; Brummett, Palmira. (2000). *Image & Imperialism in the Ottoman Revolutionary Press, 1908-1911*, State University of New York Press, s. 262.

¹¹⁷ T.C. Resmi Gazete (1932, 13 Haziran). Tamim. Link: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2123.pdf>

Bu hukuki dönüşümün mekânsal sonucu ise, sokak hayvanlarının kentten tamamen sürülmesi yerine, “kendi alanlarında” bulundukları mahalle ve bölgelerde varlıklarının tanınması ama aynı zamanda bu varlığın belediye barınakları, geçici bakım evleri ve kayıt sistemleri aracılığıyla yönetilmesidir. Kanunla, sahihsiz hayvanların mahalle ölçeğinde bakım ve gözetimini sivil toplum ve gönüllülük pratikleriyle ilişkilendirerek, sokak hayvanlarını kent mekanının meşru bir öznesi olarak kurgular. Belediyelere verilen kısırlaştırma görevi de önemlidir. Ancak hukuki düzenleme, belediye düzeyinde büyük ölçüde uygulanmamış kedi ve köpeklerin kent içindeki popülasyonunun gittikçe artmasına göz yumulmuştur.

5199 sayılı Kanun’da 2021 yılında 7332 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler hem sahihsiz hem de sahipli evcil hayvanlar açısından yeni bir düzen kurar. Değişiklikler arasında evcil hayvanlara mikroçip takma zorunluluğu, hayvanı terk etmenin açıkça yasaklanması ve bazı fiiller için hapis cezası öngörülmesi gibi, hayvan lehine gibi görünen düzenlemelerin yanı sıra, belirli köpek ırklarının “tehlike arz eden” kategorisine alınarak üretim, satış ve sergilenmelerinin yasaklanması da vardır. Bu çerçevede hayvan aleyhine işlenen bazı fiiller Türk Ceza Kanunu kapsamına alınarak hayvanın “sıradan mal” statüsünden çıkartılıyormuş izlenimi yaratılırken, hayvanların yaşam hakkı “sahipli/sahipsiz”, “tehlikeli/tehlikesiz” gibi kategoriler üzerinden farklılaştırılmakta; yaşamın değeri, insanın kurduğu mülkiyet ilişkisi ve risk algısına bağlı olarak yeniden tanımlanmaktadır.

Bu evrimin en çarpıcı kırılması ise 2024 tarihli 7527 sayılı Kanun ve onu takip eden ikincil düzenlemelerle ortaya çıkar. 7527, 5199’un tanım ve amaç maddelerinde değişiklik yaparak sahihsiz hayvanların “kendi yaşam alanlarında desteklenmesi” fikrini geri çeker. Sahipsiz kedi ve köpeklerin belediyeler tarafından toplanarak barınaklarda tutulmasını, sahiplenilmedikleri sürece sokağa geri bırakılmamalarını esas alan bir rejimi norm haline getirir. Bunu izleyen bakanlık genelgeleri ve talimatlar, belediyelerin

sokak hayvanlarını topladıktan sonra yeniden sokağa bırakmalarını yaptırımla karşılanacak bir ihlal olarak tanımlamış ve yerel yönetimleri *hayvansızlaştırılmış* kamusal alanlar üretmeye teşvik etmiştir. Aynı dönemde TBMM’de kabul edilen ve kamuoyunda “köpek yasası” olarak anılan düzenleme, sahihsiz köpeklerin belirli bir süre içinde sahiplenilmemeleri, “tehlike arz etmeleri” veya “tedavi edilemez” görülmeleri halinde ötanazi uygulanabilmesini mümkün kılarak, sokak köpeklerini yönetilebilir bir nüfus olmaktan çıkarıp potansiyel olarak tasfiye edilebilir bir fazlalık olarak konumlandırmıştır. Bu düzenlemeler, güçlü toplumsal muhalefete, barolar ve meslek örgütleri başta olmak üzere çeşitli aktörlerin hukuki itirazlarına ve Anayasa Mahkemesi’ne taşınan iptal başvurularına konu olmuş, buna rağmen, sokak hayvanlarının kentsel mekândan uzaklaştırılmasını hedefleyen biyopolitik rejim yönünde önemli bir kayma gerçekleşmiştir.

Dolayısıyla, 2004 tarihli 5199 sayılı Kanun’un ilk formunda sokak hayvanlarının kentsel varlıklarını meşrulaştıran bir normatif çerçeveden 2020’li yıllarda giderek *risk yönetimi*, *kamu güvenliği* ve *hijyen* söylemleri etrafında şekillenen, sahihsiz hayvanı kentten uzaklaştırılması gereken bir tehdit olarak kodlayan bir rejime geçildiği söylenebilir. Özkan ve Uray’ın vurguladığı üzere, bu geçiş, kent hakkının yalnızca insanlara ve onların mülkiyet konusu yaptıkları hayvanlara tanındığı, sahihsiz hayvanların ise hukuken “geçici” ve “yerinden edilebilir” varlıklar olarak tanımlandığı biyopolitik rasyonaliteyi güçlendirmektedir.¹¹⁸

Bu hukuki dönüşümler, mekânsal düzlemde de belirgin karşılıklar bulur. Kent çeperlerinde konumlanan belediye barınakları, sokak hayvanlarının kentsel dolaşımdan çekildiği ve görünmez kılındığı yarı-kapalı kurumlara dönüşürken üst-orta sınıf siteleri, rezidanslar ve güvenli konut alanları, kendi iç yönetmelikleri aracılığıyla hayvan

¹¹⁸ Özkan, Onur & Uray, Gökberk. (2025). Yoldaş türlerin kent hakkı: Türkiye’de sokak hayvanlarına yönelik biyopolitik müdahale. *Reflektif Dergi*, Vol. 6(3), 927-946.

girişini sınırlandırmakta veya belirli ırkları tümüyle dışlamaktadır. Okul, park, hastane ve benzeri kamusal alanların etrafı, “aile ve çocuk güvenliği” söylemiyle hayvansızlaştırılmaya çalışılmakta, böylece insan-hayvan temasının mekânsal olarak seyreltilmesi hedeflenmektedir. Ancak Türkiye örneği Avrupa’daki aristokratik safkanlık ve erken metalaşma anlatısından kısmen ayrışan özgül bir tarihsel seyir sunmaktadır. İstanbul başta olmak üzere, Türkiye kentlerinde kedi ve köpeklerin yüzyıllardır sokak dokusunun parçası olması, bu hayvanların *sahipsiz* olmaktan ziyade mahalle, cami, esnaf ve apartman toplulukları tarafından *kolektif* bir biçimde gözetilen komünal evcil varlıklar olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu tarihsel ve kültürel zemin, hayvansızlaşan Avrupa kentlerinden farklı bir insan-hayvan beraberliği üretmektedir.

Türkiye’de orta sınıf hanelerin kedi ve köpeğin evde himayesinin kitleselleşmesi ise görece geç bir olgudur ve büyük ölçüde 1990’lar sonu ve 2000’ler sonrası döneme tarihlenir. Bu “gecikmiş” ev içi himaye biçimi, safkan ırk ve şecere üzerinden örgütlenmiş aristokratik bir pazarın bulunmayışıyla büyük ölçüde bağlıdır. Türkiye’de köpek ırklarının soy kütüklerinin tutulması ve FCI ile kurumsal bağ kurulması ancak 2006’da kurulan Köpek Irkları ve Kinoloji Federasyonu (KIF) ile mümkün olur.¹¹⁹ Benzer biçimde, Dünya Kedi Federasyonu (WCF) ile ilişkili kedi derneklerinin kuruluşu da 2010’lu yıllara uzanır.¹²⁰ Bu zamanlama, 19. Yüzyıl ortasında çoktan kurumsallaşmış İngiltere ve Avrupa merkezli “fancy” kültürüne kıyasla Türkiye’de safkan ırk rejiminin kurumsal olarak geç yapılandığını göstermektedir. Safkan ırk pazarındaki bu gecikmiş kurumsallaşma orta sınıf hanelerde evde himaye pratiklerinin yollarını da etkilemiş, araştırmanın bulgularında da görünür olduğu gibi Avrupa’daki gibi uzun bir süre boyunca üst sınıfların ırk köpeği ve salon kedisi üzerinden kurulan bir

¹¹⁹ Köpek Irkları ve Kinnoloji Federasyonu. (t.y.). Hakkımızda. <https://www.kif.org.tr/sayfa/hakkimizda.html>

¹²⁰ Dünya Kedi Irkları Derneği. (t.y.) Hakkımızda. <https://dked.org.tr/HAKKIMIZDA.php>

evcil hayvan himaye rejimi yerine sokaktan içeri taşınan hayvanlar üzerinden gelişen daha melez bir himaye biçimini ortaya çıkarmıştır.

Bu özgül seyrin bir diğer belirleyici boyutu, sokak hayvanı nüfusunun büyüklüğü ve sürekliliğidir. Ankara’da yapılan bir çalışma, 2010’lar ortasında yalnızca bu kentte yaklaşık 18 bin sokak köpeği ve 10 bin sokak kedisi bulunduğunu tahmin etmektedir.¹²¹ Yüksek sokak hayvanı yoğunluğu, kedi ve köpeklerin ev içine girişinin başlıca kanallarından birinin “sokaktan sahiplenme” olmasına yol açmaktadır. “Satın alma, sahiplen” kampanyaları da bu trendin tetikleyici unsurları olarak evcil hayvan sahiplenmek isteyen kişilerin sokakta yaşamakta olan hayvanlara yönelmesini destekler.

2021’de 5199 sayılı Kanun’da yapılan değişikliklerle birlikte getirilen mikroçip taktırma zorunluluğu, Türkiye’deki insan–hayvan ilişkilerinde *sahipli-sahipsiz* ayrımını yalnızca hukuki düzeyde değil, aynı zamanda özneleşme ve sorumluluk ilişkileri düzeyinde yeniden kuran önemli bir eşik olarak görülebilir. Mikroçiple birlikte evcil hayvan, hukuken tanınabilir, izlenebilir ve belirli bir insana atfedilebilir tekil bir “birim”e dönüştürülmekte, hayvanın kimliği artık yalnızca ismi, rengi ya da ev içindeki konumuyla değil, devletin veri tabanına kaydedilmiş bir numara üzerinden tanımlanmaktadır. Bu düzenleme, bir yandan hayvanın “mal” statüsünden çıkarılarak hukuk önünde daha fazla koruma altına alındığı yönünde yorumlanırken diğer yandan hayvanın varlığını çok net biçimde belirlenmiş bir mülkiyet ve sorumluluk ilişkisine eklemlenmektedir. Hem hayvanı yönetilebilir bir nüfus birimine dönüştürmekte hem de onu sahiplenen insanı, bakım, gözetim ve kayıt yükümlülükleriyle donatılmış sorumlu bir fail haline getirmektedir.

Bu bağlamda *sahipli-sahipsiz* ayrımı, mikroçip sistemi ile birlikte daha da keskinleşmektedir. Çipli hayvan, belirli bir kişiye hukuken bağlanmış, “adreslenebilir”

¹²¹ Özen, D. Böhning, D. & Gürçan, İ. S (2016). Estimation of stray dog and cat populations in metropolitan Ankara, Turkey. *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences*, 40 (1), ss. 7-12.

bir varlık olarak görünür hale gelirken çipsiz hayvan, ya *yasa dışı bırakılmış sahipli hayvan* (yükümlülüğünü yerine getirmemiş insanın ihlali) ya da bütünüyle *sahipsiz ve dolayısıyla belediyenin müdahalesine açık bir nüfus parçası* olarak kodlanmaktadır. Sahipli hayvanı terk etmek artık yalnızca ahlaki değil, idari ve cezai yaptırımları olan bir eylem haline gelmekte, terk edilen ve çip numarası üzerinden eski sahibine geri izlenebilen hayvan, terk fiilinin kanıtı olarak da işlev görmektedir.

Bu dönüşüm, Türkiye'nin özgün kamusal alanda himayenin tarihsel seyriyle yana yana düşünüldüğünde ilginç bir gerilimi açığa çıkarmaktadır. Bir yandan mikroçip rejimi, orta sınıf hanelerdeki evde himaye pratiğini küresel pet rejiminin yönetim teknikleriyle (kayıt, izlenebilirlik, sigorta, klinik dosyası vb.) uyumlu hale getirerek evde evcil hayvan himayesinin metalaşmış ve bireyselleşmiş figürünü pekiştirmektedir. Diğer yandan, sokak hayvanlarının yoğun varlığı ve komünal bakım pratikleri, “sahipsiz” kategorisinin fiilen gözenekli kalmasına yol açmaktadır: Mahallece bakılan, bir apartmanın, bir sitenin, bir esnaf grubunun ortaklaşa beslediği hayvanlar, hukuken sahipsiz, fiilen ise çoklu sahiplik ve paylaşılan sorumluluk ilişkileri içinde konumlanır. Mikroçip zorunluluğu, bu gözenekli alanı daraltmaya, hayvan-insan ilişkisini tekil mülkiyet bağları üzerinden yeniden tanımlamaya yönelik bir araç olarak da okunabilir. Kamunun gözetiminde olan ve hukuken sahipsiz olan evcil hayvanlara yönelik sorumluluğun kimde olduğuna yönelik tartışmanın “fitilini ateşleyen” esasında bu hukuki düşünce yapısı, hayvanın himayesini kamu kurumlarına terk etmeyi ve kurumsallaşma yoluyla sivil toplumun ve kolektif sorumluluğun dışına atmayı tetiklemektedir.

Kamunun kurumları olarak belediyelerin ya da diğer devlet kurumlarının sokakta yaşayan hayvanlara yönelik aldığı sorumluluk, bütçe yönetimine yönelik katı rasyonel aklın etkisiyle sadece halk sağlığı üzerinden ve korku yönetimi ile şekillendirildiği görülmektedir. Sokakta yaşayan hayvanların hem 2004 öncesine kadar

göz önünde hem de 2024'ten sonra gözlerden uzak gerçekleştirilen itlafi, korku yönetimi ile birlikte “meşru ve normal” hale gelmektedir. Nitekim, neoliberal düşünce pratikleriyle şekillendirilen devlet aklı, simgesel değeri ile yarar sağlamadığı ve seçim sonuçlarında kendileri lehine sonucu etkilemediği sürece sokakta yaşayan hayvanlara kendinden değer atfetmemekte ve maliyet hesabına tabi tutmaktadır.

Sonuçta, çip taktırma zorunluluğu, *sahipli-sahipsiz* ayrımını kimin “meşru hayvan sahibi” sayılacağı, hangi hayvanların kentte kalmaya “haklı” görüleceği ve sorumluluğun bireyselleştirilmiş bir etik–hukuk rejimi içinde nasıl dağıtılacağı sorularını yeniden çerçeveleyen politik bir eşik haline gelmektedir. Orta sınıfın evde evcil hayvan himayesi bağlamında değerlendirildiğinde, mikroçipleme hem evde himaye edilen evcil hayvanın statüsünü yükselten hem de sokakta yaşayan evcil hayvanlarla kurulan esnek, çok-aktörlü bakım ilişkilerini daraltan yeni bir himaye rejimi olarak düşünülebilir: Orta sınıf için iyi hayvan sahibi olmak, giderek yalnızca beslemek ve sevmekle değil, kayıt altına almak, düzenlemek ve kontrol etmekle de tanımlanmaya başlamaktadır. Mülkiyet ilişkilerinin getirdiği, kamusal hizmetten faydalanamama hayvan sahipliğini maddi koşullara mecburi olarak bağlamaktadır. Nitekim, tamamen piyasaya bırakılmış olan hayvan sağlığı hizmetleri ciddi bir maddi külfet doğurmaktadır.

122

Son olarak, biyolojik ve psikolojik bir dayanağı bulunmamasına rağmen “tehlike arz eden ırklar” olarak değerlendirilen Pitbull Terrier, Japanese Tosa, Dogo Argentino gibi ırklar son yasa ile yasaklanmıştır.¹²³ Böylece saldırganlık ve risk söylemi, belirli bedenlere (belirli ırklara ve çoğu kez belirli sınıfsal-mekânsal profillerle ilişkilendirilen

¹²² Özdoğan, H. K. (2024). Sokak köpeği sahiplenme deneyimlerini görünür kılmak: Özel olan politiktir. *Reflektif Dergi*, 5(2), 279-305.

¹²³ *Canine racism* (Tr. *Köpek ırkçılığı*) – Weaver, Harlan, (2013). “Becoming in Kind”: Race, Class, Gender and Nation in Cultures of Dog Rescue and Dogfighting, *American Quarterly*, 65(3), 689-709, s.694.

sahiplerine) yoğunlaşırken hem *makbul* köpek ırkları hem de onların sahipleri, normatif bir evcillik ve sorumluluk algısının merkezine yerleştirilmiştir.

Sonuç olarak, evcil hayvanlara yönelik görme ve ayırım ilkeleri, biyolojik, kültürel ve hukuki unsurlarla şekillenerek günümüzün düşünsel yapısını oluşturmuş, bunun üzerinden evcil-vahşi, özel alan-kamusal alan, ev-sokak, temiz-kirli, uysal-saldırgan, tehlikesiz-tehlikeli, sahipli-sahipsiz ayrımları ile kategorize edilir hale gelmiştir. Avrupa özelinde aristokrat zevkleri etrafında şekillenen ırklar ve evde himaye pratikleri, Türkiye’de şecere sisteminin kurumsallaşmasının gecikmesi ve sokakta himayenin kültürel bir pratik olarak devam ediyor olması dolayısıyla evcil hayvanların evlere girmesi güncel bir fenomen olmaktadır. Ancak modern Avrupa’ya öykünme üzerinden geliştirilen söylemler ve kamunun sorumluluğu bireylere terk etme isteği dolayısıyla sokakların önce *kpeksizleştirildiği*, sonrasında ise *hayvansızlaştırılmaya* yönelik istemlerin devreye sokulduğu, eylem ve karşı eylem ile, iktidar ve direnç ile tekrar tekrar şekillenen melez bir örüntü kurulmaktadır. Araştırmanın bulgular kısmında bu ereve, katılımcıların anıları merkeze alınarak orta sınıf habitusunun *görme ve ayırım ilkeleri*yle değerlendirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKANLARIN SINIFLARI: ANKARA'YI "SINIFLANDIRMAK"

Şehir, kuruluşunun ilk anından itibaren yerleşimcilerini birbirinden ayıran fiziksel farklılıklarla inşa edilen sosyal bir mekandır. İş yerleri, sanayileri ve yerleşim yerlerini oluşturan konutları ile toplumsal iş bölümünün mekânsal göstergelerini taşır. Ancak aynı zamanda konut çevrelerinin toplumsal arza göre şekillenen imkanları dolayısıyla birbirinden farklı semt ve mahalleler, toplumun farklı kesimlerinin temsiliyet mekanlarına dönüşürler.

Bourdieu, mekânı fiziksel uzam olarak kavramsallaştırmış ve teorisinin üç temel uzamından biri olarak merkezileştirir. Diğer bir deyişle, fiziksel uzam, eylemlerin gerçekleştiği basit bir sahneden ibaret değildir. Aksine toplumsal uzamdaki eşitsizliklerin yeniden üretildiği fiziksel konumlanışın somut göstergesidir:

"Toplumsal uzam, az ya da çok dolaysız bir şekilde, failerin ve özelliklerin belirli bir dağılımsal düzenlemesi biçiminde kendini fiziksel uzama yeniden tercüme etme eğilimindedir. Bu, fiziksel uzam hakkında öne sürülen tüm ayrımların, Leibniz gibi konuşmak gerekirse, failerin belirli bir birlikte varoluş düzeni ile özelliklerin belirli bir birlikte varoluş düzeni arasındaki tekabüliyetle tanımlanan şeyleşmiş toplumsal uzamda (ya da aynı anlama gelmek üzere, temellük edilmiş toplumsal uzamda) bulunabileceği anlamına gelir."¹²⁴

Bu habitusun şekillenmesinde fiziksel uzamın da toplumsal uzam gibi yapıp etme biçimlerine yönelik bir yönelim sağladığının ifadesidir. İnsan, kendi habitusuna uygun bir mekânda kendini oraya ait ve evinde hissederken başka bir mekânda yabancı ve hatta bazı mekanlarda tehdit altında hissedebilir.

¹²⁴ Bourdieu, Pierre. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space, *International Journal of Urban and Regional Research*, 42 (1), 106-114, s. 107.

Tezin konusunu oluşturan Ankara'nın orta sınıf ailelerinin yaşadığı iki örnek, Çankaya'nın Ayrancı semti ile Altındağ'ın Aydınlıkevler mahallesi, bu bölgelerde yaşayan insanların orta sınıfa aidiyet hislerini oluşturan simgesel bölgeler olarak uzun tarihleriyle hem Ankara hem de Türkiye'nin seküler orta sınıfının toplumsal alanda kendini konumlandırma biçimi hakkında çok fazla veri sağlamaktadır. Ankara'da özellikle bu iki semtin sakinlerinin yaşadıkları yerle kurulan simgesel sermayelerini anlamak için bir bütün olarak Ankara'nın, Ankara'nın başkent olma sürecinde Çankaya'nın ve Altındağ'ın ve daha özelinde ise bu iki bölgenin zihinsel haritalarda nereye tekabül ettiğini, bu mekanlarda hem mekâna yönelik beklentiler hem de kamusal alandaki eylem repertuarının makbul ve meşru suretlerini tespit etmek gerekir. Diğer bir deyişle kültürel alanın bir parçası olarak konut alanı, iktidar alanının kurduğu sembolik iktidar ile şekillenerek katılaşmakta ve bir zorunluluk haline gelmektedir. Konut, içinde yaşayanı yapısal bir kalıbın içine sokmakta, ikamet edenin ise makbul ve meşru yaşama yönelik stratejiler belirlemesine neden olan ilişkiselliğin unsuru olmaktadır.

Evcil hayvanın konumunun meşruiyetine yönelik bakış açısının şekillenmesinde şehirleşmenin fiziksel uzamda gerçekleşen yapısal bir dönüşüm olarak öneminden bahsedilmişti. Bu bölümde, bu yapısal dönüşümü değerlendirmek üzere, Ankara'nın başkentliği sonrası sosyal tarihine değinilecek, mekânsal ayrışma ve düzenlemeler kısaca değerlendirilecek, bu bölgelere dair zihinsel haritaları, sermaye türlerinin dağılımı ve evcil hayvanlarla etkileşimde başat rolü olan kamusal alana yönelik düzenlemeler ilişkisel olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda tezin bu bölümünde önce kısaca Ankara sosyal tarihi anlatılacak, akabinde Ankara'da oluşan yerleşim yerlerinin güncel durumu değerlendirilecek, son olarak da Ayrancı semti ve Aydınlıkevler mahallesinin yerleşim yapısı, demografik profili, tüketim alışkanlıkları hem orta sınıf pratikleri açısından hem de evde ve sokakta yaşayan evcil hayvanlar bağlamında değerlendirilecektir. Son bölümde ise, dolaylı ve doğrudan sokakta ve evde

himaye edilen evcil hayvanlara yönelik bu iki bölgenin yerel yönetimlerinin mekânsal düzenlemelerine yer verilecektir. Bu yolla, evcil hayvanların nerede ve nasıl var olabileceğine dair meşruiyet mücadelesinin fiziksel uzamdaki tezahürleri örneklenecektir.

3.1. Memur Şehrinden Kentsel Fragmentasyonlara

Ankara, Anadolu'nun merkezindeki konumu dolayısıyla, tarihin her sahnesinde önemli merkezlerden biri oldu. Ancak, tam manasıyla merkezi konumunu Cumhuriyet ile birlikte buldu. Cumhuriyet'in kimlik inşa sürecinde, başkent olarak planlı şehirleşmenin, Türkiye'nin Batı'ya dönen yüzünün, her biri günümüzde anıt kabul edilecek ve dönemin damgasını üzerinde taşıyan binaların, meydanların, heykellerin mekânı olarak diğer şehirlere de örnek olması düşüncesi ile üretilmiş bir şehirdir.¹²⁵ Ne var ki bu şehir, bütün planlara rağmen başkent oluşunun ikinci on yılı içinde plansız kentleşmenin sahası oldu ve eğitilmiş devlet erbabının kenti olarak tasarlanırken merkezden görünen çeper tepelerinde geceyi gündüze bağlarken kondukları biçimsiz barakaları görmezden gelerek kırdan gelen göçün izleyicisine dönüştü.

Başkent Ankara, pek çok diğer şehirde de olduğu gibi, içten dışa, eskiden yeniye genişleyen, tek merkezden bölgelerin kendi merkezlerini oluşturarak tüketim bölgeleri oluşturduğu çok merkezli bir yapıya dönüşen bir şehirdir. Şehrin modern bir kent olarak gelişimi İstanbul ile bağlantısını sağlayan Tren Garı'nın 1892'de açılmasına dayansa da kentleşme tarihi cumhuriyet ile başlar. Planlı ve örnek bir kent olma niyetiyle Alman mimar Jansen'in şehir planı ile Avrupa başkentlerinden biri olmak için harekete geçilir. Bu plana göre Ankara tek merkezli olarak tasarlanmış, nüfusunun fazla artmayacağı varsayılmıştır.

¹²⁵ Sargin, Güven Arif. (2017). Kurmaca başkentlerin imgesel inşası: Ankara'nın mekânsal siyasası üzerine kısa notlar. *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* (Der. Funda Şenol Cantek) içinde. İletişim.

Tasarının odak noktası, Ankara şehrinin hali hazırda kurulu olduğu batıda Tren Garı ile doğuda Samanpazarı'nın arasında, Atatürk Bulvarının başı ve ilk iki meclisin yer aldığı Tarihi Ulus bölgesidir. Ankara Kalesi'nin eteklerinde olan eski yerleşim, yeni kamu binaları, parkları ve meydanları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında oldukça hareketlidir.¹²⁶ Ancak kamu binalarının finansmanı sürecinde konut yapımı için yeterli kaynak bulunamaz. Bundan ötürü 1920'ler, sadece kamu memurlarının değil, milletvekillerinin dahi konut sorunu yaşadığı yıllardır.¹²⁷ Eski yerleşim, bu dönemde önemini korur.

Jansen Planı, Ankara kent tarihi ve mekânsal dönüşümü için önemli bir başlangıçtır. Yirmi bin nüfuslu bu ufak kasabanın büyük bir metropolitana dönüşmesi için genç cumhuriyetin simgesi olacak pek çok kamu binası Atatürk Bulvarı aksının üzerinde, tarihi Ulus'tan Çankaya köşküne doğru sıralanır. Halen meşruiyetini tesis etme mücadelesi veren cumhuriyet için Ankara, İstanbul ile büyük bir tezatlık oluşturur, çünkü kurulmakta olan devletin binaları bulunurken devlet erbabına yönelik ne uygun konut ne de boş zamanlarını geçirebilecekleri tüketim merkezleri vardır.¹²⁸ Şehrin gelişiminde, bataklıkların kurutularak halkın zaman geçirebileceği alanların oluşturulması için özellikle çaba harcanır.

Jansen Planında, şehirleşmede insan yoğunluğunu azaltmak ve rekreasyon alanları oluşturarak trafiği yayalaştırmak için yeşil alanların ve meydanların varlığı sıklıkla kullanılır. Uygulamada plana sadık kalınmasa da özellikle Çankaya'da yoğunlaşan orta ve üst sınıf yerleşimlerinin şekillenmesinde önemli bir unsur olarak

¹²⁶ Dinçer, Güven. (2014). Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin öyküsü. *İdealkent 11*, 36-60.

¹²⁷ Şimşir, Bilal N. (2018). *Ankara... Ankara... Bir Başkent'in Doğuşu* (3. Basım). Bilgi Yayınevi, s.362.

¹²⁸ Aydın, yeni bir başkent olarak Ankara'nın da kuruluşunda simgesel yapıların önemini şu şekilde ifade etmektedir: "... özellikle yeni başkentler inşa edilirken yaratılmak istenen, yeni ulus ideasının simgelerinin yerleştirimi ve şehri izleyenlerin bir ulus ideasına uygun bir yolculuğa çıkabileceği ve izlenimler edinebileceği bir şehir tasarımıdır."

Aydın, Suavi. (2012). Ekolojik tahribat ve kültürel çöküş: bir şehir yaratma projesinin iflası olarak Ankara. *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara* (Haz.: Funda Şenol Cantek) içinde. Ankara Üniversitesi Yayınevi.

değerlendirilir. Ayrıca, 1930'a kadar Ankara'ya taşınan yabancı büyükelçiliklerin varlığı da Batılı tarzda yaşam tarzının sembolik önemini güçlendirerek şehrin bu yakasının bu çerçevede şekillenmesinde önemli bir unsur olur.¹²⁹ Şehrin halkasının merkezi kayarak, Atatürk Bulvarı aksı ile Celal Bayar Bulvarı aksına, daha sonra da Kızılay'a genişler. Esat ve Kavaklıdere bağları apartmanlaşarak üst ve orta sınıfın meskenleri haline gelirler.

Yeni başkent bir cazibe merkezi olmasa da kırsaldaki fakirliğin boyutları Ankara'ya göçü artırır.¹³⁰ Kalenin hemen arkasında, o dönem Hıdırlık tepesi, ancak sonrasında Altındağ olarak anılan tepe, cumhuriyetin ilk yıllarında birkaç baraka varlığı dışında çoğunlukla çıplaktır. Ancak merkeze yakınlığı sebebiyle kırdan kente göçün ilk merkezlerinden biri olur, barakalaşma ve gecekondulaşma ile şehrin yanı başında ancak şehre zıt bir görüntü çizer.¹³¹ İlçeye adını veren Altındağ, ilçenin geneline yayılan sembolik anlamını ta bu yıllardan miras alır. Ankara'nın merkezi Yenişehir'e doğru kayıp eski yerleşim tüketicilerini kaybettikçe Ankara Kalesini de içine alan bölge, gittikçe daha fazla fakirlik ve düzensizlikle anılacak, Altındağ'ın bu barakalarının gün geçtikçe genişlemesi sonucu idare edilemeyecek bir hale gelmesiyle ise devletin görmezden geldiği bir alan olarak uzun yıllar bu görüntüsünden kurtulamayacaktır.¹³²

Büyük bir hızla nüfusu büyüyen ve yamaçlarında gittikçe daha fazla gecekondu inşaa olan Ankara'nın sorununu çözecek olanın kooperatif olacağı

¹²⁹ Kezer, Zeynep. (2012). Elçilere layık bir başkent: diplomasinin mekansal boyutları ve Ankara'nın kentsel gelişimi üzerine bir inceleme. *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara* (Haz.: Funda Şenol Cantek) içinde. Ankara Üniversitesi Yayinevi.

¹³⁰ Ankara fiziksel uzamının barınmaya yönelik altyapı yetersizliklerine ek olarak gelen nüfus için sağlayabileceği bir iş sahasının da bulunmayışını Şenyapılı (2004, s.124) özetlemektedir: “*Kır ‘itiyor’ ama kent özellikle ‘çekmiyordu.’ Kırdan göçen bu deneyimsiz ve becerisiz tarımsal işgücünü istihdam edebilecek iş kolları yoktu. Bu nedenle, gelen gruplar hem ekonomik hem de fiziksel açıdan kentlerin marjinlerinde kaldı.*”

Şenyapılı, Tansı. (2004). “*Baraka*”dan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960. İletişim Yayınları.

¹³¹ Erman, Tahire. (2011). Ankara kent çeperinin dönüşümüne içeriden bakmak. *İdealkent, 4: Ankara*, ss.176-196.

¹³² Keleş, Ruşen. (2015). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu* (5. Basım). Cem Yayinevi, s.373.

düşüncesi 1930'ların sonundan itibaren hâkim olur. Jansen Planında da yer alan ve onun tasarladığı Bahçeli Evler, onu takip eden Aydınlikevler, Güven Evler, Kavacık Subayevleri... devletin ucuz arsa, bankaların ise kredi desteği ile kooperatif yoluyla mülk edinmenin önünü açar.¹³³ Tek ya da birkaç katlı müstakil ya da bitişik nizam olarak tasarlanan bu evler yığma yapılar olarak hızla inşa edilir. Ancak, Ankara'nın nüfusu artmaya devam etmekte ve imar alanları bu nüfusu kaldıramamaktadır. Kat artışlarına verilen izinlerle, Ankara içinde pek çok alan yıkılıp yeniden yapılan yap-boz gibidir. 1957 Uybadin-Yücel Planında kent merkezindeki imarlı konut alanları genişletilerek pek çok bölgede apartmanlaşmanın önü açılır. Daha önce bahçeli olarak tasarlanan alanlardaki evler yıkılıp apartmanlaşır ve yerleşim bakımından günümüzdeki halini alırlar. 1957'de 20 yıl gibi bir sürede Ankara kent merkezinin 750 bin nüfusa ulaşacağı varsayımında bulunan Uybadin-Yücel Planı çok kısa zamanda yanlışlanır, çünkü bu rakamlara daha 10 sene bile geçmeden varılmıştır.¹³⁴

Konut arzında yaşanan sıkıntılar, Ankara'nın en başından farklı sosyo-ekonomik gruplara göre ayrılmasına sebep olur. Planlı kentleşme ve şehrin sunduğu olanaklara erişimi olan üst ve orta sınıf ile şehrin “çarpık kentleşen” yüzü büyük bir tezat oluştururlar. Barakalaşma ve gecekondu gerçeği en çok Altındağ'da olsa da şehrin imara açılmamış olan her yerine yayılır. Akrabalık ve hemşerilik ilişkileri dolayısıyla şehrin farklı yerlerini mesken edinen bu işçi sınıfları, Ankara'nın çoğunluğunu oluştururlar. Ankara'nın çekirdeği olan memur sınıfı ile aralarındaki mesafe, bu alanların imara açılıp apartmanlaşmasıyla kapatılamayacak vaziyete gelmiştir.¹³⁵

Bu mekânsal ayrışma, şehri paylaşan sakinlerinin “görme ve ayırım ilkelerini” ciddi bir biçimde etkiler. Şehrin kültürel, ekonomik ve sembolik sermayesi yüksek, büyükelçiliklerin varlığı sebebiyle cumhuriyetin öykündüğü Batılı örneklerle komşu

¹³³ Şenyapılı, *a.g.e.*, 123.

¹³⁴ Cengizkan, Ali. (2005). 1957 Yücel-Ubeydin imar planı ve Ankaara şehir mimarisi. *'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı: Özcan Altaban'a Armağan* (Der. Tansı Şenyapılı) içinde. ODTÜ Yayıncılık.

¹³⁵ Keleş, *a.g.e.*, 379-380.

olan Çankaya ve Ayrancı sakinlerinin bedensel yönelimleri ile bu örnekleri görmek için mahalle değiştirmesi gereken Aydınlikevler sakinlerinin bedensel yönelimleri farklılaşır. Bu iki bölge, orta sınıf habitusunun fragmentasyonlarına işaret eden deneyim farklılıklarını, en başta şehirdeki yerleşim yerlerinde meşru sembolik anlam üreten failler ile kurdukları ilişki üzerinden yaşarlar.

Bu bölümde, hem okuyucunun zihninde bölgelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak hem de Bourdieu sosyolojisinin de vurguladığı mekan-zihinsel yapı ilişkisini açığa çıkarmak üzere Ayrancı Senti ve Aydınlikevler Mahallesi, Bourdieu sosyolojisinin nesnel ve öznel deneyimleri harmanlayan metodolojik çeşitliliğine bağlı olarak, haritalar, resmi istatistikler, Ankara'nın sosyo-demografik yapısına yönelik yapılmış önceki çalışmalar gibi nesnel araştırma araçlarının yanı sıra bölgelere yapılan ziyaretler sırasında tutulan gözlem notları, sahada çekilen fotoğraflar ve görüşme transkriptleri ile tanıtılacaktır.

Bu bağlamda, her iki mahalleye yönelik *görme ve ayırım ilkelerinde* çevresel düzenlemeleri etkileyen ve onlardan etkilenen iki ana ilişkisel unsur önem kazanmaktadır: İlki, her iki mahallenin de bulunduğu ve onları büyük oranda birbirlerinden ayırıştıran yerel yönetimlerin çevre düzenlemeleriyle yeniden ürettiği kimlik inşasıdır: Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana süregelen hem merkezi yönetimin yatırımları ve kurduğu *muhasır medeniyet tahayyülü* hem de mahallelerdeki Batılı unsurlar dolayısıyla sergilenmesi beklenen *cumhuriyet insanı* imgesi ve buna karşıt olarak sunulan *yerli ve millilik* dolayısıyla oluşturulan daha muhafazakâr aile değerleri bu anlamda önemli görülmektedir. Bu imgelerin kuruluşunda açığa çıkan fiziksel uzam düzenlemeleri her iki mahallede kamusal alanın kullanımına yönelik farklı idari yönelimleri beraberinde getirmektedir. Parklar, sahipli evcil hayvanların kamusal alanda varlığına yönelik düzenlemelerin en somut görüldüğü yerler olarak bu bölümde özellikle değerlendirilecektir.

İkincisi ise, mahallelilerin kendilerine sunulan kimliklerin “içini doldurma” biçimlerinde açığa çıkmaktadır. Her iki mahallenin orta sınıfı da mahallelerini kimliklerinin bir parçası olarak kabul ederken farklı biçimlerde dayanışma ağları oluşturmakta ve sokakta yaşayan evcil hayvanların himayesine yönelik farklı stratejiler oluşturmaktadır. Ne tam kamusal ne de özel alan olan apartman bahçeleri ve kullanılmayan arsaların geleceği bu anlamda önem kazanmaktadır. Bu bölümde bu ara alanlar da ayrıca vurgulanacaktır.

Son olarak, bu iki bölgenin bağlı bulunduğu yerel yönetimlerin sokakta yaşayan hayvanlara yönelik sunduğu sağlık hizmetleri ve barınaklar, erişilebilirlikleri üzerinden incelenecektir.

3.1.1. Genç Cumhuriyet’in Örnek Çankaya’sı: Ayrancı

Kişilerin hayatlarında memleketleri, meslekleri, okudukları üniversiteler gibi varlıklarını şekillendirdiği için aidiyet duydukları pek çok faktör olabilir. Ancak Türkiye’nin pek az semti bir kimlik unsuru olup dayanışma ağları kuracak kadar bağlı semt sakinlerine sahiptir. Ankara’da, Ayrancı (Ayrancım Derneği, Ayrancı Ahalisi), Bahçelievler (Bahçelievler Derneği), Çiğdem (Çiğdemim Derneği) ve Kavaklıdere (Kavaklıderem Derneği) gibi semtler sakinlerinin bir araya gelerek oluşturduğu semt dayanışma ağlarının adresleri olarak dikkat çeker.¹³⁶ Üstelik bu dernekler, sosyal medyada da örgütlenerek semt sakinlerinin sınırlarını aşan kentlilik bilincini de oluştururlar. Ayrancı, bu anlamda örnek semtlerden biridir.

Ayrancı semti, aslında tek bir mahalle değil, beş mahallenin genel adıdır: Ayrancı, Aziziye, Güvenevler, Güzeltepe ve Remzi Oğuz Arık Mahalleleri; Dikmen ile Cinnah Caddesi, Meclis Parkı ile Çankaya Köşkü arasında bütünleşik görünümlü bir semt izlenimi verir. Mahalleler arasındaki sınırlar, sokaklardan ibaret olup yönetsel sebeplerle oluşturulmuştur. Konut bölgesi olarak Ayrancı, ilk yerleşimlerini Güven

¹³⁶ Albayrak Dönmez, Burcu. & Dönmez, Rasim Özgür. (2005). Ankara mahalle dernekleri: Örgütsel kapasiteleri ve yerel demokrasi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 69-82.

evler kooperatifi aracılığıyla üst-orta ve üst sınıfa yönelik olarak yapılmış olan konutlarla sağlar.¹³⁷ Ancak yer şekillerinin engebeliği ve kat mülkiyeti kanununda gerçekleşen gecikme dolayısıyla Ayrancı semtinin Cinnah Caddesi ile sınırı bulunan Güvenevler, Aziziye ve TBMM'nin sınırını paylaştığı Ayrancı Mahalleleri daha önce yapılaşır. Kat mülkiyeti kanunun gelmesi ve kot farkına dayalı yapılaşmalara izin verilmesiyle, bölge 1960'lı yıllarda hızla apartmanlaşır ve Dikmen Vadisi sınırlarına dayanır.

Dikmen vadisi, bu dönemde bir gecekondı alanı olarak, Ayrancı semti ile tezat oluşturur. Güneyde Yıldız Mahallesi, batısında Dikmen deresi ile çevrelenen bu alanın günümüzdeki haline gelmesi ise ancak Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin ilk üç etabının¹³⁸ ve Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin¹³⁹ tamamlanması ile sağlanır.¹⁴⁰ Aziziye Mahallesi'nin sınırları içinde bulunan Portakal Çiçeği Vadisi'nin 1990'ların başında ve Ayrancı ve Güzeltepe Mahallesi sınırları içinde bulunan Dikmen Vadisi'nin bu bölgeye bakan yamaçlarının 2007'ye değin gecekondı bölgesi olması bugünden bakınca anlaşılabilir görünür. Vadi içerisine yapılan ve üst sınıfa hitap eden Terasevler ve Parkvadi evleri, bölgenin soylulaştırma projeleri olarak Ayrancı semtinin bugünkü anlamda daha homojen bir sınıf görüntüsü oluşturmaya neden olmuştur.¹⁴¹

Ayrancı, Başkent Ankara'nın kuruluşunun ilk anından itibaren, Çankaya Köşküne olan yakın konumu ve 1920'ler içinde yapılan Büyükelçilikler dolayısıyla hem yabancı yerleşimcilerin hem de üst düzey bürokratlar, sanat çevreleri ve akademisyenlerin yerleşim birimi olarak öne çıktı. Elbette yerleşim alanı başta bu kadar geniş değildi ve Cinnah Caddesi ekseninde yerleşim yoğunlaşması söz konusuydu.

¹³⁷ Tekeli, İlhan. (2012). *Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 70.

¹³⁸ Türker-Devecigil, Pınar. (2006). The role of actors in transforming informal settlements in Turkey for sustainable urban development: the Ankara-Dikmen valley case. *International Planning Studies*, 11(3-4), 167-186.

¹³⁹ Uslu, A. & Yetim, I. (2006). Çağdaş kentsel çevre yaratma çabalarına bir örnek: 'Ankara/Portakal çiçeği vadisi kentsel dönüşüm projesi'. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 169-78.

¹⁴⁰ Kayasü, Serap. (2005). Ankara imar planlarının açık ve yeşil alan yaklaşımları. *'Cumhuriyet'in Ankara'sı* (Der. Tansı Şenyapılı) içinde. ODTÜ Yayıncılık, s.179.

¹⁴¹ Balcı, Fatma Şule. (2012). Büyükşehir belediyesinde üç dönem, üç başkan. *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara* (Haz. Funda Şenol Cantek) içinde. Ankara Üniversitesi Yayınevi, s.641.

Ancak bu yoğunlaşma bile, Jansen Planı gereği, müstakil evlerden oluşan bürokrat ve memur mahallelerinden daha fazlası değildi. Apartmanlaşma, çoğunlukla yapsatçı müteahhitler eliyle gerçekleşmiş, hem kooperatif yoluyla oluşturulmuş olan müstakil evlerden oluşan mahallelerin hem de bağ evlerinden müteşekkil alanların birbirine yakın nizam apartmanlar ile dolmasına neden olmuştur.

Ayrancı semtinin özelliklerinden biri, daha önce de bahsedilen semtin büyük çoğunluğunda hâkim olan engebeli arazi yapısıdır. Bu arazi yapısı, bazı alanlarda yol hizasında 4-5 kat olarak izin verilen binaların kot farkı yoluyla arka cephede 7 kata kadar çıkması ile sonuçlanır. Ayrıca, yüksek yollar arasında yer alan bu çukur alanlar, doğal birer bahçe oluştururlar. Aparman aralarındaki bu boşluklar, sokakta yaşayan hayvanların kendilerine mesken edinmesine olanak sağlayan doğal aralıklar olarak uzun yıllar işlev görmüş, evcil hayvanlara yönelik bir himaye stratejisi oluşturulmamış olsa bile doğal barınaklar olarak türsel varlıklarını korumalarına yardımcı olmuşlardır.

Diğer yandan bu kot farkının bulunmadığı ya da daha az bulunduğu bölgelerde otopark ihtiyacı dolayısıyla arka cephelerin otoparklaştırıldığı görülmektedir. Dar yollar ve bölgenin planlanması sürecinde dikkate alınmamış olan araç artışı dolayısıyla otopark problemi devam etmektedir. Hem konutların eskimesi hem de hane halkının kullanımındaki araba sayısının artması sonucu bölgenin son dönemlerde eski yerleşimcilerinin bir kısmını kaybettiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte, otoparklaştırılan yeşil alanları mesken tutan kedilerin kendilerine yeni yerler bulması gittikçe zorlaşmaktadır.

Ankara'nın ilk mahallelerinden biri olarak bölge bugün, yüksek rant getirisi dolayısıyla kentsel dönüşüme sahne olmaktadır. Bölgede kat artışına izin verilmemesi nedeniyle, ev sahipleri evlerini ancak sermaye sağlayarak yenileyebilmekte ya da mevcut bulunandan daha az büyüklükte evlere razı olmak zorunda kalmaktadırlar. Konut tiplerinde değişen bu durumun uzun vadede bölgeyi tek kişilik ya da çekirdek ailelerden müteşekkil bir demografiye yakınsatması olasıdır. Ayrıca, eski binaların ön

cephelerinde yer alan yeşil alanların kentsel dönüşüm sırasında kapatılarak otoparklaştırıldığı da görülmektedir. Arazinin “verimli” kullanımı adına arsalarda daha önce bahçe olarak kullanılan arka bahçelerin de payı azalarak dönüşüm sırasında apartman sınırlarına dahil edilmiştir.

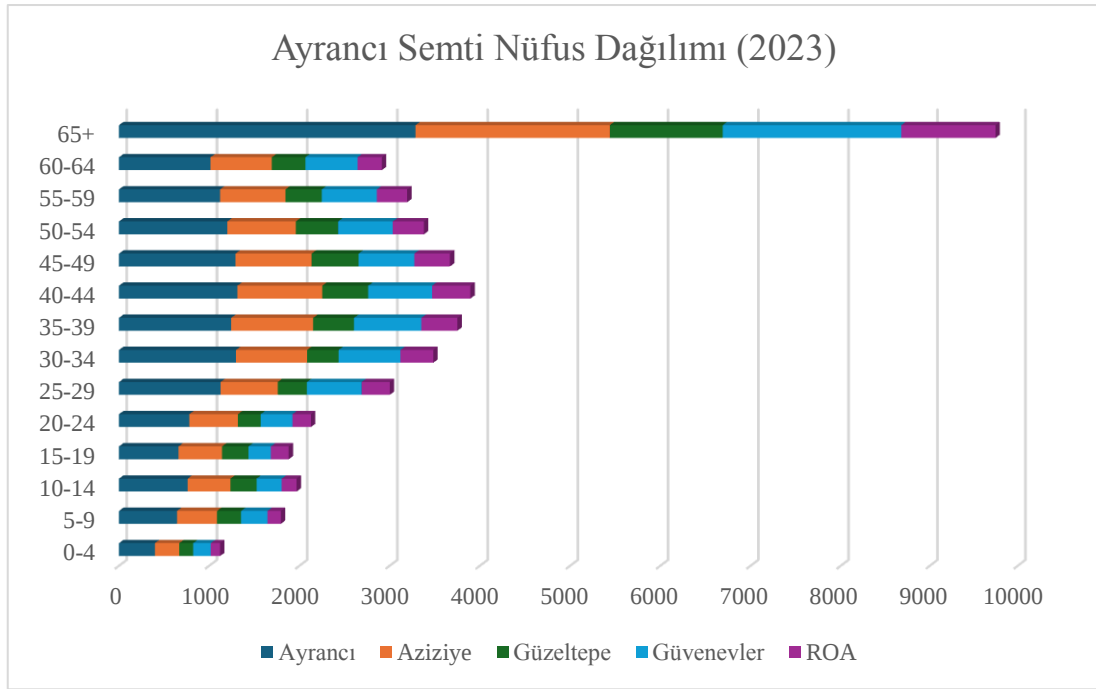
Sokakta yaşayan evcil hayvanlar, otoparklara ek olarak araçlarla otoyollarda da rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Yolların genişletildiği ve trafik hızının arttığı bölgeler, sokakta yaşayan evcil hayvanların canını tehlikeye atmaktadır. Bu anlamda, Ayrancı, sokakların dar olması ve trafiğin yavaş ilerlemesi dolayısıyla evcil hayvanlara daha güvenli bir ortam sağlasa da Hoşdere ve Cinnah Caddesi ve anayola bağlanan Mesnevi Sokak, Ayrancı Mahallesi’nin hemen kıyısından geçen Dikmen Caddesi bu güvenli alanı kesmekte ve tehlike oluşturmaktadır.

Şekil 5: Ayrancı Senti Mahalle Sınırları Haritası; Büyükelçilik Alanları Lacivert İle, Yeşil Alanlar İse Yeşil Hat İle Çerçevenmiştir.

Kaynak: Harita Mehtap Nur İNDİBİ tarafından Google Earth’te oluşturulmuştur.

Semtın en kalabalık mahallesi 16.128 kişi ile semte de adını veren Ayrancı Mahallesidir. Nüfusu en az olan mahallesi ise kent bölgesinin içinde kalan ve Tunalı Hilmi Caddesi gibi hizmet sektörünü de içeren Remzi Oğuz Arık Mahallesi'dir. Toplamda ise 45.917 kişi Ayrancı Ahalisini oluştururlar. Mahalleler arasında hane halkı ortalaması konusunda ufak farklar bulunup en düşük 2,02, en yüksek 2,29 olarak izlenmiştir. Bu oran Kızılay merkezden uzaklıkla artmaktadır. Semt sakinlerinin yaklaşık %20'sinin kütüğü Ankara'ya kayıtlı olmakla birlikte ikinci sırada İstanbul ve sonrasında çevre Anadolu şehirleri bulunmaktadır. 25 yaş ve üstü nüfusunun yaklaşık %70'i Lisans ve üstü eğitime sahip olup bu oran Türkiye ve Ankara geneline göre kıyaslanınca oldukça yüksektir.¹⁴²

Şekil 6: Ayrancı Semti Yaş Göre Nüfus Dağılımı, 2023.

TÜİK'ten alınan verilerle elde edilen Endeksa verilerinden oluşturulmuştur.

Semt sakinlerine dair dikkat çeken bir diğer unsur da politik temsiliyete yönelik istikrarlı olarak Cumhuriyet Halk Partisi ve sol parti seçmenlerinin değişmeyen

¹⁴² Veriler, gayrimenkul danışmanlığı yapan bir kurum olan endeksa.com'dan alınmıştır. Endeksa bu verileri TÜİK, YSK, Adres Harita gibi resmi verilerin kaydını tutan kurumlarından aldığını beyan etmektedir. Bilgi için: <https://www.endeksa.com/tr/nasil>

varlığıdır. Türkiye'nin politik haritalarında Çankaya, Cumhuriyetin kurucu değerleriyle özdeşleşen bir bölge olarak sembolik bir öneme sahiptir. Bu durum, seküler demokratların bu bölgede kümelenmesinde yönlendirici olur. Nitekim, bölgenin seküler kadınların tercihi olduğu hem seçim sonuçlarından hem de kadın-erkek oranından net bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrancı semtinde ikamet eden nüfusun %55'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Ayrancı, Ankara'nın orta ve üst sınıfın uzun yıllar tüketim alışkanlıklarını şekillendiren Tunalı Hilmi Caddesinin bir bölümünü içinde barındırır. Ankara'nın ilk alışveriş merkezi olan Karum ve Ankara'nın ikon yapısı Atakule, Ayrancı semtinin hemen sınırında yer alan iki önemli simgesel yapıdır. Bu simgesellik, Batılı formasyonlu tüketim alışkanlıklarına yönelik mekânsal bir vurguya işaret eder. Orta ve üst sınıfın tüketimine yönelik yeni bir trend önce Ayrancı ve çevresinde görünür, ardından diğer bölgelerde yayılır. Bu anlamda bu bölge, tüketim alışkanlıklarının vitrini olarak diğer bölgelere öncül niteliktedir.

Konut bölgesi olmasına rağmen Ayrancı aynı zamanda bir hizmet bölgesidir. Hoşdere, Güvenlik, Cinnah ve Tunalı Hilmi Caddeleri üzerinde yoğunlaşan kafe ve mağazaların yanı sıra, orta ve üst sınıfa hitap eden özellikle çocuklar için bale okulları, çocuk ve yetişkinler için dans kursları, yoga, pilates, aletli pilates ve fitness salonları, müzik ve görsel sanat kursları, sergi salonları semtin geneline yayılmış olarak bulunur. Ayrıca Dikmen Vadisi içinde yer alan tenis kortu ve farklı parklara dağılmış basketbol sahaları ile semt sakinlerinin bu hobilerini de kamusal alanda gerçekleştirmeleri mümkündür. Bölgedeki restoran varlığında zincir restoran ve kafelerden çok, üst orta sınıfın güncel tüketim trendlerinden olan yeni nesil kafe ve restoranların varlığı görünürdür. Semtin Cinnah Caddesi ve Tunalı Hilmi Caddesi üzerinde yer alan meyhaneler ve barlar ile semtin bu bölümünde gece de kamusal alan şehrin geneline hizmet vererek aktif olarak kullanılmaktadır. Bu bölgelerin çoğunlukla konuttan ofise

dönüştürülmüş olmasından ötürü, ticari bölge ile konut bölgeleri büyük oranda çakışmaz ve semt sakinleri için problem olarak görülmemektedir.

Şekil 7: Ayrancı Smti Hoşdere Caddesi Üzerinde Yer Alan Köpek Parkı, 2025.

Kaynak: Mehtap Nur İNDİBİ'nin objektifinden.

Ayrancı semti için yeşil alan ve park varlığı semtin geneline yayılmış olmakla birlikte vadilerin doğal varlığı dolayısıyla güneyinde yoğunlaşmıştır. Mahallenin eski bir yerleşim olması nedeniyle dar sokaklarının iki yanında uzun yaşlı ağaçlar sıralanır. Küçük parklardan bazıları çocuk parkı merkeze alınarak oluşturulmuştur. Ancak parkların büyük çoğunluğu genel kullanım amacıyla oluşturulmuş olup Dikmen Vadisi, Cemal Süreya Parkı ve Portakal Çiçeği Parkı gibi bazılarında ayrıca köpek parkı da bulunur. Ankara genelinde evcil hayvanlara yönelik özel alanların oluşturulduğu nadir bölgelerden biridir.

Ayrancı, semt sakinlerinin yönetime doğrudan katılmasını sağlamaya yönelik dayanışma ağlarını mahalle muhtarları aracılığıyla olduğu kadar kurulan iki semt derneği vasıtasıyla da sağlar. Üstelik bu dayanışma ağları, sadece insani yardımlaşma ile sınırlı değildir. Ayrancı Derneği ve Ayrancı Ahalisi Derneği'nin yanı sıra, sokakta yaşayan hayvanlara yönelik dayanışma ağları da oluşturulmuştur. PatiKara Derneği, Sokak Hayvanlarını Barındırma ve Doğal Hayatı Koruma Derneği gibi dernekler eliyle semt sakinleri evcil hayvanlarına sahip çıkmaktadır. PatiKara Derneği sokakta yaşayan hayvanların bakımı konusunda semt sakinlerinin sınırlarını aşarak kermes, sergi gibi yollarla dayanışma ağlarını genişletmektedir. Ayrıca, semt sınırlarında bulunan Kuğulu Park, sadece bir park işlevi görmemekte, Sokaktayım Yanındayım İnisiyatifi ve Vegan toplulukların eylem ve farkındalık çalışmaları için sahne görevi görmektedir.

Özetlemek gerekirse, Ayrancı Senti genç Cumhuriyet'in Batılı temsilcilere sunduğu yeni zihniyetin vitrini olarak, yüksek kültürlü ve beyaz yakalı nüfusu ile üst orta sınıf habitusunun merkezlerinden biridir. Ankara özelinde, orta sınıfın zihinsel kategorilerinin göstergesi olan hobi ve boş zaman aktivitelerine yönelik mekânsal ayrışmaları ve yanı sıra tüketim alışkanlıklarına işaret eden üst orta sınıf kafe ve restoranları bulundurulur. Ancak en az bunun kadar önemli olarak, çekirdek ailelerin yoğunluğuna ve bireyselleşmeye rağmen kendi bünyesinde oluşturduğu sivil toplum kuruluşları ile kentin içinde büyük nüfusuna rağmen semt ruhunu yaşatan ve komşuluk ilişkilerini sürdüren bir yapıdadır. Akrabalık ya da hemşerilik gibi kan bağı dolayısıyla dayanışma ağları oluşturan alt sınıfın aksine, Ayrancı sakinleri için dayanışma semt aidiyeti, kent hakkı ya da evrensel değerler zemininde sürmektedir.

3.1.2. Altındağ Tepesinin İlerisi: Aydınlikevler

Aydınlikevler, Ankara kent odağının kuzeyinde Ulus'a 10, Kızılay'a 15 dakika mesafede bir mahalle. Ankara'da yaşanan konut sorununu çözmek için kurulan Aydınlik Evler kooperatifinin yaptığı müstakil evlerinden müteşekkil planlı bir bölgeydi.

Şehrin gelişiminde kamu kurumlarının etkisi düşünüldüğünde, Aydınlikevler'in geçmişi anlaşılır olur. Ulus'tan Çankırı Caddesi takip edildiğinde eski şehir aşıp solda bugünkü Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi ve Ziraat Fakültelerine ulaşılır. Aydınlikevler de yolun diğer tarafında sağda konumlanmıştır. Daha ileride ise Kavacık Subayevleri ile Keçiören ilçesine sınırdır.¹⁴³ Ayrıca, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile arasını sadece Turgut Özal Bulvarı kesmektedir.

Aydınlikevler'in tezde sahalardan biri olarak seçilmesinde etkili olan en önemli sebep, bu bölgenin sosyokültürel açıdan Altındağ'ın genelinden ayrılan özelliklere dair pek çok göstergenin olmasıdır. Aydınlık Evler Kooperatifi dolayısıyla imar planlarında yer alması, bölgeyi Altındağ'ın genelinden ayırmış ve bir memur mahallesi olarak kalmasına olanak sağlamıştır. Merkeze yakınlığı ve çevresini saran kamu kurumları dolayısıyla halen düzenli bir bölge olarak canlılığını korumakta, Altındağ'da çalışan orta sınıfın bölgede kalmaya devam etmesi için uygun faunayı oluşturmaktadır. Nizami bahçeli apartmanları, sakin ruhu ile Ankara'nın diğer gözde mahallelerinden ilk bakışta büyük bir farkı yoktur. Ancak, bulunduğu konum gereği zamanla demografisi değişmiş, eski memur mahallesinden daha heterojen bir görünüm kazanmıştır.

Aydınlikevler'in kaderinde Cumhuriyet kurumlarının gelişimlerini Çankaya yönünde sürdürmesi öncelikli olarak belirleyici olur. Başkent Ankara'nın ne yönde gelişeceğine ve genişleyeceğine dair bilinmezlik başta bu bölge yakınlarında hareketlilik yaratır. Nitekim, Esenboğa Havalimanı'na giden yolun bu mahallenin kıyısından geçmesi bu beklentiyi perçinler. Ancak şehir merkezinin eski Ankara olarak anılan Kale ve çevresinden gittikçe uzaklaşması ve imar dışında bırakılan devlet arazilerinin gecekondulaşması Aydınlikevler'in gözden düşmesine neden olur.

¹⁴³ Cengizkan, Ali. (2001). 1950'lerden bir konut kooperatifi: Ankara ucuz subay evleri. *Tarih İçinde Ankara II* (Der. Yıldırım Yavuz) içinde. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s.237-38.

Aydınlıkevler'in kaderini etkileyen ikinci nokta ise 1984 yerel seçimlerinin hemen öncesinde gerçekleştirilen yerel yönetimlerin teşkilat yapısında gerçekleşen değişiklikle olur. Daha önce bugün merkez ilçe olarak tanımlanan ilçelerin birlikte anakent olarak seçime girdiği ve metropoliten bölge olarak hizmet veren belediyeler bölünmüş, yerine iki kademeli, belediye başkanlarının ayrı ayrı seçildiği büyükşehir ve ilçe belediyeleri gelmiştir.¹⁴⁴ Gecekondulara yasal statü verilmesi yoluyla çarpık kentleşmenin ve kamu arazisinin işgalinin meşrulaştırılacağını düşünen sosyal demokrat belediyelerin karşısında popülist söylemlerle gecekondu bölgelerinde örgütlenen sağ partilerin yoğunluğu dolayısıyla 1984 seçimlerinden sonra ilçe büyük oranda¹⁴⁵ sağ partilerce yönetilmiştir. Bu anlamda, Aydınlıkevler çoğunluğunu gecekondu seçmenlerinin oluşturduğu siyasi iktidar alanı içerisinde temsiliyeti sınırlanmış bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak, Aydınlıkevler'de gerçekleşen demografik dönüşüm çöküntü alanı olarak değerlendirilen mahallelere olan yakınlığı ile doğrudan ilişkilidir. Altındağ'ı damgalı bir mekân haline getiren Altındağ tepesi, Aydınlıkevler'e oldukça yakındır. 1990'lardan itibaren "polis bile giremediği mahalle" olarak ifade edilen damgalı mekanlarından Çinçin hakkında çıkan hırsızlık ve uyuşturucu haberlerinin yoğunluğu çevresindeki bölgelerde de güvensizlik algısı yaratmış,¹⁴⁶ Aydınlıkevler de bundan nasibini almıştır. Bu yıllara kadar güvenlik problemi olmayan bölgenin 90'lardan sonra

¹⁴⁴ Tekeli, İlhan. (2025). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)* (2. Baskı). Efil Yayınevi.

¹⁴⁵ 1989 yerel seçimleri hariç olmak üzere. Bahsi geçen seçimlerde Sosyaldemokrat Halkçı Parti ilçede yerel yönetimi kazanmıştır. Ancak bu seçimden sonra ilçe belediyesi istikrarlı olarak sağ partilerce yönetilmiştir.

¹⁴⁶ Atılğan, Eylem Ümit. (2019). "Çinçin'den subay, polis çıkmış mı ki ben olayım?" Damgalı mekanlar. *Kenarın Kitabı: "Ara"da Kalmak, Çeperde Yaşamak* (3. Baskı) (Der. Funda Şenol Cantek) içinde. İletişim Yayınları.

kavga, uyuşturucu satışı ve hırsızlıktan ötürü sorun yaşamaya başladığı¹⁴⁷ ve eski nüfusunun bir kısmının şehrin daha cazip bölgelerine kaydığı anlaşılmaktadır.

Yapıların zamanla yıpranması ve yenilerinin yapılmasında yaşanan maliyet problemleri nedeniyle ortaya çıkan fiziksel yapının heterojenliği toplumsal yapıyı da heterojenleştirmiştir. Bina bakımsızlıkları dolayısıyla azalan kira gelirleri, çevre mahallelerin sakinlerinin profilini de bölgede görünür kılmıştır. Aydınlikevler, Ankara mobilya sanayisinin önemli mevkilerinden biri olan Siteler'e komşudur. Aydınlikevler'in planlı yerleşimine karşıt olarak Siteler'e daha kolay erişmek üzere çevresine inşa edilmiş gecekondular uzun yıllar mavi yakanın meskenleriyken Siteler'de iş yeri sahiplerinin Aydınlikevler ve Kavacık Subayevleri¹⁴⁸ semtlerini tercih ettiği görülmektedir. Yapılaşmanın ilk zamanlarında bahçeli ve müstakil evlerin çok katlı apartmanlara dönüşmesi, bölgenin kiracı profilini zamanla değiştirmiştir. Gecekondu bölgelerinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm sırasında, hak sahibi olan gecekondu sahiplerinin de bölgede kiracı olduğu ve zamanla kalıcılaştığı görülmektedir.

Yine Siteler'in varlığı dolayısıyla, uluslararası göçün bölgenin profilinde değişimler yarattığı görülmektedir. Suriye İç Savaşı sonrası Ankara'ya gelen geçici koruma altındaki Suriyelilerin bir kısmı Aydınlikevler'e yerleşmiştir. Ucuz işgücüne yönelik talep ve Suriye İç savaşı sonrasında kayıtsız ekonomiye katılan Suriyeliler ve diğer mültecilerin bu alanlarda çalışması Siteler'in içinde bulunduğu Önder ve onun komşusu olan Ulubey ve Alemdağ Mahallelerinin profillerine göçmen nüfusunun eklenmesine neden olmaktadır.¹⁴⁹ Savran ve Sat'ın saha araştırmasını 2018 yılında yaptığı makale verilerinin üzerinden geçen yedi yılda Suriyeliler dışındaki göçmen

¹⁴⁷ Bektaş, Yasin. & Yücel, Ceyhan. (2013). Ankara-Altındağ tepesi gecekondu bölgesi'nde mekânsal ayrışmanın gözlenmesine yönelik bir araştırma. *Megaron*, 8(2), 115-129.

¹⁴⁸ Cengizkan, Ali., *a.g.e.*, s.245.

¹⁴⁹ Savran, S. & Sat, N. A. (2019). Ankara'da Suriyeli Göçmenlerin Yer Seçimi Tercihlerinin İncelenmesi ve Bir Etnik Kentsel Adacık Örneği Olarak Önder, Ulubey ve Alemdağ Mahalleleri, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), s. 294.

sayısında gerçekleşen artış dolayısıyla bu kişilerin alanın çevresine yayılmış olabileceğini düşündürür. Mahalle muhtarı, yapılan görüşmede Suriyeli ailelerden Aydınlikevler’de yaşayanlar olduğunu, ancak 250 kişiyi geçmediğini belirtmiştir.

Mahallenin en hareketli bölgesi, kafe ve restoranların da sıralandığı ve banka şubelerinin bulunduğu bir hizmet hattı olarak Çevreli Caddesi üzerinde yoğunlaşır. Saha sırasında görüşmecilerden bazıları ile burada yer alan kafelerde görüşmeler yapılmış ve sahaya dair gözlemlerin bir kısmı burada derlenmiştir. Görüşmecilerden bir kısmı, uzun yıllardır mahallede yaşayan, hatta çocukluğu burada geçmiş kişilerdir. Daha yüksek sembolik değere sahip bir mahalleye taşınabilecek ekonomik sermayeden büyük oranda yoksun olmakla birlikte, uzun yıllardır bu mahallede bulunmaktan ötürü geliştirdikleri sosyal bağları korumak istediklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan, tıpkı Ayrancı semti gibi, Aydınlikevler de *15-dakikalık şehir*¹⁵⁰ yaklaşımının uygulanabileceği nadir alanlardan biridir. Bir görüşmeci, ihtiyaçlarını rahatça mahallesinde karşılayabildiğini şöyle ifade etmektedir: *“Mahalle düz ayak. Bankada bir işim mi var, çıkar hallederim. Canım hamburger mi istedi, sipariş vermeye bile gerek yok. Dişçi var, terzi var, hastane yakın. Bir de zaten dostlarım burada.”* (AE-2, Kadın, 56)

Tüketim alışkanlıkları bakımından değerlendirildiğinde, Çevreli Caddesi ve çevresinde orta sınıfa hitap eden hobilere yönelik kursların varlığı dikkat çeker: Çocuk ve yetişkinlere yönelik resim kursu, çocuklar için jimnastik kursu, yetişkinler için fitness ve pilates salonları bulunmaktadır. Altındağ ilçesi geneli değerlendirildiğinde bu alanların Aydınlikevler’de yoğunlaştığı görülmektedir. Dışkapı Devlet Hastanesi’nin yürüyüş mesafesinde olması bölgenin değerini önemli ölçüde artırmaktadır. Yanı sıra,

¹⁵⁰ Carlos Moreno tarafından Covid-19 pandemisinin ardından ortaya atılan bu kavram, kentin örgütleniş biçiminde gündelik yaşam ihtiyaçlarının giderilme süresinin merkeze alınması gerektiğini önermektedir. Metodolojik açıdan bu kavramın tavsiyesi, kişinin temel ihtiyaçlarını evinden 15 dakikalık yürüme ya da bisiklet mesafesinde karşılayabildiği, mahalle ölçeğinde daha erişilebilir ve daha az otomobile bağımlı kent düzeni için bir ölçüm aracıdır.

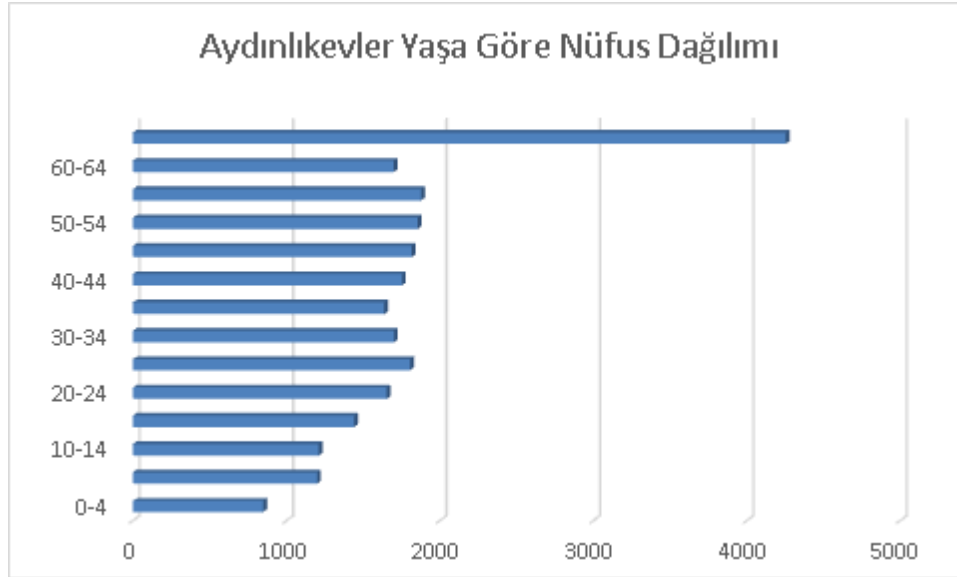
Moreno, Carlos. Allam, Zaheer. Chabaud, Didier. Gall, Catherine. & Pratlong, Florent. (2021). Introducing the “15-Minute city”: sustainability, resilience and place identity in future post-pandemic cities. *Smart Cities*, 4, 93-111.

mahallenin özel sağlık hizmetlerine erişimi de bulunmaktadır: Mahalledeki iki özel hastane ve ana cadde boyunca özel diş muayeneleri göze çarpar. Ancak Ayrancı semtinin aksine, lüks tüketime yönelik herhangi bir mekân görünmemektedir. Ayrıca, yine Ayrancı'dan farklılaşan bir özelliği de Tunalı Hilmi Caddesi'nde bulunan giyim ve dekorasyon mağazalarının burada bulunmayışıdır.

Altındağ, tarihiyle birlikte getirdiği gecekondulaşamından bugün büyük ölçüde uzaklaşmış görünüyor. Bugün Çinçin olarak ifade edilen bölgede apartmanlar yükselmiş durumda. 1980 sonrası neoliberal şehirleşme, bölgeyi makbul sıfatlara brrken meskenleri göz hizasından çok daha yükseklere çıkardı. Aydınlıkevler, kat artışına izin verilmemesi dolayısıyla hala düzenli görünümünü koruyor. Altındağ'da mahalle sınırlarının sık sık deđiřmesi¹⁵¹ mahallenin görünür kimliğinin oluşumunun önüne geçse de Aydınlıkevler'in orta sınıfı mahallenin sürekli liği içinde geçmişlerine bağlılar.

¹⁵¹ Daha nce Seyfi Demirsoy Mahallesi'ne bağlı olan Türk-iş Blokları Sitesi Aydınlıkevler Mahallesi'ne bağlanmıştır. Türk-iş Blokları sitesi, 1963'te alışma Bakanı olan Bülent Ecevit başkanlığındaki protokolle, sigortalı işçilerin kredi kullanarak dahil olduğu bir kooperatif sitesidir (Tekeli, 2012, s.157). Bugün bu sitenin bulunduğu alan kentsel dönüşüm süreci içerisinde olduğundan Aydınlıkevler'in nüfusunun yakın gelecekte daha fazla artacağı öngörülmektedir.

ADNKS verilerine göre Aydınlikevler Mahallesinde 24.755 kişi yaşamaktadır. Hane halkı ortalaması 2,52'dir. Yaşayanların yaklaşık %20'sinin kütüğü Ankara'da olup nüfusun çoğunluğu İç Anadolu ağırlıklı olmak üzere farklı şehirlerden müteşekkildir. Üniversite çağını aşmış nüfusunun yaklaşık %40'ı lisans veya daha üstünde eğitim almıştır.

Şekil 9: Aydınlikevler Yaşa Göre Nüfus Dağılımı, 2023. TÜİK'ten alınan verilerle elde edilen Endeksa verilerinden oluşturulmuştur.

Yapılan gözlemlerde bölgeyi kullanan genç üniversite öğrencileri özellikle dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi mahallenin, Ziraat ve Veteriner Fakültesine yakınlığı ve Ulus-Kızılay'a ulaşım kolaylığı dolayısıyla üniversite öğrencilerinin de tercihleri arasında bulunmasıdır. Bölgeden geçen iki adet dolmuş hattı tespit edilmiş olup bunlar Çevreli Caddesi üzerinden Ulus'a ulaşırlar. Ancak mahallenin sadece sınırlarında dolaştıktan sonra Ulus-Kızılay hattını kullanarak Tunalı Hilmi Caddesi üzerinden Çankaya'ya devam eden 317 no'lu hat, 1970'li yıllarda da kullanımda olan Aydınlikevler-Çankaya minibüs hattının tarihsel bir uzantısı gibidir.¹⁵² Bu minibüs

¹⁵² Tekeli, İlhan. & Okyay, Tarık. (2020). *Dolmuşun Öyküsü* (2. Baskı). İdealkent Yayınları, s. 68, 77.

hattına yönelik ihtiyaç bugün azalmış olsa da otobüs yoluyla Aydınlikevler sakinlerinin Çankaya ile teması devam etmektedir.

Mahalle kullanımında olan park ve yeşil alan, özellikle evcil hayvanlara bakış açısında önemli bir faktör olarak değerlendirildiğinden, tezde özellikle vurgulanmaktadır. Aydınlikevler’de Çevreli Caddesi hariç olmak üzere, eski apartmanlarda bahçeler daha geniş olmakla birlikte çoğunlukla kısa bahçe duvarları ile çevrelenmiştir. Bu durum, bahçelerin kamunun gözlemine açık olmasına neden olmakta ve özel alan olarak kullanılmasını kısıtlamaktadır. Ancak eski binaların bahçeleri geniştir ve pek çok bahçede sokakta yaşayan kedi beslemeleri yapılmaktadır.

Ayrancı semtinin aksine, arsalarda engebe olmaması dolayısıyla binaların bahçeleri konut kullanımına daha elverişlidir. Bundan ötürü, özellikle kentsel dönüşüme giren binalar, arsa payını daha “verimli” kullanabilmek için taban yayılımını artırmakta ve bahçe alanını kısıtlamaktadır. Çevreli Caddesi hariç, sokaklar genelde dardır. Eski yapıların otoparkı bulunmaması dolayısıyla park sorunu olduğu, bazı yolların tek şerit olarak kullanılabildiği görülmektedir. Yeni yapılara ise otopark yapılmakta, gelecekte bu problemin azalacağı varsayılmaktadır.

Şekil 10: Aydınlikevler’de Hasan Esat Işık Parkı’ndan Bir Kare, 2025

Kaynak: Mehtap Nur İNDİBİ’nin objektifinden

Mahallede biri daha büyük ve geniş, diğerleri küçük sekiz adet park bulunur. Parkların tamamı çocuk parkı olarak tasarlanmış olmakla birlikte ikisinde yürüyüş ve gezi yolu da bulunmaktadır. Evcil hayvanlara yönelik özel bir alan tasarımına rastlanmamıştır. Özellikle köpek sahipleri, mahalle sokaklarından geçerek bu parkları kullanmakta ve evcil hayvanlarını yürüyüşe çıkarmaktadır. Mahallenin eski planı içinde dikilmiş olan ağaçlar yaşları dolayısıyla mahallenin tarihine tanıklık ederken hem mahallelinin kapısının önündeki doğallığı göstermekte hem de korunan ögeler olarak mahalleyi geçmişine bağlamaktadırlar.

Altınpark ise Aydınlikevler sınırları içerisinde bulunan büyük bir park olarak mahalleliden çok bütün ilçenin kullanımına uygun olarak tasarlanmış bir alan görüntüsündedir. Altınpark'ın geçmişinde ise şaşırtıcı bir hikâye bulunmaktadır. Jansen Planında da yer alan ve 1940'lı yılların sonunda açılan bu park, duvarlarının ardında sadece üyelerin kullanımına açık bir golf kulübüdür. Çoğunlukla Ankara'da görev yapan diplomatların ve yüksek sosyoekonomik sınıfın kullandığı ve sosyalleştiği golf kulübü, 1970'lere değin bu işlevini sürdürür. 1970'lerde, hem Çankaya çevresinde eğlence mekanlarının artması hem de golf kulübünün çevresinde yoğunlaşan gecekondu mahalleleri dolayısıyla kullanımının azaldığı görülmektedir. Sonunda golf kulübünün bulunduğu araziye dönemin Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay, halkın kullanımına açar. 1985'te gerçekleştirilen tasarım yarışması ile parkın yeni çehresi şekillenir.¹⁵³ Park içerisinde yer alan Ankara Belediyesinin güvenlik personellerinin merkezi olan ANFA Güvenlik dolayısıyla bölgede güvenlik bu ekiplerce sağlandığından güvenlik problemi bulunmamaktadır. Parkta yer alan Expo ve üç düğün salonu dolayısıyla park Ankara genelinin kullanımına açıktır. Bunun yanında, kafe ve yeşil alan dolayısıyla, özellikle yaz günlerinde oldukça canlıdır.

¹⁵³ Yozgat, Osman. (2024). *From Golf Club to Altınpark: Making Public Green Space as Social Space in Ankara, 1920s-1990s*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aydınlıkevler Mahallesi’nde dayanışmanın mahalle muhtarı ve hemşeri dernekleri üzerinden kurulmuş iki temel unsuru bulunmaktadır. Mahalle muhtarı Şenol Öz’ün kurduğu Facebook ve Instagram hesapları ve WhatsApp grubu sadece mahalle muhtarı tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Mahalle sakinleri ihtiyaç sahiplerine muhtar aracılığıyla ulaşmaktadır. Ayrancı semtinin organik olarak oluşturduğu derneklerin aksine mahallelinin böyle bir talebinin olmadığı, muhtar üzerinden dayanışmanın gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Hemşeri dernekleri ise yine mahallelinin talebinden ziyade, Büyükşehir Belediyesi’nin Altınpark’ta yer tahsis etmiş olmasından ötürü park içerisinde ofisleri bulunan derneklerdir. Kars-Ardahan-Iğdır Dernekler Federasyonu, Çorumlu Dernekler Federasyonu, Çankırı Dernekler Federasyonu, Çankırlı Kadınları Derneği, Kars Dernekler Federasyonu gibi derneklere ek olarak ellinin üstünde hemşeri derneği mahalle sınırları içinde yer bulur.¹⁵⁴

Sonuç olarak, Aydınlıkevler Mahallesi 1930’lu yıllara uzanan geçmişi, çevresini saran kamu kuruluşları ve lüks tüketime yönelik olmasa da orta sınıfın genelleşen tüketim alışkanlıklarının ulaşılabilirliği ile alt-orta sınıf habitusunun merkezlerinden biridir. Çevreli Caddesinin üzerinde sıralanan kafe, restoran ve dükkanlar bölgenin kısmi olarak kendi içine kapalı olmasına sebep olmuş, ancak mahallenin sınırları içinde dolaşarak Çankaya’ya ulaşan geçmişi en az 60 yıllık otobüs hatlarıyla tüketim alışkanlıklarını sınırlarının dışından sağlayabilmiştir. Altındağ’ın geneli ile girdiği ilişki dolayısıyla eskisine kıyasla daha az “prestijli” olsa da Altındağ’ın sosyokültürel yapısından ayrılan demografisiyle dikkat çekicidir. Bundan sonraki bölümde, tezin bu iki sahasının sermaye dağılımına yönelik niceliksel verilerle genel bir değerlendirme ve karşılaştırma yapılacaktır.

¹⁵⁴ Sivil ve Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2025). İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler. Link: <https://siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>

3.2. Ayrancı ve Aydınlıkevler Habitusu Üzerine Son Bir Değerlendirme

Ankara'nın sınıfsal fragmentasyonunun tarihsel bir miras üzerine yükseldiği, bir önceki bölümde açıklanan sebeplerle Cumhuriyet tarihinden bugüne gelişen sürecin incelemesinde anlaşılır oldu. Bourdieu'nün de belirttiği gibi sosyal uzam, fiziksel uzamda mekânsal karşıtlıklar biçiminde gerçekleşir ve uzama ilişkin kazanımlar ve *mekânın kârları* eşitsiz dağılır.¹⁵⁵ Bu noktada, Aydınlıkevler ve Ayrancı'nın Ankara'daki göreceli konumlarını anlamak üzere ekonomik, kültürel ve sembolik sermayelerine dair veriler değerlendirilecektir. *Tablo 3*, verilerin özeti olarak aşağıda sunulmuştur. Yazının devamında bu verilerin analizi daha detaylı açıklanacaktır.

Tablo 3: Ayrancı Semt ve Aydınlıkevler Mahallesi Demografik Karşılaştırma

	Ayrancı Semt	Aydınlıkevler Mahallesi
Nüfus	45.917	24.755
Kadın-Erkek Oranı	%56	%54
Ortalama Hane Halkı	2,02-2,29	2,52
Lisans ve üstü Nüfus	%69	%40
Ortalama Brüt Alan (m²)	107-136	105
Ortalama Konut m² fiyatı (Mayıs 2025)	46.340-66.012 TL	29.985 TL
Ortalama m² Kira (Mayıs 2025)	256-299 TL	185 TL
Seçmen Profili (2023 Genel Seçim)	CHP- %64,2 İYİP- %13,4 AKP- %8,1 YSP- %5,9 MHP- %2,7	CHP- %43,1 İYİP- %16,5 AKP- %21,2 YSP- %1,3 MHP- %6,4

Endeksa ve YSK verileri baz alınarak oluşturulmuştur. (Ayrancı Semt için verilen veriler mahallelerin ağırlıklı ortalamaları üzerinden hesaplanmıştır.)

Ekonomik sermaye, bireylerin ekonomik varlıkları üzerinden düşünüldüğünde bireysel bazda en kolay niceliksel sağlamanın sağlanabileceği sermaye türü olarak değerlendirilebilir. Ancak büyük ölçeklerde verinin ölçülebilirliği devlet kayıtlarına ve bunların kamuoyu ile paylaşılmasına bağlıdır. TÜİK'in açıkladığı ekonomik göstergeler,

¹⁵⁵ Bourdieu, Pierre. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(1), 106-114, s.110.

çoğunlukla il, nadiren de ilçe bazında veri sağlamaktadır. Bununla birlikte, mahalle bazında verilere ulaşmak çoğunlukla mümkün değildir.

TÜİK’in 2023 yılında yayınladığı Sosyoekonomik Seviye verileri, ilçe bazında sosyoekonomik seviyenin karşılaştırılması için iyi bir kaynak sunmaktadır.¹⁵⁶ Verilerin hesaplanmasında “hanehalkını oluşturan fertlerin gelir seviyesi, ortalama eğitim süresi ve meslek bilgileri” kullanılmıştır. Bu verilere göre Çankaya hem Ankara hem de Türkiye içinde en yüksek skora sahiptir. Bununla birlikte, Altındağ Ankara ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo 4: Sosyoekonomik Seviye, 2023

İlçe	Ortalama SES skoru	Toplam	Üst seviye [A ve A+]	Üst altı seviye [B]	Orta seviye [C1 ve C2]	Alt seviye [D]	En alt seviye [E]
Çankaya	178	100,0	36,9	20,6	27,1	8,5	6,9
Etimesgut	168	100,0	27,1	23,7	32,5	10,4	6,4
Gölbaşı	162	100,0	25,5	21,4	32,9	11,3	9,0
Yenimahalle	162	100,0	25,8	23,1	29,7	11,4	10,0
Ankara (Ort)	150	100,0	19,0	20,0	34,9	14,0	12,2
Pursaklar	141	100,0	10,9	20,7	41,2	15,6	11,6
Keçiören	140	100,0	12,9	20,6	36,8	15,3	14,4
Kahramankazan	137	100,0	10,5	17,8	42,0	16,4	13,3
Mamak	135	100,0	9,9	18,9	39,8	16,6	14,8
Sincan	135	100,0	7,4	18,5	44,9	17,1	12,1
Elmadağ	133	100,0	8,9	17,5	41,3	16,8	15,4
Altındağ	132	100,0	10,3	17,4	37,6	18,1	16,6
Akyurt	128	100,0	6,4	15,1	43,7	20,1	14,6
Polatlı	127	100,0	8,8	15,5	38,0	19,5	18,1
Çubuk	125	100,0	6,9	15,5	40,1	18,6	18,8
Beypazarı	122	100,0	8,5	15,1	34,9	17,7	23,8
Ayaş	118	100,0	7,0	13,2	35,3	21,3	23,2
Nallıhan	112	100,0	5,3	12,1	34,7	19,6	28,3
Kızılcahamam	112	100,0	5,9	13,4	31,1	19,3	30,2
Kalecik	109	100,0	4,3	10,7	34,8	23,9	26,3
Bala	109	100,0	4,7	10,2	35,3	23,5	26,4
Şereflikoçhisar	107	100,0	5,2	11,2	32,4	21,7	29,5
Haymana	103	100,0	3,1	8,3	34,9	26,2	27,4
Çamlıdere	102	100,0	4,3	10,8	29,3	20,1	35,4
Güdül	99	100,0	3,8	9,3	27,6	23,1	36,2
Evren	97	100,0	3,2	8,7	28,5	25,0	34,6

¹⁵⁶ TÜİK. (2023). Sosyoekonomik Seviye, <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/57942>

Sosyoekonomik seviye indeksi ilçe bazında önemli bir karşılaştırma aracı olsa da mahalle ölçeğinde bu karşılaştırmayı yapacak verilere duyulan ihtiyaç, gayrimenkul değerlendirme firması olan endeksa tarafından sağlanan gayrimenkul değerleriyle giderilmiştir. Konut fiyatları ve kira düzeyleri, mahallelerin sadece ekonomik değerini ifade etmemekte, aynı zamanda Ankara içindeki göreceli konumunu da göstermektedir. Endeksa, gayrimenkul değerinin hesaplanmasında emlak danışmanlarının bildirdiği kapanış değerleri, yaptırılan değerlendirme raporları ve iş ortaklarından alınan satış değerleri ile sağladığını bildirmektedir.¹⁵⁷ Gerçek verilere dayanan bu hesaplama dolayısıyla sunulan hesaplamaların güvenilir olduğu düşünülebilir.

Sosyal farklar fiziksel uzamda yerleşim karşıtıllıkları biçiminde gerçekleşmektedir. Bu nedenle yüksek konut değerleri, bir yandan yüksek ekonomik sermayeye, diğer yandansa mekânın sunduğu ayrıcalıklara işaret etmektedir. Endeksa verilerine göre, 2025 Mayıs ayında merkez ilçeler içinde metrekare fiyatı en düşük olan ilçe Mamak (23.052 TL), sonra Altındağ (24.078 TL), en yüksek ikinci sırada Çankaya (46.235 TL) ve en yüksek Gölbaşı'dır (55.396 TL). Kiralık metrekare fiyatındaysa, 2025 Mayıs ayında merkez ilçeler içinde en düşük olan Altındağ (149 TL), en yüksek ikinci ise Çankaya'dır (264 TL). Ayrancı ve Aydınlikevler için bu değerler sırasıyla, satışta 46.340-66.012 TL ve 29.985 TL, kiralamada 256-299 TL ve 185 TL'dir. Bu verilere göre, Ayrancı, Çankaya ortalamasının; Aydınlikevler ise Altındağ ortalamasının üstünde, Çankaya ortalamasının altında fiyatlandırılmıştır. Emlak verileri değerlendirildiğinde, Aydınlikevler sakinlerinin Ayrancı sakinlerinden çok daha az ekonomik sermayeye sahip olduğu söylenebilir. Altındağ'ın geneli ile kıyaslandığında ise Aydınlikevler sakinlerinin ekonomik sermayesi daha yüksektir.

Mahallelerdeki eğitim düzeyi farklılıkları, kültürel sermayenin eşitsiz dağılımını görünür kılmaktadır. Bourdieu'ye göre eğitim kurumu, kültürel sermayeyi meşru ve

¹⁵⁷ “Endeksa’da kullanılan veri kaynakları neler?” (t.y.). <https://www.endeksa.com/tr/nasil>

tanınabilir hale getiren başlıca mekanizmalardan biridir. Bu nedenle yüksek eğitim düzeyi bilişsel birikim kadar kamusal alanda söz söyleme yetkisini ve meşru beğeni repertuarını ve aynı zamanda belirli yaşam tarzının doğal kabul edilmesini de desteklemektedir. Elde bulunan mahallelerin demografik verileri doğrultusunda bölgelerin yerleşimcilerinin üniversite mezuniyet oranları hesaplanmış ve Ayrancı semtinde yer alan 25 yaş üstü bireylerin yaklaşık %70'inin, Aydınlikevler Mahallesinde ise %40'ının üniversite ve üstü öğrenime sahip olduğu bulunmuştur. Türkiye genelinde bu oranın %25,3 olduğu düşünülürse her iki bölgenin eğitim istatistikleri oldukça yüksektir.

Her iki bölgedeki yüksek eğitim düzeyi, bu mahallelerin ekonomik olduğu kadar kültürel sermaye bakımından da ayrıcalıklı bir konum işgal ettiğini göstermektedir. Bu durum, gündelik yaşam pratiklerinden kamusal alan kullanımına kadar geniş bir alanda “meşru” ve “şehirli” addedilen davranış repertuarının yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu iki mahalle kıyaslandığında, Aydınlikevler'in görece daha az üniversite mezununa sahip olması, mahallenin daha az kültürel yoksunluk içinde olduğu anlamına gelmemektedir. Daha ziyade, meşru kültürel sermaye biçimlerinin burada daha az kurumsal tanınma elde ettiğini göstermektedir.

Ortalama hane halkı büyüklüğü, mahallelerde gündelik hayatın sınıfsal olarak nasıl örgütlendiğine yönelik değerli bir ipucu sunmaktadır. Daha küçük haneler bireyselleşmiş yaşam tarzları, daha yüksek mahremiyet imkânı ve konut başına düşen kaynakların daha yoğun kullanımı ile ilişkilendirilebilmektedir. Tersine bir okumayla, daha büyük haneler ekonomik kaynakların paylaşılması, aile içi dayanışmanın önemi ve bakım emeğinin farklı biçimlerde örgütlenmesi ile bağlantılıdır. Ortalama hane halkı büyüklüğü Ayrancı'da 2,02-2,29 iken, Aydınlikevler'de 2,52'dir. Bu veriler değerlendirildiğinde, konutun işlevi ve ev içinde hayvanlara ayrılacak fiziksel alanın Aydınlikevler'de daha kısıtlı olması beklenebilir.

Ekonomik ve kültürel sermayenin yoğunlaştığı mahalleler, çoğu zaman sembolik sermaye bakımından daha avantajlı olmaları dolayısıyla tercih sebebi olmakta, bu avantaj simgesel sermayenin varlığını pekiştirmektedir. Diğer bir deyişle, bu mahalleler yalnızca daha pahalı ve daha eğitilmiş değillerdir. İyi semt, düzgün çevre, güvenli yaşam gibi olumlu niteliklemlerle tanınmakta ve fiziksel çevrelerinin donatılarıyla simgesel güçleri pekişmektedir. Bu anlamda sembolik sermaye, diğer sermaye türlerinin tanınma ve meşrulaştırılma biçimi olarak işlemektedir. Ayrancı, ekonomik ve kültürel sermaye yoğunluğunu sembolik bir üstünlüğe çevirebilmekte, Ankara içindeki meşru kentlilik tasavvurunda bir açıdan daha merkezi yer işgal eden bir semt olarak görülmektedir. Aydınlikevler ise Ankara içinde daha mütevazı, Altındağ içindeyse daha makbul bir yerleşimdir.

Seçmen davranışlarını da bu bağlamda okumak mümkündür. Tıpkı diğer tercihler gibi, seçmen davranışları da dünyayı algılama ve sınıflandırma biçimlerinin bir yansımasıdır ve habitus tarafından şekillendirilen yatkınlıklardır. Bu nedenle, mahalle ölçeğinde oy verme örüntüleri ekonomik ve kültürel sermaye dağılımının siyasal alandaki izdüşümü olarak okunabilir. Her iki mahallede de merkez sol tercihlerin öncelikli olduğu görülmekle birlikte Ayrancı’da bu tercih çok daha yoğun izlenmektedir. Ayrancı ve Aydınlikevler arasındaki fark ise bölgelerin geçmişlerinden kalan, devletle ilişki kurma biçimleri, kamusal alan tahayyülleri ve meşru yaşam tarzı anlayışlarına dair farklılık üzerinden okunabilir. Ancak en çarpıcı olan, bu mahallelerin kendi ilçeleri içindeki sembolik iktidar ilişkileri içindeki konumları üzerinden açığa çıkmaktadır.

Siyasal temsil, fiziksel ve simgesel uzamın düzenlenmesinde en etkili araçlardan biridir. Ölçek temelli düşünüldüğünde, bir mahallenin daha büyük ölçekteki il veya ilçede karşılık bulması daha büyük ilişkilerin bir sonucu olarak mümkün olmaktadır. CHP yönetimi altındaki Çankaya’da yaklaşık %64 bu tercihi yapan Ayrancı ile AKP yönetimi altındaki Altındağ’da yaklaşık %43 aksi tercihi yapan Aydınlikevler’in

belediye yönetimindeki kurumsal karşılığı çok farklıdır, çünkü bir mahallenin siyasal eğilimi ancak o eğilim ilçe ölçeğinde hegemonik hale geldiğinde fiziksel uzamı dönüştürebilecek kurumsal bir güce dönüşebilir.

Bourdieu'ya göre siyasal iktidar hem kaynak dağıtma hem de hangi ihtiyaçların meşru kamusal ihtiyaç sayılacağını belirleme gücüdür.¹⁵⁸ Eğer bir mahallede baskın olan habitus, belediye ölçeğinde de temsil gücü kazanıyorsa o mahallenin yaşam tarzı ve ihtiyaçları daha kolay genel kent yararı gibi sunulabilir. Ayrancı için bu parkların, yürünebilir kamusal alanların, evcil hayvanlara yönelik hizmetlerin ya da belirli çevresel duyarlılıkların belediyeçilik repertuarına daha kolay girmesi anlamına gelmektedir. Ancak Aydınlikevler için bu ilişkiler tersine dönmüş görünmektedir. Mahallenin tercihleri, ilçe genelinde baskın olan doksa tarafından çevrelenmekte, hangi hizmetlerin öncelik kazanacağı, hangi kamusal estetiğin benimseneceği, hangi canlıların ya da hangi kullanıcıların kentte daha makbul ve meşru sayılacağı mahallelinin değil, ilçe ölçeğinde kurumsallaşmış iktidarın bakışıyla şekillenmektedir. Bu nedenle, Aydınlikevler örneği, bir mahallenin siyasal eğiliminin kendi fiziksel çevresini belirleme kudretine sahip olmadığını, sembolik iktidarın temsilden önce ölçek ve kurumsal egemenlik meselesi olduğunu göstermektedir.

Buna en bariz örneklerden biri, yer adları seçimlerinde kendini göstermektedir. Özgen ve Sarı'nın 2021'de yayınlanan Ankara'daki kültür merkezlerinin isimlerinin yerel yönetimlerin siyasal ideolojilerini yansıttığını tespit eden çalışmaya göre Çankaya ilçesinde Atatürk, Nazım Hikmet, Yılmaz Güney, Zülfü Livaneli gibi sekülerlikle özdeşleştirilmiş isimlerin, ancak Altındağ için Şair Baki, Cemil Meriç, Mevlâna ve Necip Fazıl gibi muhafazakâr isimlerin kullanıldığını tespit eder. Buna paralel olarak, Altındağ'ın Hüseyingazi Mahallesinde bulunan Uğur Mumcu Kültür Merkezi'nin adı

¹⁵⁸ Bourdieu, Pierre., Wacquant, Loic. & Farage, Samar. (1994). Rethinking the state: Genesis and structure of the bureaucratic field. *Sociological Theory*, 12(1), 1-18, s. 17.

Hüseyin Gazi Kültür Merkezine dönüştürülür.¹⁵⁹ Ancak Aydınlıkevler sınırları içinde Altınpark'ta bulunan ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin eski belediye başkanı Sosyal Demokrat Halkçı Partili Murat Karayalçın'ın açılışında etkin olduğu Feza Gürsey Bilim Merkezi'nin adı değişikliğe uğramaz. Bunda Feza Gürsey adının siyasi ideolojinin konumlandırımadığı, nötr bir isim olduğu anlaşılabilir. Mekânın isim tercihlerinin siyasal alandaki iktidar mücadelelerinin bir yansıması olduğu bu biçimde görünür olmaktadır. Ancak tek yansıması değildir. Bir sonraki bölümde, yerel yönetimlerin evcil hayvanlara yönelik yaklaşımlarının bu bağlamda nasıl şekillendiği ve Ayrancı ve Aydınlıkevler'in fiziksel uzamını ne şekilde etkilediğini daha detaylı inceleneyecektir.

3.3. Altındağ ve Çankaya'da Evcil Hayvan Olmak

“Toplumsal dünya, birikmiş tarihtir.”¹⁶⁰ Bourdieu'nün toplumsal anlatısının her noktasına yayılmış olan tarihsellik ilkesi, toplumsal dünyada çalışılan herhangi bir konu üzerine tarihsel bir analizi zorunlu hale getirir. Ne failler toplumsal uzamda işgal ettikleri yerlere bir günde ulaşmışlardır ne de bir mekânın simgesel anlamı sadece bugünden okunabilir. Tarihsel olarak kurulmuş simgesel karşıtlıklar, ister Çankaya-Altındağ (ya da Keçiören, Mamak) olsun, ister Aydınlıkevler-Altındağ olsun bu bölgeler, bir diğerinin ne olmadığı ile faillerin anlam dünyalarında yer bulurlar. Karşıtlıklar dünyası içinde, bu iki bölge simgesel anlamının içeriğini de hiyerarşi içindeki konumunu da bir diğerine borçludur.

Siyaset çoğu zaman parlamento kürsülerinde, seçim meydanlarında ya da partiler arasındaki açık mücadelelerde aranır. Oysa Bourdieu için siyaset, iktidarın görünür olduğu bu sahnelerden çok daha yakında, gündelik hayatın içinde, yani en

¹⁵⁹ Özgen, N. & Sarı, V. İ. (2021). Siyasal İdeolojiler Bağlamında Mekân İsimlendirmeleri: Ankara'daki Kültür Merkezleri Örneği, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9(1), ss.40-45.

¹⁶⁰ Bourdieu, Pierre. (1986). The Forms of capital, in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by J. G. Richardson. New York: Greenwood Press, pp. 241-258.

sıradan görünen düzenlemelerde işler. Bir kentin hangi bölgelerinin korunmaya değer bulunduğu, hangi ihtiyaçların kamusal hizmete dönüştürüleceği ve dönüştürülmesi gerektiği, hangi yaşam biçimlerinin normal ve meşru sayıldığı, siyasal olanın sessiz tezahürleri olarak hayatımızın içindedirler.

Evcil hayvan meselesi, tam bu noktada siyasetin meselesi haline gelmekte, bir parkın hangi amaçla kullanılacağından belediye kaynaklarının nereye aktarılacağına, veteriner hizmetlerinin sınırlarından bir hayvan barınağının nereye yerleştirileceğine kadar karar mekanizmalarının parçası olmaktadır. Dolayısıyla parklar, barınaklar, veteriner hizmetleri ya da evcil hayvanlara ayrılmış kamusal alanlar belediye faaliyetlerinin bir parçası olduğu kadar bize hangi hayatların hesaba katıldığına, hangi ihtiyaçların kamusal tanınma elde ettiğine ve hangi habitusların kentsel mekâna daha rahat yerleşebildiğine işaret eden izleri takip etme olanağı sağlamaktadır. Bu bölüm bu bağlamda Çankaya ve Altındağ'ı merkeze alarak evcil hayvanlara yönelik kentsel düzenlemelerin sosyal uzam, fiziksel uzam ve sembolik uzam arasındaki ilişki içinde nasıl farklılaştığını tartışmaktadır.

Wacquant'ın Bourdieu'den hareketle geliştirdiği kent teorisinde kent, *sosyal uzam*, *sembolik uzam* ve *fiziksel uzam* arasındaki “trialektik” içinde kavranmalıdır.¹⁶¹ Kentsel altyapı, hizmetler ve çevresel nitelikler toplumsal hiyerarşilerden bağımsız olarak, adeta bir sahne gibi var olmazlar. Fiziksel uzam, toplumsal hiyerarşilerin yoğunlaştığı ve yeniden üretildiği maddi düzlemdir. Kentin bir unsuru olarak evcil hayvanlara yönelik kent politikaları da bu bağlamda değerlendirilebilir. Fiziksel uzamın maddi dağılımı, *mekânın kârlarının* kimler lehine örgütlendiğini gösteren maddi yoğunlaşmalardır.

¹⁶¹ Wacquant, Loic. (2024). *Bourdieu Şehirde: Kentsel Teoriye Meydan Okumak*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.6.

Tezin giriş bölümünde tezin metodolojik kurgulanma sürecinde elde ettiğim verilerden bahsetmiştim. Bu iki belediyenin de faaliyet gösterdiği bölgelerde açık bir gösterge olarak veteriner sağlık hizmetlerinin ve mikroçipli sahipli evcil hayvan niceliksel dağılımındaki farklılıklar belirgindir ve bahsi geçen veriler burada tekrar edilmeyecektir. Ancak belediye hizmetlerindeki farklılığın da dikkate alınması, *meşru* ve *normal* olanın anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Bu anlamda, bu bölümde *meşru* olanın sınırlarını çizen yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlere dair iki faktör; ilk olarak yeşil alan varlığı ve evcil hayvanlara ayrılmış kamusal parklar; ikincisi ise kanuni açıdan hizmet sınırının çizildiği sahipsiz evcil hayvanlara yönelik geliştirilen sağlık hizmetleri ve barınaklar irdelenecektir.

3.3.1. Evcil Hayvan İçin *Barınak*, İnsan İçin Park

Sayısal veriler tek başına değerlendirildiğinde karşılaştırmaların anlamını yitirdiğini gösteren örneklerden biri SEGE (Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması) verileridir.¹⁶² Çankaya ve Altındağ'ın karşılaştırmasında ilk dikkat çekici olan nokta, genel gelişmişlik göstergeleri ile ilçe içi sosyo-mekansal örüntülerin her zaman aynı şeyi söylememesidir. İlçe SEGE-2022 verilerine göre, Çankaya Türkiye'deki ilçelerde 2. Sırada, Altındağ ise 22. Sırada yer almakta ve her iki ilçe de 1. Kademe gelişmişlik grubunda bulunmaktadır. Bu veri tek başına değerlendirildiğinde Altındağ'ı mutlak anlamda “geri” bir ilçe olarak kodlamayı zorlaştırmaktadır. Buna karşılık, Ankara'daki sosyo-mekansal farklılaşmanın ilçe sınırlarından çok mahalleler, topografya, altyapı ve daha önce bahsedilen tarihsel gelişim biçimleri üzerinden işlediğini düşündürmektedir. Nitekim, Ankara üzerinde yapılan ampirik çalışmalar, merkez ilçeler arasındaki farklılaşmanın sadece gelir farkları ile değil, planlı kentleşmeye bağlı olarak oluşmuş tarihsel yerleşim dinamikleri ve hizmet erişimi ile

¹⁶² T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: SEGE-2022*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını.

örüldüğünü göstermektedir. Bu nedenle Çankaya-Altındağ farkı, basit bir gelişmiş/azgelişmiş ikiliği ile anlaşılamaz. Gelişmişliğin hangi tür mekanlar, hangi tür yaşam tarzları ve hangi belediye öncelikleri üzerinden kurulduğu sorusuna bağlanmaktadır.

Tarihsel olarak Çankaya'nın bu bakımdan ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğundan bahsedilmişti. Çankaya Belediyesi'nin kurumsal anlatısında da ilçe “başkent içinde başkent” olarak tanımlanmakta, Cumhurbaşkanlığı, TBMM, bakanlıklar, üniversiteler, büyükelçilikler ve önemli kültürel ve sosyal merkezlerin burada yoğunlaştığı belirtilmektedir. Belediyenin bu anlatısı, Çankaya'nın planlı gelişim, diplomatik merkezilik ve prestijli kurumsal temsil üzerinden kurulan tarihsel sermaye birikimini görünür kılmaktadır.¹⁶³

Çankaya'nın anlatısına karşılık Altındağ Belediyesi'nin anlatısında Ankara'nın eski merkezi ve medeniyetlerin burada kurulduğu, ama aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait yapıların Altındağ sınırları üzerinde olduğu vurgusu hakimdir.¹⁶⁴ Altındağ üzerine yapılan çalışmalar, özellikle eski Altındağ ve gecekondu bölgelerinde altyapı, güvenlik ve hizmet erişiminin kırılganlığı üzerinedir. Dolayısıyla iki ilçe arasındaki fark, nüfusun sosyo-ekonomik özelliklerinden öte birinin planlılık ve diplomatik merkezilik, diğerinin ise parçalı ve eşitsiz kentsel gelişim deneyimiyle şekillenmiş olmasında aranmalıdır.

Bu tarihsel farkın en görünür sonuçlarından biri yeşil alan “üretimi”nde ortaya çıkmaktadır. Çankaya Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı'nda “yeşil alan miktarının artırılarak yeşil sürekliliğinin ve erişilebilirliğinin sağlanması” ayrı bir hedef olarak tanımlanmıştır. Bu hedefe bağlı olarak plan döneminde her yıl yeni park yapılması, mevcut parkların yenilenmesi ve yaklaşık 490-502 parkın düzenli bakımının

¹⁶³ Çankaya Belediyesi. (t.y.). Başkent Ankara. Link: <https://www.cankaya.bel.tr/sayfalar/baskent-ankara>

¹⁶⁴ Altındağ Belediyesi. (t.y.) Tarihçe. Link: <https://www.altindag.bel.tr/#!tarihce>

sürdürülmesi performans göstergelerine bağlanmıştır.¹⁶⁵ Yine, Çankaya ilçesi üzerine yapılan ekosistem hizmetleri çalışmaları ilçedeki yeşil alanların başlıca işlevlerinin rekreasyon, havanın temizlenmesi ve yerel iklimin düzenlenmesi olduğu vurgulanmış, yaşam ortamı sağlama ayrı bir başlık olarak yer almıştır.¹⁶⁶ Bu insan kullanıcılar kadar sahipsiz hayvanlar açısından da daha geçirgen, barınmaya ve dolaşıma elverişli mikro-mekanların çoğalması anlamına gelmektedir.

Altındağ Belediyesi'nin stratejik planı ise hızla büyüyen ilçe makroformu içinde yeşil alan miktarının oransal olarak azaldığını açıkça tespit etmekte, temalı parkların ve yeni yeşil alanların yaygınlaştırılmasını ihtiyaç olarak kaydetmektedir. Ancak Altındağ'ın plansız kentleşmesi ve gecekondur alanları da dahil olmak üzere kentsel dönüşüm alanlarının büyük oranda yapsatçı müteahhitlere devredilmesi oluşturulacak yeşil alanın kullanıcıların yakınında değil, şehrin çeperlerinde yoğunlaşması tehlikesi bulunmaktadır. Belediyenin 2025 faaliyet raporunda plan dönemi sonunda 1.500.000 m² yeşil alan üretme ve kişi başına düşen yeşil alanı en az 4 m² artırma hedefi yer almakla birlikte, bu hedefin hala “oluşturulacak” bir kaynak olarak formüle edilmesi Çankaya'daki yeşil doku sürekliliği ile Altındağ'daki yeşil alan açığı arasındaki farkı teyit etmektedir.¹⁶⁷ Diğer yandan, sayısallaştırılmış veriler üzerinden kurulan hedefler şehir içindeki dağılımın ve erişilebilirliğin önüne geçmektedir.

Park varlığına yönelik bu eksiklik, gecekondur yerleşimleri ve sonrasında yapsatçı apartmanlaşma dolayısıyla sıkışık hale gelmiş ilçede sokakta yaşayan hayvanların kendilerine yer bulamamasına ve daha kırılgan hale gelmesine neden olurken Çankaya'da kamusal alanda onlara da yer açılabilmesine imkân tanımıştır.

¹⁶⁵ Çankaya Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü. (t.y.). 2025-2029 Stratejik Plan. Link: https://www.cankaya.bel.tr/uploads/documents/CANKAYA_BELEDIYE_STRATEJIK_PLAN_1749735_050_INzqyckN.pdf

¹⁶⁶ Çağlayan, S. D. Balkız, Ö. Arslantaş, F. Sanalan, K.C. Lise, Y. & Zeydanlı, U. (2020). *Şehir Planlama Aracı Olarak Ekosistem Hizmetleri: Çankaya İlçesi Örneği*. Doğa Koruma Merkezi.

¹⁶⁷ Altındağ Belediyesi. (t.y.) 2024 Faaliyet Raporu. Link: <https://www.altindag.bel.tr/client/webs/altindag.bel/docs/tree/2025-faaliyet-raporu-ra51-compressed.pdf>

Daha önce bahsi geçen dayanışma ağlarının kendilerine meşruiyet zemini bulması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Halihazırda var olan altyapının bu dayanışma ağları vasıtasıyla yeniden dağıtılması mümkünken, maddi varlığı, kısıtlı gecekondusu üzerinden elde edebileceği rant olan gecekondusu sahibi için sokakta yaşayan evcil hayvanlara yönelik ayrılabilir kaynak daha ikincil konumdadır. Geçmişten günümüze gerçekleşen dönüşüm, dördüncü bölümde daha detaylı olarak görüşmecilerin yaşam öyküleri üzerinden değerlendirilecektir.

Altındağ ve Çankaya'nın park varlığına dair bu karşılaştırmada, sahipli hayvanlara yönelik kamusal kullanım alanları söz konusu olduğunda fark daha görünür olmaktadır. Çankaya'nın bazı parkların tasarımına evcil hayvan gezdirme ve eğitim alanları doğrudan eklenmiştir. Ayrancı'da Cemal Süreya Parkı, Ahmet Tunç Parkı, Portakal Çiçeği Parkı ve Dikmen Vadisi bunlara örnek olarak gösterilebilir. Diğer yandan, Altındağ'da yeşil alan politikası daha çok yeni park, kent ormanı, kent çiftliği ve aktif yeşil alan üretimi başlıkları altında ilerlemektedir. 2021 Faaliyet Raporunda 15 Temmuz Parkı içinde planlanan bir "Evcil Hayvan Parkı" projesi geçmekte, bu da hayvan odaklı rekreasyon mantığının Altındağ'da da belirdiğini, ancak Çankaya'daki kadar yerleşik ve görünür olmadığını göstermektedir.¹⁶⁸ Başka bir deyişle, Çankaya'da hayvana ayrılmış mekân kamusal tasarımın meşru bir parçasıyken Altındağ'da bu daha geç, daha sınırlı ve genel park siyasetine eklenmiş bir başlık olarak görülmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan Altınpark'ta köpek gezdirme ve oyun alanı bulunmazken Dikmen Vadisi'nde bulunuyor olması sosyokültürel farkların belediyeler eliyle yeniden üretildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Köpek parklarının varlığı, bir başka açıdan kamusal alana yönelik yeni görme ve ayırım ilkeleri de yaratmaktadır. Köpek parkının bulunduğu mahallelerde diğer parkların

¹⁶⁸ Altındağ Belediyesi. (t.y.) 2021 Faaliyet Raporu. Link: https://www.altindag.bel.tr/client/webs/altindag.bel/docs/tree/2021_faaliyet_altindag.pdf?utm_source=chatgpt.com

rekreasyon alanları olarak parkların öncelikli olarak çocuk parkı olarak değerlendirilmesi nedeniyle köpeklerin bu parklara girişı sınırlandırılabilir. Şekil 10'da da görüldüğü gibi, o an mahalleli tarafından kullanımda olmayan basket sahasında köpek gezdirilmesi Çankaya Belediyesi tarafından yasaklanmıştır.

Şekil 11: Ayrancı'da Bulunan Bir Basket Sahası, 2025

Kaynak: Mehtap Nur İNDİBİ'nin objektifinden

Sonuç olarak evcil hayvanlara yönelik park düzenlemeleri, sadece bölge halkının evcil hayvanlara bakış açısını yansıtmamakta, buna paralel olarak yerel yönetimlerin park düzenlemeleri vasıtasıyla sınıfsal görme ve ayırım ilkeleri yeniden üretilmektedir. Hali hazırda bulunan fiziksel altyapının varlığı, sahipli ve sahipsiz hayvanların farklı açılardan bu durumdan etkilenmesine neden olmaktadır.

3.3.2. Sokakta Yaşayan Evcil Hayvanlar İçin Sağlık Hizmeti ve Barınak

Biyolojik varlıklar olarak evcil hayvanlar, vahşi yaşamın değil insan ekosisteminin bir parçası olarak tıpkı insanlar gibi himaye edilmeye ve sağlık hizmetine ihtiyaç duymaktadır. Evcilleştirme sürecinde insana bağımlılıklarının artması dolayısıyla gıda ve suyu insan yerleşimlerinden karşılamak mecburiyetindedirler. Evcil hayvanların bu bağımlılığı, modern dünyada sağlık hizmetinin onların lehine genişlemesine sebep olurken sahipsizlik üzerinden şekillenen söylemle bu sorumluluk yerel yönetimlere bırakılmaktadır.

Çankaya ve Altındağ, bu anlamda yerel yönetimin kurumsallaşmasının iki farklı yüzünü göstermektedir. Çankaya Belediyesi'nin Veteriner Hizmetleri ve Bakımevi sayfaları, sahipsiz hayvanların toplanması, kısırlaştırılması ve aşılanması, rehabilitasyonu ve sahiplendirilene kadar bakım altında tutulmasını açık bir biçimde tanımlamaktadır. 2025 Performans Programı'nda kısırlaştırma, aşılama, sahiplendirme ve tedavi/işlem sayıları ayrı performans göstergeleri olarak yer almakta, bu yolla bu alan belediye bütçesinde belirgin bir kalem olarak kurumsallaşmaktadır.¹⁶⁹

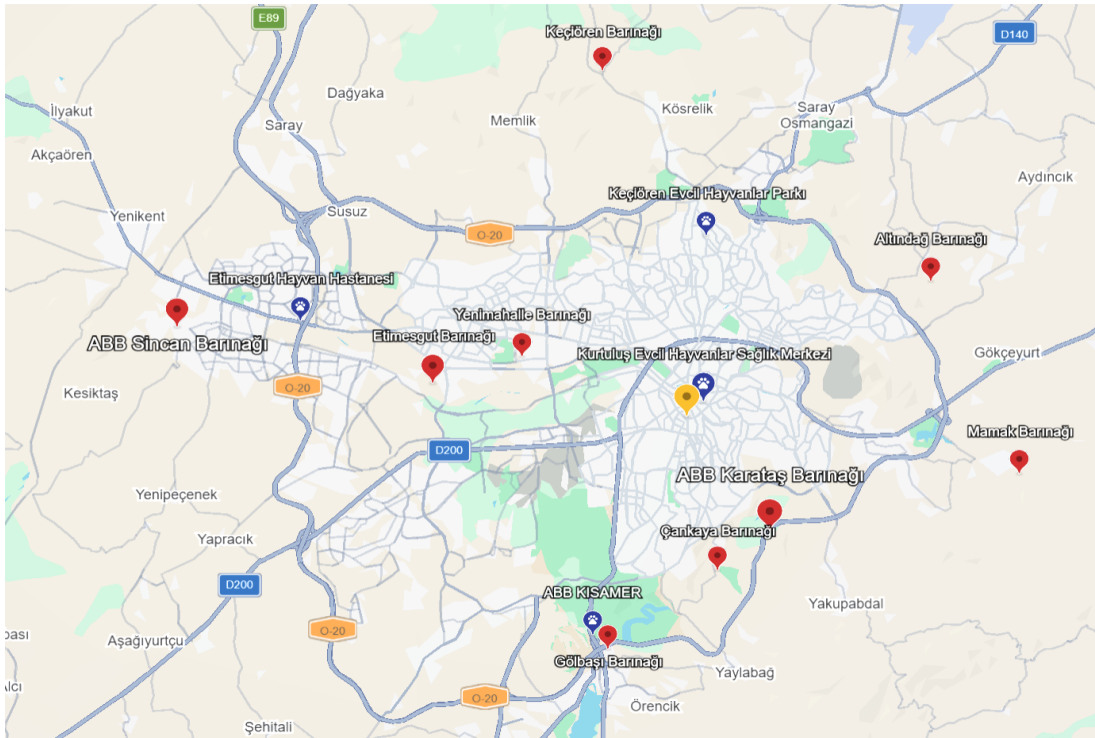
Altındağ Belediyesi'nin 2025-2029 Stratejik Planı da muayene, kısırlaştırma, rehabilitasyon, mama desteği ve sahiplendirme göstergeleri tanımlamakta, ancak aynı zamanda yüksek kapasiteli barınak eksikliğini ve hatta sahiplenme bilincinin zayıflığını açık bir sorun olarak kaydetmektedir. 2024 faaliyet raporunda 141 sokak hayvanının sahiplendirildiği ve yeni hayvan bakım merkezi proje hizmet alımı yapıldığı belirtilmektedir.¹⁷⁰ Bu veri Altındağ'da hayvan politikasının varlığını değil, kapasite açığını kapatmaya çalışan telafi edici niteliğini ortaya koymaktadır. Çankaya'da ise hayvan hizmetlerinin daha yerleşik ve daha ölçülebilir olduğunu, belediyenin yönetsel repertuarına daha fazla entegre olmuş olduğunu düşündürmektedir.

¹⁶⁹ Çankaya Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü. (t.y.). *2025 Yılı Performans Programı*. Link: https://www.cankaya.bel.tr/uploads/performans-programi-2025_1750744365.pdf

¹⁷⁰ Altındağ Belediyesi. (t.y.). *2024 Faaliyet Raporu*, s.79.

Yönetsel anlamda verilen bu veriler, esasında fiziksel uzamdaki bir gerçeği fazlasıyla gizlemektedir. Sokakta yaşayan evcil hayvanlara yönelik bu hizmetler belediyelere verilmiş görünmekle birlikte, evcil hayvanların bu hizmetlere ulaşımını sağlayan yine şehrin sakinleridir. Diğer bir deyişle, yerel yönetimlere düşen sorumluluk bir tür hizmet sağlamadan ibaret görünmektedir. Evcil hayvanların bu bakım merkezlerine götürülmesi ve büyük oranda bakımı yine yerleşimciler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu noktada bu hizmetlere ulaşımın mekânsal dağılımı önem kazanır.

Şekil 11’de verilmiş olan haritada, Ankara sınırları içerisinde Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri tarafından sağlanmakta olan barınak ve sağlık hizmetleri gösterilmiştir. Haritada dikkati çeken iki önemli durum bulunmaktadır: Evcil hayvan sağlık hizmetlerine erişim oldukça sınırlıdır; barınaklar şehrin çeperinde ve erişimi uzak olarak konumlandırılmıştır.

Şekil 12: Ankara’da Barınakları Gösteren Harita

Kaynak: Mehtap Nur İNDİBİ tarafından Google Earth kullanılarak oluşturulmuştur.

Sokakta yaşayan hayvanlara yönelik sağlık hizmeti, ABB'nin sorumluluğunda olan Kurtuluş Sokak Hayvanları Sağlık ve Tedavi Merkezi, Çankaya Oran Kısırlaştırma ve Sahiplendirme Merkezi (KISAMER), Karataş Köpek Bakımevi ve Yaşam Alanı ve Sincan Bakımevi ve Rehabilitasyon Merkezi'nde verilmektedir. Etimesgut ve Keçiören Belediyelerinin merkezleri dışında diğer belediyelerin hizmet noktaları görünmemektedir. Kurtuluş Parkı'nda yer alan sağlık merkezi dışında kalan merkezlere erişim için çoğunlukla özel araç veya taksi gibi pahalı ulaşım yolları gerekmektedir. Diğer bir deyişle, sokakta evcil hayvan himaye eden kişiler, ekonomik koşullarla yeniden sınırlandırılmakta ve bu konumlanma himayeyi bir masraf kalemi haline getirmektedir.

İkinci olarak, özellikle sokakta yaşayan evcil köpeklerin şehir merkezinden uzak, erişimi zor “bakım merkezlerine” alınması, evcil hayvanların kentsel yaşamın gündelik ve kamusal akışının içinde tanımlanan canlılar olmaktan özel tesislerde yönetilen, denetlenen ve gözden uzak tutulması uygun görülen varlıklara dönüştürmektedir. Diğer bir deyişle, köpek barınaklarının konumlandırılışı, onları merkezden çepere iten mekansal sürgün rejimi yaratmaktadır.

Bu noktada, Wacquant'ın urban outcasts çerçevesi özellikle açıklayıcıdır. Wacquant, *ileri marjinalliğin*, yoksulluğun yoğunlaşmasının yanı sıra *bölgesel damgalama* ve *mekânsal yabancılaşıma*yla birlikte işlediğini, yani belirli nüfusların ve hayat biçimlerinin belirli mekanlara itilip bu mekanlarla birlikte damgalandığını vurgulamaktadır.¹⁷¹ Buradan hareketle, sokakta yaşayan hayvanların sokaklardaki varlığının marjinalleştirilmesi ve belediyeçilik pratiği içinde merkezden uzak barınaklara sıkıştırılması, onları kentsel görünürlükten mahrum bırakan ve meşru kent yaşamının dışına iten bir düzenleme olarak okunabilir. Bununla birlikte hayvan

¹⁷¹ Wacquant, Loic. (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press.

varlığının şehrin dışına itilmesi ve gözlerden uzaklaştırılması, onların yaşadığı yoksunluğun da görünmezleştirilmesine neden olmaktadır. Yerel yönetimlerin bu hizmet coğrafyası, hangi canlıların kentin merkezinde görünür olacağını belirleyen sembolik ve mekânsal bir iktidar düzeni olarak okunabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOKAKTAN EVE: EVCİL HAYVANLARIN MEKÂNSAL VE SEMBOLİK GEÇİŞİ

Türkiye’de kent yaşamında sokakta yaşayan hayvanların varlığı uzun bir tarihe sahiptir. Ancak bu hayvanların ev içine alınması ve aile mekanının bir parçası haline gelmesi görece yeni bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Kentleşmenin geç ve düzensiz gerçekleştiği Türkiye’de pet olarak kedi ve köpeklerin himaye edilme biçimlerinde kentleşme dolayısıyla apartmanlaşma olgusunun, orta sınıf yaşam tarzındaki dönüşümlerin etkisi görülmektedir. *Ev-sokak* ayrımının kırsaldan daha net bir biçimde kurulduğu apartman hayatı, sokak ile ev, özel alan ile kamusal alan arasına kalın bir çizgi çekmiş, hem mekânsal/fiziksel zorluklar dolayısıyla hem de bu alanlara verilen sembolik anlam dolayısıyla bu alanlar arasındaki geçişlerin zorlaştırmıştır.

Orta sınıf habitusunda evde himaye edilen evcil hayvanın tarihsel dönüşümü bir yandan kendisini karşısında konumlandığı gecekondu habitusu ile ilişkisi ile birlikte değerlendirilmekte ve bu anlamda iki önemli fenomen ile ilişkili görülmektedir: Fiziksel uzamın hukuki (simgesel temelde) ve maddi (politik tercihlere bağlı olarak) düzenlenme biçimi ve sosyal sermaye dolayısıyla Batılı evcil hayvan piyasasına erişim şansı. Bu bölümde, Türkiye kültürel tarihinde çokça örnekleri ile karşılaşılan evcil hayvanların kamusal alanda kolektif bakımı katılımcıların *yaşam öyküleri* üzerinden anlatılacaktır. Bir sonraki bölümde ise evcil hayvan olarak kabul edilen türlerin evlere girişi değerlendirilecektir.

4.1. Sokağın Himayesinde: Sokakta Yaşayan Hayvanların Kolektif Bakımı

Evcil hayvanlarla kurulan ilişkideki tarihsel dönüşüm, kent yaşamının deneyimlenme biçimi ile birlikte değerlendirildiğinde dikkat çekici bir pencere

sunmaktadır. Kent, birbirinden çok farklı habituslardan gelen insanların karşılaşma alanı olduğu kadar, bu habituslara bağlı olarak mekânın düzenlenme alanıdır da. Ankara kent çevresinin sınıfsal bölünmeleri, fiziksel uzamda kendini apartmanlaşma ve gecekondulaşma ile gösterir. Bir yanda, çok katlı binalarda yaşayan orta sınıf, genellikle memur veya kadrolu işçi olarak çalışan ve ekonomik ve kültürel sermayesi görece daha yüksek aileler; diğer yanda kırdan kente göç dolayısıyla Ankara kent merkezine gelmiş, ancak konut yetersizliği veya kadrosuz ve güvencesiz işleri dolayısıyla konut finansmanına erişemeyen ve gecekondularda yaşayan işçi sınıfı.¹⁷² Bu ikili sınıfsal pozisyon, sokakta yaşayan evcil hayvanlarla yaşanan deneyimlerin tarihsel olarak benzer düzlemde farklılaşmasının önünü açmıştır.

Apartman yaşamı ve gecekondulu düzeni, en başta özel alan ve kamusal alanın fiziksel ayrımı üzerinden farklılaşır.¹⁷³ Apartman yaşamında özel alan sınırları net bir şekilde belirlenirken sokak veya apartman bahçesi sınırlarında kamusal alanın uzun süre kolektif kullanımının devam ettiği görülür. Komşuluk ilişkileri dolayısıyla çocuk ve kadınlar bu alanlarda sosyalleşirken henüz canlı olmayan trafik dolayısıyla çocuk parklarına yönelik ihtiyaç, daha sonra ortaya çıkacaktır. Sokaklar ve kısa bahçe duvarlarının arkasındaki apartman ortak alanları, kamusal alanın erken dönemlerden itibaren bireylerin habituslarında yer etmesine, bu alanın kullanımına dair ortak hareket etmeye yönelik diyalogun komşular arasında bir tür eğilim olarak şekillenmesine ön ayak olacaktır. Gecekondularda ise sosyalleşme alanları sokaklardan ziyade gecekonduların küçük bahçeleridir. Bu bahçeler, kamunun gözlerinden uzak bir yaşamı mümkün kılmış, özel alanın içinde kişisel/ailevi ilişkilerle sınırlı kalabilmeye yönelik

¹⁷² Tekeli, İlhan. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.119.

¹⁷³ Şenol Cantek, Funda, Ünlütürk Ulutaş, Çağla ve Çakmak, Sermin. (2019). Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: kamusal ile özel "ara"sında kalanlar, *Kenarın Kitabı: "Ara"da Kalmak, Çeperde Yaşamak (3. Baskı)* içinde. İletişim Yayınları.

zihinsel ve bedensel eğilimleri şekillendirmiştir.¹⁷⁴ Gecekondulaşma fenomeninin süreğenliği sırasında kırdan kente göçün akrabalık ve hemşerilik bağları yoluyla şekillenmesi, hanelerin sosyalleşmelerinde kurulan bağların yeni değil, geçmişten devralınan bağlar olduğu da vurgulanmalıdır.¹⁷⁵

Özel alanın kullanımına yönelik bu kısıtlı bağlar, bu alana yönelik *mülkiyet* algılarında da belirleyicidir. Kamusal alanın düzenlenme ihtiyacına yönelik sosyal devletin gereğini yapmaması ve mahallelerin şehir planlarında yer almayarak kamu kaynaklarının ayrılmaması, gecekondu sakinlerinin özel mülkiyet hakkına yönelik vaatlerle siyasi mobilizasyonlarının sağlanması gibi deneyimleri zihinsel yapılarında şekillendirici bir unsur olarak yer bulur. Yasa'nın ifadesine göre, günlük olarak karşılaştıkları “varlıklı” şehirlilerin bu varlıklarına yasal yollarla ulaşmadıklarına dair yaygın bir kanı aralarında paylaşılır.¹⁷⁶ Gecekondu sakinlerinin bu açıdan mülkiyet algılarının kamusal mülkiyetten çok özel mülkiyet üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Orta sınıf habitusunda kedi ve köpeklerin eve alınması bu dönemde çoğunlukla uygun görülmez. Ancak, gecekondu yaşamında hanelerin küçük de olsa bir bahçeye sahip olmaları, bir ara alan olarak evcil hayvanların bahçelerde himaye edilmesini kolaylaştırmıştır. Diğer yandan, düzensiz şehirleşme ve altyapı yetersizlikleri dolayısıyla araca uygun hale getirilmemiş dar yollar ve park alanlarına yer ayrılmamış olması nedeniyle sokakta yaşayan hayvanların (özellikle köpeklerin) bu bölgelerde yaşam alanı dardır. Kırsaldan gelen gecekondu çevresinin habitusunda, köpeklerin işlevsel olarak çoban ya da av köpeği olarak kullanılması veya güvenlik sağlamak üzere bekçi köpeği olarak beslenmesi olağan kabul edildiğinden özellikle büyük ırk köpeklerin bahçede himaye edildiği katılımcıların çocukluk anılarında yer tutmaktadır.

¹⁷⁴ Ata Bektaş, Leyla. (2020). Gecekondu eğitime kuşaklararası yaklaşım: sınırlar, beklentiler tercihler, *Praksis* 53, ss. 171-193, 172.

¹⁷⁵ Erman, T. (1997). Squatter (gecekondu) housing versus apartment housing: the Turkish Rural-to-urban migrant residents' perspectives, *Habitat Intl.* Vol. 28, No. 1, 91-106.

¹⁷⁶ Yasa, İbrahim. (1972). The “gecekondu” family, *Ankara SBF Dergisi*, 27(3), s. 584.

Çocukluğunda Keçiören’de gecekondularla komşu olan bir apartmanda yaşayan katılımcı “*O dönemlerde apartmanda yaşayan insanların böyle evcil hayvan falan gördüğü yok yani. Sadece gecekondularda işte güvenlik amaçlı köpekler olur. Kedi hiç hatırlamıyorum çocukluğumda ben, kedi.*” (Ay-4, Kadın, 47) diyerek kendi habitusunda özel ve kamusal alanda evcil hayvanın yerinin olmadığını aktarmıştır. Gecekondu ile aile dolayısıyla bağı olan daha genç bir katılımcı bunu kendi anılarından “*Benim anne tarafında özellikle dayılarım, dedem. Dedem zaten sürekli hani onların Şentepe’de o zamanlar gecekonduydu. Yani mahallelinin muhakkak bir tane bahçede köpeği vardı.* (Bizim de) Bombişimiz vardı. Ama onun dışında da dedem işte bir köpek mi rahatsızlandı? Hadi bakım yapılsın. O zaman biz kendi başımıza barınaktık” (AE-1, Kadın, 31) diyerek doğrulamaktadır.

Gecekondu habitusunda köpeklerin himayesi, kırsaldaki pratiklerin kentsel mekâna taşınması olarak okunabilir. Ancak bu taşınma, kent koşullarında dönüşüme uğramaktadır: Kırsal alandan farklı olarak kent içinde gecekondu bahçesinde bakımları sırasında serbest gezmelerine olanak verilmemekte hayvanların yabancı ile teması olabildiğince kesilmekte ve hane ile sokak arasında bariyer olmaları dolayısıyla “korkutucu” bir faktör olarak görülmektedir. Köpeklerin işlevi, korumanın yanında sınır çizme rolünü de almıştır. Bu anlamda, gecekondu köpekleri, kolektif bakımın değil, bireysel ve sınırlı bakımın öznelidir.

“Köpekler vardı. Ama bahçede beslenen, kulübesi olan köpekler. Bir de gecekondu vardı etrafımızda. Onların hep bahçelerinde vardı mutlaka. Aslında sokak köpekleri değildi ama sahipli köpekler vardı. Sahipsiz de vardı mutlaka. Ama çoğunun evinin önünde vardı yani. Kulübede yaşayan, öyle kendileri bakan. Çoğu öyle hani köy evlerinde olur da bahçeye bağlarlar ya öyleydi zaten. Sokakta da vardı ama... Sokaktakilere çok yaklaşamıyorsun zaten. Bazıları saldırgan oluyor. Onlar da bağlı olduğu için uzaktan uzaktan gidebiliyorsun onlara.” (AE-8, Kadın, 42)

Gecekondulaşmadan farklı olarak Cumhuriyet öncesi Ankara kent merkezini oluşturan Kaleiçi'nde de benzerlikler göze çarpar. Nitekim, yapıların eski Ankara evlerinden oluşan geleneksel müstakil yapısı, sokakların bu yapılara ve yer şekillerine bağlı olarak trafiğe uygun hale getirilemeyişi gibi sebeplerle bu bölgelerde de sokak hayvanlarına (ancak özellikle kedilere) bahçelerde bakılmış, bu bakım ev içine büyük oranda taşmamıştır. Çocukluğu bu bölgede geçmiş bir katılımcı, bölgede hayvanlara yönelik kolektif ve bahçelerdeki bireysel bakımı şu şekilde aktarmıştır:

“Sokak hayvanlarına bakıyordu yani. Hayvanlar evlerinde de şey yapılır yani. Sevilir de yani. Genelde... Eskiden mesela evlerde çok oluyordu. Bizim, en azından şöyle söyleyeyim. Oturduğumuz yer, yani eski Kaleiçi diye adlandırılan kentin eski merkezi olduğu için. Hani orası zaten bahçeli evler. Zaten bahçelerdeki, hani şey genelde birçok evlerin ufak bahçeleri oluyordu genelde. Orada şey yapıyor. Evde pek beslenmezdi. O dönemlerde hatırladığım yok yani. Hiç köpek de yok, kedi de yok. Genelde sokak hayvanlarına bakılıyor yani.” (Ay-6, Erkek, 50)

Kentsel alan düzenlemelerinin en başından planlama esasları ile düzenlendiği Kızılay/Kocatepe hattında, Ayrancı'da ve Esat'ta ve bir memur mahallesi olan Yenimahalle'de kedi ve köpekler hem sokak düzenlemeleri hem de apartman bahçeleri dolayısıyla kolektif bakımla kamusal alanda bakılmaktadır. Bireysel araç kullanımının sınırlı olması sebebiyle sokaklarda trafik, çocukların dahi sokaklarda oyun oynamasına olanak tanımaktadır. Bugün yoğun trafiği ile bilinen ve kamusal kullanımın öncelikli olduğu Selanik Caddesi'nde çocukluğunu geçirmiş katılımcının döneme ait anıları bu anlamda çarpıcıdır.

“Mesela Selanik Caddesi o zaman, şimdi biliyorsunuz Selanik Sokağı'nı. Selanik Sokak'ta biz, inanmıyor kimse ama taşlar koyar sokakta top oynardık. Arada bir araç geçer ve arkasında kaleyi yıkma diye bağırdık. O zaman çok kalabalık değildi yani trafik açısından. Hep sokaktaydık. Köpekler vardı. Evde evcil hayvanımız yoktu ama bizim. Dışarıda mutlaka bir köpeğimiz vardı. Kediyle çok şey olmadık ama hep köpek oldu mahallenin. Mahallenin köpekleri diye bizim bildiğimiz, bizim de beslediğimiz, biz bir yere gittiğimizde peşimizde bizle gelen, sonra dönen. Öyle şeyimiz vardı.” (Ay-11, Erkek, 60)

Çocukların doğrudan hayvanlarla olan bu iletişimi, mahalle içerisinde kolektif bakım pratiklerine birlikte katılmalarını sağlarken bunun habituslarında yer ettiği, kolektif bakım için örgütlenmeye de olanak sağladığı anlaşılmaktadır. *“Yani hepimiz 20 kişilik, 30 kişilik devlet okullarında okuduk sınıflarda. Nasıl diyelim? Kedi, köpek eksik olmazdı mahallede (Yenimahalle). Yani o yüzden çok zengindik. Yani sokaktaki hayvanlara da bakardık. Hatta veterineri götürürdük ziraat fakültesine.” (Ay-19, Erkek, 55)* diyen görüşmeci, bu pratiklere akranları ile birlikte doğrudan katılmış, sadece besleme ya da oyun dolayısıyla değil, hayvanların sağlık hizmetlerine ulaşması için çabada bulunulduğunu aktarmıştır.

Sonuç olarak, gecekondular ve apartman bölgelerinde evcil hayvanlara yönelik farklılaşma iç-dış ayrımında göze çarpmakta, gecekondularda bir ara alan olan bahçelerde sahipli olarak himaye edilen, mobilitesi sınırlandırılmış bekçi köpeklerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Apartmanlaşmanın ve dolayısıyla orta sınıf habitusunun merkezleri olan diğer bölgelerde ise bahçe gibi ara alanların sınırlı olması dolayısıyla sokakta yaşayan hayvanların kolektif ancak düzensiz olarak bakıldığı, mahalle kedisi/köpeği olarak bir açıdan “mahalle kütüğünde” değerlendirildiği, özellikle oyun alanı olarak sokağı kullanan çocuklarla ilişki geliştirdikleri görülmektedir. Diğer yandan bu hayvanlar, *iç-dış* ikiliğinde sadece sokak olan *dışta* kendilerine yer bulabilmektedirler. Ancak burada sokakta yaşayan hayvana yönelik bakım, bireysel bir eylem değil, toplulukça paylaşılan bir pratiktir. Hayvanlar bu pratiğin doğal bileşenleri olarak algılanmaktadır. Bourdieu’nün toplumsal alan kavramı açısından bakıldığında, bu dönemin mahallesinin coğrafi ve idari bir birim olarak değerlendirilmediği, daha ziyade sınıf habitusunun maddi uzantısı olduğu anlaşılmaktadır. Mahalledeki sokak hayvanı, bu alanın doxası içinde olağan kabul edilen bir varlıktır.

Sokakta yaşayan hayvanların varlığı olağan kabul edilse de daha önce de bahsedildiği gibi popülasyon kontrolü için Belediyelerin kısırlaştırmayı bir yöntem

olarak kullanması ancak 2004’te yasalaşan Hayvanları Koruma Kanunu sonrası gerçekleşmiştir. Bunun öncesinde, Belediye Kanunu’nda yer alan hayvanların kamu sağlığı ve kuduz riski gibi sebeplerle sokaklardan menedilme esası hakimdir. Katılımcıların çocukluk anılarında da sokakta yaşayan hayvanlara yönelik uygulanan şiddet ve itlaflar yer bulmaktadır.

“Bir kez karşılaştım ve hala o travmayı atamıyorum üzerimden. Gözümün önünde köpekleri zehirlemişlerdi. Ağzından köpükler geliyordu. Çıldırmıştım çocuk halimle. Günlerce ağladığımı biliyorum. Ve hala, gözümün önüne gelir, 7-8 köpeği birden zehirlemişler. Ama belediye mi yaptı, kim yaptı, o kadar küçüktüm ki tam onu idrak edemiyorum. Ona tanık oldum ama. Korkunç bir travma.” (AE-3, Kadın, 51)

Hayvanlara yönelik bu eylemlerin hukuki açıdan suç olarak nitelendirilmiyor oluşu, Belediye hizmetleri ile kolektif bakımı üstlenen vatandaşların istekleri arasında gerilim yaratmıştır. Diğer bir deyişle, katılımcıların bakım pratiklerine dair hatırladığı şekilde, bu dönem hayvanlar için bir “altın çağ” değildir. Ancak yine de iç-dış (ev-sokak, özel-kamusal) ayrımı içerisinde, hayvanların sokaktaki varlığına yönelik kolektif bir tepkiden çok, kolektif bir kabullenme söz konusudur.

Bu dönemde kolektif bakımın mümkün olmasının arkasında, mekânsal ve toplumsal koşulların uyumu yatmaktadır. Ankara gibi hızla büyüyen bir kentte, bu mahallelerde paylaşılan kamusal alan sayesinde mahalle kültürü dayanışma biçimlerini canlı tutmuştur. Diğer yandan, apartmanların dahi görece geniş bahçeli olarak planlanması ve trafik yoğunluğunun az olması sokakta yaşayan hayvanların kendilerine doğal yollardan yer bulmalarını kolaylaştırmıştır.

Katılımcıların çocukluk anılarında yer bulan bu dönemlerin üzerinden çok zaman geçti. En eskisi elli, en yenisi yirmi yıl önce olan bu anılar, Ankara’nın farklı, dört ayaklı tarihine ışık tutuyor. Bu süre zarfında, bahsi geçen gecekondu alanları büyük oranda kentsel dönüşümle apartmanlaştı, Kaleiçi gibi kent merkezindeki tarihi bölgeler

trafiğe kapatılarak yaya bölgesi ve bir yerleşim alanından çok anonimleşmiş kamusal bir merkez haline geldi. Apartmanlaşmanın ilk örnekleri olan Kızılay, Esat, Ayrancı, Aydınlikevler, Yenimahalle gibi bölgelerde de mekânsal kullanım konusunda farklılaşmalar söz konusu. Kızılay'ın konut bölgeleri, yoğun kamusal kullanıma açıldı. Esat ve Ayrancı gibi bölgeler, kat artışı yaşamasa da kentsel dönüşüm marifetiyle çehre değiştirdi. Aydınlikevler ve Yenimahalle gibi bölgelerde ise daha az rant getirisi ve yetersiz ekonomik sermaye nedeniyle bu değişiklik kısmen gerçekleşti ve bölgelerin sınıfsal yapısının heterojenleşmesi ile sonuçlandı.

Katılımcıların geçmişlerinin farklı mahallelerde geçmiş olması, geçmişte sokakta yaşayan hayvanların kolektif bakımına yönelik katılımcıların anlattığı farklı, ancak ortaklıklar barındıran bu hikayeleri duyabilmeye olanak tanıyor. Ancak araştırmanın sınırlılıkları dolayısıyla ikamet bazında sınırlandırılmış iki bölge olan Ayrancı Sementi ve Aydınlikevler Mahallesi, bugün gerçekleştirilen kolektif bakım pratiklerine dair sadece bu bölgelerle ve katılımcıların deneyimleriyle sınırlandırabileceğimiz veriler sunmaktadır. Bu anlamda, Ayrancı Sementi ve Aydınlikevler Mahallesi, fiziksel uzam, siyasi alandaki farklı konumlanmalar ve orta sınıf habitusunun sermaye çeşitliliği dolayısıyla sokakta yaşayan evcil hayvanlara yönelik kolektif bakım pratikleri ve deneyimlerdeki farklılaşmayı anlamak üzere önem teşkil ediyor.

Bugün her iki mahalle de kolektif bakım pratiklerine devam ediyor. Aydınlikevler'de örgütsüz, ancak birbirinden haberi olan mahalle sakinleri sokakta yaşayan hayvanların sorumluluğunu paylaşıyor. *“Genel olarak aslında kedileri besleyenler var benim bildiğim. Ben işte Şeyh Cemalettin boyuncayım. Yani tam olarak Samsun Yoluna bakın Aydınlikevler'in o sınırındayım. Her yerde mama da vardır, herkes bakar, eder”* diyen katılımcı kolektif bakımın kediler için örgütsüz, ancak birbirinden kısmen haberi olan gönüllülerin kendi sokağındaki yaşayan hayvanların

sorumluluğunu aldığını ifade etmekte, “Köpeklerimiz çoğunlukla bu Çevreli Caddesinde. Hemen şu karşı çaprazda bir kasap var fotoğrafçıyla. Buranın misal köpekleri var. Orada herkes onlara bakar. Çağdaş Sokağın altında kalan bir ara sokak var. Orada da misal bir tane böyle sokak köpeğiyle golden kırması çok iyi bir köpek var. Ona bakan var. Hani böyle ona oradaki esnaf bakıyor, ona buradaki esnaf bakıyor. Hani böyle belli belli bakan köpeklere var kişiler” (AE-1, Kadın, 31) diyerek köpek bakımının büyük oranda özellikle mahallenin ticaret caddesi olan Çevreli Caddesi’ndeki esnafa bırakıldığını belirtmektedir.

Benzer şekilde, başka bir katılımcının yorumu da dikkat çekicidir: “Mahallemizde örgütlenme yok ama bir şeyler yapılıyor. Yani mesela bizim sokak köpeklerimizin hepsine bu vukuattan sonra¹⁷⁷ tasma taktılar. Yani onlara herhangi bir şey olmasın diye. Çünkü mahalle esnafı da besliyor onları. Yani benim o bulduğum çevredeki köpekleri görseniz korkunç(!) bir şeyler. Hatta tıraş ettiriliyor yaz geldiği zaman falan. Yani çevremizde hakikaten seven insan var ama işte dediğim gibi dışarıda bakmak zorunda. Büyük bir köpeği maalesef içeriye alamıyor” (AE-2, Kadın, 56). Bu ifadelerden, bakım pratiklerinin artık sadece besleme ve sağlık hizmetlerine erişim ile sınırlı kalmadığı, aynı zamanda kamusal olarak değerlendirilen sokakta yaşayan köpeklere tasma takılarak yerel yönetimlere karşı “sahipli” görüntüsüne büründürüldüğü, tıraş ettirilerek bakımsız görüntülerinden arındırılmaya yönelik çaba harcandığı anlaşılmaktadır.

Kolektif bakım pratikleri aynı zamanda “kamusal olan”ın sınırlarını da göstermektedir. Mahalledeki hayvanlarla kurulan ilişki, kamusal alanda karşılıklı tanınma ve sorumluluk üzerinden işler. Ancak kamusal alanın ticarileştiği, özelleştiği ve parçalandığı günümüzde bu tür karşılaşmalar giderek daha az mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla kolektif bakım pratiklerindeki bu dönüşüm yalnızca geçmişin bir hatırası

¹⁷⁷ Altındağ Belediyesi’nin Hayvan Barınağında gerçekleşen olaya işaret ediyor.

olarak kalmamakta kamusal alanın da nasıl daraldığının göstermektedir de. Kamusal olarak bakılmakta olan köpekler, yasal mevzuatların zorlaması ile “sahipli” sıfatına büründürülürken kamunun ortak sorumluluğu olmaktan çıkıp gönüllülerin sorumluluğuna bırakılmaktadır. Bu sorumluluk, sadece genel halkın değil, gönüllülerin de içselleştirdiği bir durum olarak karşımıza çıkar.

Katılımcılardan birinin köpeklerin sorumluluğunu alan bir esnafla olan diyalogu buna çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. *“Geçen köpek katliamlarına (protesto için) gitmişler. Bizim kasabın önünde köpekler vardı. Köpekler ortada yok. Ben de sordum, ‘Mustafa Bey köpekler nerede?’ ‘Biz de onlar kapımızın önünde diye yemeğini veriyoruz’ dedi. ‘Gelen soruyor, giden soruyor’ dedi. ‘Milletle hesap veriyoruz’ dedi. ‘Yani duruyordur herhalde buralarda’ dedi adam. Böyle bir hayvansever kesimi de var. Milleti darlamışlar resmen o dönemde, adamı bahçesine, bahçesinde değil de, kapısının önünde duran köpeği içeri alın, (belediyeden gelip) almasınlar diye” (AE-4, Kadın, 56).*

Aydınlıkevler’deki örgütsüz yapının aksine, Ayrancı Senti ikili biçimde kolektif bakım pratiğini sürdürmektedir. Bir yanda, enformel biçimde örgütlenmiş gönüllüler sokaklarda sınırları belli sorumluluk alanları oluşturmakta, diğer yandan formel olarak kurulmuş dernekler eliyle bakımın kurumsallaşmasına yönelik çaba harcanmaktadır. Bu enformel ağlardan birinde gönüllü olan katılımcılardan biri örgütlenmede mahalle muhtarının ve sosyal medyanın aktif rolünün olduğunu belirtmektedir:

“Her mahallede sorumlular belirledik bizim muhtarla. Mesela benim 3 sokağım var. Buraya çıkan 4 sokaktan ve evimizin karşısındaki parktaki evcil hayvanlardan ben sorumluyum. Burada başka bir arkadaşımız var. Çevre Sokak’ta, onun örgütlediği gruplar var. Biz yani muhtarla beraber bu örgütlenmeyi neredeyse tamamlamak üzereyiz. Mesela dün gece 10.30’da Şehit Ersan Caddesi’nde bir köpek ağlaması sesine örgütlendi mahalle. Bulundu, sokağa atılmış bir köpek ya da bir yerden çıktı geldi.” (Ay-19, Erkek, 55)

Enformel örgütlerin varlığı, bireysel bakımın önüne geçmemekle birlikte örgütlü gönüllülük dolayısıyla bireysel bakımda bulunmak isteyenlerin bu isteği bizzat kendilerince bu kadar bakımın içinde “gereksiz” olarak yorumlanmaktadır: *“Yani Ayrancı halkının ilgi gösterdiğine şahit oluyorum ben. Bizim sokakta ilk kez ben ve bir arkadaşım dışarı yemek koyuyorduk. İki yere yemek koyuyorduk. Artık koymamıza gerek yok. Herkes yapıyor çünkü. Yani bir şeyler örnek teşkil ediyor.”* (Ay-12, Erkek, 54)

Formel örgütlenmeler, bireysel ya da enformel örgütlenmelerin bakım masrafları konusunda finansman sorunu çekmesi ve sorumluluk tanımlarının netleştirilmesi üzerine kurulurken bakım emeğinin sınırlı sayıda birey üzerine düşmesinin önünü açmakta, ancak diğer yandan finansman yoluyla semt sakinlerinin bakım konusunda destekte bulunmasını da sağlamaktadır. Bu bağlamda, Ayrancı Semtinin hem semt derneği hem de PatiKara Derneği gibi sadece evcil hayvanların bakım ve sorumluluğu için oluşturulmuş dernekler dikkat çeker.

“Eylemde bulunabilirsiniz yani. Hayvanların bakımını üstlenmek gibi. Mamalarını, sularını en azından koymak gibi. Ama burada asıl sorumluluğu alması gereken de bu süreçte dernekleşmeler olacak. Ya da devletle, belediyeyle iş birliğinin yapılması gerekiyor. Çünkü şeyle olmuyor. Şimdi şeyi de takdir edersiniz ki hayvan tedavi ettirmek pahalı bir şey. Bakmak pahalı bir şey. Bu konuda da her ne kadar işte etrafta aktif zaten birçok insan var. Ben de o grubun içerisindeyim. Ama mesela bazen vatandaş olarak maddi gücümüz yetmiyor tedavi ettirmek için. Çünkü bir tane değil. Yani işte birinin kolu, patisi kırılmış onu tedavi etmiyorsunuz. Biri FİP, biri işte araba ezmiş, biri bilmem ne. Yani bir tane değil. Bu oluşumların olması çok güzel, çok da kıymetli. Ama yeterli değil yani. Yeterli olması mümkün değil. O yüzden hani işte bu barınak şartlarının iyileştirilmesi, öte yandan işte bununla ilgili ayrı bir belki fon oluşturulması bunlar bence önemli, kıymetli yani” (Ay-16, Kadın, 29).

Bugün, belediyeler ya da gönüllü gruplar aracılığıyla yürütülen “sokak hayvanı bakımı” projeleri kolektif bakım pratiklerinin kurumsallaşmış biçimlerini andırırsa da aynı toplumsal anlamı taşımamaktadır. Bu yeni bakım biçimleri, çoğu zaman bürokratik veya hayvansever bir çerçevede işlemektedir. Bu durum, gündelik yaşamın paylaşılan

bir pratiği olarak sokakta yaşayan hayvanların bakımının, yani kamusal sorumluluk hissinin azalması riskini de barındırmaktadır. Bourdieu'nün simgesel şiddet kavramıyla düşünüldüğünde, bu durum sokakta yaşayan hayvanların kamusal mekândan dışlanmasının üzerini örten yeni bir söylem üretebilir: Bakımın bireyselleştirilmiş veya kurumsallaştırılmış biçimi, kamusal ilgisizliği görünmez kılabilir. Pek çok siyasinin söylemlerinde olduğu gibi, bu iki bölgenin seçmenlerinin yerel seçimlerde oylarını büyük ölçüde alan Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın da söylemlerinde “Hayvanseverler de elini taşın altına koysun”¹⁷⁸ gibi ifadeler kullanması kolektif bakım pratiklerinin zayıflamasına, siyasi alanda bireysel bakım ve sahiplilik üzerinden yeni bir rejimin kurulma istemine yönelik göstergelerdir. Bir sonraki bölümde sahipli-sahipsiz ayrımı daha derinlemesine değerlendirilecektir.

Kamunun ücretsiz hizmetine açık olmalarına rağmen, görüşmecinin anlatısında da görüldüğü gibi kamu harcamalarında yetersiz yer bulan sokakta himaye edilen evcil hayvanlar kolektif himayenin bir parçası olan hanelerin bütçesinde maddi yük oluşturabilmektedir. Kamunun belediye kliniği eliyle verdiği hizmetin yeterli kalitede olmaması ya da önceki bölümde işaret edildiği gibi fiziksel olarak erişilebilirliklerinin zorlaştırılması, sokakta hayvanların kolektif himayesine katılan kişileri özel veteriner kliniklerinden hizmet satın almaya sevk etmektedir. Ancak bu kolektivitinin tam manasıyla herkesin aynı derecede sorumluluk paylaştığı bir süreç gibi işlemediği yani bir anlamda aslında zaten belli kişi ve grupların “üzerine kaldığı” görülmektedir. Duygusal sermayesi yüksek, sorumluluk almaktan kaçınmayan kişilerin bu işin duygusal yükünü de çekmesi söz konusudur:

“Daha yeni başıma geldi. Ondan sonra 2-3 gün önce şurada bir kediye araba çarpmış. Veterineri arasana beni niye arıyorsun? ‘E.... burada bir kediye araba çarpmış gelsene’ diyor işte bana bunu yaptıkları zaman öldürmek istiyorum gerçekten bütün sorumluluğu, vicdanını ya bir şeyini de siz üstlenin değil mi?

¹⁷⁸ İlgili demece ulaşmak için: <https://www.youtube.com/watch?v=QDz3kJ-g-Wo>

Yapacağın tek şey... Araban mı kirlenecek, kirlensin. Arabasını atıp götürmüyor, seni arıyor söylüyor. Ya yapmayın bana bunu işte. Çünkü ben onu atlatamıyorum. Aylarca travmaya dönüyor. Uykusuz kalıyorum. Günlerce uyku uyuyamıyorum ben bunun yüzünden.” (Ay-15, Kadın, 47)

Özetlemek gerekirse, sokakta yaşayan hayvanlara dair kolektif bakım pratiklerindeki dönüşüm hem bir toplumsal dayanışma biçimi hem de kamusal mekânın yaşanma biçimiyle birlikte düşünüldüğünde Türkiye kent yaşamının ve buna bağlı olarak evcil hayvanların kolektif himayesinin anlaşılmasında önemli bir göstergedir. Geçmişte, kamusal alanda evcil hayvan bakımı kolektif ve örgütlü bir bakım olmasa da kamusal sorumluluk alanı içerisinde değerlendirilirken, kamusal varlıklarını kabullenme daha az tartışmalı görünmektedir. Ancak 2004 sonrası sahipsizlik tanımı, politik uzamda farklı algıların şekillenmesinin önünü açmış, bu durum sokakta yaşayan hayvanlara yönelik çeşitli söylem ve algıların oluşmasına ön ayak olmuştur. Bu algıların şekillenmesinde, kamusal alanın simgesel anlamı önemlidir.

Mahalle dayanışmalarını korumaya yönelik olan girişimler, *sokak-ev, iç-dış, kamusal-özel, sahipli-sahipsiz* ayrımlarının geçişken olmasına olanak tanımakla birlikte, fiziksel yapıda gerçekleşen dönüşüm, ayrımların daha da keskinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Ayrancı gibi, üst-orta sınıf nüfuslu, semt kimliği üzerinden dayanışma ağları ören bölgelerde sokakta yaşayan hayvanlar bu dayanışmanın bir parçası olabilirken, Aydınlikevler gibi heterojenleşmiş mahallelerde hayvanlara yönelik dayanışma enformel ağlar üzerinden şekillenmiştir. Bu durum, bu iki bölgenin habitusunda kamusal alanda hayvan varlığına dair iki önemli talebi beraberinde getirmektedir: Hukuki tanınma ve kamusal alanın düzenlenmesi.

4.1.1. “Sahipsiz Hayvan”: Kamunun mu, kimsenin mi?

1930 tarihli, 1580 sayılı Belediye Kanunu, Cumhuriyet’in erken dönemlerinde kamusal belediyeciliğin temelini atan ilk yasa olarak belediye hizmetlerini düzenlerken “temizlik,” “umumi sıhhat” ve “düzen” kavramları etrafında şekillenmiştir. Kanunun 15. Maddesi belediyelere şu görevi vermektedir: “Şehir ve kasaba dahilinde *başiboş hayvanları* toplamak veya itlaf etmek, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına mâni olmak, halkın sıhhatini korumak.”¹⁷⁹

Kanunda *başiboş* olarak tanımlanan hayvanlar, çoğunlukla “halk sağlığına tehdit” olarak değerlendirilen sokakta yaşayan köpekleri ifade etmiş, bu canlılara yönelik bir sorumluluktan ziyade, hayvanı bir “sağlık riski” veya “kentsel düzeni bozan öğeler” olarak konumlandırmıştır. Dolayısıyla, Cumhuriyet’in şehircilik ideolojisi içerisinde hayvanlar, modernleşmenin önündeki “artık” unsurlar olarak görülmüştür. 1980’lerden itibaren Türkiye’de belediyecilik faaliyetleri neoliberal yeniden yapılanma süreciyle birlikte dönüşmeye başlamış ve çevre ve sağlık hizmetleri daha kapsamlı hale gelmiştir. Ancak bu dönemde, hayvanlara dair açık bir tanım hala bulunmamaktadır. 1980 tarihli Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunu (1961), Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930) ve yerel yönetmelikler, sokak hayvanlarını “bulaşıcı hastalık taşıyıcısı” olarak sınıflandırmaya devam etmiş, belediyeler, 1580 sayılı Kanunun “itlaf” yetkisini pratikte sürdürmüştür.

Mary Douglas, *Saflık ve Tehlike* adlı eserinde, kirlilik ve risk söylemlerinin politik bir seçmecedan ibaret olduğunu şöyle ifade eder: “Riske ilişkin argümanlar gerek ahlaki gerekse siyasi bakımdan hayli tartışmalıdır. Bir riski tayin etmenin sonu ithama varır. Hangi tehlikenin korkutucu, hangilerinin önemsiz olduğunun ayrımı risk-saptayanların hangi davranış biçimini engellemek niyetinde olduğuna bağlıdır...

¹⁷⁹ T. C. Resmî Gazete (1930, 14 Nisan). Belediye Kanunu, Kanun No. 1580, Kabul Tarihi: 3 Nisan 1930, No. 1471.

Sonraki anket araştırmaları, risk karşısında takınılan tutumların dağılımının en iyi göstergesinin siyasi eğilim olduğunu ortaya koymuştur.”¹⁸⁰ Evcil hayvanların sokaklardaki varlığının tehlike üzerinden pislik ve mikrop ile ilişkilendirilmesini bu siyasi bağlamın bir sonucu olarak okumak mümkündür.

1 Temmuz 2004’te yürürlüğe giren 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, Türkiye’de ilk kez hayvanı “korunacak bir canlı” olarak tanımladı. Kanunun 3. Maddesi, farklı hayvan kategorileri belirleyerek (ev ve süs hayvanı, sahipsiz hayvan, yabani hayvan, güçten düşmüş hayvan vb.) hayvanlara ilişkin hukuki terminolojide önceye kıyasla daha olumlu bir dönüşüm sağladı. Kanunun ilgili maddesinde *ev ve süs hayvanı* “insan tarafından özel zevk ve refakat amacıyla muhafaza edilen hayvanı,” *sahipsiz hayvan* ise “barınacak yeri olmayan, sahibi veya koruyucusu bulunmayan evcil hayvanı” tanımlamaktadır.¹⁸¹ Bu değişimle birlikte, sokakta yaşayan hayvan hem evsizlik hem de himayeden yoksunluk üzerinden tanımlanırken kamu tarafından sunulan çeşitli haklara da nail oldu. Belediyelere verilen görevlerle birlikte, artık “itlaf” değil “rehabilitasyon” kavramı üzerinden tanımlanan ve halk sağlığını korumak için “kısırlaştır, aşılat, yerinde yaşat” anlayışı ile şekillenen yükümlölükler ön plana çıktı.

Bourdieu’ye göre hukuk, toplumsal dünyanın yansıması değildir, meşruiyeti kuran resmi güçtür. Hukuk, belirli sınıflandırmaları ve adlandırmaları sabitleyerek dünyayı düzenlemekte ve böylece “sözcükler aracılığıyla varlık kazandırma” gücüne sahip olmaktadır. Bu güç, hukukun simgesel iktidarının temelidir. Hukuki söylem tanımlar üretirken bu tanımları “doğal” ve “meşru” gerçeklikler olarak kabul ettirir.¹⁸² Devlet, bu süreçte merkezi bir konuma sahiptir. Ona göre devlet, “sınıflandırma

¹⁸⁰ Douglas, Mary. (2017). *Sağlık ve Tehlike*, Metis Yayınları, ss. 20-21.

¹⁸¹ T. C. Resmi Gazete (2004, 1 Temmuz). Hayvanları Koruma Kanunu, Kanun No. 5199, No. 25509.

¹⁸² Bourdieu, Pierre. (1987). The force of law: toward a sociology of the juridical field, *UC Law Journal*, 38(5), 814-853, s. 838.

gücü”nün tek meşru kaynağıdır ve bu anlamda toplumsal dünyanın ontolojisini belirleyen meta-sermayeyi elinde tutar.¹⁸³

Başiboş hayvandan sahipsiz hayvana geçiş bu anlamda, yalnızca dilsel bir değişim olarak okunmamalı, devletin canlılara bakış açısında radikal paradigma kaymasını temsil ettiği dikkate alınmalıdır. *Başiboş* ifadesi, kontrolsüzlük ve tehdit çağrışımı taşıırken, *sahipsiz* sıfatı eksiklik ve korunma ihtiyacını ifade etmektedir. Bu geçişle birlikte, yasal mevzuatın içeriğinde sokakta yaşayan hayvan, ortadan kaldırılması gereken bir nesneden sorumluluk gerektiren bir öznelarası ilişki nesnesine dönüştürmüş, kamu kurumlarının sorumluluklarını merkeze alan bir teşkilatlanma ve iş bölümü öne çıkmıştır.

Diğer yandan yönetsel olarak bu hem “yaşam alanı paylaşılan canlı” olma hem de buna bağlı şekillenen “refah ve etik sorumluluk” fikri, sahipsizlik olarak verilen isimlendirme ile büyük bir tezat da oluşturmaktadır, çünkü *sahipsizlik* kamunun himayesine olan ihtiyaca işaret etse de kimsenin himayesinde olmama vurgusu sebebiyle farklı çevrelerde farklı karşılıklar bulmaktadır. Bu muğlaklık ve ikirciklik neticesinde, ilgili kanunda 2021 ve 2024 yıllarında yapılan değişikliklerle kanunla “sahipli hayvan” kategorisi yeniden tanımlanmış, *sahipsiz hayvan* kategorisi ise genişletilerek yeniden “tehdit” olarak değerlendirilmiştir. Diğer bir deyişle, erken Cumhuriyet döneminde görülen “hijyenik kamusal düzen” anlayışı, günümüzde yeniden aile merkezli ve kamu güvenliği odaklı bir söylemle birleşerek kelimenin odak noktasında kaymaya neden olmuştur.

Görüşmecilerden biri bu düşünsel gerilimi şu sözlerle vurgulamaktadır: “*Şimdi sahipsiz hayvan diye bir şey uyduruldu. Sahipsiz hayvanın sahibi sensin Türkiye Cumhuriyeti. Ben değilim. Siz değilsiniz ama sen bu ülkedeki her canlıdan sorumlusun.*

¹⁸³ Bourdieu, Pierre. (2015). *Devlet Üzerine*. İletişim. s.202.

Sahipsiz hayvan diye bir şey yok bence. Kabul etmiyorum. Dolayısıyla benim evdeki kedimin hakkıyla, sokaktaki hayvanların hakkı eşit. Ağrı'daki bir çocuğun hakkıyla, Ankara'nın Çankaya'sındaki bir çocuğun hakkı eşit. Böyle bakarsak işte düzelir. Sahipsiz hayvan ne ya? Öldürebilirsin. Ama Ruhi'yi öldüremezsin. Hiçbirini öldüremezsin.” (Ay-19, Erkek, 55)

Sahipsizlik kavramı, yasal zeminde yerel yönetimlere verilen sorumluluğu düşünsel zeminde “kimsenin sorumluluğunda olmamaya” kaydırarak epistemik açıdan bir tür *sembolik şiddet* yaratır. Kurulan bu varsayımsal hiyerarşi, evcil hayvanı insanın karşısında bir kez daha dezavantajlı duruma düşürmekte, kurulan mülkiyet ilişkisiyle himayeden yoksun bırakmaktadır. Bu açıdan, sembolik şiddet sadece insanlar arası ilişkilerde değil, insan-hayvan ilişkilerinin bilgi ve algı düzeyinde kurulmasında da işlemektedir. *Sahipli* ve *sahipsiz* olarak yapılan sınıflandırma, insan merkezli epistemolojik bir düzenlemedir. Görüşmecinin de ifade ettiği gibi, bu sınıflandırma biçimi *mülkiyet* ilişkisini evcil hayvan kategorizasyonunda norm haline getirmektedir: Bu norma göre hayvanın değer kazanması için bir insan tarafından sahiplenilmesi gerekir. Dolayısıyla, sahipsiz olan doğrudan “değersiz” olarak değerlendirilir.

“Yani sokak hayvanı sahipsiz hayvan niteliğine geçemez. Bunun bir sahibi var. Herkes için. Ona bakan herkes. Çünkü belki de hani konuştuk ya, evinde belki bakamıyorsun, (ama) o sokak köpeğiyle bağlanıyorsun. Böyle bağ kuran insanlar var. O yüzden sahipsiz diyemeyiz biz bunlara. Gayet sahipli. Burada zaten yanlışımız da başlıyor bizim. Bunlara sahipsiz niteliğini verip, kimse sorumluluğuna bakmasın deyip, hadi biz öldürelim. Yeni çıkan yasa da bu. Hepsinin yapmaya çalıştığı yasa.” (AE-1, Kadın, 31)

Araştırma görüşmecileri, bu bağlamda yasal düzenlemelere olan ihtiyacı dile getirerek sokakta bakımı yapılmakta olan evcil hayvanların korunması için kamusal sorumluluğun yasal zeminde de sağlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yasal mevzuatta tanımlanan “sahipsiz hayvan” tanımı dolayısıyla bu hayvanlara yönelik

kolektif sorumluluk fikrinden uzak olması, verilen zararın *cezasızlık rejimi* ile yeniden üretilmesine neden olabilecek zihinsel kategoriler üretmek amaçlı kullanılabilir. Katılımcılar yaratılan bu kategorik değersizleşmeyle sokakta yaşayan hayvanların toptan tecrit edilmesine yönelik kaygılarını dile getirmişlerdir.

4.1.2. “Birlikte yaşayabiliriz”: Kamusal alanın düzenlenme ihtiyacı

Kamusal alan, ortak kullanım alanı olarak kent planlamasını yapan politik irade ile doğrudan bağlantılıdır. Kent planlaması, tarihsel açıdan insan-merkezli bir disiplin olarak şekillenmiştir. Modernist planlama geleneklerinde “kamu yararı” ve “düzen” kavramları, çoğu zaman sadece insan güvenliği, sağlığı ve konforu üzerinden değerlendirilmiş, diğer türlerin bu alanlardaki varlığı “düzen dışı” veya “müdahale gerektiren” bir unsur olarak konumlandırılmıştır. Bu nedenle sokakta yaşayan hayvanların mekânsal varlığı, kentsel düzenin “görünmeyen” ama sürekli yeniden üretilen bir sınır alanında yer almaktadır.¹⁸⁴

Planlama pratiği, özellikle Cumhuriyet dönemi modernleşme süreci ile birlikte, kentin rasyonel bir biçimde düzenlenmesi, temizlik, sağlık ve denetim idealleri etrafında biçimlenmiştir. Kentsel alanın hâkim sermayesi, modernist dönemde “düzen” ve “rasyonalite” biçiminde kurumsallaşmıştır.¹⁸⁵ Bu çerçevede, “sokak hayvanı” ya da “başıboş hayvan” genellikle kamusal düzenin bozulmasına neden olan bir unsur olarak görülmüştür. Cumhuriyet sonrası şehircilik politikaları, kamusal mekânı “uygarlaşmanın vitrini” olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, kentteki hayvan varlığının “yönetilmesi” itlaf politikaları üzerinden şekillenmiş ve mekânsal düzenlemenin bir parçası olarak değil, ondan ayrı bir “sosyal sorun alanı” olarak değerlendirilmiştir. Oysa Pierre Bourdieu’nün kavramsallaştırdığı biçimde, kamusal

¹⁸⁴ Wolch, Jennifer. (1996). Zoöpolis, *Capitalism Nature Socialism*, 7(2), s. 21.

¹⁸⁵ Tekeli, İlhan. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.113

alan bir simgesel mücadele alanıdır; kimin bu alanda *meşru* bir varlığa sahip olduğu, toplumsal iktidar ilişkileri ile belirlenir.¹⁸⁶ Sokakta yaşayan evcil hayvanlar, tam da bu iktidar alanının bir parçası olarak, kamusal alanın düzeni ile düzensizliği arasındaki sınırı temsil etmektedir. Bu sınır, hukuki tanımlamalar yoluyla hayvan mekanlarını bölüp parçalarken mekandaki görünürlüklerini sınırlandırarak sembolik bir gayrimeşruluk yaratmaktadır.

Kent dokusu içinde planlama mantığının dışında kalmış, çoğu zaman “âtlı” alanlar olarak nitelendirilen boş arsalar, ara sokaklar, yeşil park alanları ve yapı aralıkları, insan olmayan canlılar için fiili yaşam alanını oluşturmaktadır. Ancak planlama belgelerinde bu alanlar “işlevsiz” veya “dönüştürülmesi gereken” mekanlar olarak yer bulmaktadır.¹⁸⁷ Katılımcılar, kent içerisinde, hayvanların kamu gözetimi altında bu alanlarda bakımlarının yapılmasının şehirden tecrit edilmelerinden daha uygun olduğunu düşünmektedir.

“Adres göstereyim size. Birlik Mahallesi'nde Birleşmiş Milletler binasının tam karşısında boş bir arazi var. Telle çevirmişler, ağaçlar var bilmem ne. Köpekler orada yaşam alanı kurmuşlar. Oranın halkı, belediye oraya gelip bu çocukları besliyorlar. Yoldan geçen insanlara bazen havlıyorlar, bazen havlamıyorlar. Dışarıda bir köpek gördüklerinde havlıyorlar. Ama tellerle çevrili oldukları için hiç kimseye zararı yok. Bu onlar için bence güzel bir yaşam. Kulübeleri var. Yağışlı havalarda, karlı havalarda, sıcak havalarda o kulübelerde yaşıyorlar. Barınma problemi yok, gıda problemi yok. Bunlar yapılırsa ne zararı olur ki? İki tane bina az yapılır. İki tane müteahhit az kazansın. Ne olacak?” (Ay-1, Erkek, 52)

Kentsel planlama alanı, Bourdieu'nün ifadesiyle bir iktidar alanıdır. Bu alanda teknik bilgi, estetik normlar ve yasal düzenlemeler arasında sembolik sermaye mücadelesi yürütülür. Planlamacı, belediye bürokrasisi, yerel halk ve kent üzerinde

¹⁸⁶ Bourdieu, Pierre. (2005). The mystery of ministry: From particular wills to the general will. *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*. (Ed. Loic Wacquant) içinde. Polity Press.

¹⁸⁷ Madanipour, Ali. (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-spatial Process*, Wiley.

çıkar sahibi sermayedarlar bu alanda sahip oldukları sermayeye göre mücadele içindedir.¹⁸⁸ Görüşmecinin dile getirdiği bu “kayıp mekanların” düşük maliyetli, katılımcı ve geçici olarak dönüştürülmesinin önündeki engellerden biri, bürokratik alanın kapitalist mantığı içinde gömülüdür. Türkiye’de bu tür uygulamalar, genellikle hayvan refahı yerine estetik veya turistik hedeflerle sınırlı kalmaktadır. Sokakta yaşayan hayvan, bu mücadelenin “fazla ögesi” olarak ne düzenli peyzaj estetiğine ne de steril kamusal görünüme sığmaktadır. Bu nedenle mekânsal planlamada hayvan varlığı, bir önceki bölümde işaret ettiğim gibi, çoğu zaman dolaylı ancak bazen doğrudan *görünmezleştirme stratejisi* ile yönetilmektedir.

Diğer yandan toplumsal temsil, sembolik alanda yaşanan mücadele için önem kazanmakta, sokakta yaşayan hayvana yönelik sınırlandırma ve düzenlemeleri beraberinde getirmektedir. Orta sınıf habitusunda sokakta yaşayan hayvanlar “hayvan dostu” bir imaj için hem etik hem de kültürel sermayenin performatif bir göstergesi olarak kendine yer bulmaktadır. Bu yolla parkın, sokağın, kaldırımın kim tarafından ve ne amaçla kullanılacağına dair simgesel bir çatışma alanı açılmaktadır. Kentsel mekânın düzenlenmesinde ortaya çıkan talep, hayvanların bu ara alanlarda kendine yer bulabilmesine yönelik olarak park alanlarında hayvanlara yapılacak kulübeler, su kaynakları, bankların altlarında sığınak olabilecek alanlar, trafiğin yoğun olduğu bölgelerde hızı düşürmek üzere kasis konulmasını sağlamak gibi uygulamalarla insan-merkezci anlayışı törpüleme girişimleri olarak okunabilir. Bir görüşmeci, bu gerilimi şu şekilde aktarmaktadır:

“Bizim sokağa mesela şey istedik. Arabalar Atatürk Bulvarı’ndan gelip Bükreş’e girip Cinnah’a çıkarken çok hızlı geçiyorlar. Ve çok kedi var. Araba altında kalıyorlar. İki tane hız kasisi yaptırдық. Ama onu da hileyle yaptırдық. Neyse ki boş

¹⁸⁸ Birer, Emel. & Çalışkan, Gonca Arık. (2014). Mimarlık eğitiminde konuşul-a-mayanlar: politika ve siyaset, *İdealkent*, Sayı 13: Kent Fragmanları, Kent Araştırmaları Enstitüsü, s. 158; Shin, Yongjun. (2012). Bourdieu and urban politics: conceptualizing a Bourdieusian relational framework for urban politics research, *Planning Theory*, 12(3), 267-289.

bir bina vardı. Oraya lise açıldı. Okul yaptılar. Çocuklar için tehlikeli diyerek.” (Ay-19, Erkek, 55)

Ayrancı Sementi ve Aydınlikevler Mahallesi, bariyerli siteler ve otoyollarla hayvan geçişlerinin engellendiği yeni yapılaşmadan çok daha farklı olarak, hayvanların bu ara alanlarda kendilerine yer bulmasına olanak sağlayan yapılaşma pratiği ile dikkat çekmektedir. Ancak, bu ara alanların gittikçe daraldığı kentsel dönüşüm projeleri, sınıf temsiline dönüşmüş olan sokakta yaşayan hayvan varlığına yönelik talep ile karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda, yerel yönetimlerin yapmadığını gönüllüler yapmakta, apartman bahçeleri ve parklar gibi alanları besleme ve bakım noktaları olarak kullanmaktadırlar. *“Bizim apartmanda kedici arkadaşlarımın yuvaları var işte hani. Yastık diyor, annesi falan. Kışın bakıyoruz, her gün yemek, besleniyor. İki tane sokak kedisi var mesela bizden sahiplendiği apartmanın kedisi olarak.” (AE-7, Kadın, 36)*

Başka bir görüşmeci, kedilerin bakımını sağlamak üzere alınan sorumluluğun bahçe sınırlarını aşarak apartman depolarına ulaştığını ifade etmektedir: *“Biz şu aşağıya, komşum hayvansever diye onun balkonunun altına evler aldık. Kendi imkanlarımızla. O tahta evlerden şöyle. Ben yöneticiye rica ettim. Bir tane küçük bir odamız var. Şu kadarcık şöyle bir şey. Kapısını açalım. Orayı ben kendi imkanlarımla bu yaz boya badana yaptırdım. Minderler koyduk. Kapısını camını da açtık. Hayvanlar girsinler çıksınlar. Oraya hep mama koyuyorum. Şey de var. Kakalarını yapacakları. Oraya gidiyorum. Onları temizliyorum. Her gün mamalarını, sularını koyuyorum. Yani kışın bile güvencede olsunlar diye” (Ay-7, Kadın, 63).*

Aydınlikevler’de dar kamusal alan dolayısıyla gözetim ve himaye apartman bahçelerinde yapılırken Ayrancı’da park ve yeşil alan varlığı, bakımı bu alanlara da taşımaktadır. *“Çeşitli alanlarda, yani yetmiyor tabii de kutulardan, ahşaptan bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Bizim arka bahçede var mesela. 3-4 tane kedi yuvası. Parkta, park*

sorumlusunun kulübesinin yanında küçük kulübeler var, köpekler için. Hani gelirse bir girsin, uyusun diye. Elimizden geleni yapıyoruz.” (Ay-19, Erkek, 55)

Sokakta yaşayan hayvanlara yönelik himaye pratikleri, anlatılarda geçmişten bugüne süreklilik gösteriyor gibi görünse de geçmişe göre sorumluluğun daha fazla kişi tarafından paylaşıldığı ve sokakta yaşayan hayvanların daha fazla *merhamet nesnesi* haline geldiği görülmektedir. Bu durum, sadece sokaktaki hayvan varlığı ile değil, onun bir antitezi olarak evde bakımı yapılmakta olan hayvan ile kurulan ilişki bağlamında da dönüşmektedir. *Sahipli-sahipsiz* ayrımı, birbiri ile aynı tür olan bu canlıların yaşam koşullarındaki farklılığı vurgulamakta, evcil hayvan sahibi olan bireylerin sokakta yaşayanlara karşı merhametini artıran bir unsur olarak görülmektedir: “*Diğer hayvanlara karşı hassasiyetim vardı tabii ki ama işin doğrusu Puffy'den sonra daha da fazla olmaya başladı. Şimdi sokakta bir köpek gördüğüm zaman onun bakışlarıyla Puffy'nin bakışı aynı, bir fark yok. O zaman Puffy'i özlediğimi hissediyorum. Kedi de aynı şekilde. Aslında onların sıkıntısı şu, biraz bize maalesef insana muhtaçlar. Biz çünkü konuşabiliyoruz, işlerimizi ellerimizle yapabiliyoruz. Onlar konuşamıyorlar, kalplerini anlatamıyorlar, kendi işlerini elleriyle yapamıyorlar. Elleriyle, ağzıyla, çenesiyle ne yapabilirse o kadar” (Ay-1, Erkek, 52)*

Sokakta yürütülen bakım pratikleri, insan-hayvan etkileşiminin kamusal yüzünü temsil etmektedir: *düzen, merhamet ve kontrol*. Ancak bu ilişkinin bir diğer biçimi, evin içinde, özel alanın sıcak ve steril mekânında ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda sahipli hayvan sayısının artışı, hayvan bakımının kamusal sorumluluktan özel bir *duygusal ve ekonomik yatırıma* dönüşmekte olduğunu göstermektedir. Böylece hayvan refahı kamusal bir mesele olmaktan çıkıp, orta sınıf yaşam tarzının bir parçasına ve dolayısıyla *ethosuna* dönüşmektedir.

4.2. Evde Himaye: Beklenmedik Aile Üyesi

Türkiye’de ev içinde hayvan besleme pratiği, özellikle kentli orta sınıf yaşam biçimleri içinde Batılılaşma sürecinin, tüketim kültürünün ve duygulanımsal ekonomilerin kesişiminde biçimlenen bir dönüşüm olarak okunabilir. Evcil hayvanın aileye dahil edilmesi, biyolojik akrabalık bağlarını aşan yeni bir aidiyet biçimi üretirken, modern yaşamın duygusal ve estetik kodlarını da yeniden düzenlemektedir. Bu anlamda *evde himaye*, tek başına hayvanı evde barındırmaktan ibaret değildir. Gündelik hayatın, beğeni kalıplarının ve sorumluluk anlayışının yeniden inşasının bir parçasıdır da.

Grier, Amerikan pet sahipliğini incelediği kitabı *Pets in America*’da, orta sınıf ile özdeşleşmiş olan pet sahipliğinin, 1840’tan 1950’lere kadar piyasasının oluşması sonrası nasıl *meşru* ve bununla ilişkili olarak kolay *ulaşılabilir* olduğunu belgelemektedir. 1950 sonrasında ise artan banliyöleşme ve 1970 sonrası azalan doğum oranları ile bağlantılı olarak hemen hemen her evcil hayvanın hanelere girmesi kolaylaşmıştır.¹⁸⁹ *American Pet Products Association*’ın (APPA) yaptığı 2024-25 Ulusal Pet Sahipliği Anketi sonuçlarına göre, Amerikan hanelerinin yaklaşık %71’i evlerinde evcil hayvan bakmaktadır. 1988’de bu oranın %56 olduğu düşünülürse, yarım asırdan daha uzun bir süredir evcil hayvanlar Amerikan evlerinin doğal üyeleri kabul edilmektedir.¹⁹⁰

Avrupa’da da elbette hikâye benzerdir. Endüstrileşme ve modernleşme ile birlikte gelen çekirdek aile yapısı ve kadınların ev içi rollerinin yeniden tanımlanması, orta sınıfın gündelik yaşam pratiğinde köklü değişikliklere sebep olmuştur. Ancak bunlar, tek başlarına evcil hayvanların evde himayesinin yaygınlaşmasını açıklamak için yeterli olamamaktadır. Serpell, Batı toplumlarında evcil hayvan sahipliğinin artışı

¹⁸⁹ Grier, Katherine C. (2015). *Pets in America: A History*, The University of North Carolina Press.

¹⁹⁰ Insurance Information Institute. (t.y.). Facts + Statistics: Pet Ownership and Insurance, link: <https://www.iii.org/fact-statistic/facts-statistics-pet-ownership-and-insurance?utm>

açıklamak için sıklıkla başvurulan “modern yalnızlık ve duygusal yoksunluk” argümanına eleştirel bir mesafe ile yaklaşmaktadır. Bu görüşe göre, modernleşme süreci geleneksel topluluk yapılarının çözülmesine yol açmış ve bireyler, duygusal destek kaynağı olarak evcil hayvanlara yönelmiştir. Serpell ise, bu ilişkinin tarihsel olarak çok daha köklü olduğunu ve toplumsal çözülmeyle tek başına açıklanamayacağını vurgulamaktadır.¹⁹¹ Nitekim, evcil hayvan kavramının tarihselleştirildiği ilk bölümde vurgulandığı gibi, aristokrasiden devralınan evcil hayvanla birlikte yaşamaya dair olumlu algı, evcil hayvanların evde himayesinin meşrulaşmasında ve Batılı orta sınıfın *olasılıklar evreninde* yer bulmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye’nin evde evcil hayvan himaye etme kültürünü bu sürecin bir parçası olarak okumak mümkündür. Cumhuriyet sonrası Batılılaşma politikaları, *temizlik, hijyen, mahremiyet* ve ev *düzenine* dair normlarla birlikte ev içini modernleşmenin bir vitrini haline getirmiştir.¹⁹² Ev hem bireysel terbiyenin hem de ulusal modernliğin bir tür mikrokozmozunu olarak düşünülmüştür. Bu bağlamda, evcil hayvanlar, özellikle kedi ve köpekler, sıradan vatandaşlar için başta bu vitrinin dışında ve *sokağa ait* varlıklar olarak kodlanmışlardır. Ancak 1980’lerden itibaren yükselen tüketim kültürü ve orta sınıfın sermaye biçimlerindeki çeşitlenme, evcil hayvan sahipliğini yeni bir sembolik sermaye biçimine dönüştürmüş, evde gerçekleştirilen himaye yalnızca sevgi ile değil, yaşam tarzı, estetik beğeni ve sosyal statü ile de ilişkilendirilmeye başlamıştır. Böylece, bütün dünyada yükselen “hayvan sahipliği” kendi piyasasını oluştururken Türkiye’ye de sıçramış ve evcil hayvanlar hem metalaşmış hem de zamanla “beklenmedik aile üyesi” haline gelmiştir. Sevgi ile kuşatılmış ancak aynı zamanda piyasa ilişkilerinin nesnesi...

Kuş ve balık gibi türler daha erken evcil hayvan piyasasına dahil olmaları dolayısıyla, Türk evlerinde daha önce kendilerine yer bulurlar. Hem *temiz* sayılmaları

¹⁹¹ Serpell, James A. (1996). *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*, Cambridge, ss. 149-150.

¹⁹² Ayata, Sencer. (1988). Kentsel orta sınıf ailelerde statü yarışması ve salon kullanımı, *Toplum ve Bilim*, Vol. 42, 5-55.

hem de az bakım gerektirmeleri sebebiyle modern hijyen anlayışı ile çelişmeden ev içine dahil edilebilmişlerdir. Bülbül, saka, kanarya gibi kuşların Osmanlı evlerine ve gündelik yaşamına girişi hem bir doğa kültürü yani doğaya yönelik atfedilen simgesel değer ve sınıfsal beğenin hem de küresel dolaşım tarihinin bir parçasıdır.¹⁹³ Saray çevresinde aristokrasinin evlerinde kendine yer bulan bu türlerin üretimi artıp fiyatları düştükçe orta sınıf evlerinde de yer bulmuştur.

Muhabbet kuşu gibi tropikal türlerin evlere girişi ise görece yenidir, çünkü küresel pazardan bağımsızlaşan bir ulusal pazar muhabbet kuşlarını ucuzlatarak erişilebilir hale getirmiştir. Bu anlamda ulusal evcil hayvan piyasasının oluşması bu tür yabancı türlerin halk arasında yayılmasında etkili olmuştur. Eve girmeleri dolayısıyla, evde bakıma yönelik algılarda yarattıkları değişiklikler dolayısıyla, kedi ve köpeklerin de evlerde kendilerine yer bulmalarını sağlayan dönüşümün “kolaylaştırıcı” unsurları olarak değerlendirilebilirler.

Bu dönüşüm, Türkiye’nin Batılılaşma serüveninin geç-modern bir tezahürü olarak okunabilir. Bourdieu’nün kavramlarıyla ifade edersek, kedi ve köpek sahipliği, kişi sel tercih olarak değerlendirilmemeli, belirli bir sosyal alanın -özellikle kentli, eğitimli, seküler orta sınıfın- habitusunun bir ifadesi olarak okunmalıdır. Bu pratiklerin, duygusal bağlılık, sorumluluk, bakım ve hijyen gibi modern değerlerle örülü olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde, kedi ve köpek bakımının Türkiye’de yaygınlaşmasının hikayesini görüşmecilerin *yaşam öyküleri* ile incelenecektir. Bu bağlamda, evde himaye pratiklerinde yer eden kuş veya balık bakımı, sosyal ve ekonomik sermayenin bir tezahürü olarak uluslararası pet piyasası ile kurabildikleri ilişkiler ve son olarak evde bakımın meşruiyeti ve merhametin harmanlanmasıyla oluşmuş sokakta yaşayan hayvanları kurtarma hikayeleri değerlendirilecektir.

¹⁹³ Akagündüz, mt. (2023). Kanaryalar ve son dönem Osmanlı kültür hayatındaki yerleri. *Folklor/Edebiyat*, 29(1), 767-790, s. 778; Genç, Nermin. (2020). 19. Yüzyıl Osmanlı maddi kültürü üzerine bir izlenim: Nurtb Kadınefendi’nin muhallefti. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 44, 71-138, s.77

4.2.1. Kolaylaştırıcı Bir Unsur Olarak Kuş ve Balık Bakımı

Çocukluğumu düşündüğümde, bahçede yaşayan kedilerden ayrı olarak, evde bir çift muhabbet kuşumuzu, koca bir akvaryum dolusu Japon balıklarını hatırlıyorum. Muhabbet kuşlarımızdan dişi olanı yumurtlar ama bir türlü kuluçkaya yatmazdı. Annem de yumurtaları alıp ışığa tutar ve dolu olup olmadıklarını anlamaya çalışırdı. En son, açık unuttuğumuz balkon kapısından bir kedi girip kafesi dağıtmıştı. Sonları meçhul tabii. Lise yıllarımda beslediğim Hint bülbüllerine kadar eve bir daha kuş ve balık girmede. Şahsi hikayem, Türkiye'nin tekil örneklerinden biri değil, pek çok hanenin ortak hikayesi. Eve giren bu tropik türler, *ev-sokak* diyalektiğinde bir dönüşümü sembolize ediyor: Eve giren seyirlik, kontrollü doğa. Bu evin hijyenik ortamını bozmayan ve kafes ya da akvaryumda beslenebilen türler, evi sadece insanların yaşadığı bir mekândan çıkarıp zihinsel kategorilerde eve yeni bir türün eklenmesine olanak tanıyor.

Kedi ve köpeklerin ev içinde himayesinde hem mekânsal hem de zamansal ihtiyaç anlaşılır olmaktadır. Nitekim hane halkı sayısı fazla ve ev içi hareketli, dolayısıyla emek yoğun bir hayata sahip olan ebeveynler, hane içinde bir hayvanı bakabilmek için yeterli zamana sahip olmadıklarından evcil hayvanın evde bakımından kaçınma eğilimindedirler. Bürokrat bir babanın altı çocuğundan biri olan bir katılımcı, Kızılay'da geçirdiği çocukluğunda evde hayvan bakımının ebeveynleri açısından düşünülemez olduğunu ifade etmektedir:

“Yani hep çok evde beslemeyi tercih etmediler. Bir tek kuşumuz oldu. Yani o da bir güvercin mesela. Kanadı şey olmuş, balkona konmuş. Onu biz alıp besliyorduk, büyütüyorduk falan. Ya uçabiliyorsa sonradan? uçup gidiyordu. Uçamıyorsa da eceliyle ölüyordu. Ama onun için biz kedi, köpek edinmek gibi bir şeyimiz olmadı. Çünkü ev kalabalık bir evdi yani. İki anne baba, altı çocuk, sekiz insan. Bir de Karadenizli olduğumuz için çok fazla gelen giden, bizim evde yatılı kalan, üniversite okuyan, evimiz baya hareketli bir ev olduğu için hayvanın çok rahat etmeyeceği bir ortamdı, yaşasaydı da kaçardı bu hayvan. Çünkü

biliyorsunuz kediler daha sakin, köpekler de gene idare eder ama öyle bir ev olmadığı için bizde bir hayvanımız olmadı yani. (Ay-11, Erkek, 60)

Ancak hanenin kalabalık olmadığı evlerde, kuş ve balık bakımı ev içindeki hijyen idealleriyle çelişmeden bir açıdan “doğayı vitrinde tutan” canlılar olarak kabul edilebilir varlıklardır. Kuş kafesi ya da akvaryum, yalnızca estetik bir obje değildir. Aynı zamanda düşünsel çerçevenin, yani doğanın evcilleştirilmiş temsiliyle kurulan mesafeli ilişkinin maddi biçimidir. *“Kuş mutlaka vardı bizim evde. Aslında kuşlarla büyüdüm. Bak onu da söyleyeyim. Annemin kocasının... Annem sonra evlendi. Kocaman bir akvaryumu vardı mesela. Hani daha bakımı kolay hayvanları tercih ediyorlardı yani. Aslında hayvan seven insanlardı. Muhtemelen. Ben çocukken bir köpek getirdiğimde hangisi gezdirecek, ne yapacak? Sen çocuk kafayla bilemiyorsun tabii onu. Muhtemelen o yüzden istemediler. Yoksa hayvan düşmanlığı. Tam tersi yani.” (Ay-9, Kadın, 38)* Görüşmecinin bu ifadeleri, kuş veya balık beslenebilen bir evin kedi veya köpeğe uygun görülmemesi ve dolayısıyla mesafeyi ve ev içindeki kontrolü artırabilecek, ancak aynı zamanda ihtiyaç duyulacak ilgi ve ayrılacak zamanı azaltma istemini yansıtmaktadır. Burada hayvan sahipliğine dair tercih, sevgi veya estetikten ibaret görülmemeli, sınıfsal bir habitusun sınırlarını yansıttığı anlaşılmalıdır. Aile evinden ayrıldıktan sonra kedi sahiplenebilen bir görüşmecinin ifadeleri de bu açıdan çarpıcıdır:

“Bizim ailemizde yoktu. Ama yani tanıdığımız komşularımızda olanlar vardı. Kedi, köpek, kuş, balık. Bizde balık bir süre beslendi, onu unutmuşum. Kaç senedir ben çocukken, balık vardı sadece. Dönem dönem hayvanlarla şey vardı ilişkimiz. O dönem yazları bir civciv bakma şeyi oluyordu. Çocukken çok heves ediliyordu. Birkaç yaz öyle almıştık, beslemiştik, onu hatırlıyorum. Büyüttük bir tanesini, evet. Sonbahara kadar falan, kışa kadar neredeyse büyüttümüştük. Sonradan gönderdik bu şekilde.” (Ay-13, Erkek, 42)

Bir kümes hayvanı olan tavuğun yavrusu, yani civcivler, kentli orta sınıfın habitusuna dair ilginç bir örnek sunmaktadır. Tavuk ve kümes, kırsal temsil ediyor

olmasına rağmen, boyalı halde de satılabilen ve evcil hayvan olarak pazarlanan civcivler bir tür “çocuk eğlencesi” olarak evlere girebilmektedirler. Bu çelişkili gibi görünen kategori, görüşmecinin ifadelerinde de görüldüğü gibi, tavuk formuna ulaştıktan sonra artık evde bakılabilir olarak değerlendirilmemekte ve evden uzaklaştırılmaktadır. Bu anlamda, büyüdükçe farklı bir forma geçen ve bundan ötürü isimlendirme farkı bulunan bu canlının (civciv-tavuk/horoz) yavrusu evde kabul edilebilir görülebilmektedir.

Bu pratiklerin sonraki kuşaklarda değişmesi, habitusun zamansal boyutunu görünür kılmaktadır. Kuş veya balıkla başlayan evcil hayvan deneyimi, mekânsal dönüşüm (örneğin apartmanlaşma), gelir düzeyinin yükselmesi ve hayvanlara yönelik kültürel duyarlılığın artması ile birlikte, kedi veya köpek himayesinin zihinsel açıdan kabul edilebilir olmasına yönelik bir eğilimle devam etmektedir. Kuş ve balığın eve kontrollü olarak da girmesi, evin sadece insan barınması için olduğuna yönelik anlayışta gedik açarak diğer türlerin de eve girebilmesini olağanlaştırmaktadır:

“Çocukluğumda sadece kuş besledim. Balık besledim uzun yıllar. Akvaryum hastalığım vardı. Ama işte kedi 10 yıl oldu kediye geçiş yapalı. Ondan öncesi sadece kuş ve balık.” (Ay-2, Erkek, 43)

Kedi ve köpek gibi evcil hayvanların evlere girişi, elbette sadece öncülü kuş ve balık bakımının meşrulaşması ile açıklanamaz. Nitekim, bu canlıların evde bakımı için öncesinde bir kuş ve balık bakımına yönelik piyasa oluşmuş ve bu piyasanın getirdiği olanakların artması dolayısıyla bakımları gittikçe artmıştır. Çoğunlukla tropikal iklimlerde var olan bu türlerin kafeslerde ve akvaryumlarda çoğaltılarak en ücra köşelerde dahi ulaşılabilir hale getirilmesi, buna bağlı olarak ortaya çıkan talebin karşılanması için kuş ve balık yemi piyasasının oluşması, üstelik evde dahi çoğaltılabiliyor olmaları ve ölümleri halinde yerlerine yenilerini koyabilecek kadar “ucuz” olmaları bu süreci kuş ve balıkların lehine çevirerek yaygınlaşmalarını

sağladı.¹⁹⁴ Sokakta “bedava” bulunabilen kedi ve köpeğin evlere gelmesi için de benzer bir piyasanın oluşması ihtiyacı bu çerçevede okunabilir. Bu anlamda, bir sonraki bölümde değerlendireceğimiz pet piyasasının oluşmasında öncül olan ‘cinsler’in varlığı önemlidir.

4.2.2. Sosyal Sermayenin Yurtdışı Ayağı: Eve Giren ‘Cinsler’

Evcil hayvan sahipliğinin Türkiye’de dönüştüğü biçimler, en azından başlangıçta, yalnızca duygusal tercihlerin değil, ulusötesi sermaye dolaşımı üzerinden işleyen bir pratik olarak okunabilir. Nitekim önceki bölümde de ifade edildiği gibi, evcil hayvanların evde himayesinde onların ihtiyaçlarının da *piyasa nesnesi* haline gelip dolaşıma girmesi bu faaliyetin yaygınlaşmasında önemli bir basamak olmuştur.

Görüşmelerde evlerine diğer katılımcılara nazaran daha erken tarihlerde kedi veya köpek girmiş olan görüşmecilerin dikkat çeken bir kısmının Avrupa ile doğrudan veya dolaylı bağı dolayısıyla “yurt dışından gelen” veya “hediye edilen” hayvan hikayeleri ulusötesi kültürel sermaye biçimlerinin gündelik hayata sızdığını göstermektedir. Çocukluğundan beri Ayrancı’da yaşayan görüşmecilerden biri, evcil hayvanlar ile kurduğu ilk ilişkiyi açıklarken *“elçilik çalışanlarıyla aynı muhitte yaşayan insanların da bir şeyi oluyor, farkındalığı daha yüksek oluyor. Çünkü onların işte evde hayvan beslemesi, köpek-kedi beslemesi, kuş beslemesi zaten olağan bir şey. Hatta çoğu böyle büyütüyorlar çocuklarını, hayvan sevgisi aşılayarak büyütüyorlar. Biraz onların da bu muhitte yaşamasıyla alakalı olduğunu da düşünüyorum ben. Yani bu çevreye bence o hayvan sevgisini aşılayan, elçilikte çalışan yabancı uyruklular diye düşünüyorum”* (Ay-15, Kadın, 47) diyerek, Batılı temsiliyetin bir ögesi olan evcil

¹⁹⁴ “evde yok dedigine degmez” nickli ekşisözlük yazarı, bir dönem evlerde muhabbet kuşlarının bakımının yaygınlığını esprili bir dille sözlüğe taşımış ve bu dönemi “1990’ların başından 1995’in sonuna kadar olan yaklaşık 5 yıla tekabül eden karanlık dönemdir” diyerek kendi çocukluğunda gözlemlediği bu yaygınlığı yad etmiştir. Link: <https://eksisozluk.com/butun-ulkenin-muhabbet-kusu-besledigi-donem--3279064>

hayvan sahipliğini gündelik pratikler ve duygusal değerlerle içselleştirdiğini anlatmaktadır. Elçilik çalışanları, Ayrancı'da yaşayan insanlar için hem gözlemlenebilir örnekler olarak hem de Batılılıklarını gösterebilecekleri performans gözlemcileri olarak evcil hayvan sahipliğinde önemli bir yer tutmaktadır.

Bourdieu'nün "olasılıklar/mümkünatlar evreni" olarak kavramsallaştırdığı ve habitusun zihinsel kategorilerinin sınırlarını çizen eylemler, talepler, ümitler, istekler... bu dönüşüm süreci içinde önemli görünüyor.¹⁹⁵ Kendisi Avrupa'da doğrudan yaşamamış olsa da ebeveynleri aracılığıyla teması bulunan bir görüşmeci, bu sınıfsal beğeni biçimini içselleştirerek kendi zihninde "mümkünat evreni" içerisine nasıl dahil olduğunu şu anekdotla anlatmaktadır:

"Babam İsviçre'den gelirken bana dedi ki ne istersin kızım dedi. Ben de işte telefonda şey diyorum hani o kadar küçüğüm ki ama hani canlı köpek diyemiyorum. Havlayan köpek istiyorum diyorum ama herkes, ablam işte konuşan bir bebek istiyor. Kardeşim araba getiriyor, o daha küçüktü çünkü. İşte ben kutu geldiğinde ben heyecanla kutuyu aldım. Narin narin tutuyorum, getirip hani içinden gerçek bir köpek çıkacak diye dedim. Ablam hemen paketini açtı. Babamla annem de açsana diyor, ben kutuyu falan dinliyorum. O kadar böyle heyecanlandım ki dinlediğimde bir ses yok. Sonra böyle heyecanla, babam da git hadi açalım dedi. Yavaş dedim ama kutuyu, yavaş falan diyorum hani ben içinde canlı bir köpek bekliyorum. Açtık, bir oyuncak havlayan bir kuyruğu çekince, yürüyen bir köpek görünce hayal kırıklığına uğradım, ağlamaya başladım falan. Ben havlayan köpek istiyorum. Saatlerce ağlamışım. Ve sonra anlamışlar ki hani... Gerçek köpek istediğimi. Yani gerçek köpek istedim. Sonra bir köpeğimiz oldu. Yaklaşık 6 yaşlarında falandım." (AE-3, Kadın, 51)

¹⁹⁵ Bourdieu (2016), *Akademik Aklın Eleştirisi* isimli kitabında olasılıklar evreni için şöyle demektedir: "Dünya beni kapsar, şeylerden biri olarak beni içerir ama ben de, kendisi için şey diye bir şey olan bir şey olarak, bu dünyayı kapsarım ve eğer kapsıyorsam, elbette bunu dünya beni kuşattığı ve kapsadığı için yaparım: Esasında -genellikle fark edilmeyen veya bastırılan- bu maddi içerme ile onu izleyen şey, yani sosyal yapıların eğilim yapıları biçiminde bünyeye dahil edilişi sayesinde ki kuşatıcı uzam üzerinde pratik bir bilgi ve hakimiyet elde ederim (bana bağlı olanı ve olmayanı, "benim için olanı", "benim için olmayanı" veya "benim gibi insanlar için olmayanı", benim için yapmanın, ümit etmenin ve talep etmenin "makul" olduğu şeyi karışık bir biçimde bilirim.)" (s. 157)

Üzerinden 45 yıl geçmiş olan bu olay, evde evcil hayvan beslemeye yönelik zihinsel kalıpların bir çocuğa nasıl işlediğini göstermektedir. Doğrudan söyleyebilecek kadar kendinden emin olmamakla birlikte, hediye olarak gelmesini bekleyecek kadar olağanlaşmış evde evcil hayvan himayesi sonunda gerçekleşir. Bu olayda olduğu gibi, farklı görüşmeciler de geçmişlerinde kendilerine hediye olarak yurtdışından getirilmiş ‘cins’ kedi veya köpekleri dile getirmişlerdir. Bu hediyeleşme biçimi, bir yandan yurtdışında yaşayan ile kendisine hediye getirilen arasında sembolik iktidar ilişkisi yaratırken, diğer yandan hediye gelen ile bu ‘meta’ya sahip olmayan arasında *ayrım nesnesi* işlevi görmektedir. “(Çocukken) Kedim vardı. Evin içerisinde. Babaannemle ve dedemle yaşıyordum ben. Babaannemin kedisiydi. Hep evde duruyordu. Tabii baktım onunla oynadım. Kedi cins bir kediymiş, hediye gelmişti.” (AE-9, Erkek, 52) diyen görüşmeci, bu kedinin ‘cins’ olmasından ve hediye gelmiş olmasından ötürü, “el üstünde tutulduğunu” belirtmektedir. Komşular arasında da bu kedi ilgi çekicidir.

Aynı görüşmeci, yetişkin olduktan sonra farklı zamanlarda bakımını üstlendiği köpeklerin yurtdışı bağlantılı olarak kendisine ulaştığını ya hediye edildiğini ya da ilk sahibinden devraldığını ifade etmektedir. Hediyeleşme içerisinde kendine yer bulan evcil hayvanlar, bu yolla evin bir parçası olarak görülür hale gelmiştir.

“Bir tane daha köpeğim vardı. Batıkent’te iki tane daha köpek baktım. Bir tanesi İsveç kurduydu, bir tanesi Alman kurduydu. Onlara baktım. Onların ikisi de hediye geldi. Bir tanesinde komşum yurtdışına gitmek zorunda kaldı. İsveç K9 köpeğiymiş. Şimdiye kadar gördüğüm en zeki köpek. O işte ona baktım. Ama o biraz büyüktü. Öbürü yavru geldi. Halamın eşi getirdi Almanya’dan, Alman kurdu. Ona da baktım orada işte ölene kadar. İkisine de baktım. Bu çocuk da hediye geldi. Bu da İngiltere’den hediye geldi. Öyle sahiplendim.” (AE-9, Erkek, 52)

Görüşmecilerden bazı örneklerde evcil hayvanların sahiplenme sürecinde yurtdışı bağlantısı olan başka bir aracının dolaylı varlığı sonrası evcil hayvanın

yavrusuna sahip olunarak hayvanın eve alındığı görülmektedir. Doğrudan bir hediye olmasa da yurtdışı bağlantısı görünürdür:

“Evlendik. İstanbul'dayız. O dönem Star Televizyonu yeni açılmıştı İstanbul'da. Bir tanıdığımızın da oradan... Neydi adamın adı ya? Star Televizyonu'nun kurucusu. Uzan. Orada böyle bahçeli bir şey vardı yani televizyonun. Almanya'dan köpek getirtmiş. Bahçede işte bakıcıları var falan. Hayvan doğum yapıyor. Bizim bir tanıdığımızda orada çalışıyordu. Tam kış dönemiymiş. Hayvanlar ölecek dediler. Biz hemen bir tanesini alalım dedik. Yani bir ay emzirdikten sonra şu kadar bir yavruluğu aldık. (Burada fotoğraflarını gösteriyor) Bu durdu, benim işte köpeciğim. Üzüm. Bu da onun yavrusu Godo. Üzüm 7 yıl yaşadı, Godo 14 yıl yaşadı.” (Ay-8, Kadın, 61)

Pet piyasasının uluslararası ayağı, cins kedi ve köpekleri evin içine sadece hediye ya da aracılı sahiplenme ile değil, aynı zamanda doğrudan satın alma yoluyla da sahiplenmeyi mümkün kılmaktadır. Köpekli bir ailenin içine doğmuş bir görüşmeci, sokaktan sahiplendiği kedileri olmasına rağmen köpek satın alma sürecini, bu türün çok farklı boyut ve karakterlere sahip olması dolayısıyla piyasa varlığının yaşam koşullarına uygun bir ırk tercih etmeyi kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Irk tercihinde ise popüler kültürün etkisi yadsınamaz. Bu anlamda, evcil hayvanların evlere ‘sızması’nın arkasında Batı medyasının etkisi görünürdür:

“Biz eşimle birlikte Hachiko filmi ni seyrettik ağlaya ağlaya. Ondan sonra o gün benim kocam kararını verdi bir Akita almaya ve bir daha da vazgeçiremedim. Yani evet Akita ırkı bir tercihti. Ama Snow benim hayatımda ilk defa para vererek aldığım bir köpek. Buna çok karşı olmama rağmen. Ne yazık ya. Ama iyi ki de almışım. Snow bu arada yurtdışından geldi. Sırbistan'dan geldi. Ve Snow'u getirmemiz de çok büyük bir maceraydı bizim. Snow'un bütün aşı karneleri, her şey tam olmasına rağmen şeyde havaalanında el koydular köpeğime. Ve biz buradan getirttiğimiz petshop'un sahibi benim çocukluk arkadaşımıydı. Birlikte arabaya atlayıp İstanbul'a sınır kapısına gidip büyük bir mücadele sonucu çıkarttık Snow'u. (Ay-15, Kadın, 47)

Kültürel ürünlerin uluslararası görünürlüğü (bu örnekteki Hachiko filminde olduğu gibi) ortaya çıkardığı temsiliyet alanı ile yurtdışında de talep yaratırken bu talebin yurtdışından sağlanabiliyor olması dolayısıyla buna ulaşabilecek ekonomik sermayeye sahip olan bireylerin sahiplenme eğilimlerinde etkili olmaktadır. Diğer bir deyişle, “köpek sahiplenme” fikri, orta sınıf habitusunun mümkünat/olasılık evrenine aittir; ancak bu olasılığı gerçekleştirebilir kılan, bireyin sahip olduğu sosyal ve/veya ekonomik sermayesidir. Bütün bu nedenlerle, yurtdışı “menşeli” hayvanların eve girişi, en azından yurtdışında bu piyasanın oluşmasından evvel, genellikle hediye, dolaylı elde etme (tanıdık aracılığıyla -sosyal sermaye dolayısıyla- getirtme) veya doğrudan satın alma biçiminde gerçekleşir ve her biri sermaye birikimlerinin farklı kullanım yollarını göstermektedir. Sonuçta, “köpek sahiplenme” arzusu aynı olsa da bu arzunun mümkün hale gelmesi, failerin toplumsal uzamdaki sermaye birikimlerine bağlı konumlanmaları, yani ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin birleştiği pratik bir zeminde mümkündür.

4.2.3. “İçim el vermedi:” Sokaktan Kurtarılanlar

Evcil hayvan sahipliğinin *olasılıklar evreninde* orta sınıf habitusunun zihinsel kategorilerine yerleşmesi, görülüyor ki daha çok *ev-sokak* ayrımını doğrudan içeren bir zihinsel hesaplaşmanın sonucu. Evde evcil hayvan himayesini daha erken tarihlerde tercih eden bu örnekler çoğunlukla köpeklerini satın almakla birlikte hali hazırda sokakta yaşamakta olan bir köpeği tercih etmediler. Bu anlamda, sokaktan hayvan sahiplenme pratikleri orta sınıf habitusunda evcil hayvan himayesinde bir tür “kırılma noktası”na tekabül ettiği düşünülebilir. Burada belirleyici olan, evcil hayvanın ev içine kabulünü mümkün kılanın yalnızca “sevgi” ya da “şefkat” değil, *ev-sokak* ayrımını yeniden kuran ve sokakta karşılaşılan hayvanı “evin içinde yaşayabilir” bir varlık olarak düşünmeye izin veren zihinsel kategorilerin dönüşümüdür. Orta sınıf habitusunun *olasılıklar evreninde* gerçekleşen bu genişleme ile sokakta yaşayan bir hayvanın eve

alınması, belirli koşullar altında tasarlanabilir, yönetilebilir ve sürdürülebilir bir pratik olarak tahayyül edilir hale gelmektedir.

Görüşmecilerin anlatılarında bu açıdan ilk dikkat çeken nokta, sokaktan eve giren ilk evcil hayvanların barınmaya ve anneye olan ihtiyacına yapılan vurgudur. Diğer örneklerle ortak bir nokta olarak, “ani bir karar” görüntüsü altında eve alınmaktadır. Ancak bu kararın arkasında, karşılaşma anında kurulan etik bir muhasebe ve bunu izleyen pratikleri düzenleme sürecinin örüntüleri görünürdür.

“Evet 5 kedim var. 2 yavruyu biz sokakta bulduk. Önce 2 ile başladık. 2 kardeşti. Annelerine araba çarpmış. Oğlum yolda motosikletle gezerken buldu. Cebine koyup getirmiş. Ölmüş annesiyle bir tane de yavru kardeşi varmış, o da ölmüş. Onlarla oyun oynamaya çalışıyoruz. Miniciklerdi. Biz biberonla falan besledik. İlk tecrübemiz, deneyimimiz oldu. Çünkü daha önce hiçbir kedi beslememiştim. O şekilde iki kediyle biz başladık.”
(AE-3, Kadın, 51)

Bu duygulanımsal kırılma, evcil hayvanın bakım ihtiyacının giderilmesi süreci ile sınırlı kalmaması ve ev içi düzenin evcil hayvanın ihtiyaçlarına göre düzenlenerek himayenin sürdürülebilir bir hale gelmesi ile anlaşılır hale gelmektedir. Evcil hayvan himayesi, ancak bu şekilde gündelik bir pratik halini almaktadır. Bu görüşmecinin ilk evde himaye pratiklerine benzer bir anlatıyı, çok genç yaşta sokaktan köpek sahiplenerek ailesinin imkanları sayesinde aile evinden ayrılan başka bir görüşmecinin hikayesinde görmek mümkündür:

“İlk 17 yaşındaydım. Bahçeye gelen köpek vardı. Yerinden kalkamıyor asla ve o zamanlar hani daha veteriner mi ya da bunu hastaneye götürmeliyim bilincim bile daha yeni yeni gelmeye başlamış. Götürdüm. Çok yaşlı olduğunu ve muhtemelen birkaç ay içerisinde zaten öleceğini söylediler. Üç yıl yaşadı benimle. Çok şeydi benim için gerçekten büyüğü bir şeydi. Adını Dolly koymuştuk çünkü koyun gibiydi. Ya böyle tüyleri dökülmüş hani böyle... Gerçekten koyuna benziyordu. Adını Dolly koymuştuk. İlk onu sahiplendim ama hani 2-3 ay en azından hani refah seviyesini birazcık iyi tutayım çünkü zaten ölecek bu çocuk. Son zamanlarını bari iyi geçirsin diyerek zaten böyle bir sahiplenme şeyine girdim. Annem hayvanları çok sever

ama evde kedi ya da köpek konusunda çok hassastır. Kıl tüyü açısından. Ve ben o dönemde ayrı eve çıktım. Annemlere çok yakın bir yere çıktım. Onların yine gözetimi dahilinde Dolly'yle yaşıyorum. Annemle babamla evleri ayırmamda zaten ta buraya dayanıyor.” (AE-5, Kadın, 25)

Bu iki anlatı da vicdani muhasebe ile başlayan himaye sürecinin ev içi koşulları sağlama kapasitesiyle birlikte değerlendirildiğini göstermektedir. Görüşmeciler, “içim el vermedi” olarak kavramsallaştırdığım bu himaye etmeye yönelik vicdani başlangıcı tek başına bırakmayarak “refahı nasıl sağlayacaklarına” yönelik kaygılarını da çözüme ulaştırmaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle sokaktan kurtarma sadece duygulanımsal bir tepki olarak kalmamakta, mekân, aile ilişkileri ve gündelik yaşamın organizasyonunu da içine alan yeni bir düzen yaratma ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Bu örneklerde sokakta yaşayan hayvanlar doğrudan bu kişilerin ya da aile bireylerinin karşısına çıkmış olsa da başka örnekler himaye kararının sosyal bağlar üzerinden de gerçekleştiğini göstermektedir. Çocukluğunda ailesi ile birlikte evcil hayvan bakımına aşina olan bir görüşmeci, sosyal medyasında arkadaşı tarafından paylaşılmış bir sahiplendirme ilanını görmesi ile buna yeniden “cesaret ediyor.”

“Tüm o güvencesizlik içindeyken (görüşmeci işsiz olduğu döneme işaret ediyor) hiçbirinin sorumluluğunu almaya niyet etmemiştim. Ta ki Üzüml’e kadar. İkinci kedimin adı Üzüml. Bir arkadaşım Üzüml’ü, Çankırı Üniversitesi’nde çalışıyor arkadaşım, Üniversite’nin şeyine bir böyle bir yerine gidip yavrulmuş Üzüml’ün annesi. Sonra işte böyle bunların karaltı halinde fotoğrafını paylaştı storysinden. Ben de Pişmaniye’ye çok benzettim. Böyle üç renkli bulamaç bir kedi karalama, karaltısı gördüm. Onu istiyorum dedim. Sonra öyle Üzüml’ü aldım.” (Ay-14, Kadın, 32)

Bir sonraki alıntı ile birlikte değerlendirildiğinde, sokaktan sahiplenmenin olasılıklar evrenine girmesinin sadece duygusal yakınlık değil, aynı zamanda arkadaş

ağı, aile bağlantısı gibi dolaşım kanalları ve taşıma ve bakımın üstlenilmesi gibi lojistik kapasite ile de ilişkili olduğu daha net ortaya çıkmaktadır.

“İlk zaten Çakır geldi. Biz bu eve ilk ailemle taşınmıştık. Arkadaşım beni aradı. Dedi ki bir tane şey var, kedisi var arkadaşımın. Doğum yaptı. Ama yavruları istemiyor. Yani bakmıyor yavrulara. İki tanesini sahiplendirdik ama bir tanesi kaldı. İşte bakabilir misin falan. Ya, dedim, deneyelim geldiğinde zaten şöyle avuç içi kadar falan gözler hani yeni açılmış. Böyle. Ondan sonrasında da dedim yani eğer yaşarsa yani yaşatabilirim dedim bakarım. Ondan sonrasında da eve geldik işte annem falan ‘geldin mi’ dedi. ‘Geldik’ dedim ‘biz geldik.’ Ondan sonrasında işte, Çakır üç buçuk-dört yaşındayken Sarı geldi. Ailem Bodrum'da benim artık, Bodrum'a yerleştiler. Bodrum'dan yolladılar. Çok hani işte hastalık dönemi falan filan hani burada kalırsa ölecek. Hani en azından Ankara'da bir ev ortamında bakılsın. Ondan işte 6 ay sonrasında da Arsız, kardeşi geldi. Kardeşinin de aynı rahatsızlığı olduğu için. O da aynı şekilde ikisini kargoladılar bana.” (Ay-16, Kadın, 29)

Bu anlatılarda sokaktaki hayvanın eve girebilmesi ve himaye edilecek hayvan sayısı, çoğu zaman evin buna uygun olması ile değil, evin buna uyarlanabilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu uyarlama, veteriner hizmetlerine erişim, bakım masraflarını üstlenebilme, hastalık dönemlerini yönetebilme, hatta gerekirse ayrı eve çıkma ya da evin düzenini değiştirme gibi mekânsal düzeni değiştirebilme gibi belirli kaynakları gerektirmektedir. Dolayısıyla, sokaktan sahiplenme, orta sınıf konumunun sağladığı görece ekonomik imkân ve bakım altyapısıyla daha sürdürülebilirdir. Bu sürdürülebilirlik kapasitesi arttıkça sahiplenme kararı gittikçe “o an”a ait bir merhamet tepkisi olmaktan çıkıp giderek orta sınıf habitusunu da tanımlayan “kendilik” anlatısına dönüşmektedir. Bu yolla sokaktan sahiplenme, orta sınıfta daha sık karşılık bulabildiği ölçüde zihinsel kategorilerde “olabilir” ve *meşru* hale gelmektedir. Bir sonraki bölüm, bu zihinsel dönüşümün ev içi mekânın düzenlemelerine yönelik anlatıları sunacaktır.

4.3. Orta Sınıf Habitusunun Dönüşen Evi: Eve Giren Yeni Türler ve Türlerarası Aileler

“Ev” tek başına düşünüldüğünde barınma ihtiyacının giderildiği dört duvardan ibaret gibidir. “Yuva” ile birlikte düşünüldüğünde kavram, “ısıtır”; yerini güvenlik ve kendilik ile harmanlanan ait olma hissi ile doldurur. Aile ise “yuvayı paylaştığımız,” yani birlikteyken güvende ve kendimiz gibi olabildiğimiz insanlardır. Ancak öyle rastgele insanlar değil, kan bağı ile bağlı olduklarımız... Bu düşünce akışı içinde kavramları birbirine bağlayan doğallık, kavramsal bir icadın gizlenmesinden ibarettir esasen. Hisler gerçek olsa da *ev*, *hane*, *hane halkı* gibi hukuki repertuarın normatif bir tezahürüdür.¹⁹⁶

Aile, Bourdieu’ya göre bir kurgudur. Hem de iyi temellenmiş bir kurgu... Bu kurgu, aileyi doğal ve kendiliğinden olarak değerlendirirken bir yandan da bütün hukuki sistemi, devlet politikalarını, verasete yönelik düzenlemeleri, konut yardımlarını, adlandırma pratiklerini buna göre düzenleyerek ailenin gerçek bir kategori olarak yaşamın her alanında var olmasına olanak tanır. Ancak bu normatif düzen, kendi gibi olmayanlarla karşılaştığında ortadan kalkmaz. O kadar içselleştirilmiştir ki normu bozanların da o dili konuşmasına engel olmaz.

*“Ekonomik dünyanın sıradan yasalarının askıya alındığı bir evren olan aile, güvenin (trusting) ve karşılıksız vermenin (giving) -Pazar ve mübadele karşısı olarak- yeri ya da Aristoteles’in deyimini kullanacak olursak philia’nın (bu, çoğunlukla dostluk olarak çevrilen ama aslında hesapçı zihniyetin reddini belirten bir sözcüktür) yeri; deyim’in dar anlamıyla çıkarın, yani mübadelelerdeki karşılıklılık arayışının askıya alındığı yerdir.”*¹⁹⁷

Aile, *antropomorfik* bir anlatı olarak kurgulandığından eve giren evcil hayvanın aile kategorisinde değerlendirilmesi Bourdieu’nün burada ifade ettiği ailevi hislerin

¹⁹⁶ Bourdieu, Pierre. (2022). Aile ruhu. *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine* (3. Baskı) içinde. Hil Yayın, ss.129-131.

¹⁹⁷ Bourdieu, a.g.e., s.130-31.

evcil hayvanla ilişkilendirilmesiyle bağdaşık görünmektedir. Dolayısıyla, evcil hayvanın eve girişi, yeni bir canlıyla yaşamak ya da onun barınma ihtiyacını gidermek anlamına gelmemekte, aynı zamanda, ev içi ilişkilerin, zamanın, mekânın ve maddi kaynakların yeniden düzenlenmesini gerektiren bir dönüşüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle “dönüşen ev” ifadesi, hayvanların ev içine eklenmesiyle sınırlı bir değişimi değil; evin sınırlarını, gündelik ritmini, bakım pratiklerini yeniden kuran daha geniş bir düzenlemeye işaret etmektedir.

Bu genişlemeyi türlerarası düzleme doğrudan taşıyan kavramsallaştırmalardan biri, Haraway’ın *yoldaş türler (companion species)* yaklaşımıdır. Haraway, insan-hayvan birlikte yaşamını yalnızca yakınlık ya da sahiplik ilişkisi olarak değil, karşılıklı şekillenen bir ortaklık olarak okumakta ve bunu açıkça akrabalık iddiası olarak değerlendirmeye almaktadır.¹⁹⁸ Burada önemli olan, antropomorfizm yani hayvanı insanlaştırma tartışmasına sıkışmadan, birlikte yaşamın ürettiği ilişkisel gerçekliğe odaklanabilmektir. Aile, duygulanımın diliyle kurulurken buna eş zamanlı olarak emek, zaman ve mekân düzenlemeleriyle somutlaşır. Bu anlamda, Haraway’ın kavramsallaştırmasında hayvanlar insan toplumsallığının kimlik, bakım, eşitsizlik, gündelik düzen çerçevesinde tam da içindedir.¹⁹⁹

“Aldığım şeyi sorumluluk. Sorumluluk alıyorsunuz sonuçta. Ha küçük bir çocuğu eve alıp yetiştiriyorsunuz, ha kedi köpek alıp yetiştiriyorsunuz. Bana göre hiçbir farkı yok. Çünkü o bir sorumluluk. Ki bunların dili yok. Siz anlamak zorundasınız onları. O yüzden mümkün olduğunca tetikte ve dikkatli olmaya çalışıyoruz. Ben de kızım da.” (AE-2, Kadın, 56)

¹⁹⁸ Haraway, Donna. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Pricly Paradigm Press.

¹⁹⁹ Sosyolojiye yönelik yapılan “hayvanları ciddiye alma” çağrıları içinde değerlendirildiğinde ailenin yeniden tanımlanmasının yanında, onlara yönelik ve onlarla birlikte tanımlanan kimlik, bakım emeği, gündelik hayat, Bryant’ın zoolojik bağlantı (*zoological connection*) düşüncesini de karşılamaktadır.

Bryant, Clifton D. (1979). The zoological connection: animal-related human behavior. *Social Forces*, 58(2), 399-421.

Görüşmeler sırasında sorduğum, hanenizde kaç kişi yaşıyor sorusu, bu anlamda kritik bir veriyi açığa çıkardı. Görüşmecilerin büyük bir kısmı, soruyu duyar duymaz ya “insan olarak mı” sorusunu yöneltti ya da insan sayısına ek olarak evdeki evcil hayvanlarını vurgulamak üzere onların sayısını da ekledi. Nüfus kayıt sisteminde formal olarak bulunmasa bile enformel olarak zihinsel kategoriler içinde aile bireyi olarak kabul edilen evcil hayvanlar üzerinden gerçekleşen bu söylemsel değişim bu anlamda önemlidir. Aydınlikevler’de yaşayan bir görüşmecenin ailesinin tanımlama biçimi buna örnek olarak verilebilir: “*Şimdi beş kedi olarak büyük bir aile. Geniş, sekiz kişilik bir aile olduk artık.*” (AE-3, Kadın, 51) Aile, bireyleri arasındaki sorumluluk duygusu ile düşünüldüğünde, evcil hayvanların himayesinin aile kavramının beklentilerinin dışına taşmayan ancak türlerarasına genişleten yeni bir etik anlayışı beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır.

Buradan mekânsal olarak ev’e döndüğümüzde, evcil hayvan himayesi ile birlikte evin dönüşümü de dekoratif ya da teknik bir uyarlama gibi okunamaz. Ev, sınıfsal beğeni, düzen ve mahremiyet ideallerinin yoğunlaştığı bir mekandır. Bu nedenle evin “başka türlere hazırlanması” aynı anda hem ilişkisel hem de maddi kaynaklara yönelik yeniden yapılandırmayı beraberinde getirmektedir. Evin oda/mobilya/sınır düzenlemeleri, temizlik-hijyen pratikleri ve bakımın piyasaya eklemlenen boyutları, türlerarası ailenin somut izleridir. Ev, bu anlamda toplumsal düzenin küçük bir modeli gibidir. İçindeki sınırlar ve rutinler, daha geniş normların gündelik düzeyde nasıl işletildiğini göstermektedir.²⁰⁰

Bu bölümde, evcil hayvanın aileye eklenmesi, “aile nedir?” sorusunu yalnızca teorik düzeyde değil, çok somut bir düzeyde, mekânsal, ekonomik, zaman yönetimi düzeyinde yeniden cevap aramaya yönelik bulgular paylaşılacaktır. Aile kimleri kapsar?

²⁰⁰ Cieraad, Irene. (2021). House and home: reconsidering the anatomy of houses in Western societies, *ANUAC*, 10(2), 197-214.

Hangi pratiklerle sürdürülür, hangi maddi altyapı ile meşrulaştırılır? Bulguların izleyeceği hat, bu soruları ev içi adlandırmalar, rutinler, gerilimler ve maddi düzenlemeler üzerinden takip ederek, orta sınıf habitusunda “ev”in nasıl dönüşen ortak yaşam düzenine çevrildiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

4.3.1. Hayvanların Aile Statüsü: “Evcil Hayvan”dan “Aile Bireyi”ne

Daha önce de bahsedildiği gibi geleneksel “aile” kavramsallaştırmasında aile, birbiri ile birinci dereceden kan bağı ile bağlı ya da evlilik ile bir araya gelmiş insanları ifade etmekteydi. Evcil hayvan sahipliği, bu tanıma sadece kan bağı yönünden değil, tür birliği açısından da yaklaşarak tanımı sorgulamayı mecbur kılmaktadır. Görüşmelerde dikkat çekici bir husus, evcil hayvanın *çocuk* olarak değerlendirilmesidir. Görüşmeci anlatılarında, evcil hayvan hakkında bahsederken “oğlum” ve “kızım” gibi ebeveynlik terimlerinin tekrar edilen kullanımları bu anlamda önemlidir.

Aşağıda, görüşmecilere sorulan “evcil hayvanınıza nasıl sesleniyorsunuz” sorusuna verilen cevapların kelime bulutu verilmiştir. Görüleceği gibi, görüşmeciler arasında evcil hayvanlarına en fazla ebeveynlik terimleri kullanımı yaygındır. Ancak en az bunun kadar önemli olarak, evcil hayvanlara yönelik kullanılan yaratıcı sevgi sözcüklerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu sözcüklerin genellikle hayvanın belli bir fiziksel ya da karakter özelliğine yönelik olması dolayısıyla özgün niteliktedirler. Bu nedenle kelime bulutunda yer alamamış olsalar da bir örüntü olarak gözlemlenmişlerdir.

Şekil 13: Görüşmecilerin Evcil Hayvanlarına Seslenme Biçimini Gösteren Kelime Bulutu

Ebeveynlik terimleri ve sevgi sözcüklerinin yanında, evcil hayvanın aile bireyine dönüştüğünü gösteren bir diğer gösterge, onlara verilen isimlerdir. İsimlendirme, hayvanı anonim bir “tür” olmaktan çıkarıp tekil bir özne/ilişki nesnesi olarak tanımlayan, ev içi yaşamın *biz anlatısı*na dahil eden bir pratik olarak iş görmektedir.²⁰¹ İsimlendirmenin zorunlu tutulduğu yasal süreç ise bu örnekte olduğu gibi *biz anlatısını* meşru hale getirerek perçinlemektedir: “Çip taktıktan sonra pasaport verdiler ya. Bizim pasaportumuz vardı, artık onun da pasaportu. O pasaportu bizim pasaportlarla aynı yere koydum. Özel bir kap var böyle. Üç pasaport bir arada duruyor.” (Ay-10, Erkek, 62)

²⁰¹ Levi-Strauss (2016), isimlendirmenin bir tür özgüleştirme aracı olduğunu dile getirmektedir. Ancak bu özgüleştirme, kişinin kendini ifade etme aracı olmaktan çok sınıflandırma sisteminin bir parçasıdır. “Köpeğimi gönlüme göre adlandırmakta özgür olduğuma inanabilirim; ama o zaman Medor’u seçecek olursam, sıradan bir adam olarak sınıflandırılırım; Monsieur ya da Lucien’i seçersem, özgün ve kışkırtıcı, Pelleas’ı seçersem, sanatsever olarak sınıflandırılırım” (s.239). Levi-Strauss, Claude. (2016). *Yaban Düşünce* (7. Baskı). YKY.

Ailenin *biz anlatısının* bir sonucu olarak, evcil hayvan sahipleri, birbirleri ile konuşurlarken evcil hayvanları hakkında da konuşmakta, evcil hayvanları aile bireylerine dair anlatıların içinde yerini bulmaktadır. Ancak bu anlatının, büyük oranda evcil hayvan sahipleri arasında sınırlı kaldığı, evcil hayvanı olmayan biri ile bu konuşmaların daha sınırlı olduğu görülmektedir. Görüşmecilerden biri, bu ortaklık dolayısıyla arkadaşlarının evcil hayvanlarının isimlerini bildiğini ve isimleriyle birbirlerine sorduklarını dile getirmiştir.

“[Arkadaşlarımın kedilerini köpeklerini] Tanıyorum. Hepsini isim isim biliyorum. Evinde kedi köpek beslemek istemeyen ama Batıkent’teki sokağındaki sokak köpeklerine bakan bir arkadaşım var. Sadece evde bakamıyor çünkü sabah 7’de çıkıyor, akşam 8’de eve giriyor. Evde bakacak kimse yok. O yüzden dışarıda o da yardımcı olmaya çalışıyor. 10 dakika, 15 dakika. Ruhi nasıl diye soruyor. Ben Suzi nasıl diyorum. Tekir bir kedisi olan arkadaşım var. Tekel nasıl? İyi. Evde. Çok sürmüyor yine de.” (Ay-19, Erkek, 55)

Bu konuşmaların miktarı ve sıklığından çok, evcil hayvanın zihinsel kategorilerde çocuk kavramı ile ilişkilendirilme biçimi dikkate değerdir. Başka bir görüşmeci, evcil hayvanının bir tür “çocuk ikamesi” gibi görüldüğünü ifade etmekte, bu ikamenin esprili bir dille de olsa kendileri arasında da yeniden üretildiğini aktarmaktadır:

“Tabii arkadaşlarımla hep Üzümler’in fotoğraflarını atarım falan. Yani evet, öyle bir şey oluyor bence. Zaten bizim jenerasyonumuzun bu şeyinden bahsediliyor ya, çocuk yapmayıp evcil hayvan bakıcılığı yapıyoruz gibi. Sonra o şakalar dönüyor yani ortada. Benimki çok güzel, çok özel. Benimki büyüleyici bir çocuk falan. Sürekli bunların fotoğraflarını gösteriyorum. Hani böyle geyikler dönüyor ya da Üzümler’den bahsettiğim oluyor yani.” (Ay-14, Kadın, 32)

Evcil hayvan sahipleri arasında tekrar eden bu anlatıların sadece onlar tarafından ve kendileri arasında oluşturulmuş bir iç söylem olmadığı, aynı zamanda geniş çerçevede toplumsal uzamda da sembolik kategoriler içerisinde bir arada değerlendirildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, evcil hayvan himayesinin çocuk

sahibi olmanın ikamesi olarak anlaşıldığı ve çocuğun yerine konulduğu değerlendirilerek aile ve çocuk kavramlarına yönelik kavramsal haritalarda farklı çevrelerden eleştirel ya da destekleyici anlayışların türediği görülmektedir. Aile tanımını insan çerçevesinde ele alan geleneksel kabullerle karşılaşan bir görüşmeci, karşılaştığı tepkileri şu şekilde değerlendirmiştir:

“Bilmiyorum ama bana şöyle diyenler bile oldu yani. Çocuk bakacağına niye köpek bakıyorsun? Sen benim tercihlerimi mi sorguluyorsun? Ben bunu tercih ettim. Sen çocuk baktın mı hiç? Bakılması gerektiğine inanıyorsan sen bakacaksın. Benim tercihim bu. Bu tür şeylerle ben çok karşılaştım. Böyle insanların ben düşüncesiz olduğunu düşünüyorum. Çok ciddi olarak, çok ciddi sayıda insanın bana şu soruyu sorduğuna tanık oldum. Bunlar kaç yaşına kadar yaşıyor? Her seferinde diyorum ki, bir hayvan sahibine bu soru sorulmaz. Ben sana soruyor muyum, çocuğun kaç yıl daha yaşar? Haksız mıyım ona yani? Onlar kaç yıl yaşıyor? Bunu da bana en yakın akrabam bile söyledi. Kötü niyetle değil. Düşüncesizlik, evet. Düşüncesizlik. Ben de o zaman senin çocuğuna sorarım bunu. Kaç yıl yaşar? Yeni doğurmuş mesela. Kaç yıl yaşar bu? 15-20? Sinirlendiriyor böyle şeyler. Düşüncesizlik sinirlendiriyor.” (Ay-8, Kadın, 61)

Evcil hayvan ile çocuk arasında kurulan bu tür analogiler başta da ifade edildiği gibi şaşırtıcı değildir. Aile kavramının doxadaki karşılığına bağlı olarak çocuk ve evcil hayvan, bakım verilen ve sevgi nesnesi varlıklar olarak oldukça benzeşiktir. Orta sınıf ebeveynlik kültürünü inceleyen çalışmalar, aileyi duygulanımsal yakınlığın kurulduğu bir alan olarak, sorumlulukların sürekli yönetildiği ve geleceğin planlandığı bir pratikler bütünü olarak kavramsallaştırmaktadır. Çocuk, orta sınıf habitusunda sevgi, emek ve sorumluluk ile ilişkilendirilen, uzman bilgisi ve sürekli öz-denetim gerektiren bir tür “yükümlülük rejimi” içinde konumlanmaktadır.²⁰² Ebeveynlik ise doğru karar verme, riskleri öngörme ve çocuğun gelişimini en iyi şekilde yönlendirme kapasitesiyle ilişkilendirilmektedir. Türkiye bağlamında “iyi ebeveyn/iyi anne” olmanın uzman söylemleriyle iç içe geçerek kurulduğunu, bakımın fedakârlık kadar bilgiye dayalı doğru

²⁰² Hays, Sharon. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Yale University Press.

pratikler, takip ve değerlendirme üzerinden biçimlendiğini gösteren çalışmalar mevcuttur.²⁰³ Bu bağlamda, evcil hayvan sahipliği ve çocuk iç içe geçtikçe evcil hayvana yönelik pratikler de benzer zeminde beklentiler üretmektedir.

“İki kişi evlenmeyi düşünüyorsa önce psikoloğa gitmesi gerekir. Gerçekten bu iki insan birbirine uygun mu diye. Bu bir. İkincisi çocuk sahibi olmak istiyorsunuz. Önce danışmana gitmeniz lazım. Herkes anne baba olamıyor maalesef. Aynı şey evcil hayvan için de geçerli. Herkes evcil hayvan sahibi olamaz. Bunun için bir danışmana gidecek.” (AE-2, Kadın, 56)

Literatürle birlikte değerlendirildiğinde, görüşmecinin söyledikleri anlam kazanmaktadır: Orta sınıf habitusunda meşru ve tanıdık olan yoğun bakım, ehliyet, doğru pratik repertuarı, evde hayvan himayesini de benzer bir sorumluluk rejimi olarak çerçevelemeye elverişli bir zemin sunmaktadır. Buna bağlı olarak, evcil hayvana yönelik eylemler de bu rejime uygun olarak yeniden şekillenir. Evcil hayvanın böyle bir beklentisi olmasa da yapılan doğum günü partileri, alınan ancak kullanılmayan oyuncaklar ve evcil hayvan ürünleri bu çerçevede okunabilir.

“Gerçekten de mesela o Ada’yı kucağıma aldığımda sanki benim için o an dünya duruyormuş gibi. Doğum günü falan yapıyorum Ada’ya. Yani çocuk gibi benim için Ada. Bazı insanlar diyor ya işte “o köpek, senin çocuğun değil” ama o benim çocuğum yani. Çünkü ben onu kendi isteğim için aldım. Dolayısıyla yani çocuk gibi bakıyorum Ada’ya. Hani kalkar kalkmaz en önce onun suyu var mı, maması var mı, ben onları kontrol ediyorum ve bir yere gideceksem mutlaka kontrol ediyorum. Yemeği, maması var mı?” (Ay-9, Kadın, 38)

Bu literatür aynı zamanda ebeveynliği bakım vermenin yanında, giderek daha fazla risk okuryazarlığı, gelecek tasarımı ve kötücül senaryolara karşı ön alma pratikleri üzerinden kuran bir çerçeveye işaret etmektedir. Türkiye bağlamında eğitimli orta ve orta-üst sınıf sosyoekonomik statü gruplarında annelik deneyimini tartışan çalışmalar,

²⁰³ Sadıkoğlu, Zehra Zeynep & Erdoğan, Coşkun Aynur. (2024). Being “good mother” in Türkiye: Negotiating expert advice and intensive motherhood. *Families, Relationships and Societies*, 13(4), 586-602.

uzman risk söylemlerinin gündelik ebeveynlik pratiklerini nasıl biçimlendirdiğini, annelere çocuğun hayatını planlama, kontrol etme ve mümkün olduğunca güvence altına alma sorumluluğunun yüklendiğini göstermektedir.²⁰⁴ Bu bağlamda, aşağıdaki alıntı çarpıcıdır. Çocuk sahibi olmayı arzulayan görüşmeci geleceğe ilişkin “en kötü senaryo” tahayyülünü çocuk üzerinden taşımanın ağırlığını vurgularken bakım kapasitesini hayvanlara yönlendirdiğini bildirmektedir:

“Bak 90’lı yıllar döneminde olsaydık eğer, yalan söylemeyim kesinlikle çocuk yapmayı çok isterdim. Ama ben böyle yönetilen bir ülkeye bir çocuk doğurmak istemem. Bu ülkede şu an her şey olabilir. İki gün sonrasında Suriye gibi biz de savaşa gelebiliriz. Başımıza her şey gelebilir. Dolayısıyla ben daha bu hayvanları öyle bir durumda ne yapacağımı düşünürken bir evlat sahibi olsaydım herhalde perişan olurdum ve ben hala bu ülkede ısrarla çocuk yapanları da anlamakta zorluk çekiyorum. Yani sadece bu ülkede değil, bu dünyaya artık çocuk yapmayı çok normal bulmuyorum ben. O yüzden İyi meziyetlerimi hayvanlarda kullanmayı tercih ediyorum. Mecburen. Keşke öyle olmasaydı. Evet bir çocuk yapmayı çok isterdim ama bu ülkeye değil.” (Ay-15, Kadın, 47)

Sonuç olarak, görüşmeci anlatıları hayvanların “evcil hayvan” kategorisinden “aile bireyi” statüsüne geçişinin sevgi beyanı ya da *antropomorfik* bir dil kullanmaktan ibaret olmadığını, daha çok akrabalık terimlerinin dolaşıma girmesiyle birlikte bu dili taşıyan bir sorumluluk ve bakım rejiminin kurulması üzerinden işlediğini göstermektedir. Verilen adlandırmalar ve seslenme biçimleri hayvanın hane içindeki konumunu sembolik düzeyde genişletirken, bu genişleme ancak gündelik gözetim, ihtiyaç takibi, sağlık ve refah sorumluluğu, doğru bakım bilgisi ve “ehil olma” iddialarıyla birlikte meşrulaştırılmaktadır. Ayrıca bu statü dönüşümü, dışarıdan yönelen meşru aile ve meşru çocuk normlarıyla karşılaşma ve onlara karşı geliştirilen gerekçelendirmeler aracılığıyla pekişmektedir. Bu nedenle, türlerarası aileler orta sınıf habitusunun sorumluluk, saygınlık ve geleceği yönetme repertuarı içinde kurulan

²⁰⁴ Sadıkoğlu, Zehra Zeynep. (2021). Risk bilinçli annelik: Uzman risk söylemlerinin annelik deneyimi üzerine etkisi, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(1), 43-72.

ilişkisel bir düzen olarak okunmalıdır. Bu çerçevede, izleyen kısımda türlerarası ailenin gündelik hayatın temposunu nasıl yeniden belirlediğini tartışmak için zemin sağlamaktadır.

4.3.2. Zaman Yönetimi, Rutin ve İtaat: Habitusun Disiplinleri ve Duygulanım

Orta sınıf habitusunda zaman yönetimi ve belirlilik algısı önemli bir yer tutar. Beyaz yaka işlerin beklentileri etrafında şekillenen istikrar ve belirlilik algısı gündelik rutinleri de bu çerçevede yürütmeye yönelik bir eğilim yaratmaktadır. Bourdieu açısından habitus, yalnızca beğeniler ya da tercihler değil, bedene işlenmiş halde bulunan pratiklerin zamansallığıdır da. Yani, neyin “erken”, neyin “geç” ya da neyin “zamanında” ya da “aksatılmaması gereken” olduğunu belirleyen içselleştirilmiş eğilimler bütünüdür.²⁰⁵ Bu nedenle, bakım pratikleri gibi tekrar eden zorunluluklar zamanla bir rutine dönüşerek yalnızca “yapılması gereken işler” değil, hane içi yaşamı düzenleyen bir zaman disiplini üretmektedir.

Evde himayenin başlıca sorumluluğu olarak beslenme rutinin planlanması önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bunun yanında, özellikle köpekler için yürüyüş ve her iki tür için de ilaç saatleri rutinin belirleyicileri olarak dikkat çekmektedir. “Zaman yönetimi” bir tercih olmaktan çok, evin işleyişini ayakta tutan bir zorunluluk düzeni haline gelmekte, evcil hayvanın ritmine göre gündelik hayat yeniden kalibre edilmektedir.

“Erken kalkıyorsunuz. Ben normalde beş buçukta asla kalkmam. Ama o acıktığı için sabah erkenden kalkıyorum. Sonra yatıyorum yani. Yatıp uyurum. Yine mamasını yedirip tekrar yatıyorum.” (Ay-6, Erkek, 50)

Görüşmecinin dikkat çektiği üzere, evcil hayvanın ihtiyaçları dışarıdan bir zorlamadan ziyade zaman düzenlemesine yönelik yeni bir rutin yaratımına

²⁰⁵ Bourdieu, Pierre. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press, ss. 106-7.

dönüşmektedir. Aynı görüşmeci, hane içinde kurulan işbölümü ve düzenin mekânsal ve zamansal olarak ayrıştığını da belirtmektedir:

“En basitinden her bir sabah, akşam. Mamalarını mesela ben gelmeden yemeğini yemiyor. Eşimin verdiklerinin ben daha iyisini vereceğimi umduğu için herhalde. Benim tabağımdan da yediği için. O yüzden mesela yemekte rahat yok. Her sabah kumu temizlenir. Tuvaleti ona ayırdık, onun bölgesi yani. Oralarına bakımlar yaptık. Ondan sonra akşam oyunlar yine benimle oynuyorlar. Artık pek oynamıyor. Yazın sıcaklıkta pek hali olmuyor yaşlı ilerde olduğu için.” (Ay-6, Erkek, 50)

Evcil hayvanın evde himayesi ile kurulan zamansal düzenlemeler, sosyal hayatın imkanlarını ve hareket kabiliyetini de yeniden biçimlendirmektedir. Ortak yaşamın en belirgin sonucu, esneklik kaybı değil, esnekliğin hangi koşullarda mümkün olacağının yeniden tanımlanmasıdır. Alınan sorumluluk, kişiyi pratik çözümlere yöneltmektedir. Bu anlamda, evcil hayvan himayesi zorunlu olarak faillerin olasılıklar evrenine doğrudan bağlıdır.

“Sabah erken kalkmak zorundayız. Akşam arkadaşım da kalayım gibi bir seçenek yok çünkü evde seni bekleyen biri var. Ya da işte ilaçlarının alması gereken çocuklar var, mama saatleri var. Birazcık daha en azından rutininin değişmesine mecbur kaldık. Yapacağımız şeyleri yine yapıyoruz ama sadece saat kısıtlaması oluyor ya da eve uğrayıp ondan sonrasında gidiyoruz ya da yanımızda onu da alıyoruz gibi.” (AE-5, Kadın, 25)

Sonraki iki örnekte görüleceği gibi, “pazarlık konusu yapılamaz” durumlarda rutinlerdeki değişim ve katı planlamalar daha keskin olabilir. Hane içindeki işbölümü ile şekillenen zaman senkronizasyonu, zorunlu olarak evcil hayvan himayesini hane içi kolektif bakım pratiğine dönüştürmektedir. Diğer bir deyişle, sorumluluğun kendisi kadar bu fikir de hanede paylaşılmaktadır.

“Mesela bizde mama 3 öğün, sabah, öğlen, akşam. Belli saatinde gelir. Mesela o saatte mama verecek kimse yoksa ben evde kalırım. İşim de varsa. Ona göre ayarlıyorum ya da hani yarım saat, yarım saat öncesini ya da sonrasını

ayarlayamıyorsam. O zaman aile içinde bir şekilde çözüyoruz.”
(Ay-4, Kadın, 47)

İlaç gibi daha hassas bakım pratikleri bu düzenin “ince ayar”ına dönüşmektedir. Tek başına yaşayan görüşmeci kedisinin özellikle ilaç saatleri ancak genel olarak ihtiyaçları temelinde evin ritmini düzenlediğini vurgulamaktadır:

“[İlaç saatleri olduğu için] ayarlamalar yapmak zorunda kalıyorum. Mesela bu akşam bir etkinlik var. Normalde yedi buçukta bu hayvanı doyurup iğnesini yapmam gerekirken şimdi bir saat erkene çekeceğim. Çünkü yedi buçukta orada olmam gerekiyor. Bu yüzden mesela düünden yarım saat öne çektim. Hani birdenbire de öne çekmek istemiyorum. Arkadaşlarımla bir yere gideceksem ya yedi buçukta eve dönmeliyim ya da yedi buçuktan sonra bu işlerin olması gerekiyor. Elbette ayarlamalarım var. Yani daha doğrusu bu evin düzeni ona ayarlanmış durumda.” (Ay-8, Kadın, 61)

Son olarak, alıntılarda itaat ve disiplin meselesinin tek yönlü işlemediğini de görüyoruz: Burada disiplin yalnızca hayvana uygulanan bir eğitim/kurallar bütünü değildir. Himaye eden insanın da kendi gündelik hayatını onların varlığı çerçevesinde yeniden disipline etmesidir. Bu karşılıklı düzenleme, bazen gündelik doğrudan iletişimde görünür hale gelmektedir. Görüşmeci Chihuahua ırk köpeği ile yaptığı sözlü anlaşmayı şöyle özetlemektedir: *“dışarı çıkmam gerekirse Sushi’yle konuşarak çıkıyorum. Sen burada kalıyorsun diyorum. Ben sonra geleceğim diyorum, gidiyorum.”* (AE-2, Kadın, 56) Bu tür ifadeler, himaye edilen evcil hayvanın biyolojik ihtiyaçlarının gündelik zamanın muhatabı olarak da değerlendirildiğini göstermektedir. Konuşma, güven verme ve birlikte alışma pratikleriyle ritim sürdürülebilir hale gelmektedir.

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, türlerarası ortak yaşamın zaman boyutu iki düzlemde işlemektedir: Bir yandan mama/tuvalet/ilaç gibi tekrar eden ihtiyaçlar üzerinden hane içinde rutin yaratmakta, diğer yandan sosyal hayat, iş ve boş zaman pratiklerini bu rutinle uyumlu hale getiren stratejileri zorunlu hale getirmektedir.

Dolayısıyla zaman yönetimi, orta sınıf habitusunun düzen idealiyle, bakımın endişe, gözetim, “bekleyen biri” fikri gibi duygulanımsal boyutunu birleştiren ilişkisel bir alana dönüşmektedir. Bu zeminde bir sonraki adım, bu disiplinin her zaman sorunsuz işlemediği anlara, çatışma, suçluluk ve komşuluk/mahremiyet gibi normatif karşılaşmalara bakmak olacak.

4.3.3. Çatışmalar ve Normlar: İlişkisel Ahlakın Gündeliği

Türlerarası ortak yaşam, hane içi bakım pratiklerini rutinler ve zaman disiplinleri üzerinden olduğu kadar, çevreyle kurulan ilişkiler içinde de sürekli olarak sınanan bir “ilişkisel ahlak” üzerinden görünür kılmaktadır. Bu bağlamda çatışma, çoğu zaman doğrudan hayvanla kurulan ilişkinin içinden çıkmamakta, apartman, mahalle ve komşuluk gibi yakın çevre ölçeklerinde nasıl görüldüğü, nasıl koktuğu, nasıl duyulduğu ve ne tür izler bıraktığı gibi göstergelerle şekillenmektedir. Dolayısıyla “iyi bakıcılık” ya da “doğru bakım” yalnızca evin içinde icra edilen bir pratik değildir. Bu normatif düzen, dışarıdan gelen bakışların, şikayetlerin, imaların ve beklentilerin içinde kurulması gereken bir meşruiyet alanına dönüşmektedir.

Bu meşruiyet alanının ilk ve en görünür boyutlarından biri, kamusal alanın normları ile ev içi bakımın taşan izleri arasındaki gerilimdir. Diğer bir deyişle, kamusal ile özel alanın ayrı ayrı ancak ilişkisel olarak değerlendirilmesinde anlatılar, iki yönden dikkat çekici sonuçlara götürmektedir. Bir yandan apartman, ortak yaşam alanı olarak ses, koku ve hijyen normları ile komşuluğun kurulduğu bir alandır. Diğer yandan apartmandan kamusal alanlar olan sokaklara taşan hareketlilik ve bunun sonucu oluşan *iyi bakıcı* ve *iyi komşu* gerilimi gözlemlenebilir hale gelmektedir. Diğer bir deyişle, simgesel iktidarın neyin, nerede ve ne koşullarda yaşayabileceğine dair normları, normali belirlemede etkindir.

Geçmişten gelen izlerin de etkisiyle boyutuna da bağlı olmakla birlikte köpeklerin apartman yaşamına uygun olmadığı ama aynı zamanda kamusal alanda bıraktığı izlerden ötürü de kabul edilebilirliği düşük olduğu düşüncesiyle geniş çerçevede ev yaşamındaki meşruiyetini ilan edememiştir. Evinde kedi bakmakta olan bir görüşmecinin köpeği olan alt komşusuna dair yorumları bu çerçevede düşünülebilir. Apartmanda köpek bakılmasına dair çekincelerin olduğunu, ancak kendisinin de kedisinin olmasından ötürü komşuların bu konudaki rahatsızlıklarını beyan edemediklerini dile getirmektedir. Öte yandan, hijyene yönelik talep kamusal alan olan sokakta söylemlere doğrudan konu olmaktadır.

*“Apartmanda tabii köpek konusunda biraz sıkıntı var. Alt komşumuzun köpeği var, daha çok fino tarzda bir köpek. Yani süs köpeği gibi. Ama sıkıntı oluyor yani. (Diğer komşular) çok laf edemiyorlar gerçi. Bizden çekindikleri, benden çekindikleri için. Bir de Ayrancı çok rahat o açıdan. Köpekten bazı insanlar rahatsız oluyor. Ona da hak verebilir yani. Şey değil ama çok işte eğer kakalarını temizlemiyorsanız şunu yapmıyorsanız bunu yapmıyorsanız. Bir şey oydu eskiden. Yillardır Ayrancı’da bu konuşuldu işte. Her yer b*k götürüyor işte. Basamıyoruz, yürüyemiyoruz. Fransa gibi, Paris gibi oldu. Çünkü herkes köpeğini gezdirirken kimse temizlemiyor diye. Öyle şey var ama şu anda bence, ben dikkat ediyorum mesela, her genç mutlaka poşetle topluyor.” (Ay-11, Erkek, 60)*

Bu anlatı, köpeğin evde (ve hatta sokakta) himayesinin mahallede “rahatsızlık” üretme ihtimalini kabul ederken, bu rahatsızlığın özellikle dışkı temizliği gibi pratikler üzerinden uygun yurttaşlık/uygun komşuluk normuna bağlandığı görülmektedir. Köpeğini evde himaye eden kişinin köpeğin sokakta yaratacağı bir kirliliği temizleme sorumluluğu olduğu vurgulanmakta, bunun yapılmamasının sonuçları değerlendirilmektedir. Buna benzer bir söylem, apartman bahçelerinde ve apartman kapısı çevresinde kedilerin beslenmesi için mama bırakma üzerinden de karşımıza çıkar.

“Çok görüyorum yani. Dışarıya mama bırakan... Bizde de var. Şimdi bir gitseniz kapının önünde. Hatta bir tane Kalip diye ismini vermişler biz geldiğimizde. Bir gözü kör evcil kediymiş, yani apartmanda. Sahibi öyle anlattılar bize. Sahibi başka bir kedi daha alınca eve bu evi terk ediyor. Bizim bahçede bir sandalye var eski. Kalip orada oturur sabah akşam. Kışın içeride hep uyur. Karşımızda oturan Cenk Bey var bekar. Sürekli mamayı yığar, ıslak mamayı kapının önünde. Hatta çok kötüdür onun kapısının önünün kirliliği. Valla 5-10 tane şey görüyorum bizim bahçede sadece. Ama Kalip muntıkayı hiç terk etmiyor apartmanın bahçesine. Apartmanın sahibi gibi o şeyin üzerine oturur. Çok fazla mama veriyorlar. Gereğinden fazla veriyorlar. Normal mamanın dışında ev artıkları da veriyorlar. Hayvanı yemeyeceği şeyler veriyorlar.” (Ay-10, Erkek, 62)

Apartman ölçeğinde normlar yalnızca hayvanın varlığı üzerinden işlememekte, hayvanlara yönelik pratikler arasında da bir *sınıflandırma mücadelesi* üretmektedir. Görüşmecinin verdiği örnek, aynı apartman içinde hayvana bakma biçimlerinin karşılaştırmalı olarak ahlaki değerlendirmeye tabi tutulduğunu göstermektedir. Kapı önüne “mama yığmak”, ıslak mamayla alanı kirletmek, “gereğinden fazla” beslemek, hatta “hayvanın yemeyeceği” *ev artıkları* vermek gibi pratikler, “iyi niyetli ama yanlış” ya da *sorumsuz* bakım biçimleri olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, *doxanın* mikro düzeyde nasıl açığa çıktığını da göstermektedir. Apartman sakinleri, yalnızca hayvana dair şikâyet eden ya da edilen kişiler değildirler. Aynı zamanda doğru bakımın ne olduğuna dair ölçütler koyan ve başkalarının pratiklerini bu ölçütler üzerinden değerlendiren aktörlerdir. Bu anlamda, sokakta ya da ara alanlarda bakımı yapılan hayvanlar kadar evin içinde bakılan evcil hayvanlara yönelik standartlar da evin içinden taşıdığı ölçüde diğerlerinin bakışlarına sunulmaktadır.

Bu bağlamda, evinde kalıcı olarak 15’ten fazla kedi bakmakta olan bir görüşmecinin evinden apartman boşluğuna doğru sızan kokunun komşularıyla arasında yarattığı soruna dair anlattığı anekdot konunun sadece görsel bir kirlilik meselesi olmadığını aynı zamanda orta sınıfın uygun *ev hijyeni* kriterlerinde kokunun önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

“WhatsApp grubumuz var ya, WhatsApp grubuna yazdılar. Dediler ki, çok da iyi görüştüğüm komşularımdı. Gerçi taşındılar. Herhalde benim yüzümden taşındılar diyorum. Tam şu merdivenlerden çıkınca yukarıdalar ki karı koca. Ay işte iniyoruz merdivenlerden mutlaka ağzımızı bir şeyle kapatıyoruz peçeteyle. Korkunç bir koku var apartmanda. Sonra zaten pandemi oldu herkes. Maske takmak zorunda kaldık. Diyorum ki ay onların ahı mı tuttu, ne. Sonradan da taşındılar. Ama ben kendimce diyorum ki herhalde benim yüzümden taşındılar diye. Sonra kocası da şeyi yazmış. Hıfzı Sıhha'yı arayalım Ankara Valiliği'ni. İşte koku analizi için birilerini getirtirelim buraya. Çünkü korkunç koku var. Ben çalışıyorum. Taşıma kapları her yerde. Burada başka hayvanlar var. İster istemez koku hep kapının ardından gitmiş, dağılmış. Ondan sonra ben fıs fıs falan yapıyordum. Ondan sonra işte vay bir de koku yapıyorsunuz fıs fıs. Daha beter pisliğin üzerine o kokuyu fıs fısırları yaptığınız için daha da çok iğrenç kokular falan diye. Ay otur ağla ağla. Öbürü alttan diyor ki 'ay evet sanıyorum apartmanda kedi besleniyor.' Ya apartmanda ben niye kedi besleyeyim. Ben evde besliyorum. Yani iyi ki buranın sahibi benim de kiracı falan olsaydım herhalde çoktan atılmıştım. Yani öyle yapacaklardı sonra işte. Neyse ki bir pet otel buldum da oraya verdim hayvanları 3 sene. Ama şimdi hadi evdeyim diye bir de maddiyatsızlık olunca almak zorunda kaldım.” (Ay-7, Kadın, 63)

Bu anekdot, ayrıca normlara dair iki konuya daha işaret etmektedir. Birincisi, evde bakılması makul ve ölçülü olan sayıya yönelik genel kanıdır. Psikolojik açıdan hayvan istifçiliği, obsesif kompulsif bozukluk olarak değerlendirilse de her fazla sayıda evcil hayvan sahibinin istifçi olmadığı özellikle belirtilmektedir.²⁰⁶ Sadece uzmanlar tarafından konulması gereken psikiyatrik tanılarının sıradan insanlar tarafından etiket olarak kullanılması evinde fazla sayıda hayvan himaye eden insanların sosyal izolasyonu ve ihtiyaç duydukları yardımı alabilecek dayanışma açısından uzak kalmalarına yol açmaktadır. Anekdotun işaret ettiği ikinci nokta ise barınmaya yönelik mülkiyetin, örneğin burada olduğu gibi barınılan evin sahibi olmanın komşularla ilişkide tampon işlevi görmesidir. Ekonomik sermaye (mülkiyet) simgesel şiddete direnme gücü vermektedir. Ancak elbette meşruiyet mülkiyet ile sağlanamamakta,

²⁰⁶ American Psychiatric Association. (2022). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition: DSM-5-TR*. American Psychiatric Association Publishing, s. 280.

bundan ötürü himaye edilenlerin bir kısmı pet otele yerleştirmek gibi bir strateji yoluyla meşruiyetin apartman ölçeğinde yeniden kurulması amaçlanmaktadır.

*Temizlik ve kokunun yanı sıra ses, apartman yaşamının işitsel düzeni açısından önemli bir normudur. Kytö'nün Çengelköy'de "orta sınıf yaşamının sessel bir etnografisini" yaptığı araştırması, orta sınıf habitusunun apartman yaşamında ses ve mahremiyete yönelik beklentilerinin önemini vurgulayan iyi bir örnektir.*²⁰⁷ Benim de yaptığım görüşmelerde, özellikle köpeklerin parkede çıkardığı tırnak sesleri ve zaman zaman yüksek sesle havlamaları dolayısıyla komşuların şikayetleri ile karşılaşıldığı dile getirilmiştir. Ancak bir önceki örnekte olduğu gibi, mülkiyetin bu konuda önemli bir tampon olabildiği de açığa çıktı. Aydınlıkevler'deki görüşmecilerimden biri (AE-10, Kadın, 54), sadece kendi evinin değil aynı zamanda alt katındaki dairenin de mülkiyetine sahipti. Kiracısının köpeğinin varlığı ya da çıkardığı sesler dolayısıyla herhangi bir şikayetin olmadığını bildirmiştir. Ancak diğer yandan, Ayrancı'da oturan bir diğer görüşmeci, kedisinin çıkardığı "gece gürültüleri" dolayısıyla alt kat komşusunun şikâyeti ile karşılaştığını bildirmiştir.

"Gece'nin kızgınlık dönemi bir tık fazla gürültülü geçti. O yüzden üst kat ve alt kat şikâyet etti. Üst kat mesaj atmıştı, üst kat komşumuz. Yani lütfen kapılarınızı biraz daha yavaş kapatabilir misiniz? Özellikle gece çok ses oluyor falan diye. Ben de sordum ya hani onlar kapı sesi değil. Gece bütün dolapları açıp kapamayı çok sever. O yüzden kendi odamdaki dolapların şu halkalarını çıkardım açmasın vesaire diye. Ve bu dolaplar, çekmeceleri açıp kapama, alt kısmı çok ses yapıyor ve çok koşuyorlar. Özellikle gece. Evin içinde aşırı derecede koşuyorlar, bir şeyleri yere atıp onu sürüklemeyi seviyorlar. Alt kat komşum da yeni taşınmıştı, bizimle aynı zamanda taşınmış aslında o da. Kardeşim evdeydi ben değildim. Yani evde yaşlı ya da çocuk falan mı var, koltukları çok mu çekiyorsunuz, vesaire söylemişti. Sonra hani anlattım böyle böyle. Hani kızgınlık döneminden dolayı fazla gürültüye neden olabiliyor. Ama hani veteriner bir süre sonra birazcık daha bekleyin sonra kısırlaştırırız demişti ve kısırlaştırdıktan sonra bu kadar gürültü

²⁰⁷ Kytö, Meri. (2018). Sonic etiquette: Domestication of acoustic neighbourhood relations in Istanbul, *MSGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(17), ss. 164-181.

olmaz, kusura bakmayın vs. dedim. Sonra şikâyet almadık.” (Ay-3, Kadın, 30)

Görüşmecinin komşusu ile ilk iletişimde karşılaştığı mesaj ilk bakışta insan kaynaklı bir davranışa, örnekte kapı kapatmaya yönelmiş olarak görünse de görüşmeci bunun evde himaye edilen hayvanın davranışları ile ilişkili olduğunu açıklamak zorunda kalmaktadır. Bir yandan, apartman yaşamında özellikle gece ses ve gürültünün norm dışı olduğu paylaşılan bir düşüncedir ve buna bağlı olarak özür dilenmiştir. Diğer yandan, evde himaye edilen hayvanın eylemlerinin *geçici* ve ameliyat sonrası kontrol edilebilir hale gelecek olması, bunun yeterli ve katlanılabilir bir mazeret olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Diğer bir deyişle, evcil hayvanın evde himayesi yine orta sınıfın ev ve apartmana yönelik sembolik alanda kurduğu makullük zemininde sağlanmaktadır.

Bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde, *türlerarası ortak yaşamın ilişkisel ahlakı* iki katmanda işlemektedir: İlk katmanda apartman/mahalle ölçeğinde doxa temizlik, sessizlik, iz bırakmama, başkasını rahatsız etmeme gibi temellerle hayvanın himayesini sürekli ölçer. *Saygın ev* ve *makul komşu* imajı sembolik sermayenin gündelik biçimleri olarak devreye girer. İkinci katmanda ise haneler bu normlara karşı poşetle kaka toplama, teknik önlemler alma, tıbbi/bedensel gerekçelendirme, özür ve geçicilik vaadi, bakımın mekânsal olarak dışsallaştırılması gibi bir dizi pratik *strateji* geliştirir. Bu stratejiler, çatışmayı sadece çözmeye yaramaz. Aynı zamanda, hayvanla kurulan bağın aile statüsünde kabul edilebilir ve komşuluk düzeyinde *meşru* kabul edilmesine yönelik stratejilerdir. Dolayısıyla bu çatışmaları, hayvanların aile statüsünü bozan sapmalar değil, bu statünün hangi toplumsal koşullarda kırılanlaştığını ve hangi pratiklerle onarıldığını görünür kılan anlar olarak okumak da mümkündür.

4.4. “Evi” Diğer Türlerle Hazırlamak: Türlerarası Ortak Yaşamın Materyal Politikası

Önceki bölümde türlerarası ortak yaşamın gündelik hayatın zamansal düzenini nasıl dönüştürdüğünü ve ortak yaşamın apartman/mahalle ölçeğinde hangi normatif beklentilerle sınındığını görmüştük. Bu tartışmanın mantıksal devamı, ortak yaşamın sürdürülebilirliğini yalnızca niyet, sevgi, merhamet ya da sorumluluk söylemiyle değil, evin maddi örgütlenişi üzerinden de kurulduğunu göstermekten geçmekte. Bourdieu açısından *habitus*, belirli sınıfsal varoluş koşullarında biçimlenen ve açık *kurallar* olarak değerlendirilen eylemleri takip ederek değil, pratik bir sezgi ile hareket etme ile kavramsallaştırılır. Diğer bir deyişle, insanlar gündelik hayatta çoğu zaman “şu kural var, buna uyayım” diye bilinçli bir hesap yapmaktan çok, bedenlerinde cisimleşmiş olan habitusları sayesinde ‘ne yapılır’ ve ‘ne yapılmaz’ı sezerek, bir tür *oyun duygusu* ile davranırlar.²⁰⁸ Bu nedenle, gündelik yaşamın normal sayılan ritimleri, sınırları ve zevkleri ev gibi mekanlarda somutlaştırır ve yeniden üretilir.

Eve kedi/köpek gibi evcil türlerin dahil olması, bir önceki bölümde gördüğümüz gibi yalnızca aile tanımının genişlemesi değildir. Evin yeni ferdinin kullanımına dahil edilerek yeniden düzenlenmesi adına oda kullanımı, mobilya düzeni, yüzeylerin korunması, temizlik standartları, kokunun yönetimi, alışveriş kalıpları gibi habitusun ev içinde nesneleşmiş biçimleriyle yeni bir müzakere sürecinin başlaması anlamına gelmektedir. *Zamanın gündelik disiplinleri* kadar mekânın ve eşyanın düzenlenme biçimleri de bu müzakerenin kurucu parçasıdır, çünkü ev, birlikte yaşamın hem mümkün hale getirildiği hem de sınırlandığı bir yerleşim düzeni olarak çalışmaktadır.²⁰⁹ Evin nasıl bölümlere ayrıldığı (hangi oda kime açık/kapalı), hangi nesnelerin korunup hangilerinin dönüşüme uğradığı, hangi yüzeylerin “dokunulabilir” ya da “kirlenebilir”

²⁰⁸ Bourdieu, Pierre. (2006). *Akademik Aklın Eleştirisi*, Metis, s.23.

²⁰⁹ Schuurman, Nora. (2024). Multispecies homescapes, *Progress in Human Geography*, 48 (5), 655-668.

sayıldığı ve hangi izlerin tolere edilemez bulunduğu ev içi yaşamın doxasını yeniden üretir.

Bütün bu sebeplerle bu bölüm, türlerarası ortak yaşamı materyal politika olarak ele alacak. Kimlerin hangi alanlara eriştiği, ortak kullanımın nerede başladığı/nerede bittiği, bakımın hangi nesneler ve yüzeyler aracılığıyla mümkün kılındığı, hangi tekniklerle evin düzenli tutulduğu ve bu düzenin hangi tüketim pratikleriyle desteklendiği bu bölümün temel sorularıdır. Ev içindeki dönüşüm, birlikte kurulan düzenin maddi yüzü olarak hayvanın evde *yer edinmesinin* sadece metaforik düzeyde değil, kelimenin tam anlamıyla mekânsal ve nesnel bir yeniden düzenlemedir. Bu düzenlemenin nasıldığını düzenleyen ise hem evin içinde yaşayanlar hem de evi görme ihtimali olan kişiler olmaktadır. Bu bağlamda, evcil hayvanların evlere girişi, konutun evcil hayvan ile yeniden düşünülmesini zorunlu kılar; onlarla ilişkinin görünürlüğünün maddi karşılığı olarak ev düzeninde somutlaşır.

Bu bölüm, evin diğer türlere hazırlanma sürecini üç eksen üzerinden izleyecek. İlk olarak, ev içi mekanların yeniden dağılımı ve oda, mobilya, kapılar, balkon ve geçişler gibi unsurlarla sınırların kurulması üzerinden ele alacağım. İkinci olarak, temizliğin ve hijyen ve bakım pratiklerinin yeni rutinlerle nasıl örgütlendiğini, bunun *saygın ev* idealini türlerarası koşullarda nasıl yeniden ürettiğini tartışacağım. Son olarak mama, veterinerlik ve bakım hizmetleri gibi tüketim kalemlerinin bakım pratiklerini nasıl piyasalaştırdığını, *iyi bakımın* hangi sermaye bileşimleriyle mümkün kılındığını ve bunun piyasayı inkâr eden ve buna yönelik beklentiler yaratan yeni bir ethos oluşturduğunu değerlendireceğim. Böylece türlerarası ortak yaşamın duygusal koşulları ile mekânsal, zamansal ve maddi olarak kurulan ilişkileri nasıl etkilediğini, habitusun ev içi pratiklerde nasıl yeniden üretildiği ve dönüştüğünü, bulgular üzerinden görünür kılmayı hedefliyorum.

4.4.1. Evdeki Mekânların Yeniden Dağılımı: Oda, Mobilya ve Sınırlar

Görüşme verileri, türlerarası ortak yaşamın “evin içinde yer açma” meselesini yalnızca fiziksel bir düzenleme olmadığını; *iç-dış, temiz-kirli, insan mekânı-hayvan mekânı, güvenli-tehlikeli* gibi evin yerleşik sınıflandırmalarını da yeniden kuran *pratik bir mücadele alanı* ürettiğini göstermektedir. Bu nedenle, hayvanların hane içine yerleşmesi evin kullanım mantığını kendiliğinden sürdüren doksik kabulleri görünür kılmakta ve onları müzakereye açmaktadır. Başka bir deyişle, türlerarası ortak yaşam evin maddi örgütlenmesini “kendiliğinden işleyen” bir arka plan olmaktan çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle, ev artık sürekli ayarlanan, yeniden dağıtılan ve sınırları yeniden çizilen bir ortak yaşam düzenine kavuşmaktadır.

Bourdieu’nün ev/konut üzerine yaptığı analizleri, oda eşikleri, *iç-dış* ayrımları, erişim sınırları ev içi bölümlerin gündelik hayatın sınıflandırma şemalarının mekânda maddileştiğini göstermektedir. “Kabiliye evi” çözümlemesinde ev, toplumsal karşıtlıkların ve hiyerarşilerin mekânsal bir dil aracılığıyla kurulduğu, bu düzenin de pratikleri yönlendiren bir doğallık etkisi ürettiği bir sınıflandırma sistemi gibi işler.²¹⁰ Bu bakışla, türlerarası ortak yaşamda evin yeniden bölümlenmesi, dekorasyon ya da konfor ayarı olmaktan çok habitusun ev içinde nesneleşmiş sınırlarının yeniden çizildiği bir yeniden sınıflandırma sürecidir.²¹¹

Bu dönüşüm, öncelikle ev içi mekanların ve mobilyaların “tahsis” edilmesiyle görünür olur. “*Fileyi de o yüzden yaptık. Onların da hakkı var hem hava girişi için. Onların canını düşünmek zorundayız. Evin çocuğu bireyi bir şey olsa içimiz titreyecek. Evin neresi isterse onların. Salondaki yemek masasının sandalyeleri de onların. Onlara tahsis edilmiş durumda.*” (AE-1, Kadın, 31) Bu örnekte de görüldüğü gibi, evcil

²¹⁰ Bourdieu, Pierre. (2023). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 46.

²¹¹ Webster, Helena. (2023). *Mimarlar İçin Bourdieu*. Ketebe, s.125.

hayvanın güvenliğine yönelik yapılmış olan balkon filesi, hane halkının bir ihtiyacı için değil, evin kedisinin balkonda oturabilme *hakkı* ya da görüşmecinin ifadesiyle “temiz hava hakkı” için sağlanmıştır. Hayvanın ev içindeki statüsü *evin çocuğu/bireyi* olarak adlandırılırken bu statü mekânsal olarak da bir karşılık bulur. Evdeki insanların giriş çıkışının mümkün olduğu her yer, öncelikli olarak onların güvenliğini sağlayarak evin evcil hayvanlarının da erişimine açılmıştır. Hayvanlar ev içinde misafir değil, alan talep edebilen hane üyesi olarak konumlanmış ve evin iç hiyerarşisi yeniden düzenlenmiştir.

Evcil hayvanların hem ellerinin bulunmaması dolayısıyla alet kullanamamaları hem de istek ve ihtiyaçlarını doğrudan dile getirebilecek dil yetilerine sahip olmamaları dolayısıyla evcil hayvan sahipleri tarafından daha çok *muhtaçlık* üzerinden değerlendirildikleri görünürdür. Bu durum, ev içi erişim ve kısıtlamaların da bu çerçevede okunmasını gerekli kılmaktadır. Evcil hayvanın hareketlerine yönelik yapılan gözlemler, onların istek ve ihtiyaçlarını himaye edenlerin “tahmin etmesi” için bir araç sağlamaktadır. Bu tahminin isabetli olup olmaması ancak evcil hayvanla geçirilen süre doğrultusunda ve deneme yanılma ile kendini belli eder.

“İlla onlara göre düzenlemek zorunda kaldık. Çünkü bir tanesi cam kenarını seviyor, diğeri masanın altını seviyor. İster istemez bir noktada şey oluyor. Ya tamam bu çocuk cam önünde ama yumuşak bir şeyde yatsın falan deyip oraya en başta bir minder koyuluyor. Sonrasında belki böyle bir ev yapılıyor vesaire. Şu an cam önü böyle şeyleri var ya asma yatakları var ya onlardan edindik mesela. Ya da işte böyle. Çok alakasız yerde yatanlar var. Banyonun üstünde bir dolap var. O dolabın üstüne bayılıyor ama yani ölüyor orası için. Oraya onun için yine bir alan yaptık. Orada yatıyor. O şekilde küçük düzenlemeler var.”
(AE-5, Kadın, 25)

Mikro ölçekte yapılan bu örnekteki gibi düzenlemeler, mekânsal yeniden dağılımın örneklerinden biridir. Hayvanların tercih ettiği cam önü, masa altı, dolap üstü gibi evin önceden kurulmuş planlarıyla çakışan yerler, hane halkının küçük ancak sürekli müdahaleleriyle kalıcı hale gelmektedir. Bu pratiklerle mekân yalnızca

insanların konforu ve estetiği üzerinden değil, hayvanların bedensel yönelimleri ve gündelik alışkanlıkları üzerinden de örgütlendiğini göstermektedir. Böylece ev, zamanla insan türüne yönelik tasarımdan farklı türlerin kullanımlarıyla fiilen şekillenen bir *ortak yaşam topografyasına* dönüşmektedir. Power'ın Sydney'de köpekli ailelerle yaptığı çalışma, evde evcil hayvan bakımına yönelik yapılabilecek düzenleme potansiyelinin köpeklerin eve daha çabuk uyum sağlamasına olanak tanınması ve aile ilişkilerinin başarısı için önemli olduğunu göstermektedir.²¹² Dolayısıyla, özellikle ekonomik sermayenin yüksek olması, hayvana yönelik yapılacak düzenlemeler için kaynak sağlayabilir. Ancak en az bunun kadar önemlisi, evde himaye edilen hayvanın istek ve ihtiyaçlarının gözlemlenebilmesi için ona zaman ayırabilme potansiyelinin de önemli olduğu anlaşılmaktadır:

“O da mesela tuvaleti, o küçük ekstra tuvaletimizi kullanamıyoruz yani. O ona ait oldu. Yani ne bileyim işte koltuğa çıkamıyor artık rahatça. Yani o yüksek vitrin, etajerlere. Onun yanına mesela koltuk çekiyoruz. Yani orada tırmanıp çıksın dışarıda izlesin diye. Ne bileyim balkona da tel yaptırдық. Rahatça girsin çıksın çünkü kışın da daralıyor, sıkılıyor gibi. O işte orada yazın biz hiç oturduğumuz yok ama orada yatıp bir takılıyor. Yani o büyük ölçüde. Mesela ben tam geçen senelerde yenilediğimde koltuklar yüksekti. Yanına puf koyduk ki çıksın, çünkü çıkamıyor. Bu yeni yatak da yüksekmış, biz de fark etmedik. Böyle işte puf koyuyoruz yanına, pufa atlıyor, puf da oraya çıkıyor. Öyle bir yer düzenleme yapıyoruz yani.” (Ay-7, Kadın, 63)

Ortak yaşam topografyası, himaye edilen hayvan için alan açma kadar evin “risk haritası”nın yeniden çizilmesi ile de sağlanmaktadır. *“Mesela evden uzun süre gideceksen böyle kırabileceği, dökebileceği şeyleri mesela toparlamaya çalışıyorum. Mesela mutfak kapısını kapatıyorum çünkü mutfakla çok ilgili. Ne bileyim işte banyoyu kapatıyorum olur ya gider gider, bir şey yer sıkıntı tabii. Sineklik de taktırdık. Hatta tatile giderken bile otelde ya da tutacağım evde sineklik yoksa gitmiyorum mesela.”*

²¹² Power, Emma. (2008). Furry families: making a human-dog family through home, *Social & Cultural Geography*, 9(5), 535-555.

(Ay-4, Kadın, 47) Görüşmecinin evden ayrılınca aldığı önemler himaye edilen evcil hayvanın güvenliği için sınır çizmek ve bazı eşyaları kaldırmak üzerine kuruludur. Ancak tatil planları, bu sınırların evden dışarıya taşıdığını göstermektedir. Burada sınır, evin içinde kapılarla, evin dışında ise gidilecek yerin güvenlik altyapısı ile kurulmaktadır. Bu tür mekânsal ayarlamalar, hemen her seferinde temizlik ve hijyen pratikleriyle iç içe ilerlemektedir. Çünkü evin sınırlarını yeniden çizmek, aynı zamanda kıl, koku, kum, iz gibi düzen göstergelerinin nasıl yönetileceğini de belirler.

“(Benim babaannem) gerçekten o Karadeniz kadının filmlerdeki hali gibi ve despotu o böyle Osmanlı kadının her şeyi vardır diye kavrandı. O kişi oydu. Bütün her şeyin bir şekilde düzenliyor. Kendi oğulları zaten var, o torunlar var derken hepsini düzenleyen biri. O yüzden hani onlar da öyle bir şey olarak değil. Hani evet sokakta yaşayan canlı, kapının önünde bakılan canlı. Orada maması ve hani verilmez edilmez diye bir şey yok. Evin avlusuna girebilir, bakılabilir. O, o kadar. Ama evin dışına giremez. Ha evin içinde yeri yok mantığıyla düşünülenlerden.”
(AE-1, Kadın, 31)

4.4.2. Temizlik, Hijyen ve Bakım Pratikleri: Orta Sınıf Estetiği ve Kontrol

Türlerarası ortak yaşamın ev içi düzeni dönüştürme biçimlerinden bir diğeri görüşmeci anlatılarında sıklıkla temizlik ve hijyen ekseninde görünür hale gelmektedir. Temizlik, sadece hijyen üzerinden değil, evin sınırlarını, nesnelerin yerini ve gündelik hayatın uygunluk ölçütlerini belirleyen sınıflandırma şemalarının sürekliliği ile yakından ilişkili toplumsal bir pratik olarak işlemektedir. Mary Douglas’ın klasik vurgusu, *kirin* nesnelerin özsel bir niteliği olmadığını, aksine düzenlenmiş sistemlerin dışına taşan, yanlış yerde duran ya da yerleşik sınıflandırmaları ihlal eden unsurlar olarak belirlendiğini hatırlatır. Bu açıdan kirlilik, “benimsediğimiz sınıflandırmalara

ters düşen ya da onları altüst eden her türlü nesneyi veya fikri uygunsuz görme tepkimizdir.”²¹³

Bu kavramsallaştırma, görüşmeci anlatılarında ev içi hijyenin neden kedi ve köpek varlığı sorusundan daha geniş bir anlam alanına sahip olduğunu açıklamak için oldukça elverişlidir. Çünkü, evcil hayvanla birlikte yaşam evin yerleşik sınırlarını sürekli yeniden tanımlamayı gerektirir. Nitekim hijyen, kimi durumlarda hayvanın bedeni ya da eşyası üzerinden değil, varlığı üzerinden kurulur ve evin tamamını “potansiyel olarak *kirli*” kategorisine soktuğu bir damgalama dili yaratır. Fazla sayıda kedisi olan görüşmecilerden birinin ablası ile kurduğu diyalog bu açıdan uç ama düşündürücü bir örnektir.

“Mesela ablam gelmiyor yıllardır. Senin evin diyor çok pis diyor. Abla gördün mü benim evimi? Hayır diyor ama kedilerin var diyor. Senin evin diyor çok pistir diyor. Ben gelmem diyor. Yani 10 seneden fazladır ablam İzmir'de yaşıyor ama hiç Ankara'ya gelmediler. Gelmem de diyor zaten. Senin evinde yatılmaz. Ben pismişim.” (Ay-7, Kadın, 63)

Evin pis sayılması, fiilen gözlemlenmiş bir kirlilikten değil, hayvanın varlığının başlı başına bir sınıflandırma ihlali olarak değerlendirilmesinden ileri gelmektedir. Böylece *hijyen*, gündelik bakımın bir parçasından çok evin saygınlığına, misafir kabul edilebilirliğine ve hane sahibinin toplumsal değerlendirilmesine bağlanan simgesel bir ölçüt haline gelmektedir.

Hijyenin bu simgesel boyutu, hane içinde müzakereler üzerinden de belirginleşir. Burada toplumsal cinsiyet normlarının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmecilerden biri, kedi sahiplenme sürecinde ilk müzakerenin annesi ile gerçekleştiğini, evin hijyeninden sorumlu kişi olarak onun onayı olmaksızın hane fertlerinin kendi başlarına bu kararı alamayacağını şu sözlerle belirtmektedir: “*Aslında galiba böyle evdeki o*

²¹³ Douglas, Mary. (2017). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, Metis Yayınları, s. 59.

hayvan şeyine düşünen birazcık da anne faktörü daha çok var. Hani evi temizleyen, derleyen, toplayan olduğu için bile, bilmiyorum ama bence kadın faktörü daha fazla. Hani annem o konuda her zaman açık olduğu için babam da artık alıştı zaten.” (AE-1, Kadın, 31)

Sokakta olan hayvanı uzaktan sevmek mümkünken evin içine alınması evin düzenini ihlal edecek bir risk gibi algılanmaktadır. Bir diğer görüşmecinin eşini ikna etme konusunda yaşadığı direnç hem bir yandan toplumsal cinsiyet rolleri ile hem de ev ve temizlik arasında kurulan algılar üzerinden okunabilir. “[Eşime Çilek’i kabul ettirme konusunda dirençle karşılaştım.] Birinci sebep herhalde hijyen. Tüyleri vs. hani o tarz şeyler. En birinci sebep bu. Bundan dolayı çok istemiyordu. Uzaktan seviyordu. Yani çok böyle şeyi yok yani. Özellikle köpeklerden korkuyor mesela. Çok yaklaşmıyor, kaçıyor. Ama kediye hani... Kedilere de çok özel bir şeyi yok, bir ilgisi yoktu ama sahiplendikten sonra biraz biraz ısındı. (Ay-13, Erkek, 42) Diğer bir deyişle, hayvanın eve girişi evin sınıflandırma düzenini yeniden kurmayı gerektirmektedir ve bu yeniden kurma süreci çoğu zaman bir tür pazarlıkla ilerlemektedir.

Evin maddi düzenine yönelik dönüşümler de bu çerçevede okunabilir. Irka göre belirgin boyut farkı bulunan köpeklerin seçiminde sokağa çıkarma gereksinimlerinin farklı olması, küçük ırk köpeklerin daha “yönetilebilir” olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Görüşmecilerin ciddi bir çoğunluğu, anlatılarında özellikle büyük ırk köpeklerin harekete ihtiyaçları dolayısıyla bahçeli evde bakılmalarının daha uygun olduğunu bildirmişlerdir. Bu gerekçelendirme kimi zaman örtük, kimi zaman açık bir şekilde büyük ırk köpeklerin sokağa çıkma ve sokağın kirini eve getirme söylemiyle birleşmektedir. Büyük ırk köpeği olanlarsa bu söyleme katılmamaktadır.

12 yaşında golden ırk bir köpeğe sahip olan görüşmeci (AE-10, Kadın, 54), köpeği ile çıktığı yürüyüşler sonrasında ayaklarını temizlediğini, bunu yaparken iki oğlu ve kendisinin özellikle sorumluluk paylaştığını ve evin hijyenini bu şekilde

sağladıklarını bildirmiştir. Evde yapılan görüşme sırasında evin büyük kısmının zemininde halı olmadığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan küçük ırk köpek bakmakta olan başka bir görüşmecinin ifadeleri buna paraleldir.

“Mesela Küçük ırkın bir güzelliği de o. Yani şu kadarcık bir kaka, bu kadarcık bir çiş. Bizim zaten artık halı yok evimizde yani. Artık halısızız. O zaman halısız da evimizi düşünemezdik yani. Ben şu an tamamen bizim evde her şey köpeklerimizin rahatına göre planlanmıştır. Orada Gypsy'nin de bir tanesi. Orada Arya'nın bir tanesi. Arya'yı öyle sever, Gypsy böyle sever.” (AE-4, Kadın, 56)

Halının kaldırılması, Douglas'ın çerçevesinden bakıldığında yalnızca pratik bir temizlik çözümü değil, evin temiz-kirli ayrımını kurma biçiminde yapısal bir değişim olarak okunabilir. Ev, hayvanla birlikte yaşamının yaratabileceği kıl, leke, koku, dışkı, çiş riski gibi izleri daha yönetilebilir kılacak bir materyal rejime göre yeniden tasarlanır. Türkiye’de meskenlerin halı ile ilişkisi düşünüldüğünde bu oldukça radikal bir değişim gibi görünebilir.

Aynı görüşmeci dışarı ile kurulan ilişkiyi hijyenle ilişkilendirirken özellikle pati temizliğinin yaratacağı zaman ihtiyacına vurgu yapmaktadır.

“Şimdi onları dışarı çıkartsam pati temizliği bir sorun. Bu bir sorun. Yani Gypsy'i zaten ben baştan denemiştım. Gypsy üç aylıktı bize geldiğinde. Tasma travması vardı. Tasmayı bağlıyordu, yürümüyordu. Oradan kaldı. Sonradan da artık böyle alıştı. Ne bileyim hani böyle kendi pratiğimize uymadı. Evin hijyeni bozulacak. Şimdi kendi pisliğinin olması farklıdır. Hani terasa çıkar, terastan belki toz yaprak bir şey getirebilir ama o da en azından dışarının, patinin arası dolacak, yağmur var. Bunu bir gün çıkarmakla değil, sabah akşam çıkarıp da evde hijyen yapamazsın. Bence. Büyük bir köpeğim olsa mecbur çıkaracağım, o zaman da ayakkabı mı giydirirdik... O da uymuyor yaşam pratiğine. Kocaman bir köpek iki kişilik yer kaplıyor yani.” (AE-4, Kadın, 56)

“Kendi pisliğinin olması farklıdır” cümlesi, ev içi ve hanenin insan bireyleri tarafından yaratılan kirliliği yönetilebilir olarak değerlendirilirken asıl kırılganlığın dışarının

eve taşınmasında yaşanması olarak okunabilir. Diğer bir deyişle, köpeğin varlığı değil, artık iç-dış arasındaki geçişin yönetilebilir olması köpeği evin içine almayı mümkün hale getirmiştir.

Hijyenin yanı sıra, evcil hayvan himayesi evin estetik düzenine yönelik de seçimlerin düzenlenmesine neden olmaktadır. Özellikle koltuk ve perde kumaşlarının seçiminde üzerlerinde hayvanın bıraktığı zararın görünür olmaması önem kazanmaktadır:

“[Evin düzeninde kedilerin ve köpeğin etkisi] %100 oluyor. Mecbursun, olmak zorunda. Mesela işte biraz önce söyledim ya sana halı seremiyorum. Diğer kör kedim çok etkileniyor çünkü. Bazı odaları kapalı tutmak zorunda kalıyoruz. Dolayısıyla işte hani hem kıl olmasın diye hem koltukları tırtıklamasınlar diye bazılarında maalesef öyle bir özellik de oluyor. Seçtiğin perdeleri ona göre seçiyorsun. Aldığın koltuk takımının kumaşını ona göre karar veriyorsun. Mesela gördüğün kumaş tırtıklanmayı göstermeyen kumaşlardan. Özellikle almak zorunda kaldım bunu. Yani yapıyor, yine de yapıyor. Engel olamıyorsun. Verdiğin her kararı, evin düzenini ona göre almak zorundasın maalesef ki. Ama tabii çok da yasaklı bir ev değil burası. Hani olabildiğince özgürler. Yapacak bir şey yok çünkü amacımız kısıtlamak da değil, daha az zararlı atlatmak. Ama benim bugüne kadar hiçbir kedim hiçbir şeyimi kırmadı mesela.”
(Ay-15, Kadın, 47)

Son olarak, bazı anlatılar hijyen standartlarının da yeniden tanımlanması ve kirin gündelik hayatın bir parçası olarak değerlendirilmesi yönünde çalıştığını göstermektedir. Evcil hayvan sahiplerinin büyük çoğunluğu evcil hayvanlarının kıl ya da salyalarını kir olarak değerlendirmemektedir.

“Her yeri kıl içinde. Çünkü üstünde yatıyorlar. Koltuklarımız öyle, yatağımızdalar, her yerdeler. Hani bazen böyle görüşmeye gittiğimde işte bir tanesi üstünde kıl görün falan yapıyorum. Ve direkt birisi bana şey dediği zaman, saçının dökülmüyor mu diyorum. Yani. Sizin saçlarınız dökülmüyor mu, direkt o şekilde söylüyorum. Ve kedi sevmeyene sen ay kedini kapat diyene ay kusura bakma kapatamam diyorum. Gelmesin. Evimde dağınıksa kedi tüyleri var diye ah kahvemde kıl çıktı, yok bilmem ne. Biz tüyler içinde alıştık yani tüyler uçsa bu beni rahatsız etmiyor.” (AE-3, Kadın, 51)

Bu anlatı, hijyenin mutlak sınırlarının olmadığını, kimin hangi izleri “normal”, hangilerini “uygunsuz” saydığına dair bir sınıflandırma meselesi olduğunu bize yeniden hatırlatmaktadır. Hijyen gibi estetik de bu anlamda standartları dönüştürerek işleyebilmektedir. Kedileri evin mobilyalarına zarar veren bir görüşmeci, bu durumu kabullenerek düzen standartlarına yönelik yeni bir bakışı benimsemiştir:

“Şöyle koltukların altında kumaş seti vardı işte. Emek onları yırtmaya başladı. Çekmeye falan çalıştım, baktım yok yani. Hani olmuyor. En sonunda bütün koltukları ters çevirdim. O kumaşları kestim. Gece ve güneş de zaten bu hale getirdi. Lambaderle falan kablolarını çıkarmışlardı. Onları tekrar yaptırdım. Zaten benim bazamı yeni almıştım ama 10 yıllık gibi yaptılar. Ama bir süre sonra ne bileyim ya gözüme gelmiyor açıkçası. Bir arkadaşım şey demişti yani senin ev kedilerin ashında. Kediler seni sahiplenmiş. Ne yapayım yani? Yapıyorlar.”
(Ay-3, Kadın, 30)

Bu bulgular, temizlik ve hijyen pratiklerinin türlerarası ortak yaşamda basit bir düzen meselesi olmaktan çıktığını göstermektedir. Douglas’ın işaret ettiği üzere, kir çoğu zaman “yanlış yerde” olan şeydir. Görüşmecilerin anlatılarında da hayvan bedeni, kıl, koku, kum gibi unsurlar evin yerleşik sınırlarını ihlal etme potansiyeli taşıdığı ölçüde görünür olur. Ancak aynı anlatılar, bu ihlalin tek bir yönde çözülmediğini, kimi hanelerde hijyen standartlarını halısızlaşma, kumaş seçimi gibi materyal bir dönüşümle yeniden kurulduğunu, kimi hanelerde ise bazı izlerin gündelik hayatın bir parçası olarak yeni bir “normal” ürettiğini göstermektedir.

4.4.3. Tüketim Rejimleri: “Paha Biçilemezlik”

Görüşmeler, orta sınıf habitusunda evcil hayvan himaye pratiklerinin, piyasanın sunduğu ürün, hizmet ve uzmanlık diliyle birlikte kurulduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, iyi bakım pratikleri aynı zamanda ekonomik değeri yüksek ürünlerle paralel değerlendirilmektedir. Bourdieu’nün bu noktada sermaye türlerinin birbirine çevrimi üzerine vurgusu açıklayıcı olabilir: Ekonomik sermaye, belirli koşullarda kültürel veya

bedensel yatkınlıklar ve tanınma biçimleri aracılığıyla sembolik sermayeye dönüşebilir.²¹⁴ Ev içindeki türlerarası ortak yaşamda tüketim, basit bir satın alma eylemi olmaktan çıkmakta, “iyi bakıcı olma”, “doğru seçim yapma” ya da “sorumluluk sahibi olma” gibi ahlaki ve kültürel kategorilerle birleşerek, ekonomik harcamayı meşrulaştıran bir zihinsel yapı üretmektedir. Bu nedenle, görüşmecilerin anlatılarında bir yandan marka, ürün standardı, uzmanlık ve fiyat gibi piyasa mantığının belirleyici unsurlarının kullanımı artarken diğer yandan evcil hayvanın “kendinden değerli” görülmesi ve bu harcamaların “paha biçilemez” bir yakınlık ilişkisi içinde anlamlandırılması izlenebilir.

Bourdieu’nün *Kültür Üretimi*’nde derinlemesine yaptığı sembolik mallar ekonomisi” üzerine olan tartışması, bazı pratiklerin piyasa çıkarının dışında görünmek istemediğini, aksine kendini çıkar dışı veya adanmışlık diliyle kurarak tanınma ürettiğini tespit etmektedir.²¹⁵ Evcil hayvan himayesinde çıkarın inkârı, bakım alanında yapılan masrafların çoğu zaman hesaplanabilir maliyetler olarak değil de kendini adama ve yükümlülük olarak çerçevelenmekte ve görünür kılınmaktadır. Diğer bir deyişle, ilişkinin yarattığı ekonomik yük, duygulanımsal ve ahlaki bir yükümlülük olarak kurulmak zorundadır. Ancak bu yolla, yani maliyetlerin inkârı yoluyla meşruiyet alanını yaratabilir. Buna karşılık pratikler *adanmışlık*, *sorumluluk* ve *çıkar dışılık* üzerinden sunularak tanınma üretilebilir.

Bahçe katında hem kendi kedisi ile hem de bahçede yaşayan başka kedilerle ilgilenen bir görüşmeci, gündüz serbest gezen kedisinin ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından daha çok öncelediğini, eve biraz geç gelmesi durumunda yaşadığı rahatsızlığı ve duygusal yükü ifade ederken kullandığı dil bu anlamda bu ilişkiye dikkat çeken bir örnektir:

²¹⁴ Bourdieu, Pierre. (1986). The forms of capital, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (Ed. J. Richardson), Westport, pp. 241-58.

²¹⁵ Bourdieu, Pierre. (2023). *Kültür Üretimi*. İletişim Yayınları.

“Ben kendime düşünmem, ona düşünüyorum mesela. Yani bir şey olacaksa kendimden önce onu düşünüyorum ki acaba ne yapıyor, ne ediyor. Yani akşam eve gelmediğinde bile yani şey yapıyorum, düşünüyorum, aklım dolu çünkü ya. Evlat gibi sonuçta bu. Yani bu iki tane de olsa, üç tane de olsa, beş tane de olsa fark etmiyor. Belli bir aydan sonra o yaşadığın ailenin bir parçası oluyor. Ve gerçekten bu paha biçilemez bence. İnsanlar biraz daha süs olarak alıyorlar kendilerine. Ben vakit geçirmek için onunla paylaşıyorum burayı. Gerçekten bir şeyler yaşıyoruz. Gerçekten bana çok şey katıyor. (Ay-2, Erkek, 43)

Mama, vitamin ve bakım ürünleri üzerinden aktarılan anlatılar, piyasanın hipoalerjenik, veteriner maması, premium ürünler, ithal takviye gibi kategori ve markalarla kendini dayattığını ortaya koymaktadır. Zelizer’in *paha biçilemezlik* analizinin bu noktada önemli bir açılım sunduğuna inanıyorum: Zelizer, piyasada yakın ilişkilere konu olan (onun analizinde çocuk) varlıkların piyasa değerine indirgenemediğini, fakat yine de sürekli harcama gerektirdiğini tespit etmiştir.²¹⁶ Piyasa kategorileri bu nedenle iki yönlü işlemektedir: Bir yandan bakımın metalaşmasını ve fiyatlarını belirleyiciliğini güçlendirmektedir, diğer yandan bu metalaşmış ürün ve hizmetler aile üyesi olarak görülen evcil hayvanın tekil ihtiyaçlarına bağlanarak paha biçilemez bir ilişkinin içinde yeniden anlamlandırılır.

“Acana aldım bir kez, o iyi gelmedi. Hills aldım. Genelde N&D'den daha memnundum. Mesela çok iyi denilen bir şey, Çiko'ya iyi gelmiyor denedim. Mesela kilo aldırıyor, enerjisi düşüyor falan. Onu gözlemliyorum, o zaman değiştiriyorum. Bir de değişik mamalar almaya çalışıyorum. Genelde N&D'nin balıklı mamalarını almaya çalışıyorum. Ama bu ara son birkaç aydır Çiko'nun da biraz midesi hassas. O yüzden onu da Safari'nin veteriner mamasından kullanıyor. Şu bizim olmayan çocukta onun da deri sıkıntısı varmış. Ona da özel mama verdiler. Kuş içinde bakıyorum. Aslında çok iyi markalar var. Aldım Türkiye'de ama sahte gönderdiler. Türkiye'de kuş konusu biraz sıkıntılı yani. Hiç güzel bir şey yok vitaminleri falan. Bir iki kez Almanya'dan falan arkadaşlarım geldi ya da annem Hollanda'dan geldiğinde onlara işte oradaki güzel markalı vitaminleri falan ısmarlıyorum. Onları getiriyorlar. Öyle hallediyorum. Hiçbir şey yok burada.” (Ay-5, Kadın, 35)

²¹⁶ Zelizer, Viviana. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Princeton University Press.

Evcil hayvanın özgül nitelik ve ihtiyaçları üzerinden yapılan tüketim aynı dille değerlendirilmektedir.²¹⁷ Görüşmecinin anlatısında ifade edilen markalar arası deneme yanılma, evcil hayvanının tepkilerini gözlemleyerek ürün değiştirme ve hatta kuş ürünlerinde sahte ürün deneyimi nedeniyle Almanya ve Hollanda üzerinden tedarike yönelme gibi göstergeler bakımın doğru ürün arayışına yöneldiğini göstermektedir. Benzer bir biçimde beslenme biçimlerinin veteriner önerileri doğrultusunda doğru içerik arayışıyla kurulması, evcil hayvanlara yönelik tüketimin kültürel sermaye yoluyla da rasyonelleştirildiğini düşündürmektedir:

“Araştırıp aldım. Ada’nın maması hipoalerjenik, alerjik bir çocuk olduğu için düşük tahılla besliyoruz Ada’yı. Ama tabii bazen hani böyle işte somondur, doğal tavuk falan veriyorum. Sadece yaş maması ve kuru mamayla kalmıyoruz. Ama tabii çok sık olmamakla birlikte çünkü veteriner nadir verir dedi. Ama tabii kendisi biraz öğütücü olduğu için yere ekmek falan kırıntısı düşünce hemen alıyor.” (Ay-9, Kadın, 38)

Daha önce evcil hayvanın isimlendirilmesi ve aile üyesi olarak “çocuk, kızım, oğlum” gibi akrabalık terimleriyle çağırılmasından bahsetmiştim. Bulgular, seçkinlik ve ayırımın soy ya da cins olmasından ötürü değil, kurtarma, yaşatma ve bakım emeği üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Sokakta ölmek üzereyken arkadaşı tarafından bulunan bir kedinin önce tedavi masraflarını karşılayıp sonra sahiplenen bir görüşmecinin hikayesi, bu evcil hayvan sahiplenmeye yönelik ayırım ilkelerinin nasıl ters yüz edildiğini göstermesi bağlamında önemlidir:

“Ruhi Bey... Bir yaz akşamüzeri pazartesi geldi. Edip Cansever şiirindeki gibi, ‘merhaba ben Ruhi Bey’ dedi. Biz de kabul ettik, almış olduk. Çok hastaydı. Eryaman’da bir arsada bulmuş arkadaşlarım. Hastalığı doğuştan erkeklik organı yok, penisi yoktu. Dolayısıyla idrarını deri altına yapmış, iltihaplanmış bayağı. Uyutalım mı, uyutmayalım mı derken ben araştırdım, çaresi varmış. Dolayısıyla güvendiğim bir veteriner arkadaşım var. O ve ziraat fakültesinden, veterinerlik fakültesinden bir

²¹⁷ Kopytoff, Igor. (1986). The cultural biography of things: Commoditization as process. The *Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* (Ed. Arjun Appadurai) içinde Cambridge University Press, p.65.

hoca. Dişilik ameliyatı yaptılar. Güliyoruz ama LGBTİ birey oldu. Topları da yok, pipisi de yok ama çok mutlu. Hala o bilinçaltında şey var, çışını yaptığı zaman koşturuyor, eğleniyor yapabiliyorum diye. En az bir 8-9 yıl böyle yaşar dediler. Gerekirse ikinci bir operasyonla durumu toparlarız dediler.” (Ay-19, Erkek, 55)

Ruhi Bey’in ağır bir sağlık sorunu ile bulunması, “uyutalım mı” ikilemi, araştırma yapılarak tedavi imkanının bulunması ve bütün masraflara rağmen ameliyatın sağlanması sokaktan gelen bir hayvanın “değer”inin piyasa fiyatı ile değil, bakımın seferber ettiği emek ve kaynaklarla kurulduğunu göstermektedir. Bu örnek, sahada karşılaştığım tekil bir örnek olmaktan çok uzak. Nitekim, sahiplenilen kedi ve köpeklerin çok küçük bir kısmı “cins”ken bundan çok daha azı satın alma yoluyla edinilmişti. Ancak sokaktan sahiplenme, beraberinde daha büyük bir özveri ve evcil hayvan sağlık piyasasına yönelik ihtiyacı getirmektedir.

Veterinerlik hizmetleri ve tedavi süreçleri piyasa mantığının en sert biçimde hissedildiği alanlardan biridir: Burada yüksek maliyetin yanında tedavinin sonuç verip vermeyeceğine dair belirsizlik ve yoğun duygulanımsal yük birleşmekte ve çift yönlü yük yaratmaktadır. Veteriner hatası sebebiyle yaşadıklarını anlatan başka bir katılımcı, evcil hayvanı evde himaye etmenin duygusal yükünü şöyle dile getirmektedir:

“Ya şu işte veteriner hatası çocuğunu taşının birini içeride bıraktı, deldi, işte ameliyat yerini kapatamamış vs. vs. Tabi elimize verdi. Orada iyileştiremedi, alın eve götürün bilmem ne. O bir hafta evde birlikte yaşadık. Bu dönemde hiç hatırlamıyorum. Gerçekten çok zor ve sıkıntılı dönemlerdi. Çünkü sürekli gözümüzün önünde acı çeken bir canlı. Derdini anlatamıyor, bir şeyini anlatamıyor.” (Ay-4, Kadın, 47)

Bu bağlamda, “paraya kıymama” hissinin evcil hayvanın aile üyesi statüsünün dayattığı bir yükümlülük gibi çalıştığı düşünülebilir. *Paha biçilemez* olarak görülen bir varlığa yönelik yapılacak harcamaya fiyat biçmek ahlaken güçleşirken piyasa koşulları bu yükümlülüğü maddi olarak zorlayıcı hale getirmektedir. Evcil hayvan için ayrılan

bütçenin yetersiz geldiği durumlarda yaşanan maddi kırılganlık, “yapılması gerekeni yapamama” halinde yaşanacak olan vicdani yük arasında gerilim yaratmakta, maddi olarak zor duruma düşecek bile olsa himaye eden kişinin evcil hayvanını öncelmesi ile sonuçlanmaktadır.

Evcil hayvan sağlık piyasası ve pet otel gibi onlara yönelik hizmet ihtiyaçlarını gidermek için oluşan bu kalemler hem evde bireysel olarak hem de sokakta kolektif olarak himaye edilen evcil hayvanlara yönelik talep ve gerilimleri beraberinde getirmektedir. Evde himaye edilen evcil hayvanlara yönelik sağlık harcamalarının tamamen piyasaya terk edilmiş olmasından duyulan rahatsızlık dolayısıyla evcil hayvan sahiplerinin buna yönelik sosyal güvenlik talebi bunların en dikkat çekenidir. Evcil hayvanın himaye edenler tarafından *aile üyesi* olarak görülmesi, devletin buna yönelik bir düzenleme yaparak sosyal güvenlik sistemine evcil hayvanın dahil edilmesi istemi yaygındır. Bazı görüşmeciler ise bunun devlet tarafından kabul edilmesini gerçekçi bulmayarak evcil hayvan sağlık sigortası sisteminin ulaşılabilir ve yaygın olması talebindedirler.

Sokakta yaşayan hayvanların sağlık sorunlarının çözümünde belediyelerin sorumlu olması dolayısıyla zaman zaman evde himaye edilen hayvanların da belediye kliniklerinde tedavi edilmesi mümkün olabilmektedir. Ancak pet piyasasının merkezinde yer alan bazı kedi ırkları, bu hizmetten tamamen menedilmiştir. Scottish Fold bir kedisi olan görüşmeci, yaşadığı “ırkçılık” nedeniyle belediyeden hizmet alamamasına itiraz etmektedir:

“Mesela benim hayvanım cins diye bakmıyor mesela belediye. Yani tekiri de ben sokaktan almamış olabilirim, ne bileceksin. Bir evden sahiplenmiş olduğum tekiri götürürsün, ben bunu sokaktan buldum deyip aşısını yaptırabiliyorsun ama mesela benim kedime aşı yapmıyor. Yani bu hani sosyal devletin olması gereken bazı özellikleri var. Nasıl ihtiyacı olan insana yardım ediyorsun ama hayvanlara da yardım etmeliler. Belki cüz'i bir ücret tutar karşılığında ama yapmalılar yani. Ama yapmıyorlar. Barınakları yetersiz, veterinerler ilgisiz.” (Ay-4, Kadın, 47)

Hukuki çerçevede *sahipli-sahipsiz* ayrımından çok *cins hayvan-sokak hayvanı* arasında bir gerilim gibi görünen bu anlatı, aslında evcil hayvan himayesi dolayısıyla oluşacak maddi problemlerin en azından asgari düzeyde de olsa desteklenmesi beklentisini ortaya koymaktadır.

Üçüncü olarak, görüşmecilerin bir bölümü özellikle tatil gibi kırılma anlarında bakımın piyasalaşmasına mesafe koyarak, hizmet satın almak yerine dayanışma ağlarını devreye sokmaktadır. Maddi bir çıkar dolayısıyla evcil hayvanların bakımını üstlenen bu kurumların vereceği ilgi ve şefkat, hayvana yönelik sağlayacağı konfor alanı yetersiz görünmektedir. Diğer bir deyişle, bakım emeği piyasa fiyatı ile değil, güven ve karşılıklılıkla örgütlenmektedir.

“Şöyle karar aldık. Geçen seneden bu zamana kadar. Habitatından ayırmak istemiyoruz. Bir otele bırakmak istemiyorum. Nasıl muamele edecekler, ne yapacaklar. Bir kafeste yaşayacak bu Ruhi. Aslında 80 metre kare evde yaşıyor şu anda. Dolayısıyla alt komşumuzun iki kedisi var. Onların anahtarı bizde. Onlar gittiği zaman ben bakıyorum. Biz gittiğimizde onlar bakıyor. Bir anahtarda bir arkadaşım da var. Onun da Biri engelli, arka bacakları tutmayan iki kedisi var. O motorla gelip bakıyor. Dolayısıyla bir yere vermek istemiyoruz. Yanımızda da götürmek istemiyoruz. Kaçarsa ben o vicdanla yaşayamam, bulamam diye. Dolayısıyla evde rahat.” (Ay-19, Erkek, 55)

Bu tür dayanışma biçimleri, yalnızca piyasadan kaçış olarak değil, aynı zamanda türlerarası ailenin ve evde himayenin çevrede paylaşılan bir norm haline geldiğinin işareti olarak da yorumlanabilir. Zira komşular arası anahtar paylaşımı ve karşılıklı bakım, evcil hayvan himayesinin istisna değil, tanınan ve karşılık üretmeye elverişli bir pratik olarak yerleşmesini gerektirmektedir.

Evcil hayvan himaye eden bireylerin evcil hayvanlarını piyasa değeri ile ilişkilendirememelerinin bir diğer sonucunu ise evcil hayvanları için sağlık hizmetini verecek veteriner hekimi seçerken konulan kriter ver argümanlarda kendini

göstermektedir. Hali hazırda başta tahmin edilemeyen bir yükün -özellikle duygusal bir yükün- altına girerek evcil hayvanları evde ya da sokakta himaye eden görüşmeciler, onlara yönelik sağlık hizmetlerini satın alacakları klinik ve hekimlerden iki açıdan beklenti içindedir: Birincisi, evcil hayvanın sağlık kontrollerini yaparken hayvana yönelik sevgisini doğrudan göstermesi ve özenli davranma beklentisidir.

“Türkiye’de her şey özelleştiği gibi artık eskiden belediyeler bu konuda daha fazla hizmet verirdi. Ama şu anda çok sınırlandı. Mutlaka özel veterinerlere götürmek zorunda kalıyorsunuz. Belediyenin kliniğine götürdüğünüzde ya da veteriner fakültesine götürürdük eskiden. Mesela sokakta bulduğum kedi, köpeği oraya götürürdük. Orada tedavi için de. Yani ne yazık ki şeyler de değişti. Hayvanı sevmeyen bir veteriner hekim olabilir mi? Oluyor ama ne yazık ki. Ne olmuş diye ona bir zül görüyor yani. Onun işi hayvana eziyet ettiğini düşünmeden daha dikkatli, özenli davranacakken hiç davranmayan (hekimler)... böyle veteriner fakültesinde de. Çok uzun zamandır götürmüyorum artık.” (Ay-11, Erkek, 60)

İkincisi ise, özellikle sokakta yaşayan hayvanlara yönelik verilecek hizmetlerde veteriner hekimlerin indirim yapmasına ya da uzun vadeli ödeme planıyla yardımcı olmasına yönelik beklentidir. Evcil hayvan sahipleri, çoğunlukla mama, kum, aşı ve kısırlaştırma gibi rutin harcamalar dışında, evcil hayvanlarının ani gelişecek sağlık problemleri için ayrı bir bütçe ayırmamaktadır. Bu durumun oluşması halinde ya kredi kartı ile ya da kredi çekerek borcu ileriye ertelemekte ya da rutin kontrollerini yapan veteriner kliniğiyle kurulan enformel ilişkiye güvenmektedir. Evcil hayvana yönelik sağlık hizmetinin ani ve acil bir ihtiyaç olması halinde, himaye eden kişi için bu durum duygusal bir yük getirdiği kadar bütçeyi sarsıcı maddi bir yük de getirmektedir. Nitekim daha önce de belirtilen, sağlık hizmetlerine yönelik ihtiyacın devletten ya da özel sağlık sigortasından beklenmesinin bir sebebi de budur.

Ani ve acil sağlık ihtiyaçlarında veteriner kliniğinin belirlediği fiyat başta bir mecburiyet olarak kabul edilse de bu deneyimde kliniğin yapacağı indirim ya da ödeme kolaylığı için geliştirilen ileriye dönük planlar, himaye eden kişi için veteriner hekimin

piyasanın kurduğu *maddi ilişkileri reddeden*, ve dolayısıyla evcil hayvanı *paha biçilemez* olarak gören, duygusal olduğu kadar maddi olarak da sorumluluk alan, yükü paylaşan ve evcil hayvanı *gerçekten* seven bir figür olarak görmesine sebep olmaktadır.²¹⁸

“Ben Kazan’da çalıştım bir dönem. Depomuz oradaydı. Devamlı baktığım bir köpeğim vardı (sokakta). Kendisi yaralamış. Kazan Belediyesi’ni aradım. ‘Tamam, alırım tedavi ederim ama sizin oraya bırakmam’ dedi. ‘Neden’ dedim. ‘Çünkü sizin hayvanınız değil. Eğer sizin hayvanınızsa ücretli bakarım.’ Dedim ‘yok o zaman gelmeyin ben kendim tedavi kendim yaparım’ dedim ve tedavi edip ben onu iyileştirdim mesela. Belediyelerde bu tip vakalar var. Pek çok insan maddiyattan dolayı da yapmıyor. Alıp götürmüyor. Özellikle veterinerler bile yapıyor bu arada. Yani ücretsiz ben mesela benim veterinerim hiç ücret almadı. Kaç tane kedi götürdüm? Yani nedir? Bir, ülkede veterinerlerin hayvan sevgisi olması gerekiyor. Herkes veteriner olamıyor maalesef.” (AE-2, Kadın, 56)

Son olarak, evcil hayvan himayesinde iyi bakımın nasıl yapılacağına dair argümanların üretiminde pet endüstrisinin sunduğu nesneler ve nesneyi anlatım biçimi de büyük yer tutmaktadır. Pet endüstrisinin piyasaya sürdüğü oyuncak, tırmalama tahtası, kedi evi ve kedi yatağı gibi ürünlerin temin edilmesi üzerinden piyasanın bakım pratiklerini standartlaştıran beklentilerinin hane içine taşındığını gözlemlemek mümkündür. Orta sınıfın tüketim alışkanlıklarına uygun olarak, evcil hayvanın ihtiyacı olarak değerlendirilen objeler ilk başta evde yerlerini almaktadır. Ancak bu nesnelerin ev içinde meşruiyetini zaman içinde kaybettiği hem görüşmeci evlerinde gözlemlenmiş hem de anlatılarla bu durum desteklenmiştir.

²¹⁸ Bourdieu’nün sanat alanındaki çıkarsız görünen ekonomik eylemler ile ilgili söylediği şu sözlerin buraya da uygulanabileceğine inanıyorum:

“... İnkâr edilen fakat reddedilmeyen “ekonomik” gereklilikler karşısında asgari düzeyde bile olsa ödün verilmesi gerektiğini ima eden bir tür gerçeklik ile, bu ödünlerin dışarıda bırakılması gerektiğine duyulan inancın kombinasyonu. Ekonominin inkarı, ne düpedüz ideolojik bir maskedir ne de ekonomik çıkarların külliyen reddi; bunun içindir ki, bir yandan, inançtan başka sermayesi olmayan yeni üreticiler, tam da hakim üreticilerin sembolik sermaye birikimlerini mümkün kılan değerleri yardıma çağırarak piyasada kendilerini kabul ettirebilirler; diğer yandan bu üreticiler arasında, sembolik sermayelerinin “ekonomik” semeresini büsbütün alabilenler, ancak ve ancak bu aldatıcı ekonomiye nakşolmuş “ekonomik” kısıtlamalarla uzlaşabilenlerdir.”

Bourdieu, Pierre. (2023). *Kültür Üretimi*. İletişim, ss.137-8.

Kedi ve köpek sahiplenen kişinin pratik yargısı ve sağlık, hijyen, güvenlik ya da temizlenebilirlik gibi sınıflandırma ilkeleri çerçevesinde elenip yeniden değerlendirilmektedirler. Bir görüşmeci, evcil hayvanı için pek çok oyuncak ve eşya aldığını, ancak bu eşyaların ya kalite beklentilerini karşılamaması ya da evcil hayvanının kullanmaması sebebiyle değer kaybetmektedir.

“Oyuncakları var. Ama her oyuncakla oynamıyorlar. Çok enteresan. Çocukken çok oynuyorlardı. Onlara böyle oyuncakları almıştım. Ama şimdi hiç. Tirmalama tahtası bir tek Stephanie kullanıyor. Diğerleri kullanmıyor. Kedi evimiz vardı, üç tane vardı ama kedi evlerine maalesef sağlıklı materyallerden yapmadıkları için onları da artık attım ben çöpe. Kullanmıyorum çünkü üzerine çok fazla zimbalar var, peluş koymuşlar yani o da sonuçta Ne kadar hayvanımız hani titiz olsak da tozu yapıyor. Yutuyorlar, temizlemesi zor. Onun için şey düşünüyorum işte, kutu sadece kutular yapıyorum. Mesela içine minder koyuyorum. Kutulara bayılıyorlar zaten içine girmeye. Kutular koyuyorum, ara ara kutulara atıyorum. Sonra çünkü sıkılıyorlar çok görünce de. Kedi yatakları aldım, kullanmadılar zaten. Ama sallanan sandalye de yatar Sofie. Üzerinde hatta bugün bir tanesini mutfakta kalıyor hep. Bir tanesini almak istedim ama baktım Sofi yatıyor, diğerini aldım”
(AE-3, Kadın, 51)

Görüşmecinin anlatısında görüldüğü üzere, evcil hayvanın kullanımına göre elenen piyasa ürünleri yerine, hayvanın tercihiye göre kutu ve minder gibi düşük maliyetli çözümlere yönelik bakımın piyasa dışına taşmasını sağlamaktadır. Böylece evcil hayvanlara yönelik tüketim ürünleri, bir yandan piyasa tarafından dayatılırken diğer yandan evcil hayvanın özneliği doğrultusunda elenmektedir. Aile üyesi olarak evcil hayvan, evdeki nesnelere yönelik bu yolla “söz hakkı” bulmaktadır.

Sonuç olarak, orta sınıf hanelerinde türlerarası ortak yaşamda piyasa mantığı bakım pratiklerine sızarken, evcil hayvanların aile üyeliği harcama kararlarını *paha biçilemez* değer söylemi üzerinden meşrulaştırmaktadır. Bu da veteriner maliyetleri ve gündelik tüketimin yükselmesi dolayısıyla hane bütçesinde gerilim yaratmaktadır. Buna karşılık, dayanışma ağları ve ev içi pratik çözümler, bakımın tamamen piyasaya teslim

olmadığını, türlerarası ailenin piyasa ile ilişki kurarken aynı zamanda onu sınırlandıran sosyal ve ahlaki pratikler de üretebildiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu tez, Ankara’da iki farklı kentsel bağlam ve belediyecilik yaklaşımı içinde insan-hayvan bir arada yaşamının hangi pratikler, söylemler ve düzenleme mekanizmaları üzerinden kurulduğunu incelemiştir. Toplam 30 derinlemesine mülakat ve saha gözlem notlarına dayanan bu çalışmanın görüşmelerinin 20’si Ayrancı semtinde, 10’u Aydınlikevler Mahallesi’nde gerçekleştirildi. Ayrancı örnekleminde 5 katılımcı köpek (bunlardan biri aynı zamanda kedi), 15 katılımcı ise evlerinde farklı sayılarda kedi; Aydınlikevler’de ise 6 katılımcı köpek (bunların ikisi aynı zamanda kedi) ve 4 katılımcı kedi himaye etmektedir. Bu dağılım iki açıdan anlamlıdır: İlki, köpek sahipliğinin araştırma evreninde Ayrancı’da daha yoğun olmamasına rağmen Aydınlikevler örnekleminde oransal olarak daha yüksek olması, kamusal mekânda köpekle dolaşmanın ve bunun yarattığı gerilimlerin Aydınlikevler’de daha sık anlatılmasına yol açmıştır. İkincisi ise her iki mahallede kedinin gündelik hayatla kurduğu süreğen temaslar, sokaktan eve uzanan ilişkiler hattını kedi üzerinden de izlemeyi mümkün hale getirmiştir. Bununla birlikte bu çalışma, örneklem temelli bir genelleme iddiası taşımaktan çok, mekân, yerel yönetim pratikleri ve normatif söylemler arasındaki ilişkileri görünür kılan analitik bir karşılaştırma sunmaktadır. Bu yolla, toplumsal uzamda “meşru aile” ve “meşru kent yaşamı” üzerinden şekillenen ve merkezine evcil hayvanları alan tartışma değerlendirilmektedir.

Saha verisi, özellikle köpekler etrafında yoğunlaşan tartışmaların, hayvanlarla kurulan ilişkinin basitçe sevme-sevmeme ikiliğine indirgenemeyeceğini göstermektedir. Daha temel bir düzeyde, bu tartışmalar kamusal mekânın nasıl düzenleneceği, kimin hangi biçimde görünür olacağı ve ailenin normatif değerlerinin hangi ölçütlerle belirleneceği sorularına bağlanmaktadır. Dolayısıyla hayvanlar, kentsel yaşamın kenarında duran bir unsur gibi değil, daha ziyade toplumsal uzamda meşruiyet

mücadelelerinin içinden geçen ve bu mücadeleleri somutlaştıran aktörler olarak okunmaktadır.

Sokak ölçeğinde gözlemlenen gerilimlerin önemli bir kısmı sokağın kimin kullanımında ve sokaktaki evcil hayvanı sorumluluğunun kimde olması gerektiği üzerine şekillenmektedir. Sokaktaki kedi ve köpeklerin *meşru* varlıklar olarak kabul edilmesi beraberinde toplumsal uzamda onların kimlerin sorumluluğunda olduğu ve sorumluluğun sınırları üzerinden tartışma yaratmaktadır. *Sahipsizlik* bir yandan kamu kurumlarının sokakta yaşayan hayvanların koruyucusu olması yönündeki beklentiyi artırmış, diğer yandan ise kamusal alanda formel ve enformel ağların kurulması ihtiyacına yönelik tartışmaları alevlendirmiştir. Kamu kurumlarının soğuk yüzü, kendisine yapılan kötü muameleyi dillendiremeyecek evcil hayvanlar için risk barındırır görülmektedir. Bundan ötürü, evcil hayvanların sivil toplum ağları ile himaye edilmesi gerektiği yaygın bir kanıdır.

Kamusal mekânı düzenleme taleplerinin dilinde *temizlik* ve *hijyen* söylemleri merkezi bir yer tutmaktadır. Sokakta ve bahçede himaye edilen evcil hayvanların “toplumsal düzeni bozmaması” beklentisi yaygındır. Bunda, evcil hayvan himaye edenlerin tutumu evcil hayvanın varlığından çok, onların sokaktaki varlığına ve himayesine karşı olanlara yönelik bir “koruma mantığı”na gömülüdür. Bu koruma mantığı, evcil hayvanları sokakta himaye eden diğer bireylere karşı *iyi bakıcı* ölçütleri üzerinden somutlaşmaktadır. Köpek sahiplerinin dışkı temizlemesi, sokakta himaye edilen hayvanların besleme noktalarının ve mama kaplarının düzgün seçilmesi, barınmaları için yapılan kutu ve kulübelerin uygun biçimde konumlandırılması, ev yemeği gibi hayvanın yiyemeyeceği ya da yemesi halinde zarar göreceği gıdaların verilmemesi, verilen gıdaların bozulmayacak, böcek ve sinek oluşturmayacak şekilde seçilmesi gibi talepler sahada sık tekrarlanan normatif çerçevelerdir. Bu çerçevenin etkisi iki yönlü olarak görülür: Bir yandan bakımın kamusal standartlarını yükseltme

iddiası taşımaktadır. Diğer yandan ise kamusal mekânda kimlerin “kuralına uygun” davrandığını belirleyen bir ölçütler seti olarak çalışmaktadır. Böylece hijyen söylemi, düzenleme arzusunu teknik bir gereklilik gibi sunmakta ve sınırlama pratiklerini meşrulaştırmaktadır.

Kamusal mekânda görülen bu normatif baskı, kentsel dönüşümle birlikte daha da yoğunlaşmaktadır. Her iki bölgenin de eski yerleşim olması, kentsel dönüşüm süreçlerini yaygınlaştırmıştır. Bu süreçte kediler ve köpekler için kullanılan *ara alanlar* gittikçe daralmaktadır. Boş arsalar, daha düşük yoğunluklu eski kent yapıları ve apartman bahçelerinin yeşil alanları ve korunmalı boşluklar yeni apartman düzeninde otoparkların ve apartmanın geniş yerleşim alanının içinde sıkışmaktadır. Bu daralma, hayvanların kamusal mekânda kendine daha az yer bulmasına, daha fazla tehlikeye açık olmasına ve himaye ihtiyacına açık olmasına neden olmaktadır. Hayvanlar için besleme noktaları için seçeneklerin azalması riski ortaya çıkmaktadır. Bundan ötürü, gelecekte sokakta evcil hayvan himayesinin daha tartışmalı hale gelmesi olasıdır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm, sokakta himaye edilen evcil hayvanlar için sadece fiziksel bir barınak kaybı değildir. Aynı zamanda kentsel karşılaşmaların biçimini dönüştüren ve gerilimleri yeniden dağıtan yapısal bir etkidir.

Mahalle ölçeğinde bu yapısal basınca karşı geliştirilen bazı *stratejilerin* belirleyici olduğu görülmüştür. Ayrancı, enformel dayanışma ağlarının yoğunluğu bakımından açık ara farklılaşmaktadır. PatiKara Derneği ve Ayrancı Ahalisi gibi dayanışma ağları sokakta yaşayan hayvanların himayesi için gündelik koordinasyon mekanizmaları üretmektedir: Besleme ve tedavi organizasyonu, kayıp hayvan ilanlarının dolaşıma sokulması, komşuluk içi arabuluculuk, şikayetleri yatıştırma ve kimi zaman belediye birimleriyle temas kurma bunlardan bazılarıdır. Dahası, bu ağlar yalnızca *hayvanseverlik* diliyle de kurulmazlar. Sıklıkla *kent hakkı* ve *mahalle aidiyeti* bağlamında anlam kazanmaktadırlar. Bu sayede sokakta yaşayan evcil hayvanların

kamusal alandaki meşruiyetlerine yönelik tartışmalarda daha fazla direnç kurulması sağlanmaktadır. Aydınlikevler’de ise benzer ağların sınırlılığı dolayısıyla kamusal mekân kullanımında pazarlık yükünün bireysel aktörlerin üzerinde kalması söz konusudur.

Bakım pratiklerinin maddi altyapısına dair önemli bir bulgu, veteriner kliniklerinin bu bölgelerde yoğunlaşmasının sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırdığı yönündedir. Kentin geneline kıyasla veteriner sağlık altyapısına daha kolay ulaşabilmek, acil durumlarda müdahale imkanını artırmakta ve düzenli bakım pratiklerini desteklemektedir. Ancak bu erişilebilirlik, neoliberal veteriner sağlık rejimi içinde hane bütçesi içerisinde ciddi bir mali yük yaratmaktadır. Rutin bakım, aşı, kısırlaştırma ve tedavi masrafları, sokakta evcil hayvan himaye eden bireylerin hanelerinde ciddi bir ekonomik yük yaratmaktadır. Bu bireylerin çoğunlukla evlerinde de evcil hayvan himaye ettikleri düşünüldüğünde hane içinde himaye edilen evcil hayvan sayısının zamanla arttığı görünürdür. Nitekim orta sınıfın *paha biçilemez* olarak değerlendirdiği ve *ev-sokak* ayrımındaki çizginin gittikçe zayıfladığı düşünülürse, evcil hayvan sahipleri bedensel yönelimlerini şekillendiren bu *ethosun* getirdiği yükü çoğunlukla başa çıkamamaktadır.

Sahiplilik pratiklerinin tarihsel olarak daha erken normalleşmesi, Ayrancı’nın mekânsal ve sembolik konumuyla yakından ilişkilidir. Büyükelçiliklerle iç içe olan bu bölgede, Batı’ya öykünme arzusunun bir kültürel sermaye repertuarı olarak çalıştığı, evcil hayvanın evde himayesinin daha erken tarihlerde görünür bir fenomen haline geldiği anlaşılmaktadır. Araştırmanın her iki sahasında da yurtdışı bağlantıları, “cins” hayvanların daha erken dönemlerde evlere girmesini kolaylaştırmıştır. Bu süreç, sahada sokak hayvanı-cins hayvan ikiliğinin bir süre kurulduğunu, ancak zaman içinde bu ikiliğin çözülerek ters yüz olduğunu göstermiştir. Diğer bir deyişle, satın alma yoluyla hayvan edinmenin giderek daha belirgin bir etik sorun haline gelmesi, hayvanla kurulan

çıkarsız bağ anlayışıyla paranın ilişkilendirilmesi arasındaki çelişkiyi görünür kılmaktadır. “Satın alma, sahiplen” kampanyaları, bu gerilimi kamusal alana taşıyarak cins hayvan sahipliğine ilişkin negatif bir *ethos* oluşumunu güçlendirebilmektedir. Böylece meşruiyet mücadeleleri kamusal mekân ve “düzen” anlayışının dışına taşmakta, sahiplik biçimlerinin ahlaki olarak hiyerarşikleşmesi üzerinden de kurulmaktadır.

Sokak ölçeğinde gözlemlenen gerilimlerin önemli bir kısmı, *aile* fikrinin kamusal alandaki temsilleriyle ilişkilidir. Görüşmeler ve gözlemler, köpeğin ve kısmen kedinin bir yandan *aile bireyi* ve *çocuk* gibi akrabalık terimleriyle tanımlandığını, diğer yandan aynı terimlerin farklı aktörler açısından toplumsal düzeni bozma ihtimaliyle ilişkilendirilebildiğini göstermektedir. Bu noktada “aile meşruiyeti” etrafındaki sorunsallaştırma belirgindir. Köpekli haneler, kamusal mekânda görünür oldukça, bazı karşı anlatılar “çocuk güvenliği”, “kamusal hijyen”, “mahalle huzuru” ve “düzen” temaları üzerinden şekillenmekte ve hayvanın varlığı bir tür yaşam tarzı tartışmasının nesnesine dönüşmektedir. Bu çerçevede evcil hayvan, “makbul kamusal kullanım”ın ve “makbul aile” formunun sınırlarını çizen toplumsal bir referans halini almaktadır.

Bu gerilimin yönü ve şiddeti, yerel yönetimlerin tanıma ve düzenleme pratikleriyle yakından bağlantılıdır. Çankaya ve Altındağ örnekleri, aynı kentsel ölçekte iki farklı düzenleme rejiminin nasıl farklı deneyimler ürettiğini açık bir biçimde göstermektedir. Çankaya’da köpek parkları gibi düzenlemeler, köpekle kamusal alana çıkmayı daha görünür ve daha meşru kılan bir altyapı sunmaktadır. Köpekli haneler, bu temelde kamusal mekânda kendilerine yer bulma konusunda daha az pazarlık yapmak, daha az strateji belirlemek zorunda kalmaktadır. Diğer yandan, Altındağ’da benzer bir tanımanın zayıf olması, köpek sahiplerinin park ve sokak gibi alanlarda daha fazla dikkat, daha fazla öz-denetim ve daha fazla meşruiyet gerekçesi üretmesini beraberinde getirmektedir. Belediyelerin bu tarz çevre düzenlemeleri üzerinden oluşan bu mekânsal

farklılık, bir hizmet farkından ibaret olarak görülemez. Kamusal mekânın kimleri, hangi şartlarda kabul ettiği meselesine de temas eder.

Saha anlatılarında Altınpark örneği, bu meselenin gündelik düzeydeki somut sonuçlarını görünür kılmaktadır. Altınpark'ta köpek gezdiren bir köpek sahibinin sokaktaki köpeklerin saldırısına uğrama ihtimalini dile getirmesi, sokak köpeklerinin insanla temas ve sosyalleşme deneyiminin kötü veya eksik olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan, Ayrancı'da sokakta ve parklarda köpek sahiplerinin karşılaştığı köpeklerin birbirini tanıdığı ve sokak-hane arasında daha fazla etkileşimin olduğu beyan edilmiştir. Bu karşılaştırma, sokak hayvanının sadece hayvan popülasyonuna bağlı olmadığını, temasın tarihinin, mekânsal rutinin ve mahalle ölçeğindeki ilişkilene biçimlerinin belirleyici olduğunu göstermektedir.

Köpek parkları bu bağlamda kamusal altyapı olmaktan öteye geçmekte, mekânsal bir sınıflandırma aracına dönüşmektedir. Ayrancı'daki köpek parkları, *sahipli* köpeklerin kamusal alanda “kendilerine ait” bir mekân içinde görünür olmasına imkân verirken aynı anda kamusal mekânın geri kalanına ilişkin normatif bir beklenti de üretmektedir. Diğer bir deyişle, Ayrancı'da köpek parklarının varlığı, köpekli hanelerin *meşruiyetini* güçlendirmekte ve köpekle sokağa çıkmak, mekânsal bir düzenleme tarafından tanınmış pratikler dizisine eklemlenmektedir. Ne var ki bu tanıma, her zaman rahatlatıcı sonuçlar doğurmaz. Parkın varlığı, çocuk parkı gibi başka alanlarda köpeğin bulunmasına itirazı da daha kolay gerekçelendirebilmektedir. “Köpek parkı varken neden burada?” sorusu, görünüşte düzen ve güvenlik talebini dillendirirken fiilen köpekli haneleri belirli mekanlara doğru iten bir baskı mekanizması da işletebilmektedir. Aydınlikevler'de ise köpek parkı altyapısının bulunmayışı köpekli haneleri çocuk parkı gibi alanları kullanmaya zorlamakta, bu alanlarda daha kırılgan bir konuma düşmesine yol açmaktadır. Burada meşruiyet, daha çok anlık müzakerelerle, komşuluk ilişkileriyle ve “rahatsız etmeme” stratejileriyle kurulmaktadır.

Sokaktan eve doğru ilerlediğimizde bulgular, hane içi mekânın dönüşümünü ve himaye edilen evcil hayvanın özelliğinin gündelik pratiklerde tanınmasını özellikle belirgin kılmaktadır. Her iki mahallede de evde himaye edilen evcil hayvanların ihtiyaç ve isteklerinin gözlemlenerek belirlenmesi ve buna göre evde değişikliklerin yapılması, evin *insan-merkezli düzeninin* gittikçe daha fazla *türlerarası ilişkilere* göre oluşturulmuş hale dönüşmesine yön vermektedir. Bir yanda, evcil hayvan himaye eden kişiler, günlük rutinlerini ve zaman yönetimlerini evcil hayvanlarına göre yeniden tasarlamaktadırlar. Özellikle büyük ırk köpekler için yürüyüş zamanı planlamak, kediler için tuvalet temizliği gibi rutinler oluşturmak, beslenme ve ilaç saati gibi gün içine sabitlenmiş saatler planlamak bu bağlamda değerlendirilebilir. Bunun yanında, tatil planlarında evcil hayvanın planın içinde yer alıp almayacağı, evde kalacaksa ya da başkasının himayesine ihtiyaç varsa bunun ne şekilde çözüleceği de günlük planların dışında evcil hayvan himaye edenlerin dikkate aldığı önemli bir değişikliktir. Diğer yandansa, evin maddi koşullarını buna göre yeniden dönüştürmektedirler. Evcil hayvan için eşyalar alınması, evdeki mobilyaların yeniden konumlandırılması, evcil hayvanın ev içindeki dolaşımını ve kısıtlılıklarını sağlamak üzere sınırlar çizilmesi ve önlem alınması bu bağlamda düşünülebilir. Misafir de bu bağlamda önemlidir. Evi ziyaret eden kişinin “bu evde kedi/köpek var” bilgisini kabul ederek gelmesi beklenmektedir. Bu beklenti, evin sosyal sınırlarının evcil hayvanın varlığıyla birlikte yeniden çizildiğini göstermektedir. Bu noktada evcil hayvan, hanede belirleyici unsurlarından birine dönüşmektedir.

Hane içi dönüşümün bir diğer boyutu ise komşuluk ve hijyen ilişkisi üzerinden ortaya çıkmaktadır. Ev içinde “doğru bakım” beklentisi, bakılacak hayvan sayısına dair normatif sınırlar koymakta, koku, ses ve görüntü gibi duyuşsal unsurlar üzerinden aynı çatı altında yaşanan komşuların talepleri ile değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Çok sayıda evcil hayvanın evde bakımı bazı durumlarda “uygunsuz” ve hatta “sorumluz” bir pratik olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, apartman yaşamının düzen ve

sınır mantığı evde evcil hayvan himayesi ile sıkı sıkıya bağlıdır. Dolayısıyla evcil hayvanın aile bireyi olarak kabulü, ev içinde düzenin tartışmasız bir biçimde onun özneliliği çerçevesinde kurulduğu anlamına gelmemekte, komşuluğun ve apartman yaşamının normları ile bir arada düzenlenmektedir.

Bu araştırmanın bulguları, insan-hayvan ilişkilerinin *sınıf, mekân* ve *sembolik iktidar* ekseninde düşünüldüğünde anlamlı veriler sunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, çalışma sınırlı iki fiziksel saha ve belirli bir sınıfsal konumlanışın yorumlarını yapmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmaların farklı sınıfsal konumları, özellikle işçi sınıfı mahallelerini, gecekondu bölgelerini ve üst sınıf yerleşimlerini ele alması, mümkünse karşılaştırmalı olarak kurgulanması evcil hayvanlara yönelik pratiklerin toplumsal dağılımını daha görünür kılabilir.

Evcil hayvanların ırklarının seçim sebebi olabileceğinden bahsetmiştik. Ancak araştırmanın sınırlı sayıda insanla gerçekleştirilmiş olmasından ötürü, evcil hayvan himaye edenlerin ırk tercihleri ile korelasyon oluşturabilecek kadar veri bulunmamaktadır. Bakanlığın yapacağı kayıt sisteminde değişkenlerin genişletilmesi, raporlamaların artması ve araştırmacılar için açık veri sistemi oluşturulması halinde veya en azından nicel araştırmalar yoluyla değişkenler arasında mütakabiliyetin değerlendirilmesi bu konuda eğilimlerin hangi çerçevede olduğunu görmek için faydalı olacaktır.

Araştırmanın sadece Ankara'nın merkez iki ilçesi sınırlarında olması dolayısıyla bu araştırma, kırsal alanda insan-hayvan etkileşimine dair de bir veri sunamamaktadır. Küçük yerleşimler ve kırsal alanların gelecekte yapılacak araştırmalara dahil edilmesi, kent ve kır arasındaki mekânsal farklılıkların ve bu temeldeki zihinsel yapıların insan-hayvan ilişkilerini nasıl kurduğunu gösterebilir. Ayrıca, araştırmanın evcil hayvan himaye etmeyen kişilere genişletilmesi halinde, evcil hayvanlara yönelik görme ve ayırım ilkelerinin daha geniş bir portresini sunmak mümkün olacaktır.

Alanın bir diğerk boşluğu da toplumsal cinsiyet, yaş, kuşak farkı ve hane yapısı gibi değişkenlerin insan-hayvan ilişkileri ile ilişkisine yönelik çalışmalardadır. Evcil hayvan bakım emeğinin kadınlar, çocuklar ve yaşlılar arasında nasıl dağıldığı, evcil hayvanların yalnızlık, bakım, güvenlik ve aileleşme deneyimleriyle nasıl kesiştiği irdelenebilir. Ayrıca, Türkiye literatüründe evcil hayvana yaklaşımda dinin önemli bir faktör olduğu düşünülerek, muhafazakâr ve seküler yaşam tarzlarında hayvanlara yönelik anlamlandırmaların hangi noktalarda ayrıştığı ya da örtüştüğü gibi sorular bu alanın geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Tezin sınırları, hayvanlarla ilişkimizin pek çok boyutunu dışarıda bıraksa da inanıyorum ki bu tezle en azından insan-hayvan arasında çizilen sınırların aslında tarihsel olarak kurulmuş, gündelik pratikler içinde yeniden üretilen ve büyük oranda yapay ayrımlar olduğunu gösterebilmişimdir. Evcil hayvan himayesinin getirdiği birlikte yaşam deneyimleri, bu ayrımların mutlakiyetini sorgulamaya açıyor; farklarımızın ne kadar az, benzerliklerimizin ise ne kadar fazla olduğunu gözler önüne seriyor. Bu tezde de, evde, sokakta, mahallede ve karşılaşmaların ritimleri arasında insanlar ile hayvanlar arasındaki mesafenin sandığımız kadar kesin olmadığını, kırılganlık, bağımlılık, bakım, alışkanlık ve karşılıklılık ile her gün yeniden ve yeniden üretildiğini himaye edenlerin ifadelerini sunarak aktarmaya çalıştım.

Bourdieu'nün araç kutusu sayesinde, insan-hayvan ilişkilerine, iki ayrı varlık kategorisinin izole ya da birbiriyle ilişkili hallerinin çok ötesine bakma imkânı buldum. Belki de tam bu nedenle, insanlarla hayvanların bir arada yaşamına ilişkin her deneyim, bugünün toplumsal düzenini anlamayla kalmıyor, daha kapsayıcı ve yaşamın çoğulluğuna daha açık gelecek tahayyülleri kurmayı ve umutlu olmayı da mümkün hale getiriyor.

KAYNAKÇA

- “About this journal” (t.y). Link: <https://www.tandfonline.com/journals/rfan20/about-this-journal#aims-and-scope>
- Akagündüz, Ümüt. (2023). Kanaryalar ve son dönem Osmanlı kültür hayatındaki yerleri. *Folklor/Edebiyat*, 29(1), 767-790. Url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3272105>
- Albayrak Dönmez, Burcu. & Dönmez, Rasim Özgür. (2005). Ankara mahalle dernekleri: Örgütsel kapasiteleri ve yerel demokrasi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 69-82. <https://doi.org/10.5505/jas.2025.52824>
- Alexander, J. C. (1995). *Fin-de-siècle social theory: Relativism, reduction and the problem of reason*. Verso.
- Alger, Janet M. & Alger, Steven F. (1999). Cat culture, human culture: an ethnographic study of a cat shelter. *Society and Animals*, 7(3), 199-218. Doi: <https://doi.org/10.1163/156853099x00086>
- Alkan, Ayten. (Ed.) (2020). *Şehir ve Hayvan*. Patika Kitap.
- Alınacak Özzer, Eylül Tuğçe. (2021). Toplumı Yeniden Düşünmek: Hayvanların Sosyolojideki Konumu. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 162-182.
- Altındağ Belediyesi. (t.y.) *Tarihçe*. Link: <https://www.altindag.bel.tr/#!/tarihce>
- Altındağ Belediyesi. (t.y.) 2024 *Faaliyet Raporu*. Link: <https://www.altindag.bel.tr/client/webs/altindag.bel/docs/tree/2025-faaliyet-raporu-ra51-compressed.pdf>
- American Psychiatric Association. (2022). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition: DSM-5-TR*. American Psychiatric Association Publishing.
- Aral, Yılmaz., Cevger, Yavuz., Demir, Pınar. & Aydın, Erol. (2010). Ankara ili evcil hayvan veteriner kliniklerinin yönetsel ve ekonomik açıdan değerlendirilmesi. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 16(3), s.503-508. Link: https://unis.kafkas.edu.tr/app_files/2025/12/Yayin_Pdf_6897_334b90b5.pdf
- Arman, Koharik. (2007). A new direction for kennel club regulations and breed standards. *Can Vet J*, 48(9), 953-65. Url: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1950109/>
- Ata Bektaş, Leyla. (2020). Gecekondu eğitime kuşaklararası yaklaşım: sınırlar, beklentiler tercihler. *Praksis* 53 (2), 171-193.

- Atılğan, Eylem Ümit. (2019). “Çinçin’den subay, polis çıkmış mı ki ben olayım?” Damgalı mekanlar. *Kenarın Kitabı: “Ara”da Kalmak, Çeperde Yaşamak* (3. Baskı) (Der. Funda Şenol Cantek) içinde. İletişim Yayınları.
- Ayata, Sencer. (1988). Kentsel orta sınıf ailelerde statü yarışması ve salon kullanımı. *Toplum ve Bilim* 42, 5-55.
- Aydın, Suavi. (2012). Ekolojik tahribat ve kültürel çöküş: bir şehir yaratma projesinin iflasi olarak Ankara. *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara* (Haz.: Funda Şenol Cantek) içinde. Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Balcı, Fatma Şule. (2012). Büyükşehir belediyesinde üç dönem, üç başkan. *Cumhuriyet’in Ütopyası: Ankara* (Haz. Funda Şenol Cantek) içinde. Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Bektaş, Yasin. & Yücel, Ceyhan. (2013). Ankara-Altındağ tepesi gecekondu bölgesi’nde mekansal ayrışmanın gözlenmesine yönelik bir araştırma. *Megaron*, 8(2), 115-129. <https://doi.org/10.5505/MEGARON.2013.98608>
- Belozerskaya, Marina. (2006). *The Medici Giraffe and Other Tales of Exotic Animals and Power*. Little, Brown and Company.
- “Biz Kimiz” (t.y). Link: <https://petklinik.com/hakkimizda>
- Brantz, Dorothee. (2007). The domestication of empire: human-animal relations at the intersection of civilization, evolution, and acclimatization in the nineteenth century, *A Cultural History of Animals in the Age of Empire* (Ed. Randy Malamud) içinde. Berg Publishers.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. Doi: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brubaker, Rogers. (1985). Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu. *Theory and Society*, 14(6), 745–775. Url: <https://www.jstor.org/stable/657374>
- Brummett, Palmira. (2000). *Image & Imperialism in the Ottoman Revolutionary Press, 1908-1911*. State University of New York Press.
- Bryant, Clifton D. (1979). The zoological connection: animal-related human behavior. *Social Forces*, 58 (2), 399-421, link: <https://www.jstor.org/stable/2577598>
- Boehrer, Bruce. (2007). The Animal Renaissance. (Ed.) Bruce Boehrer, *A Cultural History of Animals in the Renaissance*. Berg Publishers.
- Bourdieu, Pierre. (1986). The Forms of capital, in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (Ed. J. G. Richardson), 241-258. Westport.

- Bourdieu, Pierre. (1987). What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology*, 32, 1-17. Url: <https://www.jstor.org/stable/41035356>
- Bourdieu, Pierre. (1987). The force of law: toward a sociology of the juridical field, *UC Law Journal*, 38 (5), 814-853. Url: https://repository.uclawsf.edu/hastings_law_journal/vol38/iss5/3
- Bourdieu, Pierre. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. (1995). *Pratik Nedenler*. Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, Pierre. (2003). Participant objectivation. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9 (2), 281-294. Url: <https://www.jstor.org/stable/3134650>
- Bourdieu, Pierre. (2005). The mystery of ministry: From particular wills to the general will. (ed. Loic Wacquant) *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*. Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. (2015). *Devlet Üzerine*. İletişim.
- Bourdieu, Pierre. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi* (2. Baskı). Metis Yayınları
- Bourdieu, Pierre. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space, *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(1), 106-114, Doi: <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12534>.
- Bourdieu, Pierre. (2018). *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, Pierre. (2019). *Televizyon Üzerine*. Sel Yayıncılık.
- Bourdieu, Pierre. (2020). Sosyal uzam ve sembolik iktidar. *Seçilmiş Metinler* (4. Baskı) içinde. Heretik, 189-210.
- Bourdieu, Pierre. (2020). Fieldwork in philosophy, *Seçilmiş Metinler* içinde. Heretik.
- Bourdieu, Pierre. (2021). *Genel Sosyoloji: College de France Dersleri*. İletişim.
- Bourdieu, Pierre. (2021). *Ayrım*. Nika Yayınevi
- Bourdieu, Pierre. (2022). Aile ruhu. *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine* (3. Baskı) içinde. Hil.
- Bourdieu, Pierre. (2023). *Bir Oto-Analiz için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması* (Murat Erşen, Çev.). Dergâh yayınları.

- Bourdieu, Pierre. (2023). *Kültür Üretimi*. İletişim.
- Bourdieu, Pierre. (2023). *Bekarlar Balosu*. Dergâh Yayınları
- Bourdieu, Pierre. (2023). *Ders Üzerine Ders*. Paradigma Yayınları.
- Bourdieu, Pierre. & Passeron, Jean-Claude. (2019a). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür* (3. Baskı). Heretik.
- Bourdieu, Pierre. & Passeron, Jean-Claude. (2019b). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (3. Baskı). Heretik.
- Bourdieu, Pierre. Chamboredon, Jean-Claude. Passeron, Jean-Claude. (2025). *Sosyoloji Zanaatı: Epistemolojik Ön Hazırlık*. Heretik.
- Bourdieu, Pierre & Eribon, Didier. (2016). Kelimelere direnme sanatı. *Sosyoloji Meseleleri* içinde. Heretik.
- Bourdieu, Pierre., Wacquant, Loic. & Farage, Samar. (1994). Rethinking the state: Genesis and structure of the bureaucratic field. *Sociological Theory*, 12(1), 1-18. Doi: <https://doi.org/10.2307/202032>
- Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. İletişim.
- Cengizkan, Ali. (2001). 1950'lerden bir konut kooperatifi: Ankara ucuz subay evleri. *Tarih İçinde Ankara II* (Der. Yıldırım Yavuz) içinde. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Cengizkan, Ali. (2005). 1957 Yücel-Ubeydin imar planı ve Ankaara şehir mimarisi. 'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı: Özcan Altaban'a Armağan (Der. Tansı Şenyapılı) içinde. ODTÜ Yayıncılık.
- Cieraad, Irene. (2021). House and home: reconsidering the anatomy of houses in Western societies, *ANUAC*. 10 (2), 197-214. Doi: <https://doi.org/10.7340/anuac2239-625X-5046>
- Clutton-Brock, Juliet. (1999). *A Natural History of Domesticated Mammals* (2. Baskı). Cambridge University Press.
- Creswell, T. (2002). Bourdieu's geographies: In memorium. *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 20, 379-382. DOI: <http://doi.org/10.1068/d2004t>
- Cohen, Lloyd D. & Hart-Cohen, Debra S. (2009). Show Dogs and Breeding. *GPSolo*, Vol. 26 (5), 26-30. Url: <https://chutzpahlaw.com/wp-content/uploads/2022/01/JulyAug2009GPSOLO.pdf>

Coppinger, Raymond & Coppinger, Lorna. (2001). *Dogs: A Startling New Understanding of Canine Origin, Behavior, and Evolution*, Scribner.

Çağlayan, S. D. Balkız, Ö. Arslantaş, F. Sanalan, K.C. Lise, Y. & Zeydanlı, U. (2020). *Şehir Planlama Aracı Olarak Ekosistem Hizmetleri: Çankaya İlçesi Örneği*. Doğa Koruma Merkezi. https://www.dogavesehirler.org/uploads/Sehir_Planlama_araci_olarak_ES_DK_M.pdf

Çankaya Belediyesi. (t.y.). *Başkent Ankara*. Link: <https://www.cankaya.bel.tr/sayfalar/baskent-ankara>

Çankaya Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü. (t.y.). *2025 Yılı Performans Programı*. Link: https://www.cankaya.bel.tr/uploads/performans-programi-2025_1750744365.pdf

Çankaya Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü. (t.y.). *2025-2029 Stratejik Plan*. Link: https://www.cankaya.bel.tr/uploads/documents/CANKAYA_BELEDIYE_STR_ATEJIK_PLAN_1749735050_INzqyckN.pdf

DeMello, Margo. (2021). *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies* (2. Ed.). Columbia University Press.

Dinçer, Güven. (2014). *Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin öyküsü*. *İdealkent 11*, 36-60.

Douglas, Mary. (2017). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. Metis.

Dornan, J. L. (2002). Agency and archaeology: Past, present, and future directions. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 9(4), 303–329. Url: <https://www.jstor.org/stable/20177466>

Dölek-Sever, D. (2024). Hayvan Tarihi: Osmanlı-Türkiye Geçmişine Türlerarası Perspektifle Bakmak. *Reflektif*, 5(2), 241–260. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2024.158>

Driscoll, Carlos A. Macdonald, David W. & O'Brien, Stephen J. (). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *In the Light of Evolution III: Two Centuries of Darwin* (Eds. John C. Avise & Francisco J. Ayala) içinde. 89-109. The National Academies Press.

Dunlap, Riley E. & Catton Jr., William R. (1979). Environmental Sociology. *Annual Review of Sociology*, 5, 243-273.

Durkheim, Emile. (2017). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (4. Baskı) (Çev. Cemal Bali Akal). Dost Yayınları.

Dünya Kedi Irkları Derneği. (t.y.) Hakkımızda. <https://dked.org.tr/HAKKIMIZDA.php>

Emel Birer & Gonca Arık Çalışkan. (2014). Mimarlık eğitiminde konuşul-a-mayanlar: politika ve siyaset, *İdealkent, Sayı 13: Kent Fragmanları*, Kent Araştırmaları Enstitüsü.

“Endeksa’da kullanılan veri kaynakları neler?” (t.y.). <https://www.endeksa.com/tr/nasil>

Erman, Tahire. (1997). Squatter (gecekondu) housing versus apartment housing: the Turkish Rural-to-urban migrant residents’ perspectives. *Habitat Intl. Vol. 28, No. 1*, 91-106. Doi: [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(96\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(96)00048-3)

Erman, Tahire. (2011). Ankara kent çeperinin dönüşümüne içeriden bakmak. *İdealkent, 4: Ankara*, 176-196.

evde yok dedigine degmez. (2012). Bütün ülkenin muhabbet kuşu beslediği dönem. Link: <https://eksisozluk.com/bütün-ulkenin-muhabbet-kusu-besledigi-donem--3279064>

Faber, Agoston. (2017). From False Premises to False Conclusions. On Pierre Bourdieu's Alleged Sociological Determinism. *The American Sociologist*, 48(3/4), 436–452. Url: <https://www.jstor.org/stable/44982748>

Friedman, John Block. (2013). Coats, collars, and capes: Royal fashions for animals in the early modern period. *Publications of the Medieval Association of the Midwest*, 18, 61-94. Doi: <https://doi.org/10.1017/9781782047698.005>

Genç, Nermin. (2020). 19. Yüz yıl Osmanlı maddi kültürü üzerine bir izlenim: Nurtâb Kadınefendi’nin muhallefâtı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 44, 71-138. Url: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3172774>

Grier, Katherine C. (2015). *Pets in America: A History*, The University of North Carolina Press.

Grano, Mauro. (2025). The impact of colonialism on countries, environment and dogs. *Biodiversity Journal*, 16(2), 249-252. Doi: <https://doi.org/10.31396/Biodiv.Jour.2025.16.2.249.252>

Gorski, Philip S. (2013). Bourdieu as a Theorist of Change. (Philip S. Gorski, ed.) *Bourdieu and Historical Analysis* içinde, Duke University Press.

Gündoğdu, Cihangir. (2018). The state and the stray dogs in late Ottoman Istanbul: from unruly subjects to servile friends. *Middle Eastern Studies*, 54(4), 555-74. doi: <https://doi.org/10.1080/00263206.2018.1432482>

Haraway, Donna. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Pricly Paradigm Press.

- Hays, Sharon. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Yale University Press.
- Heijnen, Marcel. (2025). *City Cats of Istanbul*. Thames&Hudson.
- Hughes, Joeline. & Macdonald, David W. (2013). A review of the interactions between free-roaming domestic dogs and wildlife. *Biological Conservation*, 157, 341-351. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2012.07.005>
- Hülagü, M. (2021a). *İstanbul Sokak Köpekleri ve Osmanlı Padişahları*. Ayasofya Yayınları.
- Hülagü, M. (2021b). *İttihatçı İdare ve İstanbul Sokak Köpeklerinin Tarihi*. Ayasofya Yayınları.
- Hülagü, M. (2021c). *Türk Kültüründe İstanbul Sokak Köpekleri*. Ayasofya Yayınları.
- Hülagü, M. (2021d). *İstanbul'un İt Efendileri*. Ayasofya Yayınları.
- Insurance Information Institute. (t.y.). Facts + Statistics: Pet Ownership and Insurance, link: <https://www.iii.org/fact-statistic/facts-statistics-pet-ownership-and-insurance?utm>
- Irvine, Leslie. (2008). Animals and Sociology. *Sociology Compass*, 2(6), 1954-1971. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2008.00163.x>
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. (). *Ankara*.
- Kayasü, Serap. (2005). Ankara imar planlarının açık ve yeşil alan yaklaşımları. 'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı (Der. Tansı Şenyapılı) içinde. ODTÜ Yayıncılık.
- Kean, Hilda. The moment of greyfriars bobby: the changing cultural position of animals, 1800-1920. *A Cultural History of Animals in the Age of Empire* (Ed. Kathleen Kete) içinde. Bloomsbury Publishing. 25-46.
- Keleş, Ruşen. (2015). *100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu* (5. Basım). Cem Yayınevi.
- Kete, Kathleen. (2022). *The Beast in the Boudoir: Petkeeping in Nineteenth-Century Paris*. University of California Press.
- Kezer, Zeynep. (2012). Elçilere layık bir başkent: diplomasinin mekansal boyutları ve Ankara'nın kentsel gelişimi üzerine bir inceleme. *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara* (Haz.: Funda Şenol Cantek) içinde. Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Kirskey, S. Eben. & Helmreich, Stefan. (2010). The emergence of multispecies ethnography, *Cultural Anthropology*, 25(4), 545-576. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x>

- Kim, Claire Jean. (2015). *Dangerous Crossings: Race Species, and Nature in a Multicultural Age*. Cambridge University Press.
- Kingston, P. W. (2001). The unfulfilled promise of cultural capital theory. *Sociology of Education*, Vol. 74, Extra Issue: Current of Thought: Sociology of Education at the Dawn of the 21st Century, 88-99. Doi: <https://doi.org/10.2307/2673255>
- Kopytoff, Igor. (1986). The cultural biography of things: Commoditization as process. (Ed. Arjun Appadurai) *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* içinde. Cambridge University Press.
- Koop-Monterio, Yasmin. (2023). Including animals in sociology. *Current Sociology*, 71(6), 1141-1158. Doi: <https://doi.org/10.1177/00113921211065492>
- Koyuncu, Emre. (2018). Acı çekebilmek: Hayvan meselesi bağlamında duyumsama yetisinin ahlaki yankıları. *Doğu Batı*, 82. Doğu Batı Yayınları, 31-43.
- Köpek Irkları ve Kinnoloji Federasyonu. (t.y.). Hakkımızda. <https://www.kif.org.tr/sayfa/hakkimizda.html>
- Kytö, Meri. (2018). Sonic etiquette: Domestication of acoustic neighbourhood relations in Istanbul, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 164-181. Url: <http://sosbildergi.msgsu.edu.tr/index.php/dergi-arsiv/33-17-sayi>
- Kuzucu, K. (2022). *İstanbul'un Sokak Köpekleri*. Kapı Yayınları.
- Lamaison, Pierre. & Bourdieu, Pierre. (1986). From rules to strategies: an interview with Pierre Bourdieu. *Cultural Anthropology*, 1 (1), 110-120. Url: <https://www.jstor.org/stable/656327>
- LeBaron, F. (2004). Pierre Bourdieu: Economic models against economism. In D. L. Swartz & V. L. Zolberg (Eds.), *After Bourdieu*, 87-101, Kluwer Academic Publishers.
- Levi-Strauss, Claude. (2016). *Yaban Düşünce* (7. Baskı). YKY.
- Lockwood, Randall. (2019). In search of pedigrees: Why do we harm the dogs we love? *Journal of Animal Ethics*, 9 (2), 220-225. Doi: <https://doi.org/10.5406/janimalethics.9.2.0220>
- MacDonogh, Katharine. (1999). *Reigning Cats and Dogs*. St. Martin's Press.
- Madanipour, Ali. (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-spatial Process*. Wiley.
- Mech, L. David; Boitani, Luigi, eds. (2003). *Wolves: Behavior, Ecology and Conservation*. University of Chicago Press.

- Mitsuda, Tatsuya. (2007). *The Horse in European History, 1550-1900*. Cambridge University, Fitzwilliam College. (Yayınlanmamış Doktora Tezi.)
- Moreno, Carlos. Allam, Zaheer. Chabaud, Didier. Gall, Catherine. & Pratlong, Florent. (2021). Introducing the “15-Minute city”: sustainability, resilience and place identity in future post-pandemic cities. *Smart Cities*, 4(1), 93-111. <https://doi.org/10.3390/smartcities4010006>
- Neuman, W. Lawrence. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (9. Baskı). Yayınodası Yayınları.
- Nişanyan Sözlük. (t.y.) *Ehlî*, Link: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ehli>
- Nişanyan Sözlük. (t.y.) *Evcil*, Link: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/evcil>
- Nişanyan Sözlük. (t.y.) *Mal*, Link: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/mal>
- Oxford University Press. (n.d.). Domestic, adj. & n., Etymology. In Oxford English dictionary. Retrieved August 28, 2025, from <https://doi.org/10.1093/OED/1153513654>
- Özdoğan, Huri Kiraz. (2024). Sokak köpeği sahiplenme deneyimlerini görünür kılmak: Özel olan politiktir. *Reflektif Dergi*, Vol. 5(2), 279-305. Doi: <https://doi.org/10.47613/reflektif.2024.160>
- Özen, D. Böhning, D. & Gürçan, İ. S. (2016). Estimation of stray dog and cat populations in metropolitan Ankara, Turkey. *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences* 40 (1), pp. 7-12. <https://doi.org/10.3906/vet-1505-70>
- Özgen, N. & Sarı. V. İ. (2021). Siyasal İdeolojiler Bağlamında Mekân İsimlendirmeleri: Ankara'daki Kültür Merkezleri Örneği, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 35-54, doi: [10.5505/jas.2021.73745](https://doi.org/10.5505/jas.2021.73745)
- Özkan, Onur & Uray, Gökberk. (2025). Yoldaş türlerin kent hakkı: Türkiye’de sokak hayvanlarına yönelik biyopolitik müdahale. *Reflektif Dergi*, Vol. 6 (3), 927-946, doi: <https://doi.org/10.47613/reflektif.2025.250>.
- Palmer, Clare. (2003). Colonization, urbanization, and animals. *Philosophy & Geography*, 6 (1), 47-58, doi: <https://doi.org/10.1080/1090377032000063315>
- Palsetia, Jesse S. (2001). Mad Dogs and Parsis: The Bombay Dog Riots of 1832. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Vol. 11, No. 1, 13-30, Url: <https://www.jstor.org/stable/25188081>
- Pemberton, Neil & Worboys, Michael. (2007). *Mad Dogs and Englishmen: Rabies in Britain, 1830-2000*. Palgrave Macmillan.

- Pemberton, Neil. Worboys, Michael. & Strange, Julie-Marie. (2018). *The Invention of the Modern Dog: Breed and Blood in Victorian Britain*. Johns Hopkins University Press.
- Philo, Chris. (1995). Animals, geography, and the city: notes on inclusions and exclusions, *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 13 (6), pp. 655-681. Doi: <https://doi.org/10.1068/d130655>
- Power, Emma. (2008). Furry families: making a human-dog family through home. *Social & Cultural Geography*, Vol. 9 (5), 535-555. Doi: <https://doi.org/10.1080/14649360802217790>
- Purugganan, Michael D. (2022). What is Domestication? *Opinion*, Vol. 37 (8), 663-671. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.tree.2022.04.006>
- Roots, Clive. (2007). *Domestication*. Greenwood Press.
- Ritvo, Harriet. (1986). Pride and pedigree: The evolution of the Victorian dog fancy. *Victorian Studies*, Vol. 29 (2), 227-253. Url: <https://www.jstor.org/stable/pdf/3826951.pdf>
- Ritvo, Harriet. (1987). *The Animal Estate: The English and Other Creatures in the Victorian Age*. Harvard University Press.
- Sadıkoğlu, Zehra Zeynep. (2021). Risk bilinçli annelik: Uzman risk söylemlerinin annelik deneyimi üzerine etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(1), ss. 43-72. Doi: <https://doi.org/10.26650/SJ.2021.41.1.0016>
- Sadıkoğlu, Zehra Zeynep & Erdoğan, Coşkun Aynur. (2024). Being “good mother” in Türkiye: Negotiating expert advice and intensive motherhood. *Families, Relationships and Societies*, 13(4), 586-602. Doi: <https://doi.org/10.1332/20467435Y2023D000000009>
- Sargın, Güven Arif. (2017). Kurmaca başkentlerin imgesel inşası: Ankara’nın mekansal siyasası üzerine kısa notlar. *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* (Der. Funda Şenol Cantek) içinde. İletişim.
- Sartre, Jean Paul. (2022). *İnsan Özgürlüğe Mahkumdur: Kendini Seçmenin ve Özgürleşmenin Felsefesi*. Destek Yayınları.
- Savran, S. & Sat, N. A. (2019). Ankara’da Suriyeli Göçmenlerin Yer Seçimi Tercihlerinin İncelenmesi ve Bir Etnik Kentsel Adacık Örneği Olarak Önder, Ulubey ve Alemdağ Mahalleleri, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 283-302. Doi: <https://doi.org/10.5505/jas.2019.33154>
- Schiff, Jade Larissa. (2014). Misrecognition. *Burdens of Political Responsibility: Narrative and the Cultivation of Responsiveness* içinde. Cambridge University Press, 117-140

- Schuurman, Nora. (2024). Multispecies homescapes. *Progress in Human Geography*, Vol. 48 (5), 655-668. Doi: <https://doi.org/10.1177/03091325241240563>
- Serpell, James A. (1996). *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*. Cambridge.
- Serpell, James A. (2014). Domestication and history of the cat. (Eds. Dennis C. Turner & Patrick Bateson) *The Domestic Cat* içinde. Cambridge University Press, 83-100.
- Shingne, Marie Carmen & Reese, Laura A. (2022). Animals in the city: Wither the human-animal divide. *Journal of Urban Affairs*, 44 (2), 144-136. Doi: <https://doi.org/10.1080/07352166.2020.1779006>
- Shin, Yongjun. (2012). Bourdieu and urban politics: conceptualizing a Bourdieusian relational framework for urban politics research, *Planning Theory* 12(3), 267-289. Doi: <https://doi.org/10.1177/1473095212465926>
- Sıddıq, A. B., Erdem, Ç. & Şanlı, S. (2018). Türkiye’de İnsan-Hayvan İlişki Bilimi Antrozooloji’nin Faaliyet Alanları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 805-826. Doi: <https://doi.org/10.15869/itobiad.392083>
- Sivil ve Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2025). İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler. Link: <https://siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>
- “Society and Animals” (t.y.). Link: <https://www.animalsandsociety.org/research/academic-journals-2/society-and-animals-journal/>
- Şenol Cantek, Funda, Ünlütürk Ulutaş, Çağla ve Çakmak, Sermin. (2019). Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: kamusal ile özel “ara”sında kalanlar. *Kenarın Kitabı: “Ara”da Kalmak, Çeperde Yaşamak* (3. Baskı) içinde. İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, Tansı. (2004). “Baraka”dan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960. İletişim Yayınları.
- Şimşir, Bilal N. (2018). *Ankara... Ankara... Bir Başkent’in Doğuşu* (3. Basım). Bilgi Yayınevi.
- T. C. Resmî Gazete (1930, 14 Nisan). Belediye Kanunu, Kanun No. 1580, Kabul Tarihi: 3 Nisan 1930, No. 1471. Url: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>
- T.C. Resmi Gazete (1932, 13 Haziran). Tamim. Url: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2123.pdf>
- T. C. Resmi Gazete (2004, 1 Temmuz). Hayvanları Koruma Kanunu, Kanun No. 5199, No. 25509. Url: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5199&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: SEGE-2022*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını. https://baka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2022-ilce-sege_opt_1.pdf
- Tekeli, İlhan. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İlhan. (2012). *Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İlhan. (2025). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990) (2. Baskı)*. Efil Yayınevi.
- Tekeli, İlhan. & Okyay, Tarık. (2020). *Dolmuşun Öyküsü (2. Baskı)*. İdealkent Yayınları
- Topçuoğlu, Ü. S. (2010). *İstanbul ve Sokak Köpekleri*. Epsilon Yayıncılık.
- Tovey, Hilary. (2003). Theorising nature and society in sociology: The invisibility of animals. *Sociologia Ruralis*, 43(3), 196-215. Doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00241>
- TÜİK. (2023). *Sosyoekonomik Seviye*. Link: <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/57942>
- Türkay, Şaduman (2025, Ekim 27). Topkapı Sarayı'nın kedi kapısı, Mülâyim'in torunu "Şerbet"le yeniden hayat buldu, Anadolu Ajansı. Link: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/topkapi-sarayinin-kedi-kapisi-mulayimin-torunu-serbetle-yeniden-hayat-buldu/3727490>
- Türker-Devecigil, Pınar. (2006). The role of actors in transforming informal settlements in Turkey for sustainable urban development: the Ankara-Dikmen valley case. *International Planning Studies*, 11(3-4), 167-186. Doi: <https://doi.org/10.1080=13563470601097303>
- Uşma, Gökhan. (2018). Anadolu'da geleneksel Türk evlerinin kökeni ve oluşumunu etkileyen faktörler. (Ed. Atilla Atik) *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar* içinde, 253-266. Gece Akademi Yayınları.
- Uslu, A. & Yetim, I. (2006). Çağdaş kentsel çevre yaratma çabalarına bir örnek: 'Ankara/Portakal çiçeği vadisi kentsel dönüşüm projesi'. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 169-78.
- Ünsaldı, Levent. (2025). Takdim. *Sosyoloji Zanaatı: Epistemolojik Ön Hazırlık* içinde. Heretik.
- Van Sittert, Lance. & Swart, Sandra. (2003). Canis Familiaris: A Dog History of South Africa, *South African Historical Journal*, 48 (1), 138-173. Doi: <https://doi.org/10.1080/02582470308671929>

- Wacquant, Loic. (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press.
- Wacquant, Loic. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. İletişim.
- Wacquant, Loic. (2023). Toplumsal bir praksioloji için: Bourdieu sosyolojisinin yapısı ve mantığı üzerine. *Düşünümsel Sosyolojiye Davet* (2. Baskı) içinde. İletişim.
- Wacquant, Loic. (2024). *Bourdieu Şehirde: Kentsel Teoriye Meydan Okumak*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wang, Jessica. (2012). Dogs and the Making of the American State: Voluntary Association, State Power, and the Politics of Animal Control in New York City 1850-1920, *Journal of American History*, Vol. 98 (4), 998-1024. Url: <https://www.jstor.org/stable/41509573>
- Weber, Max. (1946). Class, Status, Party. H. H. Gerth & C. Wright Mills (Eds.) *From Max Weber: Essays in Sociology* içinde. Oxford University Press.
- Webster, Helena. (2023). *Mimarlar İçin Bourdieu*. Ketebe.
- Weaver, Harlan, (2013). “Becoming in kind”: Race, class, gender and nation in cultures of dog rescue and dogfighting, *American Quarterly*, Vol. 65 (3), 689-709. Url: <https://www.jstor.org/stable/43822925>
- Weston, Kath. (1997). *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*. Columbia University Press.
- Wolch, Jennifer. (1996). Zoöpolis*. *Capitalism Nature Socialism*, Vol. 7 (2), 21-47. Doi: <https://doi.org/10.1080/10455759609358677>
- Yasa, İbrahim. (1972). The “gecekondu” family, *Ankara SBF Dergisi*, 27(3). Doi: https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001125
- Yozgat, Osman. (2024). *From Golf Club to Altınpark: Making Public Green Space as Social Space in Ankara, 1920s-1990s*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zeder, Melinda A. (2015). Core questions in domestication research. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 112(11), 3191-3198. Doi: <https://doi.org/10.1073/pnas.1501711112>
- Zelizer, Viviana. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Princeton University Press.

EKLER

EK1: Mülakat Formu

Cinsiyet:	Hanede yaşayan kişi sayısı:
Yaş:	Öğrenim durumu:
Medeni Durum:	Çocuk (varsa) sayısı:
Meslek:	Gelir:
Eş (varsa) öğrenim durumu:	Eşin mesleği:
Evcil hayvan türü ve ırkı:	Evcil hayvan sayısı:
Evcil hayvana ayrılan aylık ortalama bütçe:	Günlük ayrılan zaman:

Genel sorular ve kendi evcil hayvanına yönelik sorular:

1. Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Nasıl bir ailenin içine doğdunuz? Ekonomik durumunuz nasıldı? Anne babanız nasıl insanlardır? Hayvanları severler mi? Çocukluğunuzda hiç evcil hayvanınız oldu mu?
2. Çocukluğunuz hangi şehirde geçti? Mahallenizden biraz bahsedebilir misiniz? Mahallenizde sokak hayvanları var mıydı?
3. Evcil hayvanınızı nasıl edindiniz? Sahiplenmeye karar verme sebebiniz neydi? Sahiplenmeden önce sahiplendiğiniz evcil hayvan türü ve ırkı hakkında bilgi sahibi miydiniz? Kedi ise neden kedi, köpek ise neden köpek tercih ettiniz?
4. Evcil hayvanınızın sorumluluğu evde kimin üzerindedir? Evcil hayvanınıza yönelik sorumlulukları nasıl tanımlarsınız?
5. Evcil hayvanınıza ne şekillerde sesleniyorsunuz? Evcil hayvanınızla iletişiminiz nasıl? Onun ihtiyaçlarını anlamak için aranızda bir iletişim dili var mı? Nasıl?
6. Evcil hayvanınızla ilişkinizde zorlandığınız veya sorun yaşadığınız durumlar oldu mu? Bu durumlarla nasıl başa çıkıyorsunuz?
7. Evcil hayvanınızla birlikte yaşamak, sizin günlük rutininizi nasıl etkiliyor?
8. Evcil hayvanınız kısır mı? Kısır değilse kısırlaştırmayı düşünüyor musunuz? Kısırlaştırma hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Evcil hayvanınızın beslenme ve sağlığı ile ilgili araştırma yapıyor musunuz? Mama seçimini neye göre yapıyorsunuz? Düzenli aşıyor musunuz?
10. Evcil hayvanınızın kendine ait bir yatağı var mı? Kişisel eşyaları var mı?
11. Evinizin seçimi ve/veya düzeni konusunda evcil hayvanınızın bir etkisi oldu mu?
12. Tatile giderken evcil hayvanınızı bir yere mi bırakıyorsunuz, yoksa onu da yanınızda götürüyor musunuz? Planlamanızda evcil hayvanınızın etkisi ne düzeyde?
13. Hastalanması halinde evcil hayvanınızın sağlık ihtiyaçlarını karşılar mısınız? Ne kadar bütçe ayırabilirsiniz? Ne kadar zaman ayırabilirsiniz?
14. Daha önce kaybettiğiniz bir evcil hayvanınız oldu mu?

Hane halkının evcil hayvanla ilişkisine yönelik sorular:

1. Çocuğunuz varsa evcil hayvanınızla ilişkisi nasıldır?
2. Aile içerisinde evcil hayvan varlığı herhangi bir dönemde ya da durumda problem oldu mu?
3. Aile bireylerinin evcil hayvanınızı sahiplendiğinizde tavırları nasıldı? Şimdiye değin olumlu ya da olumsuz bir değişiklik oldu mu? Şu an evcil hayvana bakış açıları nasıl?

Evcil hayvan ve kişilerin kendi sosyal hayatı:

1. Arkadaş çevrenizi nasıl betimlersiniz? Sizin gibi evcil hayvan sahibi olanlar var mı?
2. Evinize gelen misafirleriniz evde evcil hayvanınız olduğunu biliyorlar mı? Bununla ilgili bir problem yaşadığınız oldu mu? Yaşadıysanız nasıl bir problem?
3. Aile büyüklerinizin evcil hayvan sahiplenmenize yönelik yaklaşımı nasıldı?
4. Diğer evcil hayvan sahipleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Onları kendinize daha yakın hissediyor musunuz? Sohbetlerinizde evcil hayvanınız konu oluyor mu?
5. Evcil hayvan sahibi olmanızdan ötürü tanıştığınız ya da yakınlaştığınız insanlar oldu mu? İlişkinizi geliştirenin ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Diğer evcil hayvanlarla ilişkisine yönelik sorular:

1. “Hayvan” deyince aklınıza ne geliyor?
2. Hayvanseverliği nasıl tanımlarsınız? Sizce kimler hayvanseverdir? Siz bir hayvansever misiniz? Herkes hayvan sevmeli mi?
3. Sizce herkes evcil hayvan sahibi olabilir mi? Kimler evcil hayvan sahibi olmalı?
4. Sokak hayvanları hakkında ne düşünüyorsunuz? Biliyorsunuz Hayvanları Koruma Kanununda bir değişiklik gerçekleşti meclis tatilinden hemen önce. Bu değişiklik hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Mahallenizde sokak hayvanları var mı? Ne sıklıkla onlarla karşılaşıyorsunuz? Karşılaştığınızda ne yaparsınız?
6. Apartmanda sokak hayvanlarıyla ilgilenen insanlar var mı? Bu durum genel olarak nasıl karşılanıyor? Komşularınızla sokak hayvanları bağlamında iletişime geçtiğiniz oluyor mu?
7. Sokak hayvanlarına yönelik aldığınız bir sorumluluk var mı? Neler yapıyorsunuz onlar için? Bir oluşum içerisinde misiniz?
8. Sokak hayvanlarına karşı diğer insanların yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
9. Hayvanlara karşı şiddet uygulayan insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Sokak hayvanlarından zarar gören insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
11. Yerel yönetimlerin evcil hayvanlara yönelik ne açıdan sorumlu olduklarını ve olmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?
12. Son dönemde medyaya da yansıyan “Aç insanlar varken sokak hayvanlarına tavuk götürüyorlar” ya da “Tavuk fiyatlarının artmasının sebebi sokak hayvanlarının beslenmesidir” gibi söylemler hakkında ne düşünüyorsunuz?
13. Sokaktaki hayvanlara yönelik neler yapılabilir?

EK2: Katılımcı Listesi**Ayranıcı:**

Şifrelenmiş İsim	Evcil Hayvan Türü	İrki	Evcil hayvan Sayısı	Satın mı aldı	Cinsiyet	Yaş	Hane	Eğitim Durumu
Ay-1	Köpek	Maltese Terrier	1	Evet	Erkek	52	4 iş	Lisans
Ay-2	Kedi	Siyam	1	Hayır	Erkek	43	1 ev	Lisans
Ay-3	Kedi	Tekir	2	Hayır	Kadın	30	2 ev	Lisans
Ay-4	Kedi	British	3	Evet	Kadın	47	3 iş	Lise
Ay-5	Köpek	Zerdeva, King Charles	2	Hayır	Kadın	35	2 ev	Yüksek Lisans
Ay-6	Kedi	Tekir	1	Hayır	Erkek	50	2 kamu	Lisans
Ay-7	Kedi	Tekir	15	Hayır	Kadın	63	2 ev	Ön lisans
Ay-8	Kedi	Norveç Orman	1	Hayır	Kadın	61	1 ev	Ön lisans
Ay-9	Köpek	Pomerian	1	Evet	Kadın	38	2 ev	Lisans
Ay-10	Kedi	Tekir	1	Hayır	Erkek	62	2 kamu	Lise
Ay-11	Kedi	Norveç Orman	1	Hayır	Erkek	60	3 iş	Lisans
Ay-12	Kedi	Tekir	4	Hayır	Erkek	54	1 kamu	Yüksek Lisans
Ay-13	Kedi	Tekir	1	Hayır	Erkek	42	2+1(bebek) kamu	Lisans
Ay-14	Kedi	Tekir	1	Hayır	Kadın	32	2 kamu	Yüksek Lisans
Ay-15	Kedi ve köpek	Akita ve tekir	5	Hayır	Kadın	47	3 ev	Lisans
Ay-16	Kedi	Tekir	3	Hayır	Kadın	30	1 ev	Lisans
Ay-17	Kedi	Tekir	1	Hayır	Kadın	63	2 kamu	Lisans
Ay-18	Köpek	Golden	1	Hayır	Erkek	57	2	Lisans
Ay-19	Kedi	Tekir	1	Hayır	Erkek	55	1 kamu	Ön lisans
Ay-20	Kedi	Tekir	2	Hayır	Kadın	33	3	Yüksek lisans

Aydınlıkler:

Şifrelenmiş İsim	Evcil Hayvan Türü	İrki	Evcil hayvan Sayısı	Satın mı aldı	Cinsiyet	Yaş	Hane	Eğitim Durumu
AE-1	Kedi	Tekir	2	Hayır	Kadın	31	4	Yüksek Lisans
AE-2	Kedi ve köpek	Tekir ve Chihuahua	2	Hayır	Kadın	56	2	Lisans
AE-3	Kedi	Tekir	5	Hayır	Kadın	51	3	Lise
AE-4	Köpek	Terrier, Chihuahua, Maltese	4	Evet	Kadın	56	2	Yüksek Lisans
AE-5	Kedi ve köpek	Tekir ve Rottweiler	3+1	Hayır	Kadın	25	2	Yüksek Lisans
AE-6	Kedi	Tekir	1	Hayır	Kadın	24	2	Yüksek Lisans
AE-7	Köpek	Golden	1	Hayır	Kadın	36	2	Lisans
AE-8	Kedi	Tekir	1	Hayır	Kadın	42	4	Lise
AE-9	Köpek	İngiliz Dantal	1	Hayır	Erkek	52	2	Lisans
AE-10	Köpek	Golden	1	Evet	Kadın	54	3	Lise

EK 3: Aydınlatılmış Onam Formu

Sayın gönüllü,

“İnsan-hayvan etkileşimine sosyolojik bakmak: Ankara örneği” isimli doktora tezi kapsamında planlanmış olan araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Bu araştırma, Ankara’da yaşayan orta sınıf evcil hayvan sahiplerinin, insan-hayvan etkileşimine yönelik algı ve pratiklerini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmaya, bölgesel sınırlandırma nedeniyle, Çankaya’nın Ayrancı semtinde veya Altındağ’ın Aydınlıkevler Mahallesinde ikamet eden kedi ve köpek sahipleri katılabilmektedir. Araştırma, mülakat tekniği ile yapılacak olup gönüllünün ikametinde gerçekleşmesi gözlem yapabilmek adına önceliklidir. Araştırmaya her iki bölgeden de en az yirmişer (20) kişinin katılımı planlanmaktadır. Mülakatlar ortalama 45 dakika sürmektedir. Mülakatlar sırasında ses ve/veya görüntü kaydı alınmaktadır. Araştırmaya katılım halinde, herhangi bir risk faktörü bulunmamakla birlikte araştırmaya katılmayı kabul etmemeniz ya da araştırmadan ayrılmanız durumunda herhangi bir olumsuz sonuçla karşı karşıya kalmayacaksınız. Araştırmaya katılımınız halinde size herhangi bir ücret ödenmeyecek ya da sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir.

Bu araştırmada yer almak tümüyle kendi isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilir ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizinle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.

“Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlamadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik olduğunu düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığımı düşünüyorum. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda yeterince zaman tanındı.

Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulması kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.”

Gönüllünün adı-soyadı

İmza/Tarih

Araştırmacının adı-soyadı

İmza/Tarih

ÖZET

Bu tez, Ankara’da farklı kentsel ve yönetsel bağlamlarda insan-hayvan birlikte yaşamının nasıl kurulduğunu, Pierre Bourdieu’nün *toplumsal uzam*, *habitus*, *sermaye*, *meşruiyet* ve *sembolik mücadele* kavramları çerçevesinde incelemektedir. Araştırma, Çankaya ilçesindeki Ayrancı semti ile Altındağ ilçesindeki Aydınlikevler Mahallesi’nde gerçekleştirilen toplam 30 derinlemesine mülakat ve saha gözlem notlarına dayanmaktadır. Çalışma, iki farklı mahalleyi, farklı sermaye bileşimlerinin, yerel yönetim pratiklerinin ve normatif beklentilerin kesiştiği toplumsal ve fiziksel uzamlar olarak ele almaktadır.

Araştırma bulguları, insan-hayvan ilişkilerinin bireysel sevgi ya da kişisel tercih düzeyine indirgenemeyeceğini; aksine kamusal mekânın meşru kullanımına, bakımın ahlaki ölçütlerine ve “makbul aile” tahayyülüne ilişkin sembolik mücadelelerin içinde kurulduğunu göstermektedir. Özellikle köpekler etrafında yoğunlaşan gerilimler, kamusal alanda kimlerin, hangi bedensel pratiklerle ve hangi meşruiyet gerekçeleriyle yer alabileceğine dair çatışmaları görünür kılmaktadır. Bu bağlamda *hijyen*, *düzen*, *güvenlik* ve *mahalle huzuru* söylemleri belirli habitusları ve yaşam tarzlarını meşrulaştıran, diğerlerini ise sınırlandıran *sembolik sınıflandırma mekanizmaları* olarak işlemektedir.

Tez ayrıca, kentsel dönüşüm süreçlerinin sokakta yaşayan ya da sokakta himaye edilen hayvanların barınma ve beslenme imkânlarını daraltarak toplumsal uzamdaki gerilimleri yeniden dağıttığını ortaya koymaktadır. Ayrancı’da daha güçlü dayanışma ağları ve yerel yönetimin tanıma pratikleri, hayvanların kamusal meşruiyetini desteklerken; Aydınlikevler’de benzer ağ ve düzenlemelerin sınırlılığı, bu meşruiyet mücadelesini daha kırılgan ve bireysel hale getirmektedir. Sonuç olarak tez, insan-hayvan ilişkilerinde kentsel mekânın, sınıfsal konumların, yerel yönetim rejimlerinin ve sembolik iktidar ilişkilerinin kurucu bir boyutu olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Pierre Bourdieu, toplumsal uzam, habitus, insan-hayvan ilişkileri, kentsel mekân, sembolik mücadele

ABSTRACT

This thesis examines how human-animal cohabitation is constituted in different urban and administrative contexts in Ankara through the conceptual framework of Pierre Bourdieu's sociology, particularly his notions of *social space*, *habitus*, *capital*, *legitimacy*, and *symbolic struggle*. The research is based on a total of 30 in-depth interviews and field observation notes collected in the Ayrancı neighborhood of Çankaya and the Aydınlikevler neighborhood of Altındağ. The study approaches these two neighborhoods not merely as physical residential settings, but as *social spaces* in which different configurations of capital, local government practices, and normative expectations intersect.

The findings demonstrate that *human-animal relations* cannot be reduced to the level of individual affection or personal preference. Rather, they are constituted within *symbolic struggles* over the legitimate use of public space, the moral criteria of care, and the definition of the "proper family." Tensions, particularly those centered on dogs, reveal conflicts over who may appear in public space, through which embodied practices, and with what forms of legitimacy. In this context, discourses of hygiene, order, safety, and neighborhood peace function not simply as technical instruments of regulation, but as mechanisms of symbolic classification that *legitimize* certain habitus and lifestyles while constraining others.

This thesis also demonstrates that urban transformation restricts the sheltering and feeding options available to animals living on the street or being cared for in public spaces, thereby redistributing tensions within social space. In Ayrancı, stronger networks of solidarity and local governmental practices of recognition support the public legitimacy of animals; in Aydınlikevler, the relative absence of such networks and arrangements renders this struggle for legitimacy more fragile and individualized. Ultimately, the dissertation argues that human-animal relations constitute not only a

dimension of private life, but also a foundational aspect of urban space, class positions, local governmental regimes, and relations of symbolic power.

Keywords: Pierre Bourdieu, social space, habitus, human-animal relations, urban space, symbolic struggle